

ใบรับรองวิทยานิพนธ์
บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์

ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญาและศาสนา)

ปรัชญา

ปรัชญาและศาสนา

ปรัชญาและศาสนา

สาขา

ภาควิชา

เรื่อง การศึกษาเชิงเปรียบเทียบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ
กับฟริตจ็อฟ คาปรา

A Comparative Study on Environmental Conservation in the Thought
of Buddhadasa Bhikkhu and Fritjof Capra

نامผู้วิจัย นายเอก โกไศยกานนท์

ได้พิจารณาเห็นชอบโดย

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก

(รองศาสตราจารย์ประเวศ อินทองปาน, Ph.D.)

อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม

(รองศาสตราจารย์ผจก คำชูสังข์, ศน.ด.)

หัวหน้าภาควิชา

(ผู้ช่วยศาสตราจารย์โกเมนทร์ ชินวงศ์, อ.ม.)

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์รับรองแล้ว

(รองศาสตราจารย์กัญญา ธีระกุล, D.Agr.)

คณบดีบัณฑิตวิทยาลัย

วันที่ เดือน พ.ศ.

สิงสิงห์ มทววิทยาลัยเกษตรศาสตร์

วิทยานิพนธ์

เรื่อง

การศึกษาเชิงเปรียบเทียบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนวคิดของ
พุทธทาสภิกขุกับฟริตจ็อฟ คาปรา

A Comparative Study on Environmental Conservation in the Thought of
Buddhadasa Bhikkhu and Fritjof Capra

โดย

นายเอก โกไศยกานนท์

เสนอ

บัณฑิตวิทยาลัย มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์
เพื่อความสมบูรณ์แห่งปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญาและศาสนา)

พ.ศ. 2557

เอก โกไศยกานนท์ 2557: การศึกษาเชิงเปรียบเทียบการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนวคิดของ
พุทธทาสภิกขุกับฟริตซ์ออฟ คาปรัว ปริญญาศิลปศาสตรมหาบัณฑิต (ปรัชญาและศาสนา)
สาขาวิชาปรัชญาและศาสนา ภาควิชาปรัชญาและศาสนา อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก:
รองศาสตราจารย์ประเวศ อินทองปาน, Ph.D. 163 หน้า

วัตถุประสงค์ของการวิจัยเพื่อศึกษาแนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธทาสภิกขุและศึกษา
แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของฟริตซ์ออฟ คาปรัว ตลอดจนประยุกต์คำสอนของพุทธทาสภิกขุกับ
ฟริตซ์ออฟ คาปรัว เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ผลการศึกษาพบว่า สาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อมของทั้งสองท่านสอดคล้องกัน เพียงแต่มุมมอง
ของพุทธทาสภิกขุนั้นลึกซึ้งกว่า ตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ ปัญหาสิ่งแวดล้อมเริ่มต้นจากจิต
ของมนุษย์ที่วิปริต ลุ่มหลงในวัตถุนิยมพหุและไม่สนใจในเรื่องของจิต จนเกิดเป็นวิกฤตการณ์
สิ่งแวดล้อมไปทั่วโลก แนวทางแก้ไข คือ การบังคับจิตให้อยู่ในอำนาจ ทางพุทธศาสนาเรียกว่า
การปฏิบัติอานาปานสติ เป็นการบังคับจิตไม่ให้ตกเป็นทาสของวัตถุ มีการศึกษาที่ถูกต้องเพื่อจะได้
รู้จักใช้ความฉลาดในการควบคุมความเห็นแก่ตัว ใช้หลักสหกรณ์กับการอยู่ร่วมกันในชุมชน เพื่อการ
ช่วยเหลือเกื้อกูลกัน แต่แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของฟริตซ์ออฟ คาปรัว เห็นว่าสาเหตุของปัญหา
สิ่งแวดล้อมเกิดจากความลุ่มหลงในการบริโภควัตถุของกลุ่มบริโภคนิยม ที่บริโภคกันอย่างฟุ่มเฟือย
และเกินจำเป็น แนวทางแก้ไข คือ ปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจให้สัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม
ปรับแนวคิดและการกระทำที่ถูกต้องต่อธรรมชาติ อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน และไม่มอง
ธรรมชาติว่าเป็นทรัพยากรเป็นแหล่งสำหรับหาผลประโยชน์

หลักปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของทั้งสองท่านมีความแตกต่างกันในวิธีการ พุทธทาสภิกขุ
จะใช้การบังคับจิตให้มีอำนาจเหนือวัตถุ ซึ่งมีความลึกซึ้งในแง่จิตวิญญาณ แต่ของคาปรัวจะใช้วิธีการ
ที่เรียกว่าเศรษฐกิจแบบทวนกระแสเพื่อลดขนาดของเศรษฐกิจและสังคม แต่ทั้งสองท่านต่างเน้นให้
การอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเรียบง่ายและมีความเป็นมิตรต่อกัน การประยุกต์แนวคิดของทั้งสองท่าน
คือ การให้รู้จักใช้สติควบคุมกับสัมปชัญญะเพื่อควบคุมการบริโภควัตถุให้เหมาะสมกับสังคมและ
สิ่งแวดล้อม จะทำให้การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมมีประสิทธิภาพมากขึ้น

Ake Kosaikanond 2014: A Comparative Study on Environmental Conservation in the Thought of Buddhadasa Bhikkhu and Fritjof Capra. Master of Arts (Philosophy and Religion), Major Field: Philosophy and Religion, Department of Philosophy and Religion. Thesis Advisor: Associate Professor Praves Intongpan, Ph.D. 163 pages.

The purpose of this research is to study the concepts of environmental preservation between Buddhadasa Bhikkhu and Fritjof Capra, and to apply the teachings of them for environmental conservation.

The results showed that the cause of environmental problems was consistent, but only Buddhadasa Bhikkhu view more profound perspective. In Buddhadasa Bhikkhu concept, environmental problems from human mind warp fixation on an object until excess and ignore the mind until crisis for the global environment. The solution is to force the mind to remain in power. Buddhist called Practice mindfulness as a spiritual force, not to become slaves of objects. Education is required to be used for intelligent control selfishness, cooperative principles used to live together in community to help each other. But Fritjof Capra concept of environmental conservation, that the cause of the environmental problems caused by the fixation on objects of consumption, consumerism, consumption and lavish excess. Solution is reform, economic structure adjustment in relation to social and environmental concepts. The correct action for nature coexist harmoniously with nature and do not look natural as a source of wealth for the benefit.

Practices to conserve the environment of them have a different method. Buddhadasa Bhikkhu is mental enforcement authority over the object with is deeper in the spiritual sense. But in terms of Fritjof Capra method is called counter-current economic model to reduce the size of the economy and society. But both of them are focused on how to live with nature, simple and friendly to each other, applying the concept of them is to know conscious use coupled with smallness. To control the consumption of materials to suit the social and environmental problems will make the environment more efficiently.

Student's signature

Thesis Advisor's signature

กิตติกรรมประกาศ

งานวิจัยฉบับนี้สำเร็จด้วยความอนุเคราะห์ของ รองศาสตราจารย์ ดร.ประเวศ อินทองปาน อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์หลัก และรองศาสตราจารย์ ดร.ผจัญ คำชูสังข์ อาจารย์ที่ปรึกษาวิทยานิพนธ์ร่วม ที่ได้ให้ความรู้ คำแนะนำ และแก้ไขข้อบกพร่องต่าง ๆ ด้วยความเอาใจใส่ทุกขั้นตอน เพื่อให้งานวิจัยฉบับนี้สมบูรณ์ที่สุด ผู้วิจัยใคร่ขอกราบขอบพระคุณเป็นอย่างสูงไว้ ณ โอกาสนี้

นอกจากนี้ ผู้วิจัยใคร่ขอขอบพระคุณคณาจารย์ภาควิชาปรัชญาและศาสนา ที่ให้คำแนะนำในการค้นคว้าสืบค้นข้อมูล แลกเปลี่ยนความรู้ ความคิด และให้ข้อเสนอแนะเพิ่มเติมทำให้งานวิจัยฉบับนี้มีความถูกต้องสมบูรณ์ยิ่งขึ้น

ขอกราบขอบพระคุณ มารดา และพี่ๆ ผู้เป็นกำลังใจและให้การสนับสนุนแก่ผู้วิจัยเสมอมา คุณค่าและประโยชน์อันเกิดจากงานวิจัยฉบับนี้ ผู้วิจัยขอมอบบูชาพระคุณบิดา มารดา ตลอดจนผู้มีพระคุณทุกท่านที่มีส่วนร่วมในการช่วยเหลือ และขอน้อมบูชาท่านบูรพาจารย์ทุกท่านที่ได้ประสิทธิ์ประสาทความรู้ด้วยความรักและเมตตา

เอก โกไศยกานนท์

กรกฎาคม 2557

สารบัญ

หน้า

สารบัญภาพ	(3)
บทที่ 1 บทนำ	1
ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา	1
วัตถุประสงค์ของการวิจัย	4
ขอบเขตของการวิจัย	5
ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ	5
วิธีการดำเนินการวิจัย	5
นิยามศัพท์	6
เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง	7
กรอบแนวคิดในการวิจัย	10
บทที่ 2 แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	11
สาเหตุของการเกิดวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมของโลกในปัจจุบัน	14
จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม	19
นิเวศปรัชญา	24
ศาสนากับสิ่งแวดล้อม	28
ผลกระทบที่เกิดจากวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม	30
แนวทางแก้ไขวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม	33
บทที่ 3 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามความคิดของพุทธทาสภิกขุ	39
ประวัติและผลงาน	39
สาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย	41
ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย	58
จุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	60
แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	61
หลักปฏิบัติในการแก้ปัญหาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	75

สารบัญ (ต่อ)

หน้า

บทที่ 4 การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามความคิดของฟริตซ์ออฟ คาปรั้า	83
ประวัติและผลงาน	83
สาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย	85
ผลกระทบจากการทำลายสิ่งแวดล้อม	98
จุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	111
แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	111
หลักปฏิบัติในการแก้ปัญหาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	122
บทที่ 5 เปรียบเทียบแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธทาสภิกขุกับ ฟริตซ์ออฟ คาปรั้า และประยุกต์แนวคิด	136
สาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย	136
ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย	138
จุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	139
แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	139
หลักปฏิบัติในการแก้ปัญหาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	141
การประยุกต์คำสอนของพุทธทาสภิกขุและฟริตซ์ออฟ คาปรั้า เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม	142
บทที่ 6 บทสรุปและข้อเสนอแนะ	145
บทสรุป	145
ข้อเสนอแนะ	152
เอกสารและสิ่งอ้างอิง	155
ประวัติการศึกษาและการทำงาน	163

สารบัญภาพ

ภาพที่

หน้า

1

กรอบแนวคิดในการวิจัย

10

บทที่ 1

บทนำ

ความเป็นมาและความสำคัญของปัญหา

ทุกวันนี้สภาพแวดล้อมโดยรวมถูกทำลายและเสื่อมโทรมลงอย่างมาก ตัวการสำคัญของการทำลายสิ่งแวดล้อมก็คือมนุษย์ที่เต็มไปด้วยกิเลส มนุษย์ที่ขาดศีลธรรม มนุษย์ที่เห็นแก่ตัว ไม่ตระหนักถึงภัยหรือความเสียหายที่จะเกิดขึ้นจากการทำลายสิ่งแวดล้อม ทำอะไรตามความพึงพอใจของตนเอง มนุษย์มีความคิดว่าตนเองเป็นนายเหนือสรรพสิ่งในธรรมชาติ ต้องการสิ่งใดต้องได้สิ่งนั้นโดยไม่พิจารณาตนเองจากมุมมองภายนอกว่าแท้จริงแล้วมนุษย์ก็เป็นหน่วยหนึ่งของธรรมชาติ อีกทั้งมนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติ เพื่อการดำรงชีวิต มนุษย์ต้องการอากาศที่บริสุทธิ์สำหรับหายใจที่ธรรมชาติมีให้ฟรี ๆ ต้องการป่าไม้เพื่อประโยชน์นานัปการ ต้องการน้ำที่สะอาดปราศจากพิษภัยจากสารเคมีไว้สำหรับใช้และดื่มกิน สิ่งมีชีวิตอื่นๆ ก็ต้องการอากาศที่บริสุทธิ์ ต้องการน้ำที่สะอาดปราศจากมลพิษเพื่อกิน เพื่ออาศัยและดำรงชีวิตเช่นกัน มนุษย์ควรต้องรู้และทำความเข้าใจว่าสรรพสิ่งและสรรพชีวิตที่มีอยู่ในธรรมชาติต่างก็มีความสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง ต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ปัจจัยใดที่มีผลกระทบต่อสิ่งใดสิ่งหนึ่งก็จะส่งผลกระทบต่อสิ่งอื่นๆ ตามไปด้วยเป็นเหมือนข่ายใยที่มีการเชื่อมโยงสัมพันธ์กันทั้งระบบ

เมื่อใดก็ตามที่มีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเข้าไปทำลายความสมดุลและความเป็นไปของธรรมชาติ หากความสมบูรณ์ของธรรมชาตินั้นมีมากพอ การกระทบกระเทือนถึงสรรพสิ่งในระบบสิ่งแวดล้อมก็ยังไม่เป็นเหตุสำคัญพอที่จะทำลายความสมดุลของสิ่งแวดล้อมลงได้ ความสมบูรณ์ที่มากพอนั้นก็เพียงพอพร้อมกับเยียวยารักษาตัวเองเพื่อให้ความสมดุลนั้นดำเนินต่อไป แต่หากความเสียหายมีมากเกินไปกว่าที่ความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมจะพุงตัวและรักษาตัวได้ เป็นที่แน่นอนว่าความสมดุลของระบบนั้นจะถูกทำลายลง ความสมบูรณ์จะหมดไปและเมื่อความสมบูรณ์ของสิ่งแวดล้อมถูกทำลายมากขึ้นๆ เมื่อนั้นสิ่งแวดล้อมโดยรวมของโลกและวิวัฒนาการขั้นต่อไปของสิ่งมีชีวิตบนพื้นโลกจะอยู่ในอันตรายขั้นร้ายแรงหรืออาจจะถึงจุดจบของมนุษยชาติเพราะความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมที่เป็นไปอย่างกว้างขวางและการที่สิ่งแวดล้อมจะรักษาตนเองต้องใช้ระยะเวลาที่นานมากกว่าจะเข้าสู่ความสมบูรณ์อีกครั้งหนึ่ง

ในส่วนของคุณคล อย่าง พุทธทาสภิกขุ ฟรีดริช ออฟ คาปรัว ก็ให้ความสนใจต่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างมากเช่นกัน

ท่านพุทธทาสภิกขุ มีแนวคิดที่ว่าสาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย เกิดจากอำนาจของกิเลสที่ฝังลึกอยู่ในจิตวิญญาณของมนุษย์ ทำให้เกิดการยึดมั่นในตัวตน-ของกู เกิดความเห็นแก่ตัวหลงใหลในวัตถุ บริโภคอย่างฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็น และการศึกษาที่ไม่ถูกต้องไม่สมบูรณ์ เรียกว่า เป็นการศึกษาแบบสุนัขหางด้วน (พุทธทาสภิกขุ, 2556: 339) ต้องการจะครอบครองและมีอำนาจเหนือทุกสิ่ง เป็นความวิปริตทางจิตวิญญาณของมนุษย์ เมื่อต้นเหตุของปัญหาเกิดจากจิตวิญญาณของมนุษย์จึงต้องแก้ไขที่จิตวิญญาณของมนุษย์ โดยให้มนุษย์มองธรรมชาติให้เห็นถึงความเป็นจริง เข้าใจในกฎธรรมชาติ เพื่อทำลายการยึดมั่นในตัวตน ทำลายความเห็นแก่ตัว และให้มองว่าเราก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ให้รู้จักธรรมชาติ อยู่กับธรรมชาติ อย่างมีตร

ฟรีดริช ออฟ คาปรัว มีแนวคิดที่ว่าสาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายเริ่มมาจากความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์จนเกิดยุคปฏิวัติอุตสาหกรรม มีการเร่งผลิตสินค้าจำนวนมากมายมหาศาล ผลจากการเร่งผลิตสินค้าจำนวนมากโดยไม่คำนึงถึงความพอเหมาะพอดีของทรัพยากรที่นำมาใช้ ไม่คำนึงถึงผลเสียที่เกิดขึ้นจากการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดอย่างฟุ่มเฟือย ไม่ใส่ใจต่อความเสียหายที่เกิดขึ้นจากการผลิต ไม่มีความรับผิดชอบต่อขยะ ของเสียและมลพิษที่เกิดขึ้นจากการผลิต คาปรัวมีแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยนำความรู้ทางวิทยาศาสตร์และปรัชญาทางตะวันออก อย่าง ลัทธิเต๋า นิกายเซน ศาสนาฮินดู มาสู่มิติของชีวิตทางสังคม สิ่งแวดล้อม เพื่อให้มนุษย์เข้าใจในธรรมชาติของสิ่งที่มีชีวิตและสรรพสิ่ง ให้มองว่ามนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ รวมถึงให้หลายๆ องค์การของสังคมร่วมมือกันแก้ปัญหา

ผู้วิจัยได้เห็นความสำคัญของสิ่งแวดล้อมและผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายที่นับวันจะเสื่อมโทรมลงอย่างมากจนกลายเป็นวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมเพราะการกระทำของมนุษย์ ซึ่งวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมมีผลกระทบโดยตรงต่อความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติโดยเฉพาะมวลมนุษยชาติในอนาคต เพราะการที่คนรุ่นปัจจุบันทำลายทรัพยากรธรรมชาติ ทำลายสิ่งแวดล้อม จนไม่มีทรัพยากรหลงเหลือให้กับคนรุ่นหลังแต่กลับมอบมลพิษในสิ่งแวดล้อมให้เป็นมรดกแทน ซึ่งคงไม่ยุติธรรมต่อพวกเขาเพราะคนรุ่นเราเป็นผู้ใช้และทำลายทรัพยากรอย่างฟุ่มเฟือยเพื่อสนองต่อกิเลสที่ไม่รู้จักพอ สมองต่อความต้องการที่เกิน

ความจำเป็น เราต้องตระหนักว่าคนรุ่นหลังที่กำลังจะเกิดมามีสิทธิอันชอบธรรมที่จะมีและใช้ทรัพยากรธรรมชาติและอยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี เช่นเดียวกับที่คนรุ่นก่อน ๆ ได้เหลือทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมที่ดีให้คนรุ่นเรา หรืออาจจะถึงเวลาของการทำลายล้างมวลมนุษยชาติอย่างมากมาฆาตโดยธรรมชาติหรือด้วยการกระทำของมนุษย์เอง เพื่อให้เกิดความสมดุลกันระหว่างมวลมนุษยชาติกับทรัพยากรธรรมชาติที่มีอยู่

ดังนั้นผู้วิจัยจึงได้ศึกษาเรื่องการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยนำแนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธทาสภิกขุและของฟริตจ็อฟ คาปรั้า โดยเฉพาะผลงานของคาปรั้าในหนังสือเรื่องจุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ (The Turning Point) มาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบ เพราะทั้งสองท่านมีแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่มุ่งให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติ เข้าใจถึงสาเหตุที่เกิปัญหาสิ่งแวดล้อมชี้ให้เห็นถึงจุดที่เกิดเป็นวิกฤตการณ์ของผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำลายสิ่งแวดล้อม จุดมุ่งหมายและแนวทางปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม โดยสุดท้าย คือ เพื่อให้มนุษย์กับธรรมชาติสามารถอยู่กันอย่างมิตรพร้อมจะช่วยเหลือเกื้อกูลกันและร่วมเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน แนวคิดของทั้งสองท่านจึงเหมาะสมกับสถานการณ์ปัจจุบัน

วัตถุประสงค์ของการวิจัย

1. เพื่อศึกษาแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
2. เพื่อศึกษาแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธทาสภิกขุ
3. เพื่อศึกษาแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของฟริตจ็อฟ คาปรั้า
4. เพื่อเปรียบเทียบแนวคิดของพุทธทาสภิกขุและฟริตจ็อฟ คาปรั้าและประยุกต์คำสอนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ขอบเขตของการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้ ผู้วิจัยมุ่งศึกษาแนวคิดของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธศาสนิกชนและพรตจ๊อฟ คาปรั้า และเปรียบเทียบแนวคิดของทั้งสองท่าน รวมถึงการประยุกต์เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้เกิดทัศนคติระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมที่ถูกต้อง

ประโยชน์ที่คาดว่าจะได้รับ

1. ทำให้ได้รับความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับเรื่องสิ่งแวดล้อม
2. ทำให้ได้รับความรู้และความเข้าใจแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธศาสนิกชนและแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพรตจ๊อฟ คาปรั้า
3. ทำให้รู้และเข้าใจถึงความเหมือนและความแตกต่าง ข้อดีและข้อด้อยของแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธศาสนิกชนและพรตจ๊อฟ คาปรั้า
4. สามารถนำแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธศาสนิกชนและพรตจ๊อฟ คาปรั้า มาใช้แก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ถึงขั้นที่วิกฤต เพื่อนำสิ่งแวดล้อมกลับเข้าสู่สภาวะที่ความสมบูรณ์ และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมให้คงความสมบูรณ์

วิธีการดำเนินการวิจัย

การวิจัยครั้งนี้เป็นการวิจัยเชิงคุณภาพ (Qualitative Research) โดยผู้วิจัยได้ศึกษาและรวบรวมข้อมูลทั้งเอกสารปฐมภูมิ (Primary) และเอกสารทุติยภูมิ (Secondary) ตำราและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง โดยศึกษาเอกสารที่เกี่ยวข้องกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธศาสนิกชน เช่น คู่มือปฏิบัติอานาปานสติภาวนา ไกวัลยธรรม อตัมมยตา และงานเขียนของพรตจ๊อฟ เช่น เต๋าแห่งฟิสิกส์ (The Tao of Physics) จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ (The Turning Point) โยงใยที่ซ่อนเร้น (The Hidden Connections) ช่ายใยชีวิต (Web of Life) รวมถึงงานเขียนที่เกี่ยวข้องกับสิ่งแวดล้อมของผู้ทรงคุณวุฒิท่านอื่น ๆ ส่วนวิธีการนำเสนอผลงานวิจัยเป็นการนำเสนอแบบพรรณนาความ (Descriptive)

นิยามศัพท์

พุทธทาสภิกขุ หมายถึง พระภิกษุในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทท่านหนึ่งที่มีความสนใจในธรรมชาติและ การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ท่านเห็นว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติและมนุษย์ควรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเพื่อน

ฟริตจ็อฟ คาปรั้า (Fritjof Capra) หมายถึง นักฟิสิกส์ชาวออสเตรเลีย มีชื่อเสียงในฐานะที่เป็นนักฟิสิกส์ นักนิเวศวิทยาแนวเล็ก นักทฤษฎีระบบ คาปรั้าสนใจในปรัชญาทางตะวันออกอย่างลัทธิเต๋า คาปรั้ายอมรับว่าปรัชญาเต๋าโบราณที่เชื่อว่าโลกธรรมชาติ คือ โลกแห่งพลังงาน มีความใกล้เคียงกับฟิสิกส์ใหม่ คาปรั้ามีความเห็นว่าฟิสิกส์ใหม่กับภูมิปัญญาเดิมของศาสนาทางตะวันออกเป็นคนละด้านของเหรียญเดียวกัน

สิ่งแวดล้อม (Environment) หมายถึง สิ่งต่าง ๆ ที่มีลักษณะทางกายภาพและชีวภาพที่อยู่รอบตัวมนุษย์ ทั้งที่เกิดขึ้นโดยธรรมชาติและมนุษย์สร้างขึ้น

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม (Environmental Conservation) หมายถึง ปรัชญาของการจัดการสิ่งแวดล้อมในทิศทางที่จะไม่ทำให้เกิดความเสื่อมโทรม ความสูญเสีย หรือหมดสิ้นไป หรือ รู้จักใช้ทรัพยากรอย่างฉลาด ให้เกิดประโยชน์ต่อคนทั้งหลายมากที่สุด ใช้ได้นานที่สุด ให้สูญเสียทรัพยากรโดยเปล่าประโยชน์น้อยที่สุด และกระจายการใช้ประโยชน์จากทรัพยากรให้ทั่วถึงกัน

มลพิษของสิ่งแวดล้อม (Environmental Pollution) หมายถึง สิ่งแวดล้อมที่ทำให้สุขภาพทางร่างกาย จิตใจ และสังคมเลวลง เกิดการเจ็บป่วย ไม่มีเรี่ยวแรงเกิดความไม่พึงพอใจ สิ้นหวัง และเกิดความหวาดหวั่นวิตก กังวล หรือไม่มีความมั่นคงปลอดภัย

องค์รวม (Holistic) หมายถึง ทศนะที่ถือว่าความเป็นจริงทั้งหมดของสิ่งใดย่อมมีคุณสมบัติสำคัญเฉพาะตนซึ่งไม่สามารถเข้าใจได้โดยการแยกสิ่งนั้นออกเป็นส่วนย่อย ๆ แล้วศึกษาจากคุณสมบัติของส่วนย่อยนั้น แม้จะเอาคุณสมบัติของส่วนย่อย ๆ นั้นมารวมกันก็ไม่สามารถเทียบความหมายหรือความสำคัญกับคุณสมบัติขององค์รวมเดิม

ทุนนิยม (Capitalism) เป็นระบบเศรษฐกิจซึ่งผลิตสินค้าและบริการ จำหน่าย แลกเปลี่ยนโดยเอกชนเป็นผู้ดำเนินการ เพื่อสร้างผลกำไรให้กับหน่วยงาน มีกฎหมายรองรับ และมีการแข่งขันกันในการค้าเพื่อทำกำไรสูงสุด ซึ่งไม่ได้ควบคุมโดยหน่วยงานกลาง หรือจากทางรัฐบาล ตลาดเสรีหรือเกือบเสรีจะเป็นตัวกำหนดราคา ควบคุมและระบุทิศทางการผลิต รวมถึงเป็นที่สร้างรายรับ

ฟิสิกส์ใหม่ ที่เรียกว่า ควอนตัมฟิสิกส์ (Quantum Physics) หมายถึง ฟิสิกส์ที่กำหนด ขึ้นมาจากแนวคิดของไอน์สไตน์ ที่เปลี่ยนความเชื่อพื้นฐานว่าโลกธรรมชาติคือวัตถุ มาสู่ความเป็นโลกพลังงานและสนามพลังงาน วัตถุที่เห็นถูกมองว่าเป็นมวลพลังงานที่เคลื่อนที่ตลอดเวลา ความเร็วในการเคลื่อนที่ของสิ่งต่าง ๆ ตัวสามารถส่งผลสะท้อนต่อมิติของเวลา

อตัมมยตา หมายถึง ภาวะที่ทำให้จิตที่เป็นอิสระ ไม่มีอะไรมาปรุงแต่งได้ อยู่เหนืออำนาจการปรุงแต่งของสิ่งทั้งปวง ไม่มีอะไรจะมากักขังหรือจับให้อยู่กับที่ อตัมมยตาเป็นตัวของความถูกต้อง เป็นตัวรักษาความถูกต้อง เป็นมูลเหตุให้คงความถูกต้อง คำพูดทั่ว ๆ ไปของพุทธศาสนิกชนที่กล่าวถึงอตัมมยตา คือ “กูไม่เอากับมึงแล้วโว้ย”

อานาปานสติ หมายถึง ชื่อของกัมมัฏฐานอย่างหนึ่งในบรรดากัมมัฏฐาน 40 อย่าง แปลว่า สติกำหนดที่ธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก

เอกสารและงานวิจัยที่เกี่ยวข้อง

วิภาดา กิตติโกวิท (2532) เป็นผู้แปล Uncommon Wisdom เขียนโดย ฟรีดริชฟ คาปรัว ในชื่อว่าจุดเกิดเต่าแห่งฟิสิกส์ กล่าวถึงเรื่องการพบปะพูดคุยแลกเปลี่ยนความคิดเห็นของคาปรัวกับบุคคลผู้ทรงคุณวุฒิหลากหลายด้าน ทั้งวิทยาศาสตร์ จิตสำนึกทางสังคม การเมือง นิเวศวิทยา จิตวิญญาณ ทำให้คาปรัวเกิดแนวคิดและแรงบันดาลใจใหม่ ๆ ระหว่างฟิสิกส์สมัยใหม่กับรหัสลัทธิทางตะวันออก

วเนช (นามแฝง) (2536) เป็นผู้แปล The Tao of Physics เขียนโดย ฟรีดริชฟ คาปรัว ในชื่อว่าเต่าแห่งฟิสิกส์ กล่าวถึงเรื่องความจริงเกี่ยวกับธรรมชาติเป็นความรู้ที่มีอยู่ในศาสนาทางตะวันออก อย่าง ศาสนาฮินดู พุทธศาสนา ลัทธิเต๋า และระบบวัฒนธรรม วิถีชีวิต วิธีคิดแบบโลกตะวันออก

มูลนิธิโลกสีเขียว (2539) ผู้หญิงชนบทกับสิ่งแวดล้อม เป็นการศึกษาบทบาทของสตรีในชนบทที่มีการอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นบทบาทของสตรีในฐานะผู้ใช้ทรัพยากรธรรมชาติ บทบาทของสตรีในการผลิตภาคเกษตรกรรม บทบาทของสตรีในฐานะเป็นผู้บริโภคเป็นผู้ตัดสินใจเลือกซื้อสินค้าต่าง ๆ สำหรับครอบครัว บทบาทของสตรีในฐานะเป็นผู้จัดการด้านประชากร

กองบรรณาธิการมติชน (2550) 10 มหัทศจรย์ พลังงานทดแทน กู้วิกฤตโลกร้อน กล่าวถึงการใชพลังงานทดแทนในรูปแบบต่าง ๆ เพื่อมาทดแทนน้ำมันที่มีราคาแพงและกำลังจะหมดไป

1 องค์การยูเนสโกประเทศไทย (2552) เป็นการรวบรวมข้อคิดเห็นจากผู้ทรงคุณวุฒิในสาขาต่าง ๆ ที่เกี่ยวข้องกับเรื่องภาวะโลกร้อนและแนวโน้มการเปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศในประเทศไทย แนวโน้มผลกระทบต่าง ๆ รวมถึงประสบการณ์ตรงของประชาชนในพื้นที่ผู้ซึ่งกำลังเผชิญกับการเปลี่ยนแปลงที่กำลังเกิดขึ้น โดยพยายามชี้ให้เห็นถึงสัญญาณของการเปลี่ยนแปลงและประเด็นต่าง ๆ ในเรื่องของผลกระทบที่สืบเนื่องมาถึงความเป็นอยู่ของคนในสังคมไทย

ประเวศ อินทองปาน (2553) ได้วิจัยเรื่องเปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธปรัชญากับนิเวศวิทยาแนวหลักตามทัศนะของอาร์เน เนสส์ ผลการศึกษาพบว่านิเวศวิทยาในพุทธปรัชญาเน้นระบบคิดและระเบียบในการครองชีวิตที่สัมพันธ์กับสรรพสิ่งในธรรมชาติ เห็นว่าสรรพสิ่งต่าง ๆ อาศัยกันอย่างสหกรณ์ คือ มีการกระทำร่วมกันแบบองค์รวมตามกฎธรรมชาติและต่างตกอยู่ภายใต้กฎไตรลักษณ์หาตัวตนที่ยั่งยืนไม่ได้ มนุษย์จึงต้องมีสัมมาทิฐิและดำเนินตามหลักพุทธจริยธรรมด้วยท่าทีที่เป็นมิตรต่อกัน รวมถึงการเพิ่มคุณภาพในการดำเนินชีวิตด้วยศีล สมาธิ ปัญญา และเป้าหมายสูงสุดของการประจักษ์แจ้งถึงความเป็นอนัตตา ซึ่งทำให้คลายความเห็นแก่ตัวและคลายการมองสรรพสิ่งรอบตัวที่จะนำมาบำรุงบำเรอตนเองหรือนิพพาน ซึ่งเป็นรูปแบบแห่งการสำนึกทางนิเวศที่ยั่งยืนของสรรพสิ่งทั่วสากล ด้านนิเวศวิทยาแนวหลักพบว่า มีทัศนะมุ่งเน้นกระบวนการเปลี่ยนแปลงการมองโลกและชีวิต โดยตระหนักว่ามนุษย์เป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาติในระบบนิเวศ มนุษย์จึงไม่ควรไปรุกรานและทำลายธรรมชาติ ควรอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืนเพราะสรรพสิ่งมีคุณค่าในตัวเองและผูกพันเป็นข่ายใยหนึ่งเดียว

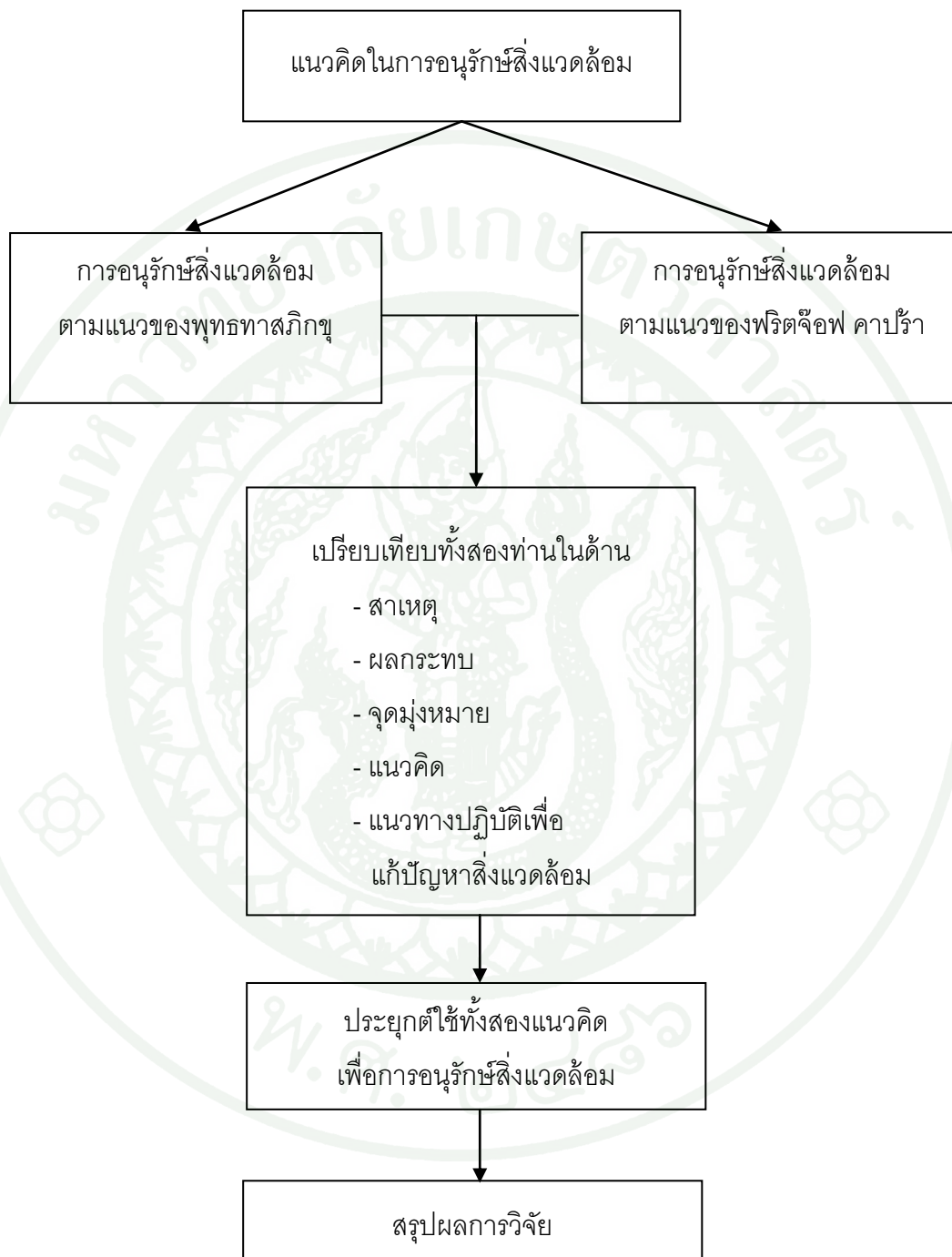
พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2554) ได้เขียนหนังสือเรื่อง คนรักป่า ป่ารักคน ท่านได้กล่าวถึงมุมมองของพุทธศาสนาที่เชื่อมโยงเรื่องป่าและระบบนิเวศ ทำให้เห็นความสำคัญของธรรมชาติแวดล้อมและพร้อมที่จะช่วยกันสงวนรักษาด้วยความมีน้ำใจและด้วยปัญญา

ชาธร สิทธิเคหมาก (2554) ภัยพิบัติ คำเตือนครั้งสุดท้าย กล่าวถึง ภัยธรรมชาติต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ภัยแล้ง พายุฝนต่อเนื่องก่อภัยน้ำท่วม อากาศร้อน ดินโคลนถล่ม ไฟป่า ว่ามีสาเหตุมาจากอะไรและมีผลกระทบอย่างไรบ้าง มีทางรอดของปัญหาที่สามารถทำได้ในรูปแบบของการประหยัดพลังงาน นำกลับมาใช้ใหม่ การหาพลังงานทดแทน ออกกฎหมายสิ่งแวดล้อม ส่งเสริมกิจกรรมสีเขียว เป็นต้น

พุทธทาสภิกขุ (2556) ในอ้อมมยุตาประทีป กล่าวถึง ความหมายของอ้อมมยุตา ธรรมที่เกี่ยวข้องกับอ้อมมยุตา การเข้าถึงอ้อมมยุตา ประโยชน์ของอ้อมมยุตา การประยุกต์อ้อมมยุตา เพื่อแก้ปัญหาต่าง ๆ

พุทธทาสภิกขุ (ม.ป.ป.) ปณิธาน 3 ประการของพุทธทาสภิกขุ ประการแรก กล่าวถึงการเข้าถึงหัวใจศาสนาของตนไม่ว่าจะนับถือศาสนาอะไร ประการที่สอง การทำความเข้าใจระหว่างศาสนา เป็นเรื่องของการพยายามแสวงหาจุดร่วม ไม่ครอบงำข่มขี่ทับถมผู้อื่น ประการสุดท้าย คือ การนำโลกพ้นออกจากอำนาจของวัตถุ ให้อยู่เหนืออำนาจของวัตถุ

กรอบแนวคิดในการวิจัย

ภาพที่ 1 กรอบแนวคิดในการวิจัย

บทที่ 2

แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ความหมายของสิ่งแวดล้อมที่เข้าใจได้ง่ายที่สุด คือ ทุกสิ่งที่อยู่รอบตัวทั้งที่มีชีวิต และไม่มีชีวิตต่างมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นและสลับซับซ้อน จนเกิดเป็นระบบนิเวศ (Ecosystem) อันประกอบไปด้วยสิ่งมีชีวิตหลากหลายสายพันธุ์ทำหน้าที่เป็นผู้ผลิตเชิงนิเวศ (Ecological producer) ผู้บริโภค (Ecological consumer) ผู้ย่อยสลาย (Ecological decomposer) และสิ่งไม่มีชีวิตอย่างแสงแดด อากาศ น้ำ แร่ธาตุ เคมีต่าง ๆ ซึ่งทำหน้าที่ให้การสนับสนุนการทำงานของสิ่งที่มีชีวิต (มนัส สุวรรณ, 2536: 1)

โดยทฤษฎีของนิเวศวิทยา ระบบนิเวศจะอยู่ในสถานะที่สมดุลตามธรรมชาติได้ จะต้อง มีปริมาณขององค์ประกอบที่ได้สัดส่วนซึ่งกันและกัน รวมทั้งแต่ละองค์ประกอบจะต้องทำหน้าที่ ตามปกติ และเพื่อให้องค์ประกอบของระบบนิเวศทำหน้าที่ได้ครบถ้วนสมบูรณ์ เพื่อให้ระบบนิเวศ มีความมั่นคงสูง ระบบนิเวศวิทยาจะต้องมีความสลับซับซ้อนเชิงนิเวศวิทยา (Ecological complexity) อันหมายถึง การที่ระบบนิเวศมีสิ่งมีชีวิตทั้งพืชและสัตว์จำนวนมาก และมีความ หลากหลายเชิงนิเวศวิทยา (Ecological diversity) อันหมายถึง ระบบนิเวศมีสิ่งมีชีวิตทั้งพืช และสัตว์มากมายหลากหลายประเภท แต่ถ้ามีลำดับขององค์ประกอบเพียงขั้นใดขั้นหนึ่งไม่ได้ สัดส่วนซึ่งกันและกันและมีนัยสำคัญมากพอ อาจทำให้เกิดปัญหาการทำงานของแต่ละสรรพสิ่ง ระบบอาจเข้าสู่ขั้นสถานะถูกทำลาย (Destruction State) ด้วยเหตุที่สิ่งแวดล้อมกับระบบนิเวศ มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กัน หากสิ่งแวดล้อมเกิดปัญหาก็จะส่งผลกระทบต่อระบบนิเวศได้ ในทางตรงกันข้ามถ้าระบบนิเวศมีปัญหา ก็จะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมได้เช่นกัน ดังนั้น ในทางปฏิบัติสิ่งแวดล้อมจึงมีความหมายเหมือนกับระบบนิเวศ (ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์, 2553: 50) และเมื่อสิ่งแวดล้อมหรือระบบนิเวศเกิดการเสียสมดุล ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิต ความเป็นอยู่ของมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ มนุษย์ในฐานะที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เป็นส่วนที่มีจิตสำนึกและความสามารถในการกำหนดพฤติกรรมในทางสร้างสรรค์ร่วมกัน หรือทำลาย จึงควรเป็นฝ่ายถูกกำหนดโดยกฎธรรมชาติให้มีหน้าที่ร่วมกันอนุรักษ์ธรรมชาติไว้ เพื่อใช้เป็นสิ่งแวดล้อมในขั้นพื้นฐาน และใช้สนองการสืบทอดชีวิตที่จำเป็นต้องพึ่งพาอาศัย ธรรมชาติสืบต่อกันในระยะยาว (ระพี สาคริก, 2536: 10)

มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมต่างมีอิทธิพลต่อกันและกัน สิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลที่จะเป็นตัวกำหนดความเป็นไปของมนุษย์ เช่น จำนวนประชากร อาชีพ วิถีชีวิต ขนบธรรมเนียม ประเพณี วัฒนธรรม เป็นต้น ในขณะที่เดียวกันพฤติกรรมของมนุษย์ก็มีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมไม่ว่าจะเป็นสิ่งมีชีวิต เช่น ต้นไม้ สัตว์ หรือสิ่งไม่มีชีวิตตามธรรมชาติ เช่น น้ำ ดิน อากาศ พลังงาน หรือสิ่งไม่มีชีวิตที่มนุษย์สร้างขึ้น เช่น ตึก อาคาร สถานที่ต่างๆ เป็นต้น ดังนั้น พฤติกรรมของมนุษย์จึงเป็นตัวกำหนดความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมแบบต่างๆ (จิราภรณ์ คชเสนี, 2552: 92-93) ดังนี้

1. ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่มีชีวิต ในขณะที่ความสัมพันธ์ระหว่างสิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ตามธรรมชาติได้ผ่านกระบวนการวิวัฒนาการที่ทำให้ผลลัพธ์ของความสัมพันธ์ทั้งหมดที่ปรากฏ เป็นไปเพื่อความปกติและต่อเนื่องของธรรมชาติ โดยการแบ่งภาระหน้าที่ของสิ่งมีชีวิตเหล่านั้นออกไปตามความเหมาะสม แต่ในกรณีมนุษย์ สิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เป็นเพียงฐานทรัพยากรที่มนุษย์สามารถกอบโกยใช้ประโยชน์ โดยไม่ต้องคำนึงว่ามนุษย์มีสิทธิทำเช่นนั้นหรือไม่ ลูกหลานในอนาคตจะเอาฐานทรัพยากรที่ไหนมาใช้ ไม่สนใจว่าสิ่งมีชีวิตซึ่งส่วนมากมีวิวัฒนาการปรากฏขึ้นมาบนโลกก่อนมนุษย์จะได้รับผลกระทบอย่างไร หรือจะกำหนดว่าสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ เป็นทรัพยากรหรือฐานทรัพยากรที่มีคุณค่า มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต ถ้าจะใช้ประโยชน์ในทางที่แยกเขาออกมาจากธรรมชาติก็ควรใช้ด้วยความระมัดระวังและให้เกิดประโยชน์ที่สุด

2. ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่ไม่มีชีวิต เช่น อากาศ น้ำ ดิน หรือ พลังงาน เป็นปัจจัยที่จำเป็นต่อการทำงานตามปกติของกระบวนการทางชีววิทยาซึ่งวิวัฒนาการตามลำดับ แต่ในขณะที่มนุษย์ได้พัฒนาสังคมจนมีความซับซ้อน ทำให้สิ่งแวดล้อมที่ไม่มีชีวิตเหล่านั้นถูกกำหนดให้เป็นฐานทรัพยากรเช่นกัน นั่นหมายถึงมนุษย์จะมีพฤติกรรมที่ถือสิทธิเข้ากอบโกยและตัดวงจรผลประโยชน์โดยไม่สนใจว่า ผลกระทบจากการกระทำของมนุษย์จะเป็นอย่างไร หรือจะมีพฤติกรรมที่ใช้ประโยชน์จากสิ่งไม่มีชีวิตที่มีอยู่ตามธรรมชาติอย่างระมัดระวัง เพราะเชื่อว่าเป็นทรัพยากรหรือฐานทรัพยากรที่มีอิทธิพลต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์

สิ่งที่ต้องตระหนัก คือ พฤติกรรมของมนุษย์ที่นำเอาสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่มีชีวิต และสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติที่ไม่มีชีวิตมาใช้เป็นทรัพยากรหรือฐานทรัพยากรอย่างไร้จิตสำนึกไร้ความรับผิดชอบ ทำที่สุดแล้วมนุษย์ก็จะตระหนักเองว่าตนเองเป็นผู้ได้รับผลกระทบเหล่านั้น

ด้วยเหตุผลที่ว่ามนุษย์จะพัฒนาสังคมหรือเทคโนโลยีสักเพียงใด มนุษย์ก็ไม่สามารถแยกตัวเป็นอิสระจากสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติได้

3. ความสัมพันธ์กับสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์สร้างขึ้น การที่มนุษย์มีความสามารถในการทนต่อปัจจัยสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติน้อยกว่าสิ่งแวดล้อมอื่น ๆ มนุษย์จำเป็นต้องเสริมสร้างสิ่งแวดล้อมเฉพาะของตนขึ้นมาเพื่อปรับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติให้อยู่ในช่วงที่มนุษย์สามารถทนอยู่และดำรงชีวิตอยู่ได้ตามปกติ

นอกจากนี้มนุษย์บางคนหรือบางกลุ่มยังเอามนุษย์ด้วยกันเองเป็นฐานทรัพยากร ซึ่งน่าจะเป็นกระบวนการทำลายศักดิ์ศรีความเป็นมนุษย์ให้เหลือเป็นแค่วัตถุ ชาติซึ่งความรัก ความเอื้ออาทรระหว่างกันอย่างสิ้นเชิง

ระบบนิเวศกับสิ่งแวดล้อมมีความสัมพันธ์กันอย่างซับซ้อน ระบุ สาคริก (2536:9) ได้กล่าวถึงความสัมพันธ์ของระบบนิเวศกับสิ่งแวดล้อมว่า หากพิจารณาโดยภาพรวมและไม่นิยามหรือตีความหมายให้รัดกุมจนแยกออกได้อย่างชัดเจนว่าระบบนิเวศคืออะไร สิ่งแวดล้อมคืออะไรแล้ว ทั้งระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมก็เหมือนจะเป็นระบบเดียวกัน คือ ระบบธรรมชาติ และมนุษย์ก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบธรรมชาตินั้น หากสามารถเห็นภาพรวมของส่วนต่าง ๆ ที่ประกอบขึ้นเป็นมนุษย์และรู้ถึงหน้าที่ที่แท้จริงของแต่ละส่วนที่สัมพันธ์ถึงกันและกันอย่างลึกซึ้งแล้ว จะเข้าใจได้ว่าร่างกายมนุษย์เป็นเพียงเครื่องมือที่สื่อระหว่างจิตตนเองกับสิ่งแวดล้อม และสิ่งแวดล้อมก็มีหน้าที่โดยธรรมชาติเพื่อสื่อประสานกระแสจิตระหว่างมนุษย์แต่ละคนที่อยู่ร่วมกันในท้องถิ่น ให้สามารถเข้าใจถึงซึ่งกันและกันได้อย่างลึกซึ้ง ก่อให้เกิดเอกภาพในการพัฒนาเกิดเป็นวัฒนธรรมท้องถิ่น สิ่งแวดล้อมจึงเป็นพื้นฐานสำคัญที่จะสนองตอบมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตใจ

ประเด็นที่น่าสนใจประการหนึ่งของความสัมพันธ์ทั้งทางตรงและทางอ้อมระหว่างมนุษย์กับระบบนิเวศ หรือ สิ่งแวดล้อม คือ การตอบสนองกลับต่อพฤติกรรมมนุษย์ของระบบนิเวศ หรือ สิ่งแวดล้อม กล่าวคือ พฤติกรรมของมนุษย์ที่มีต่อระบบนิเวศ หรือ สิ่งแวดล้อมในทางสร้างสรรค์ การตอบสนองกลับก็จะเป็นผลดีต่อมนุษย์ แต่ในทางตรงกันข้าม การตอบสนองกลับก็จะเป็นผลร้ายต่อมนุษย์ ดังนั้น หากพฤติกรรมในการดำเนินชีวิตของมนุษย์ไม่มีผลร้ายต่อสิ่งแวดล้อม และมนุษย์มีความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับความสัมพันธ์ระหว่างผู้ผลิต ผู้บริโภค ผู้ย่อยสลาย

ในระบบนิเวศ ก็จะเป็นประโยชน์ต่อการดำรงอยู่ของมนุษย์อย่างมาก ผลผลิตทางการเกษตร สามารถเพิ่มได้โดยไม่ต้องลงทุน หรือลงทุนเพิ่มก็สามารถควบคุมศัตรูพืช กำจัดของเสียไม่เกิดมลภาวะของสิ่งแวดล้อม และประโยชน์อื่น ๆ อีกนานัปการ มนุษย์จึงควรเรียนรู้เพื่อจะเข้าใจถึงความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันของระบบนิเวศ และควรใช้ประโยชน์จากทรัพยากรธรรมชาติอย่างระมัดระวังและคุ้มค่าที่สุดเพื่อประโยชน์ในการดำเนินชีวิตและเพื่อให้มีทรัพยากรธรรมชาติใช้อย่างยั่งยืนยาวนาน

สาเหตุการเกิดวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมของโลกในปัจจุบัน

เมื่อประมาณ 4.6 พันล้านปีมาแล้ว โลกได้ถือกำเนิดขึ้นมีลักษณะเป็นหินร้อนเหลว จากนั้นโลกได้วิวัฒนาการตัวเองจนเป็นส่วนต่าง ๆ ของผิวโลก อันได้แก่ พื้นดิน ชั้นบรรยากาศ พื้นน้ำ และเมื่อโลกอยู่ในสภาวะที่เหมาะสมทางกายภาพ ธาตุต่าง ๆ ที่มีอยู่ทั้งในดิน ในอากาศ ในน้ำ ได้รับแสงอาทิตย์ เกิดปฏิกิริยาทางเคมีขึ้นในธาตุชนิดต่าง ๆ และมีความซับซ้อนมากขึ้น ๆ ทำให้เกิดเป็นสิ่งมีชีวิตบนพื้นโลก เชื่อกันว่าสิ่งมีชีวิตเกิดจากสิ่งที่ไม่มีชีวิตโดยวิวัฒนาการมาจากโมเลกุลเล็ก ๆ รวมตัวกันเป็นโมเลกุลที่ใหญ่และซับซ้อนขึ้นโดยอาศัยพลังงานที่มีอยู่ตามธรรมชาติ ช่วยให้เกิดการเปลี่ยนแปลง เกิดเป็นจุลชีพเซลล์เดียวที่ไม่ใช้ออกซิเจน มาสู่หลายเซลล์และวิวัฒนาการมาเป็นพืช สัตว์ มนุษย์ และชีวิตที่หลากหลายซึ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันเป็นข่ายใย

ในยุคบรรพกาลหลังจากมนุษย์กำเนิดขึ้น มนุษย์ดำรงชีวิตอยู่ภายใต้กฎเกณฑ์ของธรรมชาติ โดยการเร่ร่อน ดำรงอยู่เป็นกลุ่มเล็ก ๆ ร่วมกันเก็บของป่าล่าสัตว์ มีการประดิษฐ์เครื่องมือหยาบ ๆ เพื่อล่าสัตว์ แหล่งพลังงานที่ใช้ คือ ไฟ แสง และกล้ามเนื้อของตนเอง มีการแบ่งหน้าที่กันทำโดยฝ่ายชายล่าสัตว์ ฝ่ายหญิงเก็บของป่าจากธรรมชาติ ชายและหญิงมีอำนาจเท่าเทียมกัน จากนั้นมนุษย์กลุ่มหนึ่งเริ่มตั้งถิ่นฐานเพื่อทำการเพาะปลูกเลี้ยงสัตว์ เกิดการเปลี่ยนแปลงทางเกษตรกรรม และพัฒนาจนเป็นยุคที่เรียกว่าการปฏิวัติเกษตรกรรม เริ่มมีการครอบครองที่ดินโดยเฉพาะผืนดินที่มีความอุดมสมบูรณ์อยู่ใกล้แหล่งน้ำ หาสะสมวัตร เกิดมีระบบการแลกเปลี่ยน เริ่มมีการใช้แรงงานสัตว์ ใช้ระบบชลประทาน มีการผลิตเครื่องมือหลากหลายเพื่อใช้ในการเกษตร ทำให้ผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่เพิ่มสูงขึ้น นอกจากนี้มนุษย์ยังได้แหล่งอาหารที่เพิ่มขึ้นจากการทำปศุสัตว์และอาหารจากแหล่งธรรมชาติอย่างการทำประมง อันเป็นปัจจัยให้ประชากรเพิ่มสูงขึ้น และผลจากการที่ประชากรเพิ่มขึ้น ทำให้ความต้องการ

บริโภคเพิ่มขึ้นตาม แต่ด้วยวิธีการจัดการทางการเกษตรอย่างผิดพลาดและไม่เหมาะสม ทำให้ธรรมชาติถูกทำลายมากขึ้น ความหลากหลายทางชีวภาพถูกทำลาย เกิดความเสื่อมโทรมทางเกษตรกรรมและทรัพยากรธรรมชาติ ทำให้เกิดการล่มสลายของสังคมมนุษย์แถบลุ่มแม่น้ำ ผลกระทบอย่างรุนแรงที่เกิดขึ้น คือ เกิดการเปลี่ยนแปลงในความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม จากที่มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติมาเป็นต่อต้านธรรมชาติ (Human against nature) จากธรรมชาติเป็นศูนย์กลางมาเป็นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง ธรรมชาติจึงเป็นสิ่งที่มนุษย์ต้องเอาชนะและควบคุม เพื่อตอบสนองความต้องการ (จิรากรณ์ คชเสนี, 2552: 114)

ต่อมามนุษย์ได้พยายามคิดค้นและสะสมวิทยาการต่างๆ เพื่อที่จะเอาชนะธรรมชาติ ทำให้ศาสตร์ต่าง ๆ เจริญก้าวหน้าอย่างมากโดยเฉพาะปรัชญา คณิตศาสตร์ และวิทยาศาสตร์ มีการใช้เหตุผลที่เกิดจากการไตร่ตรอง ไคร่ครวญ เพื่อการแสวงหาความรู้เป็นหลัก บุนยมี แท่นแก้ว (2545: 15-17) ได้กล่าวถึง ฟรานซิส เบคอน ที่สนใจศึกษาหลักการทางวิทยาศาสตร์และเป็นความรู้ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติ เขามีทรรศนะว่า “สิ่งที่เป็จริงเป็นสิ่งที่ธรรมชาติที่สามารถรู้ได้โดยประสาทสัมผัส” วิธีนี้เบคอนเรียกว่า วิธีอุปนัย (Inductive Method) เพราะเชื่อว่าความรู้ได้จากการสังเกตและทดลอง มนุษย์จะได้ความรู้จริงโดยผ่านข้อมูลที่มาจากประสาทสัมผัสแล้วไปสู่การสรุปหลักเกณฑ์ที่สามารถอธิบายปรากฏการณ์โดยรวมได้ วิธีนี้ได้นำไปสู่ยุคแห่งการค้นคว้าเพื่อพบความจริงและมีการประดิษฐ์สิ่งใหม่ ๆ ขึ้นมา หรือ เรเน เดส์คาร์ตส์ นักเหตุผลนิยมในด้านญาณวิทยา เขาเชื่อว่าเหตุผลเท่านั้นเป็นที่มาแห่งความรู้ที่ถูกต้อง และในการคิดหาเหตุผลเพื่อให้เกิดความรู้จริงต้องอาศัยการคิดหาเหตุผลแบบอนุมาน เดส์คาร์ตส์ใช้วิทยาศาสตร์เป็นมูลฐานในการหาความรู้และพยายามส่งเสริมความรู้ทางคณิตศาสตร์ เขาได้สังเกตความสัมพันธ์ระหว่างการเคลื่อนไหวกับการหยุดนิ่ง สร้างกฎทั่วไปเกี่ยวกับกิริยาและปฏิกิริยาสัมพันธ์ รวมทั้งกฎที่แสดงถึงปริมาณการเคลื่อนไหวของวัตถุสองสิ่งที่อยู่ในสภาวะอย่างเดียวกันระหว่างที่กระทบกัน มนุษย์ได้พัฒนาวิทยาการต่าง ๆ ให้ก้าวหน้าขึ้น โดยเฉพาะความรู้ทางวิทยาศาสตร์ได้เจริญก้าวหน้าขึ้นอย่างมากจนเกิดยุคที่เรียกว่า การปฏิวัติอุตสาหกรรม มีการประดิษฐ์คิดค้นเครื่องจักรกลทางการเกษตร โรงงานผลิตปุ๋ยและสารเคมีกำจัดศัตรูพืช ทำให้ผลผลิตต่อหน่วยพื้นที่เพิ่มขึ้น ความต้องการแรงงานในภาคเกษตรกรรมลดลง แรงงานได้ย้ายมาอยู่ในชุมชนรอบ ๆ แหล่งอุตสาหกรรม เกิดเป็นชุมชนแออัด ก่อให้เกิดโรคระบาดการสาธารณสุขไม่ดี เกิดมลพิษทั้งจากฝุ่นละอองและจากการเผาถ่านหินในโรงงานอุตสาหกรรม ทำให้เกิดควันลอยออกสู่ชั้นบรรยากาศ ซึ่งจะกลายเป็นกรดกำมะถัน เมื่อฝนตกลงมาจึงเกิดเป็นฝนกรดที่อันตรายต่อธรรมชาติและสิ่งมีชีวิต

ในยุคอุตสาหกรรมนี้มีกระบวนการโฆษณาชวนเชื่อกระตุ้นให้เกิดการบริโภคสินค้าและบริการต่าง ๆ เป็นจำนวนมาก มีการกระตุ้นให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในพฤติกรรมกรรมการบริโภคจากการบริโภคตามความจำเป็นและเหมาะสม มาเป็นต้องการบริโภคอย่างไม่มีที่สิ้นสุด อุตสาหกรรมจึงเร่งผลิตสินค้ามากขึ้น ทำให้ต้องใช้วัตถุดิบจากธรรมชาติและทรัพยากรธรรมชาติประเภทใช้แล้วหมดไปเพิ่มมากขึ้น นอกจากนี้ยังมีการเปลี่ยนแปลงค่านิยมจากการใช้วัสดุจากธรรมชาติมาเป็นวัสดุสังเคราะห์ ผลกระทบตามมาคือมีขยะ และมลพิษเกิดขึ้นอย่างมากมาย ความก้าวหน้าในทางอุตสาหกรรมเกิดขึ้นอย่างมากโดยเฉพาะในประเทศที่พัฒนาแล้ว ทำให้เกิดการล่าอาณานิคมทางเศรษฐกิจ เพื่อใช้เป็นแหล่งหาวัตถุดิบและตลาดสินค้าอุตสาหกรรม ผลกระทบของสิ่งแวดล้อมในยุคนี้ได้ขยายบริเวณกลายเป็นปัญหาระดับประเทศ ปัญหาระดับโลก ในขณะเดียวกันการออกไปสำรวจอวกาศก็ได้ทิ้งขยะอวกาศเอาไว้ จนปัญหาสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นกับมนุษย์นั้นกำลังจะกลายเป็นปัญหาของจักรวาล (จิราภรณ์ คชเสนี, 2552: 119)

เมื่อย้อนกลับมาก่อนที่ความเจริญทางวิทยาศาสตร์จะเกิดขึ้น มนุษย์มีจิตใจ มีอารมณ์ และความรู้สึกของวิวัฒนาการควบคู่มากับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่หลังจากวิทยาศาสตร์ได้เข้ามาในสังคมมนุษย์ ทำให้ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติถูกตัดขาดลงอย่างมาก ธรรมชาติถูกมองว่าเป็นเพียงสุนทรียทางวัตถุ คนที่อยู่ในเมืองมีวิถีชีวิตที่แยกส่วนระหว่างการผลิตและการบริโภค คนอยู่ในเมืองไม่ได้ปลูกข้าวและเลี้ยงสัตว์เพื่อบริโภค ไม่ได้ปลูกฝ้ายเพื่อทอผ้า ไม่ต้องขุดเจาะท้องทะเลดูแก๊สธรรมชาติและน้ำมันเอง ทำให้ไม่สามารถรู้สาเหตุที่ระบบนิเวศและสิ่งแวดล้อมที่กำลังถูกทำลาย ปรากฏการณ์ธรรมชาติที่เคยเป็นเรื่องปกติธรรมดา เช่น แผ่นดินไหว ภัยแล้ง พายุฝน น้ำท่วม โรคภัยไข้เจ็บและความตาย กลายเป็นส่วนเกินของชีวิต ธรรมชาติเป็นสิ่งแวดล้อมและไม่ใช่สิ่งที่ต้องการในวิถีของคนเมือง มนุษย์ต้องการธรรมชาติที่สวยงาม เป็นระเบียบเรียบร้อยและควบคุมได้ เพื่อความสะดวกสบาย บทกวีและบทเพลงที่สะท้อนภาพสังคมมนุษย์ได้ตัดส่วนของธรรมชาติออกเหลือไว้แต่เรื่องราวของมนุษย์เท่านั้น สิ่งเหล่านี้ล้วนเป็นปัจจัยที่เร่งวิกฤติของสิ่งแวดล้อมให้เกิดเร็วและรุนแรงยิ่งขึ้น ในที่สุดก็จะนำโลกไปสู่หายนะ ตัวบ่งชี้ถึงการที่ชีวิตผู้คนถูกตัดขาดออกจากธรรมชาติ คือ พฤติกรรมที่เบี่ยงเบน มีความก้าวร้าวมากขึ้น อารมณ์ที่แสดงออกรุนแรงมากขึ้น รู้สึกสิ้นหวังในชีวิต จึงหาทางออกด้วยวิธีการที่ผิด ๆ เช่น เสพติดเทคโนโลยี ใช้สารเสพติด ซึ่งล้วนแต่เป็นการแสวงหาความสุขเฉพาะหน้า

ในยุคที่ความสัมพันธ์ของมนุษย์ตัดขาดออกจากธรรมชาติ การทำลายสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ การใช้ประโยชน์และการทำลายแหล่งที่อยู่อาศัยตามธรรมชาติ เป็นไปอย่างไร้จิตสำนึก ไร้ความเคารพและขาดการตระหนักว่าโลกได้สูญเสียระบบนิเวศอันเป็นแหล่งอาศัยและพักพิงของสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย มนุษย์ได้ทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ ซึ่งมีประโยชน์ต่อมวลมนุษยชาติ ทั้งในปัจจุบันและอนาคตไปกับการพัฒนาและความก้าวหน้าของสังคมมนุษย์ ทรัพยากรทางธรรมชาติที่สำคัญ ได้แก่ อากาศ น้ำ ดิน และทรัพยากรอื่น ๆ ที่เป็นพื้นฐานของระบบชีวิต ถูกทำลายและถูกคุกคามอย่างหนัก จนเมื่อไม่นานมานี้มนุษย์เริ่มเรียนรู้แล้วว่ามนุษย์กำลังทำลายตัวเองอย่างรวดเร็ว

ในช่วงปี ค.ศ. 1960 – 1970 ขบวนการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้เริ่มก่อตัวขึ้น และเป็นที่ยอมรับในกลุ่มสังคมตะวันตก มีงานเขียนของ Rachel Carson เรื่อง Silent Spring เป็นเรื่องความสัมพันธ์เป็นข่าวย่อยซึ่งต้องอาศัยพึ่งพากันของทั้งพืชและสัตว์ การทำฟาร์มเกษตรที่มีวัตถุประสงค์เพียงเพื่อกำไรได้ส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุขอนามัย มีการใช้สารเคมีที่เป็นพิษและสลายตัวยาก อย่างเช่น DDT ซึ่งเป็นอันตรายต่อสิ่งมีชีวิตและสิ่งแวดล้อม มีการใส่สารอัลดริน (Aldrin) และ ไดเอลดริน (Dieldrin) ซึ่งเป็นยาฆ่าแมลงผสมในอาหาร สารเคมีนี้มีผลต่อระบบประสาท หากได้รับเข้าไปปริมาณที่สูงจะทำให้เกิดอาการชักและเสียชีวิตได้ โดยรวมคือการอธิบายให้เห็นถึงวิกฤตการณ์ทางนิเวศวิทยาอันเป็นผลจากการพัฒนาอย่างไร้สำนึกและมุ่งเน้นพัฒนาอุตสาหกรรม วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีอย่างมาก ผลที่ได้รับคือการได้กลับจากธรรมชาติ จะเห็นได้ว่าการมองธรรมชาติเป็นเพียงทรัพยากรเพื่อนำไปใช้ประโยชน์ในบริบทของอุตสาหกรรม ถือเป็นจุดเริ่มต้นของการเสื่อมทางจิตสำนึกแห่งธรรมชาติของสังคมมนุษย์ ความต้องการที่จะครอบครองวัตถุและเงินตรากลายเป็นเป้าหมายหลักในการดำรงชีวิต เป็นตัวผลักดันในการกำหนดความรู้สึกนึกคิดและจิตใจของผู้คนในสังคม

ในการประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ WSSD (World Summit on Sustainable Development) ในปี 2545 ผู้เข้าร่วมประชุมประกอบไปด้วย ผู้นำประเทศ ตัวแทนรัฐบาลและภาคเอกชน ผู้แทนสื่อมวลชน และองค์กรพัฒนาเอกชน ต่างยอมรับว่าในช่วง 10 ปีที่ผ่านมา การปฏิบัติตามพันธกรณีจากการประชุมริโอ ยังไม่ประสบความสำเร็จเท่าที่ควร มีปัญหาความรุนแรงขึ้นในทุกด้าน การพัฒนาโดยรวมยังมุ่งไปในทิศทางที่ทำลายสิ่งแวดล้อม มีการสูญเสียพื้นที่ป่าไม้และความหลากหลายทางชีวภาพ มีการปล่อยก๊าซเรือนกระจกเพิ่มมากขึ้น คุณภาพน้ำยังเสื่อมโทรม ปัญหาช่องว่างระหว่างความเหลื่อมล้ำทางเศรษฐกิจยังแผ่ขยายไป

ทั่วโลก คนยากจนในบางภูมิภาคของโลกยังคงประสบความทุกข์ยากจากสงคราม โรคเอดส์ ภัยธรรมชาติที่ความรุนแรงขึ้นเนื่องมาจากการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศของโลกอันเป็นผลมาจากปรากฏการณ์เรือนกระจก สาระสำคัญในเรื่องการพัฒนาที่ยั่งยืนถูกละเลยและได้รับความสนใจน้อย เนื่องจากถูกละเลยของโลกาภิวัตน์ผลักดันให้ไปในทิศทางของการใช้อำนาจการพัฒนาเศรษฐกิจและแข่งขันทางการค้ามากกว่า รวมทั้งองค์กรที่เกี่ยวข้องในระดับโลกมิได้ใช้อำนาจในการกดดันหรือจัดการให้เห็นถึงความจำเป็นของการพัฒนาสังคมและสิ่งแวดล้อมร่วมไปกับการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างจริงจัง (สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2547: 3)

โดยภาพรวมแล้วมนุษย์ได้นำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้และสร้างมลภาวะที่เป็นพิษกับสิ่งแวดล้อมจนเกินกว่าความสามารถของธรรมชาติจะรองรับได้ เกิดเป็นวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมของโลก ส่วนหนึ่งเป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของประชากรโลกอย่างรวดเร็วและต่อเนื่อง ทำให้ต้องนำเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพื่อผลิตอาหารและสินค้าอุตสาหกรรมให้กับประชากรโลก แต่เบื้องหลังแท้จริงของปัญหาต่าง ๆ ที่มนุษย์สร้างขึ้น คือ กิเลสที่อยู่ครอบงำจิตวิญญาณอยู่ และมนุษย์ได้แสดงออกมาในลักษณะต่าง ๆ เช่น เห็นแก่ตัว มั่งง่าย เอาเปรียบ ต้องการจะครอบงำทรัพยากรธรรมชาติ ต้องการจะมีอำนาจยิ่งใหญ่เหนือคนอื่น ต้องการที่จะร่ำรวยอย่างไม่รู้จักพอ มีการบริโภคที่ไม่เคยพอ การบริโภคที่เกินจำเป็น การแสวงหาความสุขจากสารเสพติด สิ่งต่าง ๆ เป็นต้น

ดังนั้น การรักษาสภาพแวดล้อมของโลกที่กำลังจะย่อยยับและพังทลาย ต้องให้มนุษย์เรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติอย่างแท้จริง เข้าใจลักษณะทางนิเวศวิทยาท้องถิ่นที่ต่างดำรงอาศัยอยู่ อย่างเป็นเหตุเป็นปัจจัยของกันและกัน ดำรงอยู่อย่างเป็นขำเย้ย มีวิถีชีวิตที่สอดคล้องและเกื้อกูลกัน แต่ละชีวิตรวมถึงมนุษย์ล้วนแต่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์ต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติให้สอดคล้องกับความแท้จริงของธรรมชาติ ปรับเปลี่ยนระบบคุณค่าในจิตใจของมนุษย์ให้มีสำนึกของการรักธรรมชาติ นอกจากนี้ยังต้องปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจ การเมือง และวัฒนธรรมอย่างจริงจังและเร่งด่วน

จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อม

จริยศาสตร์มีความสำคัญอย่างยิ่งในการสร้างทัศนคติและความรับผิดชอบต่อที่มนุษย์พึงมี จริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมจึงมีบทบาทสำคัญที่ทำให้เกิดการสร้างทัศนคติและจิตสำนึกที่มีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติ รู้จักเคารพในสิทธิของสัตว์โลก ไม่เบียดเบียนสัตว์อื่น ให้มีความรักความเมตตาแก่สรรพสัตว์ ให้มนุษย์สนองตอบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในเชิงที่เป็นมิตรและเชิงพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน รู้จักประมาณในการใช้ทรัพยากรธรรมชาติ (ซัชพล ทองสุนทรวงศ์, 2553: 323) รู้ว่าพึงปฏิบัติต่อสิ่งแวดล้อมอย่างไรจึงเป็นวิธีแก้ปัญหาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม แนวคิดทางจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมโดยหลักแบ่งเป็น 2 สาย คือ แนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมตะวันออก และ แนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมตะวันตก ซึ่งมีทฤษฎีหลัก ๆ ที่อธิบายแนวคิดทางจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมตะวันตกอยู่ 2 ทฤษฎี คือ ทฤษฎีที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง และทฤษฎีที่ยึดชีวิตเป็นศูนย์กลาง

แนวคิดจริยธรรมสิ่งแวดล้อมตะวันออก

แนวคิดนี้เชื่อว่ามนุษย์ไม่ได้เป็นศูนย์กลางของโลกธรรมชาติทั้งปวง รวมทั้งมนุษย์และสรรพชีวิตยังอยู่ในระดับที่เสมอกันทั้งสิ้น คือ ไม่แน่นอน เป็นทุกข์ และไม่มีตัวตนที่แท้จริง ดังนั้น จึงไม่ควรสร้างทุกข์ให้เพิ่มขึ้นโดยการเบียดเบียนครอบงำซึ่งกันและกัน ถ้าจำเป็นต้องใช้ธรรมชาติก็เพื่อตอบสนองความจำเป็นของการมีชีวิตอยู่เท่านั้น ไม่ใช่ตอบสนองความต้องการซึ่งไม่รู้จักพอ นอกจากนี้จริยธรรมสิ่งแวดล้อมตะวันออกยังเน้นให้พิจารณาธรรมชาติ เพื่อให้เห็นความงาม ให้เกิดความชื่นชมและเคารพคุณค่าของธรรมชาติที่มีอยู่ในตัวของธรรมชาติเอง มีความเชื่อว่าทุกสิ่งทุกอย่างในโลกไม่ว่าจะเป็นความสัมพันธ์ที่สลับซับซ้อนระหว่างชีवालย์ที่หลากหลาย แผ่นดิน พืชพันธุ์และอากาศ ล้วนเชื่อมโยงกันอย่างแนบแน่น เกื้อกูล เป็นเหตุเป็นผลต่อกันและกัน ซึ่งเป็นการมองแบบองค์รวมอันสอดคล้องกับความเป็นจริงของธรรมชาติ และความเชื่อที่ว่ามนุษย์สามารถพัฒนาตัวเองให้สูงขึ้น บวกกับการเข้าใจธรรมชาติ ทำให้มนุษย์เป็นอิสระ ไม่ขึ้นอยู่กับความต้องการทางวัตถุ มนุษย์จึงมีความสุขได้อย่างแท้จริงและตลอดไป สามารถดำรงชีวิตอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ แต่เนื่องจากกระบวนการพัฒนาทางสังคมของตะวันออกได้ยอมรับหรือถูกยึดเยียดให้ใช้รูปแบบการพัฒนาของสังคมตะวันตกเป็นต้นแบบ การถ่ายทอดความรู้ วิทยาการ และเทคโนโลยีที่ไหลเข้ามา ได้สร้างการเปลี่ยนแปลงให้เกิดขึ้นในสังคมตะวันออกวมไปถึงพื้นฐานทางจริยธรรมสิ่งแวดล้อมด้วย ดังนั้น หากมนุษย์ต้องการ

จะยังดำรงชีวิตอยู่ในธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแล้ว มนุษย์ควรเลิกแนวคิดที่ว่า มนุษย์เป็นศูนย์กลาง เลิกความคิดแบบปัจเจกนิยม (Individualism) เลิกความคิดที่เอาชนะธรรมชาติหรือเป็นนายเหนือธรรมชาติ (Domination) ให้มีแนวคิดแบบองค์รวมและเป็นอิสระ (จิรากรณ คชเสนี, 2552: 404) เป้าหมายในการดำรงชีวิตของมนุษย์โดยทั่วไป คือ ต้องการความสุข ซึ่งแท้จริงแล้วไม่ได้ขึ้นอยู่กับสัดส่วนของสิ่งที่มีกับสิ่งที่ต้องการ แต่มนุษย์จะมีความสุขได้มากที่สุดเมื่อมนุษย์ต้องการให้น้อยที่สุด (จิรากรณ คชเสนี, 2552: 411) เพราะยังมีสิ่งที่ต้องการมากเท่าไรมนุษย์ก็ต้องขวนขวายหามาให้มากเท่านั้น ยิ่งขวนขวายหา มากก็เกิดความทุกข์มากเท่านั้น

แนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมตะวันตก

ทฤษฎีที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (Anthropocentrism) มีรากฐานมาจากปรัชญากรีกและโรมัน เริ่มจากมนุษย์ได้พยายามต่อสู้กับธรรมชาติเพื่อความอยู่รอด จนหาวิธีที่จะเอาชนะธรรมชาติและนำสิ่งที่อยู่ในธรรมชาติมาสร้างประโยชน์ให้กับตนเอง แนวคิดนี้มนุษย์แยกออกจากธรรมชาติ เพราะถือว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางของสรรพสิ่ง ธรรมชาติมีไว้สำหรับรับใช้มนุษย์เพื่อการดำรงชีวิต ดังที่กล่าวไว้ในพระคัมภีร์ไบเบิลทั้งภาคพันธสัญญาเดิม (The Old Testament) และพันธสัญญาใหม่ (The New Testament) ซึ่งเป็นคัมภีร์ที่มีความสำคัญทั้งศาสนาคริสต์และศาสนาคริสต์ที่กล่าวถึงโลกธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมว่า พระเจ้าสร้างมนุษย์ตามฉายาของพระองค์ มนุษย์จึงแยกตัวออกจากธรรมชาติ พระเจ้าบัญชาให้มนุษย์ควบคุมและครอบครองธรรมชาติ ดังนั้นมนุษย์จึงกำหนดตัวเองเหนือธรรมชาติ โพรทากอรัสนักปรัชญากรีกกลุ่มโซฟิสต์ได้กล่าวไว้ว่า มนุษย์เป็นเครื่องวัดสรรพสิ่ง (Man is the measure of all things) มนุษย์จึงถือว่าตนเองเป็นนาย เป็นผู้พิชิต และวิเศษเหนือสัตว์โลก ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งปวงมีไว้สำหรับเป็นปัจจัยการผลิตที่มนุษย์นำเอามาสร้างผลประโยชน์ให้กับตนเองในรูปแบบต่าง ๆ ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติไม่ขึ้นกับจริยธรรม จะเริ่มเห็นได้ชัดเจนตั้งแต่เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมในยุโรปเรื่อยมาและกระจายไปทั่วโลก มนุษย์ได้ใช้ทั้งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีประดิษฐ์เครื่องมือและอุปกรณ์มากมายเพื่อควบคุมและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติ โดยเฉพาะกลุ่มทุนนิยมมีการผลิตสินค้าและบริการใหม่ ๆ มากมายหลากหลายรูปแบบ ทำให้ต้องทำลายทรัพยากรธรรมชาติอย่างมหาศาล จนเกิดผลกระทบเป็นภัยทางธรรมชาติที่นับวันจะมากขึ้นและรุนแรงขึ้น เกิดโรคระบาดมากมาย เกิดความเสื่อมทางด้านจิตวิญญาณ แสดงอำนาจในการครอบครองสิ่งต่าง ๆ รวมถึงตัวมนุษย์กันเอง เบื้องหลังของแนวคิดนี้มาจากความเชื่อที่ว่าพระเจ้าเป็นผู้สร้างและเป็นเจ้าของธรรมชาติ พระเจ้าได้สร้างมนุษย์ขึ้นมาเพื่อเป็นตัวแทนของพระเจ้า

มนุษย์จึงเป็นสิ่งเดียวในธรรมชาติที่มีคุณค่าภายใน เพราะมีสำนึกในตัวตนในขณะที่สิ่งมีชีวิตอื่นไม่มี (จิราภรณ์ คชเสนี, 2552: 402) แนวคิดนี้ให้ความสำคัญแต่เฉพาะมนุษย์ เรียกได้ว่าเป็นแนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างแรง (Strong Anthropocentrism) แต่มีนักคิดในกลุ่มนี้บางคนก็คิดแตกต่างออกไปบ้าง โดยถือว่าสิ่งแวดล้อมมีคุณค่ามากกว่าความพอใจของมนุษย์ สิ่งแวดล้อมมีคุณค่าต่อการดำรงชีวิตของมนุษย์ เพราะมนุษย์ต้องอาศัยสิ่งแวดล้อม เรียกได้ว่าเป็นแนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลางอย่างอ่อน (Weak Anthropocentrism) จะเห็นว่าแนวคิดนี้ก็ยังยึดถือว่าสิ่งแวดล้อมมีไว้เพื่อสนองความต้องการของมนุษย์เช่นกัน เพียงแต่มนุษย์ต้องอนุรักษ์ไว้ให้กับอนุชนรุ่นต่อไป

เนื่องน้อย บุญเนตร (2537: 95) ได้กล่าวถึง ทฤษฎีที่ยึดชีวิตเป็นจุดศูนย์กลาง (Biocentrism) ซึ่งอัลเบิร์ต ชไวท์เซอร์ (Albert Scheitzer) นักปรัชญาชาวเยอรมันเป็นคนทำให้เกิดกระแสของการมีความสำนึกถึงชีวิตอื่นนอกจากมนุษย์ แนวคิดทฤษฎีนี้ให้ความสำคัญในแต่ละชีวิตเท่า ๆ กันโดยไม่คำนึงว่าจะเป็นมนุษย์เชื้อชาติไหน ไม่คำนึงว่าจะเป็นพืชหรือสัตว์ รวมไปถึงแมลงต่าง ๆ และเชื้อโรคก็ให้ความสำคัญเท่า ๆ กัน เพราะแต่ละชีวิตก็เป็นหน่วยหนึ่งของธรรมชาติ แต่ละชีวิตก็มีคุณค่าในตัวเช่นเดียวกับที่มนุษย์เห็นคุณค่าในตัวมนุษย์เอง จุดศูนย์กลางของคุณค่าต่าง ๆ จึงอยู่ที่ความสมดุลของโลกชีวะมีโซ่มนุษย์ มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของเครือข่ายความสัมพันธ์ในระบบชีวะ แม้มนุษย์จะมีลักษณะพิเศษแต่ก็เป็นเพียงหนึ่งในความหลากหลายในโลกชีวะไม่ได้ทำให้มนุษย์มีคุณค่าเบื้องต้นเหนือสิ่งอื่นในโลกชีวะ

ทฤษฎีนี้อยู่บนพื้นฐานของการเคารพในคุณค่าของชีวิตและยอมรับว่าทุกสิ่งในธรรมชาติมีความสัมพันธ์ร่วมกัน เป็นการมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเป็นแบบองค์รวม (Holistic) ยอมรับความเป็นเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย ถือว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีคุณค่าในตัวไม่ขึ้นอยู่กับการจะมีประโยชน์ต่อมนุษย์หรือไม่ มนุษย์จะต้องเป็นคนดูแลรักษาและไม่ทำลายธรรมชาติแวดล้อม แต่ในขณะเดียวกันสัตว์และพืชก็ไม่ต้องการให้มนุษย์เข้ามารบกวนหรือก้าวร้าวชีวิตความเป็นอยู่ เพราะพวกมันสามารถดำเนินชีวิตอยู่ได้โดยไม่จำเป็นต้องมีมนุษย์ แต่ในความเป็นจริงเพื่อการดำรงชีวิตของมนุษย์จำเป็นต้องเบียดเบียนและใช้ประโยชน์จากธรรมชาติบ้าง แต่ควรอยู่บนพื้นฐานของการดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้ดำรงอยู่ต่อไป การให้คุณค่ากับชีวิตจึงขึ้นอยู่กับการเลือกที่จะคิดและปฏิบัติของแต่ละคนเป็นสำคัญ

อัลโด ลีโอโพลด์ (Aldo Leopold) นักนิเวศวิทยาและสิ่งแวดล้อมชาวอเมริกัน เป็นคนที่มีบทบาทสำคัญอย่างมากคนหนึ่งในการพัฒนาความรู้ทางจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่ยึดระบบนิเวศเป็นศูนย์กลางและเป็นคนแรกที่นำจริยศาสตร์และนิเวศวิทยามารวมกัน (อาทิตย์ ผ่านพูล, 2548: 79) นิเวศสำนึกของลีโอโพลด์เริ่มจากการมองภาพธรรมชาติเป็นระบบการไหลเวียนของพลังงานของส่วนรวมที่มีชีวิตและทุกสิ่งเป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อาหาร นั่นหมายถึงทุกสิ่งในโลกธรรมชาติมิได้อยู่อย่างอิสระหรืออยู่อย่างเอกเทศ แต่มีอยู่ในความสัมพันธ์กับสิ่งอื่นเป็นสังคมชีวะ เป็นการมองโลกธรรมชาติแบบองค์รวมที่มีส่วนประกอบย่อยทำงานประสานกัน ส่วนประกอบเหล่านี้รวมถึงมนุษย์ด้วย จริยศาสตร์เป็นสิ่งที่ช่วยเสริมความสัมพันธ์ทางเศรษฐศาสตร์กับแผ่นดินที่บ่งถึงการมีอยู่ของจินตภาพบางอย่างเกี่ยวกับแผ่นดินในฐานะที่เป็นจักรกลทางชีวะ ข้อเท็จจริงที่มนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคมชีวะได้ถูกแสดงออกมาให้เห็นจากการตีความประวัติศาสตร์ในมิติของนิเวศวิทยา เหตุการณ์ทางประวัติศาสตร์หลายเหตุการณ์ที่ได้รับการอธิบายในความหมายที่เป็นกิจกรรมของมนุษย์ซึ่งแท้จริงก็คือความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันทางชีวะระหว่างคนกับแผ่นดิน การขยายขอบเขตของมโนทัศน์สังคมโดยอาศัยจินตภาพที่ได้จากความรู้ทางนิเวศวิทยาดังกล่าว ทำให้สังคมทางศีลธรรมขยายขอบเขตไปด้วย โดยที่ลีโอโพลด์ได้อธิบายว่า “จริยศาสตร์ทั้งหลายเท่าที่วิวัฒนาการมานั้นล้วนตั้งอยู่บนข้ออ้างที่ว่า ปัจเจกเป็นสมาชิกของสังคมที่ประกอบด้วยหน่วยย่อย ๆ ที่อิงอาศัยกัน” และ “ในมิติของนิเวศแล้ว จริยศาสตร์ คือ การกำจัดอิสรภาพในการต่อสู้เพื่อการอยู่รอด แต่ในมิติของปรัชญา จริยศาสตร์ คือ การแบ่งแยกระหว่างพฤติกรรมเพื่อสังคมและพฤติกรรมด้านสังคม นี่คือสองนิยามของสิ่งเดียวกัน ซึ่งมีต้นกำเนิดมาจากแนวโน้มของหน่วยปัจเจกหรือกลุ่มที่อิงอาศัยกัน ที่จะพัฒนาแนวทางในการร่วมมือกัน” (เนืองน้อย บุญยเนตร, 2537: 74-76)

เนืองน้อย บุญยเนตร (2537: 94-96) กล่าวถึง นิเวศสำนึกหรือจริยศาสตร์สภาวะแวดล้อมของลีโอโพลด์กล่าวว่า ท่าทีอ่อนน้อมถ่อมตนอันเป็นกุญแจสำคัญในการปฏิบัติของมนุษย์ต่อโลกธรรมชาติ ดังนี้

1. การมองโลกธรรมชาติอย่างองค์รวม เป็นการเน้นเอกภาพท่ามกลางความหลากหลาย เป็นเอกภาพของความสัมพันธ์แบบอิงอาศัยของทุกกลุ่มในโลกชีวะ การเปลี่ยนแปลงในระบบของโลกชีวะ เป็นการเปลี่ยนแปลงทั้งเครือข่ายของความสัมพันธ์ต่าง ๆ ทั้งหมดในระบบของโลกชีวะ การมองโลกธรรมชาติเป็นองค์รวมเช่นนี้เป็นรากฐานสำคัญในการขยายมโนทัศน์ของสังคมศีลธรรมให้ครอบคลุมโลกชีวะทั้งหมด

2. จุดศูนย์กลางของคุณค่าอยู่ที่โลกชีวะ เพราะโลกชีวะมีความสำคัญกว่าส่วยย่อย

3. คุณค่าของส่วนประกอบย่อยในโลกชีวะเป็นคุณค่าตามบทบาทและมีค่าเบื้องต้นเท่าเทียมกัน เพราะส่วนประกอบย่อยทุกกลุ่มจำเป็นต่อความสมดุลของโลกชีวะ จึงไม่มีการจัดระดับของคุณค่าตามลักษณะเฉพาะตัวของแต่ละกลุ่มหรือปัจเจกแต่ละหน่วย

4. ความเป็นตัวตนของปัจเจกที่แยกออกจากสิ่งอื่นโดยสิ้นเชิงเริ่มเลือนลาง เพราะในมุมมองแบบองค์รวมของนิเวศวิทยา ปัจเจกมีอยู่ในความสัมพันธ์กับสิ่งอื่น เช่น เป็นส่วนหนึ่งของห่วงโซ่อาหาร นอกจากนี้ความมีอยู่ของตัวตนของหน่วยปัจเจกในฐานะเป็นสิ่งที่คงที่เริ่มน่าสงสัย หากมองปัจเจกเปลี่ยนแปลงอยู่ตลอดเวลา

5. มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของโลกธรรมชาติ มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของเครือข่ายความสัมพันธ์ในระบบชีวะ มนุษย์มิได้ถูกแยกออกจากโลกธรรมชาติด้วยลักษณะพิเศษที่มนุษย์มี ซึ่งลักษณะเหล่านี้เป็นเพียงความแตกต่างในบรรดาความหลากหลายในโลกชีวะ ความแตกต่างนี้มิได้ทำให้มนุษย์มีค่าเบื้องต้นเหนือสิ่งอื่นในโลกชีวะ

6. มิติของความสัมพันธ์ทางศีลธรรม จากมุมมองที่โลกชีวะเป็นจุดศูนย์กลางของคุณค่าทั้งหลาย ความสัมพันธ์ทางศีลธรรมมิได้ถูกจำกัดอยู่แต่เฉพาะกับมนุษย์เท่านั้น แต่รวมไปถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติด้วย

7. วัตถุประสงค์ในการเรียนรู้เกี่ยวกับโลกธรรมชาติ คือ นำความรู้ความเข้าใจไปสู่การปฏิบัติตนให้เป็นเอกภาพกับโลกธรรมชาติ ความรู้มีใช้อำนาจในการดูดซับเอาผลประโยชน์จากโลกธรรมชาติ การมองโลกธรรมชาติแบบองค์รวมในลักษณะของอินทรีย์ (organism) รวมที่ประกอบด้วยส่วนย่อยกลุ่มต่าง ๆ ทำงานประสานสอดคล้องกัน ทำให้มองว่ามนุษย์เป็นเพียงส่วนหนึ่งของสังคมที่ยิ่งใหญ่ สำนักทางสังคมถูกขยายให้ครอบคลุมถึงโลกชีวะ มนุษย์ในฐานะเป็นส่วนหนึ่งในสังคมจึงมีพันธะที่จะให้ความร่วมมือกับสังคมโลกชีวะ ดังนั้น อัตนนิยม (Egoism) จึงมีใช้ทัศนคติทางศีลธรรมที่ถูกต้อง

นิเวศปรัชญา

นิเวศปรัชญาเป็นกระบวนการเคลื่อนไหวของสังคมในรูปแบบใหม่ที่เน้นการเปลี่ยนแปลง กระบวนทัศน์ของมนุษย์ในระดับปัจเจกชนและสังคม รวมถึงการเปลี่ยนแปลงเชิงโครงสร้าง เพื่อสังคมที่ยั่งยืนและมีคุณภาพ นิเวศปรัชญาเน้นวิเคราะห์โลกทัศน์ทางนิเวศและจริยธรรม สิ่งแวดล้อมอันมีจุดมุ่งหมายให้สังคมเปลี่ยนแปลงไปสู่แนวนิเวศ เป็นการมองความสัมพันธ์ ระหว่างมนุษย์ สังคมและธรรมชาติอย่างเป็นระบบและรอบด้าน นิเวศปรัชญาสอนให้มนุษย์ ปฏิวัติแนวคิดใหม่ โดยให้มองแบบองค์รวมและให้ความสำคัญแก่จริยธรรมทางนิเวศที่สอนให้ มนุษย์พัฒนาความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติไปในทิศทางที่กลมกลืนกัน มนุษย์ทำ หน้าที่พิทักษ์รักษาธรรมชาติและไม่ทำลายธรรมชาติเพื่อผลประโยชน์ของมนุษย์เอง นอกจากนี้ หลักนิเวศปรัชญายังเป็นพื้นฐานของการสร้างสังคมที่ใช้หลักการของเศรษฐศาสตร์สีเขียว โดยมองระบบเศรษฐศาสตร์เป็นสิ่งที่ชีวิตอันประกอบด้วยความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์ ธรรมชาติ และสังคม โดยเป้าหมาย คือ ต้องการสร้างความสมบูรณ์แห่งความสุขให้แก่ชีวิตมนุษย์โดย วิธีทางที่เรียบง่ายของการดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติ (อาทิตย์ ผ่านพูล, 2548: 88-90) อาร์เน เนส (Arne Naess) นักปรัชญาชาวนอร์เวย์ได้ตั้งข้อสังเกตว่าขบวนการทางสิ่งแวดล้อม แบ่งได้เป็น นิเวศวิทยาแนวตื้นและนิเวศวิทยาแนวลึก โดยสาระสำคัญของนิเวศวิทยาแนวตื้น กับนิเวศวิทยาแนวลึก (อาทิตย์ ผ่านพูล, 2548: 82-84) มีดังนี้

นิเวศวิทยาแนวตื้น (Shallow Ecology) มีทัศนะว่า สรรพสิ่งไม่มีค่าเท่ามนุษย์ ธรรมชาติ มีไว้เพื่อให้มนุษย์ใช้ประโยชน์ เพื่อการดำรงอยู่ของมนุษย์เท่าที่ต้องการโดยเฉพาะกับมนุษย์ ในรุ่นปัจจุบันในสภาพที่สังคมมั่นคง ธรรมชาติอาจจะสูญเสียไปบ้างแต่ก็เป็นเหตุผลที่ยอมรับได้ สรรพสัตว์มีคุณค่าเป็นเพียงทรัพยากรของมนุษย์ ความหลากหลายทางธรรมชาติมีมูลค่าเป็น ทรัพยากร (ที่มาแห่งทรัพยากร) ทรัพยากรธรรมชาติสามารถดำรงอยู่อย่างยืนยาวด้วยเทคนิค และวิธีการทางวิทยาศาสตร์ และจะไม่ร่อยหลอไปเพราะเหตุผลทางเศรษฐศาสตร์ที่ว่าของ ที่หายากจะมีราคาแพง ของที่ราคาแพงจะถูกใช้อย่างประหยัดและถูกแทนที่ด้วยสิ่งประดิษฐ์ใหม่ นิเวศวิทยาแนวตื้น เป็นแนวคิดที่ต้องการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมเฉพาะหน้าโดยไม่ต้องการ เปลี่ยนแปลงหลักของโครงสร้างสังคมและเศรษฐกิจ เน้นการใช้วิทยาศาสตร์และพัฒนาเทคโนโลยี สมัยใหม่เพื่อให้ทรัพยากรธรรมชาติสามารถตอบสนองความต้องการของมนุษย์

นิเวศวิทยาแนวลึก (Deep Ecology) มีทัศนะว่า ทรัพยากรธรรมชาติมีไว้เพื่อดำรงอยู่ไม่ได้ มีไว้เพื่อมนุษย์ สรรพสิ่งมีคุณค่าเท่าเทียมกัน สรรพสัตว์มีคุณค่าในตัวเองและมีสิทธิในการดำรง อยู่และต้องไม่ถูกใช้เพื่อมนุษย์ เพราะมนุษย์ก็เป็นเพียงส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์จึงไม่มีสิทธิ ทำลายธรรมชาติของโลก นิเวศวิทยาแนวลึกสนใจอย่างลึกซึ้งกับธรรมชาติ สิ่งมีชีวิต ถิ่นอาศัย ของสิ่งมีชีวิตทั้งนี้เพื่อประโยชน์ของธรรมชาติมิใช่มนุษย์ ความหลากหลายทางทางธรรมชาติ มีคุณค่าในตัวเองอันจะนำไปสู่ความมั่นคงของระบบทั้งหมด นิเวศวิทยาแนวลึกจึงเป็นแนวคิด ที่อธิบายถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติในฐานะที่เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันและ มุ่งเน้นให้มนุษย์มีจิตสำนึกต่อธรรมชาติในความสัมพันธ์ที่มีความยั่งยืนกว่าการมีจริยธรรม ในสิ่งแวดล้อม

แนวคิดเรื่องการพัฒนาแบบยั่งยืน (Sustainable Development) ประเทศต่าง ๆ ทั่วโลก มีแนวทางปฏิบัติร่วมกันเพื่อพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกำหนดแนวทาง การดำเนินงานในสาขาต่าง ๆ ทั้งด้านพัฒนาสังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม ให้ดำเนินไป ด้วยกันอย่างสมดุล สำหรับประเทศไทยมีแนวคิดในการพัฒนาที่ยั่งยืนโดยมุ่งเน้นการสร้าง ความสมดุลของการพัฒนาใน 3 มิติ คือ สังคม เศรษฐกิจและสิ่งแวดล้อม โดยให้ทุกด้าน มีความสัมพันธ์กัน (สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2547: 2) ดังนี้

1. การพัฒนาสังคม หมายถึง พัฒนาคคนและสังคมให้เชื่อมโยงกับการพัฒนาเศรษฐกิจ ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างสมดุล โดยพัฒนาคนไทยให้มีผลิตภาพสูงขึ้น ปรับตัว รู้เท่าทันการเปลี่ยนแปลง มีจิตสำนึกและวิถีชีวิตที่เกื้อกูลต่อธรรมชาติ มีสิทธิและโอกาสที่จะได้รับ การจัดสรรทรัพยากรและผลประโยชน์จากการพัฒนาและคุ้มครองอย่างทั่วถึงและเป็นธรรม พึ่งพา ตนเองได้อย่างมั่นคง มีระบบการจัดการสังคมที่สร้างการมีส่วนร่วมจากทุกฝ่าย นำทุนทางสังคม ที่มีอยู่หลากหลายมาใช้อย่างเหมาะสม เพื่อสร้างสังคมไทยให้เป็นสังคมที่มีคุณภาพ มีการเรียนรู้ ตลอดชีวิตและมีความสมานฉันท์เอื้ออาทร

2. การพัฒนาทางเศรษฐกิจ หมายถึง ระบบเศรษฐกิจที่มีเสถียรภาพอย่างต่อเนื่อง ในระยะยาวและเป็นการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างมีคุณภาพ การพัฒนาทางเศรษฐกิจจะต้อง เป็นไปอย่างสมดุลและเอื้อประโยชน์ต่อคนส่วนใหญ่ เป็นระบบเศรษฐกิจที่มีความสามารถในการ แข่งขันและการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจต้องมาจากกระบวนการผลิตที่ใช้เทคโนโลยีสะอาด

ลดปริมาณของเสีย ไม่ทำลายสภาพแวดล้อมและไม่สร้างมลพิษที่จะกลายมาเป็นต้นทุนทาง
การผลิตระยะต่อไป รวมทั้งเป็นข้อจำกัดของการพัฒนาเศรษฐกิจอย่างมีประสิทธิภาพอย่างยั่งยืน

3. การพัฒนาสิ่งแวดล้อม หมายถึง การใช้ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมในขอบเขต
ที่คงไว้ซึ่งความหลากหลายทางชีวภาพและสามารถพลิกฟื้นให้กลับคืนสู่สภาพเดิมให้มากที่สุด
เพื่อให้คนรุ่นหลังได้มีปัจจัยในการดำรงชีพ ซึ่งจะต้องปรับเปลี่ยนทัศนคติในการใช้ทรัพยากร
ธรรมชาติที่มุ่งจัดการให้เกิดความสมดุลระหว่างการใช้ทรัพยากรธรรมชาติได้อย่างเกื้อกูล
รวมถึงการชะลอการใช้และนำเทคโนโลยีสะอาดมาใช้ให้มากที่สุด

ในการประชุมสุดยอดของโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ WSSD (World Summit on
Sustainable Development) ที่มีขึ้นในระหว่างวันที่ 26 สิงหาคม – 4 กันยายน 2545 ณ นครโจ
ฮันเนสเบิร์ก สาธารณรัฐอัฟริกาใต้ ศาสตราจารย์ ดร. สมเด็จพระเจ้าลูกเธอเจ้าฟ้าจุฬาภรณ
วลัยลักษณ์อัครราชกุมารี (สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม, 2547: 3)
ทรงมีพระราชดำรัสเกี่ยวกับโครงการตามแนวพระราชดำริในการพัฒนาชนบท และปรัชญา
เศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัวเพื่อส่งเสริมการพัฒนาให้มีความสมดุล
มีคุณภาพและยั่งยืน รวมทั้งมีการสนับสนุนเศรษฐกิจในระดับรากหญ้าเพื่อสร้างภูมิคุ้มกัน
รองรับผลกระทบเศรษฐกิจโลกในกระแสโลกาภิวัตน์

ในปัจจุบันนักสิ่งแวดล้อมพยายามที่จะขยายขอบเขตทางจริยธรรมออกไปให้ถึงสิทธิ
ของสัตว์ สิทธิของมนุษย์ในอนาคต เพื่อให้การดำรงอยู่ของมนุษย์และธรรมชาติเป็นไปอย่าง
ยั่งยืนและเป็นธรรม

ประเด็นในเรื่องสิทธิของสัตว์ มีแนวคิดเพื่อการสนับสนุนว่า สิ่งมีชีวิตใด ๆ ที่รู้ถึง
การกระทำของตนเองถือว่าเป็นสิ่งที่มีคุณค่าในตัวเอง (Intrinsic value) และถือว่ามีสิทธิ
เช่นเดียวกัน การทำร้ายสัตว์เป็นสิ่งผิดและไร้ศีลธรรม ไม่มีความแตกต่างกันทางศีลธรรมระหว่าง
มนุษย์กับสัตว์ มนุษย์ไม่ควรทำร้ายสัตว์ไม่ว่าพวกมันจะมีประโยชน์ต่อมนุษย์หรือไม่ เช่น
สัตว์ไม่ควรถูกนำมาทดลอง ไม่สมควรถูกทำร้าย ไม่สมควรถูกทารุณหรือฆ่าไม่ว่ากรณีใด ๆ
แต่ขณะเดียวกันก็มีกลุ่มที่ไม่เห็นด้วยกับแนวคิดในเรื่องสิทธิของสัตว์โดยอ้างเหตุผลหลัก ๆ ว่า
สัตว์อยู่บนโลกเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ ดำรงอยู่โดยปราศจากศีลธรรม สัตว์ไม่รู้จักคิดอย่างมี
เหตุผล แต่ก็มีข้อโต้แย้งกลับไปอีกว่ามนุษย์บางกลุ่ม เช่น เด็กทารก คนป่วยทางจิต คนที่นอน

ด้วยอาการโคม่า ก็ไม่มีความสามารถในการตัดสินใจทางศีลธรรมเช่นเดียวกับสัตว์ ซึ่งถ้านำเอาประเด็นเรื่องศีลธรรมมาพิจารณา มนุษย์ในกลุ่มนี้ก็ไม่สมควรได้รับสิทธิเช่นกัน

เนื่องน้อย บุญเนตร (2537: 19-20) กล่าวถึง ความคิดของ เซนต์ ออกัสติน (Saint Augustine) ที่ปฏิเสธการนำมาตรฐานการวัดความถูกต้องทางศีลธรรมของมนุษย์มาใช้ต่อสัตว์หรือสิ่งต่าง ๆ ในโลกธรรมชาติ โดยให้เหตุผลถึงการรอดพ้นจากบาปเป็นจุดหมายสูงสุดของมนุษย์ อันทำให้มนุษย์ต่างไปจากสิ่งอื่นในโลกธรรมชาติ และความคิดของ เซนต์ อควินัส (Saint Thomas Aquinas) ที่ยอมรับว่าในบรรดาสิ่งที่พระเจ้าสร้างนั้น มนุษย์ถือว่าสมบูรณ์มากที่สุด สิ่งต่าง ๆ ในธรรมชาติสมบูรณ์น้อยกว่า จึงมีอยู่เพื่อรับใช้มนุษย์

ในเรื่องนี้ผู้วิจัยเห็นว่า การที่เรายอมรับสิทธิของสัตว์เช่นเดียวกับสิทธิของมนุษย์ก็จะต้องมีข้อกฎหมายใหม่เกิดขึ้นมากมายทั้งกฎหมายในประเทศ กฎหมายระหว่างประเทศ และเป็นไปไม่ได้ที่สัตว์จะมีสิทธิเช่นเดียวกับมนุษย์ทุกประการ หรือหากสามารถออกกฎหมายที่จะให้สิทธิของสัตว์ได้แล้ว คำถามคือสัตว์มันจะรู้ถึงสิทธิของมันหรือไม่ และมันต้องมีหน้าที่ที่ต้องปฏิบัติในสิทธิของมันอย่างไรบ้างและมันจะรู้ใหม่ว่ามันมีหน้าที่อย่างไรเพราะสิทธิต้องมาพร้อมกับหน้าที่แล้วเราจะควบคุมสัตว์ไม่ให้ละเมิดสิทธิของมนุษย์ได้อย่างไร ถ้าละเมิดแล้วเราจะจัดการกับมันอย่างไร เมื่อมนุษย์ถูกมนุษย์ด้วยกันทำร้ายก็มีสิทธิที่จะปกป้องคุ้มครองตนเองและมีสิทธิที่จะเรียกร้องต่อผู้กระทำได้ตามกฎหมาย หากมนุษย์กำหนดสิทธิคุ้มครองสัตว์ไม่ให้มนุษย์ทำร้ายสัตว์แต่ไม่ได้กำหนดคุ้มครองมนุษย์เมื่อสัตว์ถูกทำร้าย ก็ดูเหมือนว่ามนุษย์จะกำหนดให้สัตว์มีสิทธิพิเศษเหนือกว่ามนุษย์ สิทธิของสัตว์นั้นเราไม่จำเป็นต้องไปกำหนดอะไรเพิ่มเติม เพราะทุกวันนี้เราก็มีกฎหมายคุ้มครองสัตว์บางประเภทรวมถึงองค์กรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับการพิทักษ์สัตว์อย่างองค์กรพิทักษ์สัตว์แห่งโลก เป็นองค์กรที่ทำหน้าที่เกี่ยวกับต่อต้านความโหดร้ายที่มีต่อบรรดาสัตว์ทั่วโลก กองทุนสัตว์ป่าโลก เป็นองค์กรอิสระ ทำหน้าที่อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมระหว่างประเทศ โดยยับยั้งการทำลายสิ่งแวดล้อมและสนับสนุนให้มนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติ และใช้พลังงานทดแทน ปัจจุบันเน้นการทำงานในด้านป่าไม้ ระบบนิเวศวิทยาของพืชน้ำ มหาสมุทรรวมทั้งชายฝั่งทะเล สัตว์ที่ใกล้สูญพันธุ์ การบำบัดสารพิษที่เกิดจากสารเคมี หรือสมาคมพิทักษ์สัตว์ไทย เป็นองค์กรเอกชนด้านอนุรักษ์และคุ้มครองสัตว์ป่าและสิ่งแวดล้อมไทย หรือสัตว์บางประเภทที่มนุษย์เลี้ยงไว้ก็ได้รับความคุ้มครองในฐานะเป็นทรัพย์สินของมนุษย์ ซึ่งผู้ใดละเมิดก็จะถูกฟ้องร้องจากเจ้าของ มนุษย์ควรจะหามาตรการที่จะนำมาใช้เพื่อให้มนุษย์กับสัตว์อยู่ร่วมกันอย่างสงบสุขอย่างแนวคิดจริยศาสตร์สิ่งแวดล้อมที่มีทฤษฎีชีวิตเป็นศูนย์กลาง มีแนวคิดที่พยายามให้มนุษย์

อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมิตรก็เป็นการให้สิทธิของสัตว์ไปโดยปริยายเพราะเมื่อมนุษย์อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างมิตร สัตว์ซึ่งถือว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ มนุษย์ก็จะอยู่ร่วมกับสัตว์อย่างมิตรเช่นกัน และการที่มนุษย์จะเอาผลประโยชน์จากธรรมชาติและสัตว์ด้วยความจำเป็นของการดำรงชีวิตก็คงเป็นสิ่งที่หลีกเลี่ยงไม่ได้ แต่คงเป็นไปอย่างระมัดระวังเพื่อคงให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ในความสมดุลที่สุด

สิทธิของมนุษย์ในอนาคต (Right of Future Generations) จริยธรรมเป็นเรื่องเกี่ยวกับสิ่งที่ดี สิ่งที่ดีควรจะเป็น สิ่งที่ดีควรจะทำหรือไม่ควรจะทำ ไม่ว่าจะอยู่ในปัจจุบันหรืออนาคต จริยธรรมประการหนึ่งที่มนุษย์พึงนึกถึง คือ การส่งต่อทรัพยากรโลกและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ให้กับคนรุ่นต่อไป เพราะมนุษย์ในรุ่นปัจจุบันก็ได้รับมรดกทรัพยากรโลกและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์มาจากคนรุ่นก่อนเช่นกัน มนุษย์ในรุ่นปัจจุบันจึงควรส่งต่อทรัพยากรโลกและสิ่งแวดล้อมที่สมบูรณ์ให้กับคนรุ่นต่อไป ถือเป็นหน้าที่ที่มนุษย์พึงกระทำ อย่างเช่น มนุษย์โดยทั่วไปพยายามหาทรัพยากรสมบัติและรักษาทรัพยากรสมบัติไว้ให้กับลูกหลานมากที่สุดเท่าที่จะทำได้ เพราะความรักความเมตตาที่พ่อแม่มีต่อลูก แต่สิ่งที่เกิดขึ้นในปัจจุบัน คือ มนุษย์สนใจแต่ชีวิตความเป็นอยู่ในปัจจุบัน ลัทธิอัตนิยมทางจิตวิทยาบอกว่า โดยธรรมชาติมนุษย์ทุกคนมีความเห็นแก่ตัวหรือรักตัว ไม่เคยทำเพื่อคนอื่นอย่างแท้จริง ถึงแม้จะมีในบางสถานการณ์ที่มนุษย์ไม่ได้ทำเพื่อประโยชน์ส่วนตัวของผู้กระทำ (ซัสซัย คุ่มทวีพร, 2541: 67) ด้วยเพราะความเห็นแก่ตัวเห็นแก่ประโยชน์ส่วนตัว มนุษย์จึงได้ช่วยกันทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อตอบสนองต่อความต้องการของตนเองจนเกิดเป็นวิกฤตของสิ่งแวดล้อม ดังนั้น เราจึงควรปรับทัศนคติเรื่องสิทธิและหน้าที่ของมนุษย์ใหม่เพื่อให้ครอบคลุมไปยังประโยชน์กับมนุษย์ในรุ่นหลังด้วย การรู้จักวางแผนเพื่อใช้ทรัพยากรธรรมชาติอย่างคุ้มค่าและบริหารจัดการกับสิ่งแวดล้อมใหม่เพื่อให้สิ่งแวดล้อมมีความสมบูรณ์อย่างยั่งยืน

ศาสนากับสิ่งแวดล้อม

ศาสนาล้วนเกี่ยวข้องกับสัมพันธ์กับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมายาวนานด้วยรูปแบบที่แตกต่างกันไปตามกุศโลบายของแต่ละศาสนา การดูแลธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของแต่ละศาสนาอาจกล่าวได้ว่าอาศัยความเชื่อมั่น การเคารพและเชื่อฟังพระเจ้าหรือผู้นำทางศาสนาเป็นสำคัญ ศาสนามีบทบาทที่สำคัญของการตอบโจทย์ประการหนึ่งของสิ่งแวดล้อมว่า “เราจะมีชีวิตอย่างมีความสุขได้อย่างไรโดยไม่ต้องเพิ่มความต้องการทางด้านวัตถุ” ถ้ามนุษย์สามารถมีชีวิต

อย่างมีความสุขได้โดยพึงพาวัตถุให้น้อยที่สุด วิกฤตของสิ่งแวดล้อมก็จะเริ่มหยุดและลดลง ธรรมชาติก็จะเริ่มเยียวยารักษาดนเองเพื่อให้ความอุดมสมบูรณ์กลับเข้ามา หากความเสื่อมโทรมนั้นมีมาก ธรรมชาติต้องใช้ระยะเวลานานมากกว่าที่จะรักษาตัวเองให้เข้าสู่ความสมบูรณ์ได้ มนุษย์ก็จำเป็นต้องเข้าไปช่วยจัดการกับสิ่งแวดล้อม เพื่อให้สิ่งแวดล้อมกลับเข้าสู่ความสมบูรณ์ได้เร็วขึ้น เหมือนกับร่างกายคนที่ถูกมีดบาดเพียงเล็กน้อย เราก็จะพยายามห้ามเลือดและร่างกายก็จะสร้างเนื้อเยื่อขึ้นมาเพื่อปิดปากแผลไม่ให้เลือดไหล แต่ถ้ามีแผลมากขึ้นมีบาดแผลมีมาร่างกายไม่สามารถรักษาตัวเองได้ในระยะเวลาอันสั้นก็จำเป็นต้องไปหาแพทย์เพื่อช่วยห้ามเลือด หลังจากนั้นร่างกายก็จะรักษาดนเองจนหายเป็นปกติ

ศาสนาทุกศาสนารู้ว่าธรรมชาติของมนุษย์มีพฤติกรรมที่เห็นแก่ตัว หากไม่ลดหรือจำกัดขอบเขตของพฤติกรรมไว้ พฤติกรรมที่เห็นแก่ตัวของมนุษย์จะสร้างความเดือดร้อนให้กับสังคมและโลกอย่างไม่จบสิ้น การทำลายสิ่งแวดล้อมเกิดจากความอหังการของมนุษย์ที่คิดแยกตัวออกจากธรรมชาติและทำทุกอย่างกับธรรมชาติตามความพอใจ ศาสนาทุกศาสนามีวัตถุประสงค์เพื่อลดความอหังการของมนุษย์ ให้มนุษย์มีความอ่อนน้อมถ่อมตน เพื่อให้มนุษย์อยู่ด้วยกันอย่างมีความสุขและอยู่อย่างกลมกลืนกับธรรมชาติ (ประเวศ วะสี, 2535: 241-242)

ศาสนาฝ่ายเทวนิยมอย่างเช่น ศาสนาฮินดู ศาสนาคริสต์ และศาสนาอิสลาม ปรากฏคำสอนว่าด้วยธรรมชาติซึ่งเป็นสิ่งแวดล้อมเป็นสิ่งที่ถูกสร้างขึ้นมาเพื่อเป็นสมบัติของมนุษย์ โดยเฉพาะ เป็นสมบัติที่พระบิดาทรงประทานให้ตั้งแต่วันสร้างโลก เพื่ออำนวยการความสุขสบายของมนุษย์ ด้วยทรงรักโลก ทรงรักมนุษย์ ดังนั้นมนุษย์จึงมีหน้าที่ต้องห่วงหาในสิ่งที่พระบิดาประทานให้ มนุษย์เป็นผู้จะต้องรักษาโดยไม่ทำลายธรรมชาติแวดล้อม ปัจจุบันมนุษย์ไม่รักษาเจตนารมณ์ของพระเจ้า ติความพระวจนะให้เข้าข้างมนุษย์ เพื่อสนองความโลภที่ไม่สิ้นสุด จึงมีบาปติดตัวมาแต่กำเนิด มนุษย์จึงเบียดเบียนกันเอง เอาเปรียบธรรมชาติ ไม่รักษาสถาปัตยกรรมที่ได้รับมอบหมายไว้ มนุษย์ทั้งหลายจึงประสบความทุกข์ความเดือดร้อนตามมา ส่วนในศาสนาอเทวนิยม อย่างพุทธศาสนา ได้แสดงคำสอนว่าด้วยธรรมชาติไว้ในลักษณะเป็นสิ่งมีอยู่อย่างอิงอาศัยกัน มนุษย์ไม่ใช่เจ้าของหรือนายธรรมชาติแต่เป็นองค์ประกอบหนึ่งในธรรมชาติ ความสัมพันธ์จึงเป็นไปตามกฎอภิปัจจยตา คือ กฎแห่งความมีอยู่เป็นอยู่ ความเกิดขึ้นตั้งอยู่ดับไป เป็นไปตามเหตุปัจจัย มนุษย์จึงต้องปฏิบัติกับธรรมชาติด้วยจริยธรรมแห่งความสมดุล เรียกว่า จริยธรรมนิเวศ (เดียน คำดี, 2545: 237-238)

ในพุทธศาสนาฝ่ายเถรวาทของประเทศไทย มีพระสงฆ์ที่ท่านสอนเรื่องเกี่ยวกับการดำเนินชีวิตให้เข้ากับธรรม การใช้ชีวิตที่เรียบง่ายให้อยู่กับธรรมชาติ เน้นการหนีออกจากการยึดมั่นในวัตถุและตัวตนที่ได้รับการยอมรับก็มีอยู่หลายท่าน หนึ่งในจำนวนนี้คือท่านพุทธทาสภิกขุ ผู้ก่อตั้งวัดป่า สอนโมกขพลาราม ตั้งอยู่ที่ อำเภอไชยา จังหวัดสุราษฎร์ธานี เนื้อที่ประมาณ 60 ไร่ เพื่อให้เป็นสถานที่เผยแผ่และปฏิบัติธรรม เดิมวัดสวนโมกขพลารามเป็นวัดร้าง ชื่อวัดตระพังจิก ซึ่งรกร้างมานาน บริเวณเป็นป่ารกครึ้มมีสระน้ำใหญ่ มีต้นโมกและต้นพลาลขึ้นอยู่ทั่วไป จึงคิดนำคำทั้งสองมาต่อเติมขึ้นใหม่ให้มีความหมายในทางธรรม จึงเกิดคำว่า “สวนโมกขพลาราม” หมายถึง สวนป่าอันเป็นกำลังแห่งความหลุดพ้นทุกข์ คำสอนธรรมสำคัญ ๆ ของท่านพุทธทาส มีอยู่มากมาย เช่น คำสอนเรื่องตัวกู-ของกู ที่ไม่ให้ยึดมั่นถือมั่น คำสอนเรื่องอทิปปัจจยา ซึ่งหมายถึง เพราะสิ่งนี้เป็นปัจจัย สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น คำสอนเรื่องปัจจุสมุปบาท หมายถึง อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น คำสอนเรื่อง อตัมมยตา ที่กล่าวว่า “กูไม่เอากับมึงแล้วว้าย” ท่านพุทธทาสภิกขุ ได้นำเอาพุทธธรรมมาสร้างเป็นทฤษฎีการเมืองแบบธัมมิกสังคม คือ สังคมที่ต้องประกอบด้วยธรรม สังคมที่เต็มไปด้วยความถูกต้องที่มีรากฐานอยู่บนความความรักความเมตตา มองเห็นว่าทุกคนเป็นเพื่อนเกิด แก่ เจ็บ ตาย ด้วยกัน (พุทธทาส, 2549: 149) ธัมมิกสังคมแบบของพุทธทาสภิกขุ เน้นระบบศีลธรรม เห็นประโยชน์ผู้อื่นก่อน การมีเสรีภาพที่ปราศจากกิเลส ยึดเศรษฐกิจพอเพียง ปฏิเสธความรุนแรง

โดยสรุป ทุกศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาแบบเทวนิยมหรืออเทวนิยมล้วนแต่สอนให้นึกถึงคุณค่าของธรรมชาติทั้งต้นไม้ ดิน น้ำ สัตว์ป่า ล้วนแล้วเพราะธรรมชาติมีอิทธิพลต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ ทั้งเรื่องของการอยู่อาศัย การมีอาหารและน้ำ ความเพลิดเพลินจิตใจ ฯลฯ มนุษย์ควรใช้ประโยชน์จากธรรมชาติเพื่อก่อให้เกิดประโยชน์สูงสุด มนุษย์ควรมีความกตัญญูต่อธรรมชาติและมีความรับผิดชอบต่อธรรมชาติเพื่อให้ธรรมชาติคงอยู่ในสภาพของความสมบูรณ์

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม

มนุษย์ได้ตัดไม้ทำลายป่าอย่างมากมายจนแทบจะไม่เหลือ มนุษย์นำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างขาดความสำนึกและไร้ความรับผิดชอบต่อปัญหาต่าง ๆ ที่จะตามมา ผลิตและบริโภคทั้งสินค้าและบริการอย่างฟุ่มเฟือย ใช้ความเจริญทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เป็นภัยกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การเผาไหม้เชื้อเพลิง การผลิตซีเมนต์ การเผาป่าโดยเฉพาะป่าเขตร้อน ด้วยเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ได้ก่อให้เกิดปริมาณของก๊าซหลายชนิดซึ่งส่วนใหญ่เป็นก๊าซ

คาร์บอนไดออกไซด์ (82%) ก๊าซเหล่านี้จะรวมตัวกันเรียกว่า “ก๊าซเรือนกระจก” ซึ่งจะลอยขึ้นไปสะสมอยู่ในชั้นบรรยากาศของโลกจนอัดแน่นปิดกั้นไม่ให้ความร้อนจากพื้นโลกระบายออกไปสู่อวกาศได้ตามปกติ ทำให้ดุลยภาพเสียไป เกิดปรากฏการณ์ก๊าซเรือนกระจก (Greenhouse effect) ส่งผลให้อุณหภูมิบนพื้นผิวโลกสูงขึ้นเรื่อย ๆ จนเกิดสภาวะโลกร้อน (Global Warming) และด้วยสภาวะโลกร้อนที่เกิดขึ้นส่งผลกระทบในทางลบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมากมายจนเกิดเป็นวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม เกิดความวิปริตแปรปรวนของดิน ฟ้า อากาศและปัญหาต่าง ๆ ตามมามากมาย

อุณหภูมิเฉลี่ยของโลกสูงขึ้นทุกปี ทำให้สภาพของลมฟ้าอากาศเปลี่ยนแปลงไป เกิดลมพายุที่รุนแรงมากขึ้นและบ่อยขึ้น เกิดความวิปริตแปรปรวนของอากาศ อย่างเช่น เกิดปรากฏการณ์เอลนีโญ (El Nino Phenomena) ที่ฝนตกหนักในตอนเหนือของทวีปอเมริกาใต้ แต่ก่อให้เกิดความแห้งแล้งในทวีปออสเตรเลีย ภูมิภาคเอเชียตะวันออกเฉียงใต้ โดยเฉพาะพื้นที่ทางตอนใต้ของโลก เกิดไฟป่ารุนแรงในประเทศอินโดนีเซีย หรือเกิดปรากฏการณ์ลานีญา (La Nina Phenomena) ที่ฝนตกหนักในเอเชียตะวันออกเฉียงเหนือใต้ แต่เกิดแห้งแล้งในตอนเหนือของทวีปอเมริกาใต้

ขาดแคลนพลังงาน มนุษย์ได้ใช้เชื้อเพลิงที่มีอยู่ในธรรมชาติไปจนหมดและไม่สามารถหาทดแทนได้ ทำให้ขาดแคลนพลังงานที่จะนำมาใช้ในชีวิตรประจำวัน ขาดแคลนอาหาร และน้ำดื่มที่สะอาดและปลอดภัย เนื่องจากอากาศที่มีอยู่ทุกวันนี้เต็มไปด้วยฝุ่นละอองและควันพิษ น้ำตามธรรมชาติที่นำมาใช้และดื่มกินปนเปื้อนด้วยเคมีและไม่มีความปลอดภัย ดินได้ดูดซับเอาสารเคมีจากน้ำและของเสียที่มนุษย์ได้ทิ้งอย่างไร้ความรับผิดชอบ เกิดความอดอยากเมื่อธรรมชาติถูกทำลายเกิดเป็นวิกฤตการณ์ของสิ่งแวดล้อมขึ้น ปัจจัยหลักที่นำมาใช้ในการผลิตอาหารเลี้ยงประชากรโลก คือ ที่ดินที่มีความอุดมสมบูรณ์และน้ำที่ปลอดภัยจากสารพิษก็ไม่เพียงพอที่จะใช้เป็นแหล่งผลิตอาหารเลี้ยงประชากรโลก ฝนไม่ตกตามฤดูกาล เกิดความแห้งแล้งหรือไม่ก็เกิดน้ำท่วมขังหรือน้ำท่วมฉับพลัน พืชและสัตว์เสียหายล้มตายเป็นจำนวนมาก พืชถูกตัดต่อพันธุกรรมและใช้สารเคมีในการเจริญเติบโตและฆ่าศัตรูพืช สัตว์ถูกปรับปรุงพันธุกรรมและฉีดสารเคมีเร่งการเติบโต และถูกเลี้ยงด้วยอาหารและน้ำผสมยาปฏิชีวนะเพื่อป้องกันการเจ็บป่วย สารเคมีและยาปฏิชีวนะที่ตกค้างอยู่ในพืชและสัตว์ได้กลายมาเป็นอาหารที่เราได้รับประทาน

ได้คาดการณ์ไว้ว่าในปี 2643 ระดับน้ำทะเลจะเพิ่มขึ้น 50 เซนติเมตร เป็นผลมาจากการเพิ่มขึ้นของอุณหภูมิโลก 0.3-0.6 องศาเซลเซียส ส่งผลให้เกิดความเสียหายต่อพื้นที่เกษตรกรรม ประมงชายฝั่ง การท่องเที่ยว โครงสร้างระบบนิเวศของมหาสมุทรจะเปลี่ยนไป เมื่ออุณหภูมิของโลกสูงขึ้น 1 องศาเซลเซียสมีผลให้อุณหภูมิอากาศที่ผิวโลกเหนือและชั้นโลกใต้เพิ่มขึ้น 2 องศาเซลเซียส ผลของการที่อุณหภูมิของโลกสูงขึ้น 1 องศาเซลเซียส จะทำให้ผิวโลกเหนือจะไม่มีหิมะตกไปครึ่งปี เมื่ออุณหภูมิของโลกสูงขึ้น 2 องศาเซลเซียส น้ำแข็งบนเกาะกรีนแลนด์จะหายไป ระดับน้ำทะเลสูงขึ้น สุนัขลากเลื่อนและหมีขั้วโลกเหนือเหลือเป็นเพียงตำนาน โลกสูญเสียแนวปะการังเกือบทั้งหมดเนื่องจากปรากฏการณ์ฟอกขาว สัตว์น้ำในท้องทะเลลดจำนวนลงมาก และถ้าอุณหภูมิของโลกสูงขึ้น 6 องศาเซลเซียส สรุปลำดับที่สูงสุดคือมนุษย์สูญพันธุ์และเกิดเผ่าพันธุ์ใหม่ครอบครองโลกแทน ในระหว่างที่โลกปรับคืนสู่สมดุลอีกครั้ง (ชาธร สิทธิโคhenภาค, 2554: 37-38)

วิกฤตการณ์ที่เกี่ยวข้องกับธรรมชาติเกิดจากพฤติกรรมของมนุษย์ที่ต้องการเอาชนะธรรมชาติหลงใหลอยู่กับความเจริญก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ให้ความสะดวกสบายจนลืมนึกถึงภัยธรรมชาติที่จะเกิดในวันข้างหน้า ถึงแม้จะมีการเตือนจากธรรมชาติอยู่เสมอ อย่างสภาพอากาศที่ทวีปรีตแปรปรวน ฝนตกหนักเกิดน้ำท่วมฉับพลัน (Flash floods) หรือไม่ก็แล้งอย่างไม่เคยเป็นมาก่อน อุณหภูมิของโลกที่ร้อนขึ้นทุกปี เหล่านี้ล้วนแต่เป็นการเตือนภัยพิบัติจากธรรมชาติที่จะเกิดขึ้นกับโลกใบนี้ หรือแม้แต่ภัยธรรมชาติที่สร้างความเสียหายอย่างมหาศาล อย่างแผ่นดินไหว คลื่นยักษ์สึนามิ การยกตัวขึ้นของน้ำทะเลปริมาณมหาศาลโดยพลังลมพายุที่มีความรุนแรงสูงที่เรียกว่า สตอร์มเซิร์จ (Storm Surge) ที่พัดเอาน้ำทะเลมาพังบ้านเรือนและทรัพย์สิน ลมพายุเฮอริเคนหรือลมพายุที่มีความเร็วอย่างมากที่หอบเอาทุกสิ่งทุกอย่างพังไปอย่างง่ายดาย สิ่งอันตรายที่สุดคือน้ำแข็งที่ขั้วโลกใต้เริ่มละลายและไหลออกจากแผ่นดินแอนตาร์กติก ซึ่งมีปริมาตรน้ำจืดจากบริเวณขั้วโลกเหนือที่มีแก๊สมีเทนผุดขึ้นมาจากการละลายของน้ำแข็ง ซึ่งแก๊สมีเทนมีผลทำให้ภาวะโลกร้อนเร็วกว่าก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ถึง 21 เท่า และถ้าน้ำทะเลมีระดับสูงขึ้นถึง 6-7 เมตร เมืองที่อยู่ติดทะเลจะได้รับผลกระทบ ประเทศไทยเมืองในแถบภาคกลางตอนล่างเสี่ยงจะจมอยู่ใต้น้ำ (พิณิจ จันทร และคณะ, 2554: 55-56) การเตือนภัยจากธรรมชาติในลักษณะของภัยจากเชื้อโรคและโรคระบาดที่ร้ายแรงต่าง ๆ ภัยพิบัติเหล่านี้ล้วนแต่ได้ทำลายสรรพชีวิตและทรัพย์สินอย่างมากมายมหาศาล ก็เป็นการเตือนภัยจากธรรมชาติเช่นกัน ว่าบัดนี้วิกฤตการณ์ของสิ่งแวดล้อมได้มาเยือนแล้ว การที่มนุษย์บางกลุ่มยังนิ่งเฉย ยังไม่รู้สึกลัวความหายนะจะมาเยือน ยังหลงระเหิดอยู่กับความสุขที่ได้จากวัตถุและเทคโนโลยีอยู่ ยังหลงอยู่กับวัตถุนิยมและ

ระบบทุนนิยมที่สร้างอำนาจความร่ำรวยให้กับตนเอง ไม่พยายามที่จะลดและหยุดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ หยุดทำให้เกิดสภาวะโลกร้อน หยุดความเหินแกลตัว พยายามหาทางแก้ไขวิกฤตการณ์นี้โดยด่วนและต้องทำให้ถูกวิธี คงอีกไม่นานภัยธรรมชาติคงจะไม่เตือนอีกแล้ว แต่ถึงเวลาที่จะเกิดขึ้นจริง ๆ และเมื่อเวลานั้นมาถึงโลกจะมีอะไรเหลือ เมื่อพื้นแผ่นดินจำนวนมากต้องจมอยู่ในน้ำ มนุษย์และสัตว์ตายไปจำนวนมหาศาล มนุษย์ไม่มีแหล่งอาหารหรือสามารถผลิตอาหารได้ น้ำไม่สะอาดพอที่จะดื่มและใช้ อากาศที่เต็มไปด้วยมลพิษ ระบบนิเวศล้มเหลว สภาวะแวดล้อมไม่สมบูรณ์พอที่จะอยู่อาศัยได้ โลกร้อนจนไม่สามารถใช้ชีวิตในตอนกลางวันได้ถึงตอนนั้นกลุ่มที่บ้าคลั่งอยู่กับวัตถุและความร่ำรวยจะสามารถใช้ชีวิตอยู่ได้ตามปกติเหมือนที่เคยหรือไม่

แนวทางแก้ไขวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม

มนุษย์เป็นตัวละครสำคัญของการทำลายสิ่งแวดล้อม มนุษย์จึงต้องเป็นผู้แก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อม มนุษย์มีความฉลาดและมีอำนาจที่จะทำได้ มนุษย์จะรู้ว่าควรจะทำอย่างไรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อไม่ให้เกิดปัญหาขึ้นมาอีก และที่สำคัญที่สุดคือถ้ามนุษย์ไม่แก้ไขวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม ในที่สุดมนุษย์ก็ไม่สามารถจะมีชีวิตอยู่ได้เพราะมนุษย์ต้องพึ่งพาอาศัยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสามารถคงอยู่ต่อไปเพราะธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสามารถอยู่ได้โดยไม่มีมนุษย์

การแก้ไขวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมคงหนีไม่พ้นการใช้จริยธรรมเป็นหลัก ร่วมกับเทคโนโลยีสะอาด และความร่วมมือกันทุกส่วนในการสร้างจิตสำนึกที่เป็นมิตรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยเริ่มจากการหยุดทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมการบริโภคและพฤติกรรมดำเนินชีวิตที่เป็นอันตรายต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม จัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม เพราะธรรมชาติที่มีความอุดมสมบูรณ์จะช่วยแก้วิกฤตทางสิ่งแวดล้อมที่มนุษย์กำลังเผชิญอยู่ได้ อย่างเช่น ต้นไม้สามารถเป็นเขื่อนกักเก็บน้ำตามธรรมชาติเป็นระบบป้องกันน้ำท่วม ป้องกันแผ่นดินถล่มและเป็นเหมือนเครื่องปรับอากาศชั้นดีเยี่ยมที่ไม่ต้องใช้ไฟฟ้า หรือหยุดการตัดไม้ทำลายป่า เพราะสภาวะโลกร้อนที่ไม่สามารถแก้ไขได้ส่วนหนึ่งเป็นเพราะป่าและดินที่เคยช่วยกักเก็บก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และเปลี่ยนคาร์บอนให้อยู่ในรูปของมวลชีวภาพ เช่น ใบและรากพืชได้ถูกทำลายลงอย่างมากทำให้เกิดข้อเสีย คือ ไม่เหลือต้นไม้ที่จะช่วยดูดก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และทำให้ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่ถูกกักเก็บไว้ในราก

พืชและดินถูกปล่อยสู่ชั้นบรรยากาศ หลังจากนั้นจะสู่ขั้นตอนของการฟื้นฟูและอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดความสมดุลด้วยตัวเอง

การปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการบริโภค รูปแบบหรือวัฒนธรรมการบริโภคอย่างมากมาย มหาศาลถูกสร้างขึ้นมาจากกลายเป็นกระแสบริโภคนิยม (Consumerism) โดยอาศัยการโฆษณาในรูปแบบต่างๆและวาทกรรมที่พูดซ้ำ ๆ ทำให้ผู้รับสื่อเกิดความเชื่อ เกิดการหลงใหลต้องการซื้อ การบริโภคที่เกินพอดี เกินความจำเป็น ความหรูหรา ฟุ่มเฟือย เป็นสิ่งที่คุ้นชิน เป็นความเพิลิดเพิลินและเป็นสิ่งปกติของชีวิต ค่านิยมในรูปร่างและภาพลักษณ์ โดยทำศัลยกรรมตกแต่ง พวกเขามีเงินหนทางไม่เดือดร้อน แต่พวกเขาเข้ากินค่าหรือพวกที่ใช้เครดิตโดยไม่ดูกำลังซื้อของตนเอง อาจจะมีปัญหาชำระไม่ไหวกลายเป็นหนี้ ต้องดิ้นรนทำงานหนักขึ้นเพื่อหาเงินมาใช้หนี้ ไม่มีเวลาที่จะได้รับความสุขกับของที่ตนซื้อมา ทุกวันนี้มนุษย์มีการบริโภคกันอย่างมากมายมหาศาล บางส่วนเป็นการบริโภคที่เกินความจำเป็น ทำให้ต้องขุดหาและถลุงใช้ต้นทุนธรรมชาติ ทั้งเชื้อเพลิง โลหะ แร่ธาตุ ป่าไม้ และทรัพยากรธรรมชาติอื่น ๆ จำนวนมหาศาล มนุษย์จึงต้องรู้จักแก้ไขปัญหาให้ถูกวิธี อย่างเช่นอุณหภูมิที่ร้อนขึ้นก็ควรเร่งระดมติดแอร์คอนดิชันกันเพื่อแก้ปัญหา เพราะการติดแอร์คอนดิชันเป็นการเร่งให้อุณหภูมิของโลกร้อนขึ้น ต้องขุดเอาทรัพยากรธรรมชาติ มาสำหรับผลิตเครื่องแอร์และผลิตกระแสไฟฟ้า แต่ควรใช้วิธีการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมอย่าง การปลูกต้นไม้ การออกแบบบ้านหรือปรับเปลี่ยนแบบบ้านเพื่อลดการใช้พลังงาน ใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าเท่าที่จำเป็นและควรเลือกใช้อุปกรณ์ไฟฟ้าที่ประหยัดพลังงาน การนำกลับมาใช้ใหม่ (reuse) นอกจากจะเป็นการลดขยะแล้ว ยังเป็นการยืดอายุการใช้ทรัพยากรให้นานขึ้นและยังลดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ การใช้พลังงานทดแทน อย่างพลังงานไฟฟ้า พลังงานจากมูลสัตว์ เป็นต้น มนุษย์สามารถปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการบริโภคโดยสกัดแรงจูงใจจากภายนอก เช่น ลดหรือละการรับสื่อ เลิกเดินเล่นในห้างสรรพสินค้า ลดการใช้อินเทอร์เน็ตและทีวี เข้าหาธรรมชาติให้มากขึ้น ทำกิจกรรมที่มีประโยชน์อย่างเล่นกีฬาหรือทำจิตอาสา ควบคุมจิตใจตนเอง ลดความอยาก บริโภคแต่พอเหมาะพอควร

ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมกรรมการดำเนินชีวิต จากที่เคยแต่ซื้อของมาผลิตเองทำอาหารเองบ้าง ปรับเปลี่ยนพฤติกรรมของสังคมจากที่เคยทำลายธรรมชาติให้ไปในทิศทางที่จะฟื้นฟูความสัมพันธ์ที่สอดคล้องระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมให้คงอยู่ตลอดไป กำจัดความไม่เท่าเทียมกันทางสังคม สังคมมนุษย์ที่พัฒนาขึ้นใหม่จะต้องตอบสนองการมีคุณภาพชีวิตที่ดีในสิ่งแวดล้อมที่ดี ในสิ่งแวดล้อมที่บริสุทธิ์และสะอาด สังคมใหม่จะต้องมีกระบวนการทัศน์ใหม่ในทางจริยธรรม เศรษฐกิจ สังคม

การเมือง และสิ่งแวดล้อม ซึ่งจากการวิเคราะห์รวบรวมจากแหล่งข้อมูลต่างๆ สามารถประมวลได้ (จิราภรณ์ คชเสนี, 2552: 406) ดังนี้

1. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อม ต้องเริ่มต้นด้วยการแก้พื้นฐานปรัชญา และความเชื่อที่แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ มาเป็นความเข้าใจที่ถูกต้องตามความเป็นจริงว่า มนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เคารพธรรมชาติ พร้อมไปกับธรรมชาติ
2. ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมต้องข้ามพรมแดนทางการเมือง ในขณะที่สังคมมนุษย์ยังมีขอบเขตแยกเป็นชุมชน ประเทศ ภูมิภาค หรือสังคมโลก แต่สิ่งแวดล้อมของชุมชนเชื่อมโยงกับสิ่งแวดล้อมระดับ ประเทศ ภูมิภาค และเชื่อมโยงกับสังคมโลก โดยไม่มีพรมแดนกั้นสิ่งแวดล้อมเหล่านั้น
3. การนำไปสู่สังคมโลกที่ยั่งยืนนั้นต้องเปลี่ยนแปลงปรัชญาพื้นฐานและกระบวนการ ในความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับสิ่งแวดล้อมให้ถูกต้องเหมาะสม ไม่ใช่เพราะการบังคับด้วยระเบียบหรือกฎเกณฑ์ใด ๆ แต่เพราะเป็นความถูกต้อง เป็นการปฏิบัติด้วยความเต็มใจเพื่อเพื่อนมนุษย์ด้วยกันเองทั้งในปัจจุบันและอนาคต และระหว่างมนุษย์ต่อโลก สิ่งที่ต้องเปลี่ยนแปลงอย่างประชากรของมนุษย์จะต้องอยู่ในสถานะคงที่ ลดอัตราการใช้ทรัพยากร อย่างเชื้อเพลิงฟอสซิลและใช้พลังงานที่สะอาดและไม่สร้างปัญหาให้กับสิ่งแวดล้อม ควบคุม การปลดปล่อยสารสังเคราะห์และกากกัมมันตภาพรังสี ควบคุมองค์กรธุรกิจ ปรับการใช้เทคโนโลยี ให้มีผลดีต่อธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม และสังคม เป็นต้น

การจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมแบบองค์รวม เพื่อจัดการธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ให้มีความยั่งยืนและการอนุรักษ์ที่ดี เพื่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ โดยเน้นไปที่คุณค่าและ เป้าประสงค์ที่ได้ตัดสินใจเลือกร่วมกันแล้ว มีการกระบวนการสร้างความเห็นชอบร่วมกันอย่างมี ประสิทธิภาพโดยใช้ข้อมูลในทางวิทยาศาสตร์ที่สามารถพิสูจน์ยืนยันหรือสามารถคาดการณ์ การเปลี่ยนแปลงที่เกิดขึ้นในสิ่งแวดล้อมได้อย่างถูกต้องแม่นยำ โดยไม่มีข้อสงสัย กระบวนการ ที่เข้าไปมีส่วนร่วมในการกำหนดนโยบายและปฏิบัติเกี่ยวกับการจัดการและอนุรักษ์ต้องมีความโปร่งใส ที่ทุกฝ่ายสามารถแสดงความคิดเห็นอย่างเสมอภาคเท่าเทียมกัน แม้จะเป็นความคิดเห็นที่ขัดแย้ง กันบ้างก็ตาม การดำรงอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขของคนในสังคมและพัฒนาความสัมพันธ์ระหว่าง มนุษย์กับสิ่งแวดล้อมจะนำไปสู่ความยั่งยืนที่แท้จริง (จิราภรณ์ คชเสนี, 2552: 350-351)

ในท้ายที่สุดต้องแน่ใจว่า การจัดการทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม นอกจากผลผลิตต้องพอเพียงต่อการดำรงชีวิตแล้ว ความสะอาดและความหลากหลายทางธรรมชาติก็มีความสำคัญ

ทฤษฎีเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว ช่วยให้เราสามารถปรับตัว และดำรงชีวิตอยู่กับสภาพปัจจุบันและผลกระทบที่เกิดขึ้นได้อย่างมีความสุขและรู้เท่าทัน แนวคิดของการพอเพียง คือ

1. พอประมาณ หมายถึง ความพอดีที่ไม่น้อยเกินไปไม่มากเกินไป โดยไม่เบียดเบียนตนเอง ผู้อื่น และสิ่งแวดล้อม
2. ความมีเหตุผล หมายถึง การตัดสินใจเกี่ยวกับระดับของความพอเพียงนั้นจะต้องเป็นไปอย่างมีเหตุผล โดยพิจารณาจากเหตุปัจจัยที่เกี่ยวข้อง ตลอดจนคำนึงถึงผลที่คาดว่าจะเกิดขึ้นจากการกระทำนั้น ๆ อย่างรอบคอบ
3. การมีภูมิคุ้มกันที่ดีในตัว หมายถึง การเตรียมตัวให้พร้อมรับผลกระทบและการเปลี่ยนแปลงด้านต่าง ๆ ที่จะเกิดขึ้น โดยคำนึงถึงความเป็นไปได้ของสถานการณ์ต่าง ๆ ที่คาดว่าจะเกิดขึ้นในอนาคตทั้งใกล้และไกล
4. มีความรู้ หมายถึง เราต้องมีความรู้เกี่ยวกับวิชาการต่างๆที่เกี่ยวข้องอย่างรอบด้าน เพื่อที่จะนำความรู้ที่มีอยู่มาพิจารณาข้อมูลจากด้านต่าง ๆ ให้เชื่อมโยงกัน ซึ่งจะทำให้มีการวางแผนที่รัดกุมและลดความเสี่ยงเมื่อลงมือปฏิบัติ
5. มีคุณธรรม หมายถึง ในการดำเนินงานควรต้องคำนึงถึงหลักธรรมต่าง ๆ มีความซื่อสัตย์สุจริตและมีความอดทน มีความพอเพียง ใช้สติปัญญาในการดำเนินชีวิต เมื่อมีคุณธรรม ย่อมไม่เบียดเบียน ทั้งผู้คน สัตว์ร่วมโลก และโลกของเรา เมื่อไม่เบียดเบียนก็ย่อมมีความสุข

ใช้เหตุผลในการจัดซื้อจัดจ้างสินค้าและบริการที่เป็นมิตรต่อสิ่งแวดล้อม หรือการจัดซื้อจัดจ้างสีเขียว ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยกว่าสินค้าและการจัดจ้างบริการปกติทั่วไป ที่ทำหน้าที่อย่างเดียวกัน โดยพิจารณาตลอดวัฏจักรชีวิตตั้งแต่ขั้นตอนการหาวัตถุดิบ การผลิต การเลือกใช้พลังงานและเทคโนโลยีที่เหมาะสม การบรรจุหีบห่อ การขนส่ง การใช้งาน และ

การจัดการซากผลิตภัณฑหลังหมดอายุการใช้งาน มีแนวคิดและยอมรับในสินค้าและบริการที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมหรือสินค้าสีเขียวทั้งในระดับภูมิภาค ระดับประเทศและระดับโลก ส่งเสริมกิจกรรมด้านสิ่งแวดล้อม และการออกกฎหมายที่เกี่ยวข้อง เช่น พรบ.โรงงาน พรบ.ส่งเสริมและรักษาคุณภาพของสิ่งแวดล้อม เป็นต้น

ผู้ผลิตควรคิดราคาสินค้าและบริการที่รวมค่ารักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อม ค่าแก้ปัญหามลภาวะเข้าไปในราคาสินค้าด้วย อาจทำให้ได้รับประโยชน์ทั้งผู้ผลิต ผู้บริโภค และคนในสังคม กล่าวคือ สินค้าและบริการของผู้ผลิตจะได้รับความนิยมเพราะเป็นของมีคุณภาพและผู้บริโภคจะรู้สึกดีเพราะตนไม่ก่อให้เกิดพิษภัยกับตนเองและสังคม เมื่อผลผลิตมากขึ้นทำให้ต้นทุนต่อหน่วยลดลงกำไรเพิ่มขึ้น ได้รับการยอมรับจากสังคม ผู้บริโภคก็ได้ใช้สินค้าและบริการที่ดีและมีคุณภาพ มีระยะเวลาของการใช้ยาวนานขึ้น การซ่อมแซมและบำรุงรักษาก็ลดลง เป็นการประหยัดในระยะยาว และคนในสังคมโดยรวมก็ได้อยู่ในสิ่งแวดล้อมที่ดี แต่การที่ผู้ผลิตสินค้าและบริการปล่อยให้ต้นทุนของการรักษาทรัพยากรและสิ่งแวดล้อมและค่าใช้จ่ายในการแก้ปัญหามลภาวะเป็นภาระของสังคมโดยรวม โดยหวังให้ราคาสินค้าถูกที่สุดเท่าที่จะทำได้นั้น ในระยะยาวแล้วอาจจะเป็นปัญหาของผู้ผลิตเองก็ได้เพราะการผลิตสินค้าของตนก่อให้เกิดมลภาวะต่อสิ่งแวดล้อม มีการเจ็บป่วยเกิดขึ้นบ่อย ต้องเสียค่าใช้จ่ายในการซ่อมแซมเครื่องมืออุปกรณ์ต่างๆ เพราะผู้ผลิตใช้ของที่ไม่มีคุณภาพ ไม่ได้มาตรฐานและก่อให้เกิดพิษภัยกับผู้ซื้อ ทำให้ผู้บริโภคเลิกใช้ได้

การนำเอาต้นทุนทั้งทางธรรมชาติ สิ่งแวดล้อม สังคม และเศรษฐกิจ เข้าไว้ในกระบวนการวางแผนการพัฒนาและการจัดการทรัพยากรร่วมกันของสังคม ไม่ใช่แค่รักษาระดับทรัพยากร แต่รวมถึงกระบวนการทางนิเวศวิทยาที่ต้องพิจารณาว่าเป็นทรัพยากรและต้นทุน การเพิ่มประสิทธิภาพในการใช้และพัฒนาเทคโนโลยีที่สะอาด การป้องกันมลพิษ รักษาระดับประชากรให้คงที่ ลดการใช้ทรัพยากรต่อหัวเป็นสิ่งจำเป็นต่อการก้าวเข้าสู่ความยั่งยืน ขณะเดียวกัน การพัฒนาก็ยังคงมีมนุษย์เป็นศูนย์กลาง (จิรากรณ์ คชเสนี, 2552: 164)

เมื่อสามารถลดและหยุดการทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้แล้ว ขั้นตอนต่อไปคือการฟื้นฟูและอนุรักษ์ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เช่น ฟื้นฟูป่า ปลูกป่าที่มีความหลากหลายพันธุ์ ฟื้นฟูน้ำ ฟื้นฟูดินให้มีความอุดมสมบูรณ์ ปลูกสร้างจิตสำนึกในทุกระดับชั้นให้รู้จักคุณค่าของธรรมชาติ ให้เป็นมิตรกับธรรมชาติ ไม่ทำลาย ไม่เบียดเบียน ไม่เห็นแก่ตัว ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จะเริ่มกลับมาสู่ความสมบูรณ์และเข้าสู่ความสมดุลด้วยตัวเองในที่สุด

สรุป ด้วยวิธีการต่างๆ ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นหนทางของการแก้วิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม โดยมนุษยทุกชาติ ทุกเผ่าพันธุ์ ทุกวัฒนธรรม ทุกองค์กร ต้องร่วมกันแก้ไขปัญหา สร้างจิตสำนึก ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมให้กับทุกระดับชนทั้งเด็กและผู้ใหญ่ ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีที่เป็น มิตรกับสิ่งแวดล้อมเพื่อลดการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม เพื่อการฟื้นฟูและอนุรักษ์ สิ่งแวดล้อม มนุษย์ต้องลดความเห็นแก่ตัวและเห็นประโยชน์ของธรรมชาติ ต้องร่วมมือกันทุกระดับ ระดมสมองกันทั้งในระบบสังคม เศรษฐกิจ และการเมือง ทั้งในระดับชุมชน ระดับจังหวัด ระดับชาติ และระดับโลก ด้วยความฉลาดและอำนาจที่มนุษย์มีอยู่ สุดท้ายแล้วมนุษย์ก็สามารถ แก้ไขวิกฤตสิ่งแวดล้อมให้กลับมาสมบูรณ์ดังเดิม เพียงแต่จะต้องเริ่มกันอย่างจริงจังและทันที มิฉะนั้นอาจจะต้องมีการขนย้ายมวลมนุษยชาติไปอยู่ที่ดาวดวงอื่นอย่างดาวอังคารที่มีสภาพ ใกล้เคียงกับโลกมากที่สุดก่อนโครงการที่จะนำมนุษย์ไปใช้ชีวิตที่ดาวดวงอื่นที่กำลังศึกษาอยู่ จะเสร็จสมบูรณ์

บทที่ 3

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามความคิดของพุทธทาสภิกขุ

ประวัติและผลงาน

ท่านพุทธทาสภิกขุหรือพระธรรมโกศาจารย์ เกิดวันอาทิตย์ที่ 27 พฤษภาคม 2447 ขึ้น 7 ค่ำ เดือน 7 ปีมะเมีย นามเดิมชื่อ เจื่อม อุปสมบทเมื่ออายุครบ 20 ปีบริบูรณ์ ท่านได้ก่อตั้งสำนักสวนโมกขพลาราม เพื่อให้เป็นสถานที่ปฏิบัติธรรมและสถานที่เผยแผ่พระพุทธศาสนาที่มีชื่อเสียงไปทั่วโลก โดยเลือกเอาวัดตระพังจิตซึ่งมีสภาพกว้างเป็นป่ามานาน ภายในบริเวณมีสระน้ำใหญ่ มีต้นโมกและต้นพลาลขึ้นอยู่ทั่วไป จึงคิดนำคำทั้งสองมาต่อเติมขึ้นใหม่ให้ความหมายในทางธรรม จึงเกิดคำว่า “สวนโมกขพลาราม” หมายถึง สวนป่าอันเป็นกำลังแห่งความหลุดพ้นทุกข์ ท่านพุทธทาส มรณภาพเมื่อ วันที่ 8 กรกฎาคม 2535

หลักคำสอนธรรมของพุทธทาสภิกขุเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่สำคัญ ๆ อย่างคำสอนเรื่องตัวกู-ของกู อิทัปปัจจยตา ปฏิจสสมุปบาท คู่มือมนุษย์ แก่นพระพุทธศาสนา อตัมมยตา ฯลฯ พุทธทาสภิกขุได้สอนให้มนุษย์รู้จักธรรมชาติ สอนให้รักธรรมชาติ สอนให้รักถึงบุญคุณที่ธรรมชาติมีต่อมนุษย์ สอนให้เข้าใจกฎของธรรมชาติ อยู่กับธรรมชาติอย่างมิตรไม่ให้เห็นแก่ตัว ให้รู้จักความพอเพียง ให้มีการศึกษาที่ถูกต้อง เห็นภัยของการยึดติดกับวัตถุและตัวตน เป็นต้น

ชีวิตประจำวันของพุทธทาสภิกขุนั้นเป็นไปอย่างสันโดษและสมถะ มีอุปนิสัยชอบอยู่กับดินเมตตาสัตว์ สำหรับวัตถุสิ่งของภายนอกท่านพุทธทาสภิกขุจะพึ่งพาแต่เพียงวัตถุสิ่งของที่ทำให้ชีวิตดำรงอยู่ต่อไปได้และวัตถุสิ่งของที่จำเป็นในการเผยแผ่ธรรมะเท่านั้น ท่านไม่พึ่งพาวัตถุสิ่งของฟุ้งเฟ้ออื่นใดที่เกินจำเป็นเรียกได้ว่ามีความเป็นอยู่อย่างต่ำที่สุด แต่การกระทำในความเป็นอยู่นั้นเป็นการกระทำอย่างสูงที่สุด พุทธทาสภิกขุมีอุดมการณ์ที่ว่า “กินข้าวจานแมว อาบน้ำในคู เป็นอยู่อย่างทาส มุ่งมาดปล่อยวาง อยู่อย่างตายแล้ว มีแก้วในมือ คือ ดวงจิตสว่างแจกของสองตะเกียง เลี้ยงคนทั้งโลก” พุทธทาสภิกขุได้สร้างศาลาฟังธรรมแบบธรรมชาติโดยเอาหินมาวางกำหนดเขตเป็นรูปพระจันทร์เสี้ยว พระอุโบสถก็กำหนดเขตท่ามกลางธรรมชาติ ไม่มีการตกแต่ง ท่านพุทธทาสภิกขุได้พยายามคงรักษาสภาพของสวนโมกขพลารามให้เป็น

สวนป่าที่มีสภาพเป็นธรรมชาติมากที่สุด ดังถ้อยคำบางส่วนที่บรรยายถึงบรรยากาศภายใน
ของสวนโมกขพลารามที่มีความสงบและความงามตามธรรมชาติในวารสาร “พุทธศาสนา” ว่า
(ธรรมปราโมทย์, 2549: 6)

...สวนโมกข์ แดนดับโศก สิ้นทุกข์	พบความสุข เพราะความทุกข์ เหือดหาย
ธรรมชาติ เต็มดาดฟ้า มากมาย	พืชพันธุ์ไม้ ที่มีให้ เราชม
ดอกไม้หอม มีพะยอม จำปี	ดอกราตรี ส่งกลิ่นดี เหมาะสม
ยามค่ำคืน ชวนให้ชื่น อารมณ์	ดอกกลิ่นทม คนใดได้ดม เย็นใจ
วาสนา พระพายพา หอมกลิ่น	ดอกพิกุล ช่วยจิตชุ่ม ผ่องใส
จำปาทอง ไม่เป็นรอง ใครใคร	คนอยากดม ให้อารมณ์ เพลิดเพลิน
ตอนเช้าๆ ดอกสำเภา ส่งกลิ่น	หอมรวริน ผู้ได้กลิ่น สรรเสริญ
กลิ่นดอกไม้ มีหลากหลาย เหลือเกิน	ชวนให้เพลิน ทุกราตรี ทิวา
สัตว์น้อยใหญ่ อยู่อาศัย ด้วยกัน	ในอรัญ ได้ผูกพัน หรรษา
เรไร้อง หิ่งก้อง วนา	ดนตรีป่า ช่างมีค่า มากมาย
ไก่อ่าขัน ดังสนั่น หัวรุ่ง	เป็นเครื่องปลุก ให้จิตขุ่น เหือดหาย
ความสงบ มันเคลือนกลบ เอาไว้	สงัดกาย พลอยทำให้ สุขใจ...

อาทิตย์ ผ่านพูล (2548: 46) ได้กล่าวถึงความคิดของพุทธทาสภิกขุว่า การอยู่อย่าง
ธรรมชาติเป็นการอยู่ใกล้พระนิพพาน เพราะพระนิพพานเป็นธรรมชาติที่สูงที่สุด คือ สะอาด
สงบ สว่าง การมีชีวิตอยู่อย่างเรียบง่ายกับธรรมชาติ ทำให้จิตวิญญาณไม่ถูกรบกวนด้วยกิเลส
และค้นหาเท่ากับเป็นการรักษาใจให้เป็นปกติ การอยู่ท่ามกลางธรรมชาติทำให้ใจสงบนิ่ง
เพราะสภาพธรรมชาติมีอำนาจในตัวเองที่จะดึงดูดจิตวิญญาณให้มองเห็นชีวิตในด้านดี

พุทธทาสภิกขุเห็นว่า ปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดจากวิปริตทางจิตวิญญาณของกลุ่มทุนนิยม
ที่มีกิเลส ตัณหา และอุปาทานเข้าครอบงำจิตใจหวังจะสร้างความร่ำรวยและสร้างฐานอำนาจ
ให้กับตัวเอง ใช้วัตถุเป็นเครื่องมือให้ผู้คนหลงใหล ใช้วิธีโฆษณาชวนเชื่อให้เกิดการบริโภคสินค้า
อย่างมากมายและเกินความจำเป็น ทำให้เกิดการแย่งชิงทรัพยากรและปัจจัยการผลิตในกลุ่ม
ทุนนิยมด้วยวิธีการต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นการแย่งชิงโดยใช้สงคราม ใช้วิธีการร่วมมือกันแบบข้ามชาติ

ระหว่างกลุ่มทุนนิยมอื่น ๆ และนักการเมือง หรือในรูปแบบใดก็ตาม โดยผลเพียงเพื่อต้องการมีอำนาจมากที่สุดที่จะครองโลก ที่จะชี้ชะตาชีวิตของมวลมนุษยชาติ ซึ่งผลที่เกิดขึ้น คือ ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายจนเกิดความวิปริตขึ้น ธรรมชาติถูกลดความหลากหลาย ธรรมชาติเชื่อมโยงสัมพันธ์กันได้น้อยลงเพราะความหลากหลายลดลง ธรรมชาติจัดการดูแลตัวเองได้น้อยลง เมื่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดวิปริตขึ้น ส่งผลให้จิตวิญญาณเกิดวิปริตมากขึ้น กลับไปกลับมาเป็นวัฏจักรอย่างนี้ไปเรื่อย ๆ จนเกิดเป็นวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อม และเป็นวิกฤตการณ์ทางจิตวิญญาณ แนวทางแก้ไขปัญหาของพุทธทาสภิกขุเน้นที่ต้นเหตุของปัญหา คือ จิตวิญญาณ เพราะทุกอย่างเกิดจากความวิปริตทางจิตวิญญาณของมนุษย์ เน้นให้มนุษย์เข้าใจกฎธรรมชาติเพื่อจะได้พิจารณาปัญหาและหาทางแก้ไขปัญหอย่างถูกวิธี ลดการยึดมั่นในตัวตน ลดความเห็นแก่ตัว ให้ชุมชนอยู่กันแบบสหกรณ์ ฯลฯ เมื่อสุดท้ายแล้วมนุษย์ก็จะกลับมาเป็นเพื่อนกับธรรมชาติ เป็นมนุษย์ที่มีจิตวิญญาณที่สมบูรณ์ยิ่ง ๆ ขึ้นไป เป็นมนุษย์ที่มีเชื้อแห่งความเป็นโพธิยัง ๆ ขึ้นไป

สาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

สำนึกในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมจะเกิดขึ้นได้ต่อเมื่อมนุษย์มีสัมมาทิฐิหรือทิวฐิที่ถูกต้องเกิดขึ้นก่อน คือ มีความเห็นที่ถูกต้องเกี่ยวกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม มีจิตสำนึกที่ตระหนักถึงคุณค่าของธรรมชาติ เพราะมนุษย์ไม่สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้หากปราศจากธรรมชาติ มนุษย์จึงควรปฏิบัติกับธรรมชาติด้วยท่าทีที่เป็นมิตร อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างกลมกลืน ไม่รุกรานธรรมชาติ งดเว้นการทำลายธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตทั้งหลาย แต่ทุกวันนี้มนุษย์ได้ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมากมาย มนุษย์เบียดเบียนธรรมชาติ เอาเปรียบธรรมชาติ ทำร้ายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจนย่อยยับ พุทธทาสภิกขุได้อธิบายถึงสาเหตุที่มนุษย์ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไว้ดังนี้

กิเลส และ ตัณหา

มนุษย์เกิดมาพร้อมกับกิเลสและตัณหาที่ฝังอยู่ในจิตวิญญาณ เมื่อเจอเข้ากับสิ่งพึงปรารถนา ถ้าไม่รู้จักที่จะควบคุม ไม่รู้จักใช้เหตุและผลพิจารณา ไม่รู้จักระงับยับยั้ง ปล่อยให้ความอยาก ความต้องการเป็นไปตามอำนาจของกิเลสและตัณหา ก็จะเรียกร้องไปตามศักยภาพเท่าที่จะทำได้ เกิดเป็นความเคยชินว่า เพื่อให้ได้ในสิ่งที่ตนเองต้องการ ต้องเรียกร้องต้องล่าแดงฤทธิ์เดชออกมา

เด็กเล็ก ๆ ก็จะแสดงอาการร้องไห้อววยเพราะรู้ว่าทำแล้วก็จะได้ในสิ่งที่ต้องการ ผู้ใหญ่ก็จะทำไปตามศักยภาพของตนเอง ตั้งแต่ขอ हाँซื้อ บิบบงคับเอา เรื่อยไปถึงขโมย ปล้น แย่งชิง สุดท้ายก็ฆ่า ทั้งหมดก็เพื่อให้ได้สิ่งที่ต้องการ พุทธทาสภิกขุ (2541: 84-85) ได้กล่าวว่า จุดตั้งต้นของวิกฤตการณ์ทั้งหมดอยู่ที่ความผิดพลาดที่เกิดขึ้นในจิตวิญญาณของแต่ละคน เกิดกิเลส แล้วสร้างคนที่วิปริตขึ้นมา แต่ละคนที่วิปริตก็สร้างโลกที่วิปริตขึ้นมา ทั้งโลกก็วิปริตกลายเป็นวิกฤตการณ์อันเป็นความเลวร้ายที่ไม่น่าปรารถนา นี่เป็นปัจจุสมุปบาทของวิกฤตการณ์ทั้งหมด ทุกวันนี้ความวิปริตครอบงำโลก

ปัจจุสมุปบาทของความวิปริตทางจิตใจของบุคคลแต่ละคนเริ่มมาตั้งแต่เกิด คือ ได้รับการอบรมมาแต่ตั้งแต่เป็นเด็กเล็ก ๆ ให้นูชาความอวดอ้อย ความเพลิดเพลิน ความสนุกสนาน สัญชาตญาณกลาง ๆ ของเดิมเปลี่ยนเป็นสัญชาตญาณกิเลสไปเสียทั้งหมด เพราะตกเป็นทาสความพอใจของความอ้อยทางปาก ทางลิ้น ทางตา ทางหู เป็นทาสของอายตนะแล้ว เห็นแก่ตัวเต็มที่แล้ว และก็ปฏิเสธศีลธรรม ไม่ยอมมีศีลธรรม ไม่สนใจศีลธรรม เมื่อปัจจัยแห่งวิกฤตการณ์ของคนทั้งโลกรวมกัน โลกทั้งโลกก็เป็นอย่างที่คุณแต่ละคนรวมกัน เป็นอย่างที่คุณแต่ละคนรวมกัน และก็ปัจจุสมุปบาทของความวิกฤตการณ์ทั้งหลาย วิกฤตการณ์มาจากความวิปริตของโลก ซึ่งเป็นผลมาจากความวิปริตทางจิตของคนแต่ละคนรวมกัน (พุทธทาสภิกขุ, 2541: 84-85)

ต้นเหตุสำคัญที่มีส่วนร่วมที่ทำให้เกิดความวิปริตขึ้นในจิตวิญญาณ คือ ตัณหา อันหมายถึงความอยากที่โง่เขลาที่มาจากอวิชชา ความหมายของตัณหา 3 ประการอย่างรัดกุม คือ กามตัณหาจากความรู้สึกในทางกาม เช่น เห็นว่าสวย เห็นว่างาม เห็นว่าอ้อย เป็นต้น ส่วนภวตัณหาที่มีมูลมาจากสัตว์ทิฏฐิ คือ เห็นว่าสิ่งนั้นมีเที่ยงแท้ถาวร (Permanence) ซึ่งเห็นชัดว่าสูงกว่าความใคร่ในทางกาม และวิภวตัณหาที่มีมูลมาจากอุจเฉททิฏฐิ คือ ความเห็นว่างเปล่า ๆ ขาดสูญ หรือมีมูลมาจากนัตถิกทิฏฐิ คือ เห็นว่าอะไร ๆ ก็ไม่มี รวมทั้งการเห็นอนัตตา สุญญตา อย่างผิด ๆ จนกลายเป็นคนสิ้นหวังในการที่จะมีชีวิตอยู่หรือจะทำอะไร จึงมีความอยากในทางดับสูญหรือทำลายตัวเองด้วยอำนาจของความเห็นผิด ทั้งหมดนี้เป็นเหตุให้เกิดอุปาทาน คือ ความรู้สึกที่ “ตัวกู” และ “ของกู” ได้ด้วยกันทั้งนั้น (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป: 109) ตัณหาเป็นตัวทำลายนิเวศวิทยาหมดทั้งฝ่ายกาย (physical) ฝ่ายจิต (mental) และฝ่ายวิญญาณ (spiritual) ตัณหาไม่มากเท่าไรก็ทำลายนิเวศวิทยามากเท่านั้น ตัณหาทำลายระบบทางฝ่ายวัตถุหรือทางฝ่ายร่างกาย เรียกว่า ระบบกาย คือ ทำให้โง่เขลาทำให้อยาก อยากมากจนเกินความถูกต้องเกิน

ความพอดี กลายเป็นโทษขึ้นมาทันที บ้านเรือนรกรไปด้วยสิ่งไม่จำเป็น เป็นปัญหาเป็นภาระ ยุ่งยาก เกิดระบบต่อสู้แย่งชิงกันทางฝ่ายวัตถุ เกิดเป็นความวินาศและก็ทำลายความสงบ ฝ่ายวัตถุเสียสิ้น หนังสือพิมพ์เต็มไปด้วยโฆษณาสินค้าและโฆษณาทำให้คนต้องซื้อ ระบบอุตสาหกรรมทำลายความพอดี ทำลายความถูกต้อง ทำลายความสมดุลของนิเวศวิทยา ในบ้านเรือน ตัดทอนทำลายฝ่ายจิต เรียกว่า นิวรรณ์ ซึ่งเป็นเครื่องรบกวนความสงบสุข ให้เกิด พยาบาทคิดร้ายผู้อื่น เกิดความหดหู่ เกิดความฟุ้งซ่านรำคาญ จนเหลือทน ระบบจิตล้วน ๆ เสียไป นิเวศวิทยาของจิตถูกพังทลายไปด้วยนิวรรณ์ของจิต รบกวนอย่างไม่รู้สีกตัว หลายร้อย หลายพันอย่างที่ยึดอยู่ได้สำนึกหรือถึงสำนึก จิตก็สูญเสียความเป็นปกติเพราะความกลัว อันมีต้นเหตุมาจากนิวรรณ์ โลกยิ่งเจริญทางวัตถุมากมูลเหตุให้เกิดความกลัวก็มากขึ้น ๆ ตัดทอน ทำลายฝ่ายจิตวิญญาณ เมื่อความถูกต้องทางจิตวิญญาณไม่มี ความถูกต้องทางด้านอื่นก็หมดไป สิ่งที่เราเรียกว่า “สัมมาทิฐิ” คือ มีความรู้ ความเข้าใจ ความเชื่อ ความคิดเห็นอย่างถูกต้อง ก็ถูกทำลายจนถึงขนาดไม่มีสติปัญญา (พุทธทาสภิกขุ, 2533: 22-23)

เมื่อคนโลภแข่งขันกันแสวงหาทรัพยากรจากธรรมชาติ ทำให้เกิดปัญหาสองประการ คือ ปัญหาทางด้านธรรมชาติที่คนไปเบียดเบียนทำลาย ทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลายอย่างรุนแรงขึ้น และเกิดการขาดแคลนทรัพยากร พร้อมกันนั้นก็เกิดการเบียดเบียนกันเองมากยิ่งขึ้นด้วย (พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), 2538: 4) ทั้งความโลภและความโกรธก่อให้เกิดภัยอันตรายที่รุนแรง และยาวนานกว้างไกลและแก้ไขได้ยากเพราะมีทิฐิหรือความเห็น ความเชื่อ ทัศนियม ศาสนา อุดมการณ์ต่าง ๆ ค่านิยมในสังคม เป็นที่ยึด เป็นตัวกำหนดทิศทางและคอยกำกับให้ความโลภ และความโกรธแค้นก่ออันตรายได้อย่างสม่ำเสมอ คงอยู่นาน และแก้ไขได้ยาก และเมื่อมีการ ยึดถือตาม ๆ กัน จะรู้ตัวหรือไม่ก็ตาม มันจะกลายเป็นกรรมของสังคมที่มีผลสืบต่อไปอย่าง ยาวนาน (พระธรรมปิฎก (ป.อ.ปยุตฺโต), 2538: 7)

ความวิปริตทางจิตวิญญาณ

ร่างกายของมนุษย์ถ้าต้องตกอยู่ภายใต้การควบคุมของใครหรือสิ่งใดก็ตาม ทำให้ขาด อิสระภาพ ไม่สามารถไปไหนหรือทำอะไรได้ตามต้องการ เกิดเป็นความผิดปกติของร่างกาย เป็นความวิปริตที่ร่างกายของเราไม่สามารถทำอะไรได้ตามต้องการ เกิดเป็นความทุกข์ทรมาน จิตวิญญาณก็เช่นกันหากไม่สามารถควบคุมให้อยู่ภายใต้อำนาจของตนเองได้ ต้องตกอยู่ภายใต้ อำนาจหรือการควบคุมของคนอื่นหรือสิ่งอื่น เกิดเป็นความผิดปกติทางจิตวิญญาณ เป็นความ

วิปริตของจิตวิญญาณเพราะตนเองไม่สามารถควบคุมจิตวิญญาณของตนเองได้ ขาดความเป็นอิสระ เกิดเป็นความทุกข์เช่นเดียวกับร่างกาย แต่ในบางครั้งที่เราไม่รู้สึกว่าขาดอิสระภาพ เราไม่รู้สึกว่าทุกข์ นั่นเป็นเพราะเราไม่รู้สึกว่าจิตวิญญาณถูกควบคุมอยู่ จิตวิญญาณจึงทำไปตามความรู้สึกนั้นโดยไม่ดูใจคิดเลยว่าเป็นเพราะอำนาจของคนอื่นหรือสิ่งอื่นบังคับอยู่

พุทธทาสภิกขุ (2549; 54) ได้ให้ความหมายของความวิปริตว่า หมายถึง ความเป็นไปในลักษณะอื่นจากที่มันควรจะเป็นถึงขนาดที่จะวินาศลงไป ความวิปริตแบ่งตามธรรมชาติแท้ ๆ คือ กฎอัมปปัจจยตาของธรรมชาตินั้นซึ่งไม่รุนแรง (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 62) ความวิปริตอีกประเภทหนึ่ง คือ วิปริตโดยน้ำมือมนุษย์ ความวิปริตโดยมนุษย์ที่ช่วยกันทำโลกให้วิปริตไปตามอำนาจกิเลสตัณหาของตน เพราะการกระทำนั้นกระทบถึงเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน มนุษย์ก่อให้เกิดมลพิษ (pollution) บนโลกมากขึ้น ๆ สิ่งสกปรกทางวัตถุ ทางอากาศ ผิวโลกถูกเปลี่ยนแปลงด้วยความวิปริตของเครื่องมืออย่างระเบิด เครื่องมือทำสงคราม ความก้าวหน้าทางอุตสาหกรรม ก็มีผลทำลายผิวโลกให้วิปริต (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 108)

พุทธทาสภิกขุ (2541: 76-77) กล่าวถึง ความวิปริตเลวร้ายของโลกเกิดจากเวทนาซึ่งเป็นความรู้สึกที่ได้รับทางอายตนะว่าพอใจหรือไม่พอใจ ส่งผลให้เกิดตัณหาและการกระทำขึ้น เป็นการกระทำที่เป็นไปตามอำนาจของตัณหาโดยไม่รู้ตัว เพราะเมื่อมนุษย์ไม่สามารถควบคุมสัญชาตญาณพื้นฐานของตน (อย่างเช่น สัญชาตญาณแห่งความมีตน รู้สึคว่ามีตัวมีตน จึงชวนชวายุทุกอย่างเพื่อให้ตนรอดอยู่ได้) เอาไว้ได้ เมื่อควบคุมสัญชาตญาณพื้นฐานของตนไม่ได้มันสูงขึ้นเป็นสัญชาตญาณแห่งกิเลส คิดไปตามกิเลสเป็นมิจฉาทิฎฐิ และด้วยเหตุที่มนุษย์มีความคิด มีสติปัญญาที่จะวิวัฒนาการ สร้างความรู้ สร้างความฉลาด แต่เป็นความฉลาดที่เป็นไปตามอำนาจของตัณหาจึงไม่สามารถควบคุมสัญชาตญาณพื้นฐานของตนได้ คิดแต่จะหาประโยชน์ใส่ตัวและพัฒนาไปถึงขนาดคิดจะครองโลกแล้วพยายามที่จะครองโลก ยังมีอาการของผู้ที่อยากจะครองโลกด้วยกันก็จะต่อสู้และแย่งชิงกันอย่างรุนแรง เกิดความเสียหาย เกิดความเดือดร้อน เกิดเป็นวิกฤตการณ์กันทั่วโลก

พุทธทาสภิกขุ (2541: 59-67) ได้ให้ความหมายของวิกฤตการณ์ว่า คือ ความยุ่งยากลำบากระส่ำระสายเดือดร้อนหาความสุขไม่ได้ เกิดจากความวิปริตในทางจิตใจของคนในโลก แบ่งออกเป็น 2 ระดับ คือ วิปริตที่เกิดจากสังคมระดับหนึ่ง เป็นการกระทำของคนมาก ๆ เกิดจากความก้าวหน้าทางวิชาการ ประดิษฐ์คิดค้นวัตถุเพื่อยั่วยวนให้เกิดความพึงพอใจ ความสนุกสนาน

หลงในอัสสาทะคือความเริ่ดอวยยิ่ง ๆ ขึ้น จิตของคนก็มึนเมาหลงไปเป็นทาสของวัตถุ บุชา
ความเจริญของวัตถุแบบไม่รู้ตัว นิยมความสุขทางวัตถุซึ่งมีราคาแพงมากต้องไปหาเงินมาซื้อ
เพื่อความสุขทางวัตถุ ถูกหลอกลวงให้เพลิดเพลินกับความพอใจที่ได้จากวัตถุ มีการผลิตวัตถุ
สิ่งของซึ่งยั่วยวนกิเลส ส่งเสริมกิเลส ผลิตกันมาก ๆ ทำกันคราวละมาก ๆ จนกลายเป็น
อุตสาหกรรม แล้วใช้การโฆษณาอย่างลึกลับซึ่งซับซ้อนอย่างที่เราเห็นได้ยากซึ่งในที่สุดก็หลงซื้อหามา
นอกจากนี้แล้วยังผลิตอาวุธออกมาเพื่อใช้ประหัตประหารผู้อื่น ผลิตสิ่งที่เป็นที่ตั้งแห่งความมัวเมา
ให้คนในโลกมัวเมากันมากขึ้น และความวิปริตของบุคคลแต่ละบุคคลอีกระดับหนึ่ง เพราะ
ความไม่มีศีลธรรมความเห็นแก่ตัวจึงเกิดตามมา หรือเห็นแก่พวกพ้องเพื่อต้องการที่จะครอบงำ
ประโยชน์ให้แก่ตน ต้องการให้พวกพ้องของตนอยู่รอด จะครอบงำผลประโยชน์ให้แก่ตน

ความหลอกลวงเป็นเหตุให้เกิดหลงใหลเกิดการแย่งชิง เพราะทำให้เกิดความรู้สึกต้องการ
มากกว่าที่จะทำขึ้นมาได้ เป็นเหตุให้คิดสะสมทั้งแบบสุจริตและคดโกง อาชญากรรมเกิดขึ้น
ก็เพราะเหตุนี้ เกิดแผนการที่จะแย่งกันครองโลกเพื่อเป็นเจ้าของวัตถุทั้งหมดในโลกซึ่งก่อให้เกิด
ลัทธิล่าเมืองขึ้น เกิดการต่อสู้กันเองของพวกที่คิดจะครอบครองโลกต้องการเอาทั้งหมดไว้ในกำมือ
ของตนเอง เป็นความวิปริตอันใหญ่หลวงมีการต่อสู้แย่งชิงเป็นสงคราม เป็นมหาสงคราม
ใช้อาวุธทำลายล้างกัน (พุทธทาสภิกขุ, 2541: 60-61)

การยึดมั่นในตัวกู-ของกู

มนุษย์ทุกคนเกิดมาพร้อมกับการยึดมั่นในร่างกาย เด็กทารกที่เกิดใหม่ ๆ เมื่อหิวก็ร้องกินนม
เพื่อคงรักษาสภาพร่างกายไว้ เมื่อเกิดรู้สึกไม่สบายร่างกายก็ร้องเพื่อให้มีใครมาดูแลร่างกายของตน
พอโตขึ้นก็เริ่มจะมีการหวงในสิ่งของของตน เสื้อผ้า ของใช้ อะไรสารพัดอย่างก็ของตนเอง
คนอื่นห้ามมายุ่ง พอโตมากขึ้นเริ่มยึดของของคนอื่นมาเป็นของตน ทุกอย่างที่ต้องการต้องเป็น
ของตน เมื่อเบื่อแล้วถึงไม่ใส่ใจ บางคนเบื่อแล้วยังหวงไว้เป็นสมบัติของตนทั้ง ๆ ที่ตนเองก็ไม่
ต้องการ ที่เรียกกันว่า “หมาหวงก้าง” เป็นการยึดถือความเป็นใหญ่ของตนเองและยึดถือทุกอย่าง
ไว้เป็นของตน

พุทธทาสภิกขุ (2547: 8-9) ได้กล่าวถึงควมมีตัวตนว่าอย่างน้อย 3 ระดับ ระดับแรก
ได้แก่ ความมีตัวตนตามสัญชาตญาณ เป็นความรู้สึกที่เกิดได้เองไม่ต้องมีใครสอน เป็นความรู้สึก
ที่เป็นสัญชาตญาณแม่บท คือ ความเห็นแก่ตัวหรือความรู้สึกว่ามีตัว อันเป็นเหตุให้รักตัว

ให้ถนอมตัว ให้ต่อสู้เพื่อชีวิต สัญชาตญาณแห่งการหาอาหาร การสืบพันธุ์ การวิ่งหนีอันตราย ต่อสู้หรืออะไรก็ตาม มันเป็นสัญชาตญาณแห่งความมีตัวตนและไม่ต้องการให้สูญหาย ระดับที่สอง เกิดขึ้นต่อเมื่อความรู้สึกของการมีตัวตนถูกหล่อเลี้ยงมากขึ้น ๆ ส่งเสริมให้มีความรู้สึกที่แก่กล้าขึ้น จนเกิดเป็นตัณหา-ของกู ที่เห็นแก่ตัวยิ่งกว่าสัญชาตญาณในความมีตัวตน เป็นสัญชาตญาณ ในความมีตัวตนบนเส้นทางของกิเลส เป็นความเห็นแก่ตัวที่เป็นอันตรายแก่ผู้อื่น เรียกว่า ตัณหา มีกิเลสหรือความมีตัวตนของกิเลส และระดับสุดท้าย คือ สติปัญญาที่เดินไปในเส้นทางของโพธิ แต่ไม่ถึงจุดหมายปลายทาง เริ่มรู้จักมองเห็นความมีตัว แล้วรักตัวถนอมตัว อยากจะมีตัวที่ไม่ รู้จักตาย เรียกว่า โพธิที่ไม่สมบูรณ์

คำว่า ตัณหา-ของกู เป็นเพียงความรู้สึกของจิตหรือภาวะของจิตในลักษณะที่ถูกปรุงขึ้นมา ด้วยสิ่งซึ่งปรุงแต่งหรือแวดล้อมจิต สำหรับพุทธศาสนาแล้วเป็นเพียงกิเลสที่เกิดขึ้นครอบงำจิต เรียกว่า “เจตสิก” เมื่อจิตถูกเจตสิกชนิดใดปรุงแต่งหรือครอบงำแล้วจิตก็เปลี่ยนรูปไปตามลักษณะ ของเจตสิกนั้นๆ เพราะฉะนั้นคำว่า ตัณหา-ของกู ในที่นี้หมายถึง จิตที่กำลังถูกครอบงำอยู่ด้วย อหังการและมมังการหรือ Egoism ซึ่งเป็นความรู้สึกที่เห็นแก่ตัวและของของตัวและกำลังดิ้นรน ทุกอย่างเพื่อจะทำตามนั้น โดยไม่คำนึงถึงศีลธรรมหรือความรู้ผิดชอบชั่วดีใดๆ (พุทธทาส, ม.ป.ป.: 75-76) โลกทุกวันนี้จึงเต็มไปด้วยสิ่งที่เรียกว่า “ตัณหา-ของกู” อยู่ทั่วไปและเข้มข้นมากขึ้น ๆ ทุกที และเป็นปัญหาที่อันตรายอย่างใหญ่หลวงที่โลกกำลังประสบอยู่ ความทุกข์ยากทรมานด้านจิต วิญญาณในโลกสมัยนี้ไม่สามารถสลัดให้หลุดออกไปได้เพราะอำนาจของสิ่งที่เรียกว่า ตัณหา-ของกู เป็นมิจการกรรมนิยภาวะหรือ Wrong Activity ถ้าเอาสิ่งที่เรียกว่าตัณหา-ของกูออกไปให้พ้นเสียก่อน โลกนี้จึงมีสัมมากรรมนิยภาวะ หรือ Right Activity ที่พึงปรารถนา (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: 79)

ด้วยอำนาจของตัณหา-ของกู ทำให้โลกต้องประสบกับชะตากรรมและถูกลามจาก วิกฤตการณ์ส่วนบุคคลไปเป็นวิกฤตการณ์ส่วนรวมของโลก จากวิกฤตการณ์ชั่วคราวไปเป็น วิกฤตการณ์ถาวร การข่มขืนสตรี การขโมย การปล้นสดมภ์ การฆ่ากันด้วยบันดาลโทสะหรือ โดยเจตนา การกระทำอื่น ๆ ที่เรียกว่า อาชญากรรมนั้น ล้วนมีต้นตอที่ลึกซึ้ง คือ การมุ่งไปสู่ การยึดถือตัณหา-ของกู ไม่มีอำนาจใด ๆ บังคับหรือป้องกันได้ เพราะเมื่อความรู้สึกที่เป็นตัณหา-ของกู พุ่งถึงขีดสุดแล้ว จะไม่กลัวความเสื่อมเสียใด ๆ ทั้งสิ้น ความรู้สึกไม่กลัวตาย อำนาจบังคับหรือ อำนาจกฎหมายก็ไม่อาจควบคุมได้ (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: 159) เหล่านี้เป็นผลมาจากสิ่งที่ เรียกว่า ตัณหา-ของกู หรือ จิตที่ตั้งไว้ผิดและเป็นสิ่งที่มีอยู่มากมายเต็มไปหมดทั้งโลก แต่ไม่มีใคร เอาใจใส่หรือไม่ได้สนใจว่ามันมีอยู่และไม่สนใจว่ามันเกิดขึ้นได้อย่างไร ทำให้โลกตกอยู่ภายใต้

อำนาจของอิริยาขันตีเต็มไปด้วยปัญหาและความยุ่งยากอย่างไม่สิ้นสุด ทั้งนี้เป็นเพราะความเข้าใจผิดหรือเป็นจิตที่ตั้งไว้ผิด ทำให้เกิดลัทธิที่ไม่พึงปรารถนาขึ้นหรือทำให้เกิดการอดอยาก การเบียดเบียน และการด้อยความเจริญ เมื่อสิ่งเหล่านี้เกิดขึ้นชาวโลกก็หาได้สนใจว่ามันเกิดขึ้นจากอะไรกันแน่ หรือมีความเข้าใจผิดต่อสิ่งเหล่านี้แล้วก็จัดการแก้ไขอย่างผิด ๆ และยังทำผิดตรงที่กระทำไปด้วยความกลัวเพราะความกลัวล้วน ๆ ก็ถือว่าเป็นจิตที่ตั้งไว้ผิด (พุทธทาสภิกขุ: 89-90)

พุทธทาสภิกขุ (ม.ป.ป.: 76-79) ได้ให้ความหมายที่แคบของสิ่งที่เรียกว่าตัวกู-ของกู มีชื่อเฉพาะทางบาลีว่า “อุปาทาน” ซึ่งหมายถึง ความยึดมั่นถือมั่น เป็นการยึดมั่นถือมั่นทางจิตใจ เช่น ยึดมั่นเบญจขันธ์ คือ ร่างกายและจิตใจรวมกันเป็น“ตัวกู” และยึดมั่นถือมั่นในสิ่งถูกใจว่า “ของกู” เป็นการเอา การได้ การเป็น ด้วยอุปาทาน จิตจึงเศร้าหมองไม่เป็นอิสระ มีชีวิตอยู่ภายใต้การควบคุมของอุปาทานว่า “ตัวกู-ของกู” เสมอไป โลกจึงมีสิ่งที่เรียกว่าตัวกู-ของกูอยู่ทั่วไปหมดและเข้มข้นมากขึ้นทุกที เป็นอันตรายอย่างยิ่งหลวงที่โลกกำลังประสบอยู่ถึงกับทำให้คนนอนไม่หลับทั้ง ๆ ที่อวดอ้างว่าอะไร ๆ ก็เจริญ การศึกษาก็เจริญ ประดิษฐ์กรรมและอุตสาหกรรมก็เจริญ เป็นต้น

พุทธทาสภิกขุ (2527: 2-5) กล่าวถึง สิ่งที่เป็นมูลเหตุแห่งการกระทำทุกอย่าง คือ ความรู้สึกที่ยึดถือว่า “ฉันเป็นฉัน” หรือ เรียกอย่างบาลีว่า “อัสมิมานะ” อันเป็นความยึดถือว่าตัวมี และตัวมีความเด่นเป็นของตัว ซึ่งในบางครั้งก็เรียกตามอาการที่แสดงออกว่า “อหังการ” ซึ่งเรียกกันในภาษาจิตวิทยาว่า “ปมเชื่อง” อัสมิมานะหรือปมเชื่องเป็นทั้งมูลเหตุและปัจจัยอันแรงกล้าที่ทำให้มีความยึดมั่น และพยายามรักษาความมีตัวและความเด่นของตัวไว้อย่างมั่นคง เมื่อสัตว์รักษาหรือสงวนความเด่นของตัว โดยไม่คำนึงถึงการรักษาของผู้อื่นบ้าง การกระทำอันนั้นก็กระทบผู้อื่น และเรียกกันว่า การทำชั่วหรือการทำความบาป หรือการประกอบอาชญากรรมแล้วแต่กรณี

พุทธทาสภิกขุ (2527: 3-5) ได้กล่าวถึง อหังการในภาษาพุทธธรรมดา หมายถึง ความจองหองในคัมภีร์ทางศาสนา หมายถึง การยึดถือว่ามีตัวฉัน เป็นสิ่งเดียวกับอัสมิมานะหรือปมเชื่อง คือ การยึดถือหรือสำคัญว่ามีตัวเราหรือตัวตนของเราอันเป็นการยึดถือขึ้นลึกประจำสันดาน จะขาดโดยสิ้นเชิงเมื่อเป็นพระอรหันต์เท่านั้น อัสมิมานะเป็นทั้งมูลเหตุและเป็นทั้งปัจจัยสนับสนุนอย่างมากที่ทำให้สัตว์มีการยึดมั่นและพยายามรักษาความมีตัวและความเด่นของการมีตัวหรืออหังการไว้อย่างมั่นคง เมื่อสัตว์นั้น ๆ รักษาหรือสงวนความเด่นของตัวโดยไม่คำนึงถึงการรักษาของผู้อื่นบ้าง

การกระทำอันนั้นก็จะกระทบกับผู้อื่นและเรียกกันว่า การทำชั่วหรือการทำบาปหรือการประกอบ อาชญากรรม แล้วแต่กรณี อหังการทำให้เกิดอะไรได้ทุกอย่างที่เกี่ยวกับชีวิต มมังการคือการทำ ความยึดถือว่า “ของตน” เป็นของเนื่องอันเดียวกันกับอหังการหรือความยึดถือว่าตัวตน ความรู้สึกที่เป็นอหังการและมมังการ เรียกว่า เป็นโรคทางวิญญาณ (Spiritual Disease) คือ มีความรู้สึกว่าตัวเรา ตัวเขา หรือ ตัวกู-ของกู ที่มีอยู่ประจำใจทุกคน

สัญญาตญาณแท้ที่แสดงความรู้สึกว่าฉันเป็นฉันหรือฉันมีตัวฉัน และความยึดมั่นในตัวฉัน เป็นความรู้สึกที่เป็นปมเชื่อง ในบรรดาสิ่งมีชีวิตนับตั้งแต่ต้นไม้มาถึงสัตว์และมนุษย์ ล้วนมีปม เชื่องกันทั้งนั้นจะต่างก็เพียงสูงหรือต่ำกว่ากัน ที่ต่ำจนยากจะสังเกตได้ คือ ต้นไม้มีอัสสมิมานะหรือ เป็นการถือว่ามีตัว โดยแสดงออกมาทางการต่อสู้ดิ้นรนเพื่อเอาชีวิตรอด เพื่อสืบพันธุ์ หาอาหาร และอื่นๆ ซึ่งสัญญาตญาณเหล่านี้เป็นเพียงสัญญาตญาณชั้นรองเท่านั้น เมื่อความรู้สึกว่าฉันมี ตัวฉันและความยึดมั่นในตัวแยกออกจากกันไม่ได้เพราะถือว่าเป็นสิ่งเดียวกัน ทำให้แต่ละชีวิต (รวมถึงต้นไม้) ต่างมีความทะนงในความมีตัวของตัว (พุทธทาสภิกขุ, 2527: 7-8)

ปมเชื่องของสัตว์ก็มีลักษณะอย่างเดียวกับพืช แต่สูงมากกว่าชัดเจนกว่าแสดงออกเป็นผล มากกว่าเพราะเคลื่อนไหวได้โดยสะดวก สัตว์ที่มีเลือดนัยจะอัสสมิมานะที่จัดยิ่งกว่าสัตว์ประเภท อื่น เช่น ปลากัดพันธุ์แท้จะรู้จักแสดงท่าวางโตเมื่อมีขนาดตัวเพียง 4-5 มิลลิเมตร ปลากัดหนุ่ม จะแสดงอาการวางโตต่อมนุษย์ที่เพียงแค่อเข้าไปมองดูในขวดโหลเฉย ๆ มันแสดงปมเชื่องหวงถิ่น มากกว่าที่จะต่อสู้หรือหวงคู่ สุนัขจะรู้เข้ามาวางโตต่อกันทุกแห่งเพียงแต่เห็นกัน เหล่านี้ล้วนเป็น อำนาจของปมเชื่องที่แสดงความสามารถออกมาโดยไม่ต้องมีเครื่องกระตุ้นอื่นใดมากไปกว่าอำนาจ แห่งสัญญาตญาณแห่งการยึดถือตัวตน มนุษย์ก็มีอัสสมิมานะเช่นเดียวกับสัตว์ แต่รุนแรงและ แนบเนียนกว่าเพราะมีความต้องการอย่างอื่นเข้ามาแทรกแซงทั้งในทางสนับสนุนและขัดขวาง (พุทธทาสภิกขุ, 2527: 8-10) สัญญาตญาณแห่งการป้องกันตัวโดยต่อสู้หรือหนีภัย เป็นการสงวน ตัวเองของปมเชื่อง ถ้าความเชื่องของตัวเองขึ้นอยู่กับผู้อื่น การต่อสู้อาจจะต้องถึงกับสละชีวิตของ ตนเองเพื่อความอยู่รอดของผู้อื่นก็ได้ การต่อสู้ทุก ๆ อย่างจึงถือความต้องการจะเชื่องของปมเชื่อง ทั้งสิ้นหรืออย่างน้อยก็เพื่อรักษาเอาความเชื่องไว้ (พุทธทาสภิกขุ, 2527: 11-12)

ตามความรู้สึกของสัตว์ที่มีความรู้สึกว่ามันยังมีตัวตนของตนอยู่ เรียกว่า ปมเชื่องของสัตว์ ตัวนั้นมีเต็ม 100 เปอร์เซ็นต์จัดว่าเป็นระดับปกติ แต่พอมีคู่แข่งเข้ามาปรากฏในสายตา มันจะ รู้สึกตามสัญญาตญาณว่าปมเชื่องของมันถูกกระทบกระเทือนหรือลดต่ำกว่าระดับปกติ โดยมี

ผู้กล่ามาเป็นคู่ จึงมีความคิดต่อสู้ป้องกันหรือแบ่งปมเชื่องของตนเต็มที่ ยิ่งเมื่อมันเป็นฝ่ายแพ้แล้ว ปมเชื่องของมันจะลดลงจนเหลือน้อยมากหรือเป็นปมด้อย แต่จริง ๆ แล้วปมด้อยไม่มี แต่เป็นปมเชื่องที่ลดตัวเองลงไปในระดับต่ำ สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ ในโลกนี้ไม่มีปมด้อยมีแต่ปมเชื่องในระดับหนึ่งเท่านั้น เพราะมันเอาไปใช้ข่มสัตว์อื่นที่รองๆ ลงไปได้อีกมากมายหลายชั้น (พุทธทาสภิกขุ, 2527: 13) อย่างสัตว์ตัวหนึ่งทำอะไรแก่สัตว์ตัวเชื่องกว่าตนไม่ได้ก็ไปไล่เบียดเอากับสัตว์ที่เล็กกว่า ทั้ง ๆ ที่สัตว์ตัวนั้นไม่มีส่วนเกี่ยวข้องหรือมีความผิดอะไรเลย มีอาชญากรรมหรืออกุศลกรรมตามหลักแห่งศาสนาอยู่ไม่น้อยที่ผู้กระทำได้กระทำลงไปโดยไม่มีความหมายอะไรนอกจากเป็นการขดเชยการลดปมเชื่องหรือต้องการให้ปมเชื่องของตนกลับมาเท่านั้นเอง (พุทธทาสภิกขุ, 2527: 14)

ชายหนุ่มที่อกหักคือปมเชื่องของเขาถูกหญิงที่รักทำลาย เมื่อหมดทางที่จะเอาชนะหัวใจของหญิงผู้นั้นได้จริง ๆ เขาก็ต้องหาสิ่งที่จะทำให้ปมเชื่องกลับมาได้ และจะคว้าสิ่งนั้นมาทันทีและทำโดยไม่รู้สึกตัว เช่น ใช้วัตถุเป็นเครื่องกระตุ้นอย่างการดื่มสุรา เพียงเพื่อต้องการแรงกล้าของสัญชาตญาณที่ต้องการจะขดเชยปมเชื่องที่ทรุดลงไป แต่ในอีกทางหนึ่งเขากลับกลบเกลื่อนความทรุดแห่งปมเชื่องของเขาด้วยการทำลายล้างชีวิตหญิงผู้นั้นเสียเพราะเป็นมูลเหตุแห่งการทำให้ปมเชื่องของเขาลดลงไป เขาก็ไม่กลัวกฎหมายหรืออำนาจของอะไรทั้งหมด เราจึงได้เห็นการฆ่าตัวตายได้ง่าย ๆ (พุทธทาสภิกขุ, 2527: 15)

เด็กเล็กก็มีอาการปมเชื่องแสดงออกให้เห็นอย่างชัดเจนและมีความต้องการอันแรงกล้าที่จะให้ปมเชื่องของตนปรากฏและถูกสนับสนุน ปมเชื่องของเด็กแสดงออกมาทางการอยากเป็นเจ้าของ อยากทำลาย อยากทำเอง อยากอวดความสามารถ อยากสอนคนอื่น อยากได้ชื่อว่าตัวเองทำถูกโดยไม่ต้องมีใครสอน คนโต ๆ ก็มีลักษณะดังกล่าวอยู่เต็มที่ และเมื่ออำนาจของความรู้สึกที่ต้องการจะแสดงปมเชื่องของตนออกมามีมากเกินไป บางคนถึงกับทำลายล้างหรือก่ออาชญากรรมขึ้นได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2527: 20-21)

ความคิดเห็นหรือความยึดถือว่ากายนี้ของตน กายในที่นี้หมายถึง หมู่หรือกลุ่มของอะไรก็ตามที่ยึดถือว่าเป็นกายของเราหรือเป็นตัวของเรา ซึ่งตามความรู้สึกของสัญชาตญาณแล้วหมายถึง ร่างกายและจิตใจร่วมกัน และเมื่อมีความรู้สึกว่าเป็นกายของเขาแล้วก็ไปคว้าเอากายกับใจอันเป็นซึ่งเป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติซึ่งล้วนแต่เป็นเพียงมายามาเป็นของเขา ทำให้เกิดความรู้สึกหวงแหนอยากให้มันดี อยากให้มันประเสริฐ ให้มันเที่ยงแท้ถาวร จึงมีลักษณะเฉพาะของมัน คือ ความเห็นแก่ตัว (Egoism) แล้วมันก็ทำอะไรที่เป็นความทุกข์ยากลำบากแก่มันเองและ

แก่ผู้อื่นมากนักตามส่วนเท่าที่สติปัญญาทางโลกที่ส่งเสริมความเป็นตัวกูและของกูจะแทรกแซงเข้ามาได้ (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: 162-163)

สิ่งมีชีวิตทุกชนิดล้วนมีการยึดมั่นถือมั่นสืบทอดกันมาคล้ายกับเป็นมรดก ทั้งพืช สัตว์ และมนุษย์ล้วนหนีไม่พ้นการยึดมั่นถือมั่นด้วยกันทั้งนั้น โดยเฉพาะมนุษย์หากยังไม่เป็นอรหันต์ ก็ยังไม่พ้นการยึดมั่นในตัวกู-ของกู และมีมากกว่าสิ่งมีชีวิตอื่นๆ ทั้งหมด เพราะมนุษย์มีกิเลสและตัณหาเป็นตัวชักใยคอยบังคับบัญชาอยู่เบื้องหลัง ให้เราทำไปตามอำนาจความต้องการของมัน และเหตุที่มนุษย์มีการเรียนรู้และรู้จักใช้ฉลาดของตนเองที่จะยึดและยึดแย้งทุกอย่างที่ต้องการไว้เป็นของตน เพียงเพราะความรู้สึกว่าตัวกู-ของกูเท่านั้นเอง

ความเห็นแก่ตัว

มนุษย์เมื่อเริ่มมีความรู้สึกของการยึดมั่นถือมั่นในตัวตน เกิดความรู้สึกรักและหวงแหน ในตัวตน เห็นคุณค่าในตัวตนเหนือสิ่งอื่นใด ทำทุกอย่างเพื่อตัวตน โดยไม่สนใจว่าความเสียหาย ความทุกข์ยาก วิกฤตการณ์อะไรจะเกิดขึ้นบ้าง ผลกระทบที่เกิดขึ้นจะก่อความเสียหายอย่างไร ใครหรืออะไรจะได้รับผลกระทบจากการกระทำของตนเองบ้าง ขอให้ตนเองได้สมใจปรารถนา เรียกว่า เป็นความเห็นแก่ตัว

ปัญหาทุกอย่างทั้งหมดทั้งสิ้นของมนุษย์มาจากความเห็นแก่ตัว ซึ่งก็คือเห็นแก่ประโยชน์ ของตัวและพวกตัว ไม่เห็นแก่ประโยชน์ของผู้อื่นหรือสากล ไม่เห็นแก่ความถูกต้องซึ่งเป็นกฎเกณฑ์ ของธรรมชาติ มีความเห็นแก่ตัวแล้วทำร้ายผู้อื่น เป็นอันธพาลทุกอย่าง ก่ออาชญากรรมอย่าง ไม่กลัวเกรง ทำลายประโยชน์สาธารณะ สร้างมลภาวะโดยไม่คำนึงถึงความสุขของผู้อื่น มีความรู้สึกตัวกูแล้วเกิดความรู้สึกเห็นแก่ตัวกู คือ เป็นความเห็นแก่ตัว เมื่อเกิดความเห็นแก่ตัว เป็นตัวกูบวก เกิดกิเลสประเภทบวก คือ โลภะ ราคะ เกิดตัวกูลบ เกิดกิเลสประเภทลบ คือ โทสะ ความเห็นแก่ตัวทำได้ทุกอย่างตามแต่กรณี ผู้ที่เห็นแก่ตัวจะทำลายธรรมชาติ ทำลายความงดงาม ของธรรมชาติ ทำลายความถูกต้องของธรรมชาติ เท่ากับสร้างสิ่งที่เป็นอันตรายเลวร้ายที่สุดขึ้นมา แทน ทำให้โลกนี้เต็มไปด้วยมลภาวะ มินิเวศวิทยาที่ผิดพลาดไปหมด เกิดโรคภัยไข้เจ็บแปลก ๆ โรงพยาบาลบ้าเกิดขึ้นเต็มไปหมด มีอาชญากรรมเกิดขึ้นมากมาย ความเห็นแก่ตัวเพิ่มขึ้นเท่าไร ก็ทำลายธรรมชาติ ทำลายโลกมากเท่านั้น สร้างปัญหาต่างๆ ขึ้นมามากมายในโลก (พุทธทาสภิกขุ, 2533: 13-14)

ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมวินาศได้เพราะความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ ความเห็นแก่ตัว
จึงเป็นศัตรูของธรรมชาติ เมื่อมนุษย์ถูกทำให้เป็นคนโง่ หลงติดอยู่กับวัตถุอันเป็นสิ่งที่มนุษย์
พวกหนึ่งผลิตขึ้นมาสำหรับหลอกลวงให้คนโง่ให้หลงอยู่กับอายตนนะ เมื่อความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ
จึงคิดจะยึดเอาทุกสิ่งทุกอย่างจากธรรมชาติมาเป็นของตนและเลยไปถึงขนาดคิดจะครองโลก
สิ่งที่โลกควรให้ความสนใจและเป็นปัญหาที่กำลังกลั้วกันอยู่ในปัจจุบันนี้ ได้แก่ ลัทธิการเมือง
ฝ่ายตรงข้าม สงคราม ความอดอยาก การด้อยความเจริญ เป็นต้น

ธรรมชาติถูกทำลายไปเพราะความเห็นแก่ตัวของมนุษย์มานานแล้ว พุทธทาสภิกขุ
(2533: 7) ได้กล่าวไว้ว่า ในพระบาลีมีข้อความกล่าวถึงคนเข้าไปในป่าที่มีต้นไม้และมีลูกตก
แต่ไม่สามารถขึ้นไปเก็บได้ จึงใช้ขวานโค่นต้นไม้เพียงเพื่อจะเก็บผลไม้เอาไปตามที่ต้องการ
ความเห็นแก่ตัวมีความหมายลึกซึ้งไม่เพียงเฉพาะไปรังแกผู้อื่น ไปเบียดเบียนผู้อื่น ไปล่วงเกิน
ผู้อื่น เท่านั้น แม้แต่การเห็นแก่ตัวอยู่คนเดียวที่ไม่ได้ทำตามที่ต้องการ วิตกกังวล ระแวง สะดุ้ง
นอนหลับยาก แล้วในที่สุดก็เป็นโรคประสาท เป็นบ้าหรืออาจฆ่าตัวตายก็เป็นความเห็นแก่ตัว

จะทำลายมนุษย์ที่ไม่รู้จักอิมไม่รู้จักพอ แม้ว่าจะจัดการเศรษฐกิจให้ดีให้รวยกันหมด
มนุษย์ก็ยังทำลายล้างกันอยู่ ยิ่งรวยยิ่งทำลายล้างผู้อื่น แม้ฝนจะตกมาเป็นทองคำโลก แม้ภูเขา
ลูกใหญ่ ๆ ทั้งลูกจะเป็นทองคำ ก็ไม่พอแก่ความต้องการของคนเดียวที่มีความโลภ มีกิเลส
สันติภาพไม่สามารถมีได้

ความเห็นแก่ตัว ทำให้สันติภาพไม่สามารถมีได้ มนุษย์ที่ไม่รู้จักอิมไม่รู้จักพอ แม้จะจัดการ
เศรษฐกิจให้รวยกันหมด มนุษย์ก็ยังทำลายล้างกันอยู่ ยิ่งรวยยิ่งทำลายล้างผู้อื่น ฝนจะตกมาเป็น
ทองคำ แม้ภูเขาลูกใหญ่ ๆ ทั้งลูกจะเป็นทองคำ แต่เพราะความเห็นแก่ตัวต้องการเก็บไว้เป็น
ของตนแต่เพียงผู้เดียว ถึงกับฆ่ากันเพื่อแย่งกันเก็บทองคำ คนก็จะถูกจับถูกปล้นไม่มีสิ้นสุด
การตกเป็นทาสทางเศรษฐกิจ การตกเป็นทาสของอุตสาหกรรมทางวัตถุเป็นการเพิ่มความเห็นแก่ตัว
ป่าไม้ที่เคยอุดมสมบูรณ์ถูกเศรษฐกิจเข้ามาทำลายกลายเป็นสวนยางพารา ซึ่งป่ายางพารา
แม้โตเต็มที่ก็ไม่อาจเป็นป่าดงได้ ต้นยางพาราไม่สามารถจะรักษาดันลำธารได้ ผลของการปลูก
ต้นยางพาราทดแทนป่าไม้ คือ น้ำลำธารเหือดแห้ง (พุทธทาสภิกขุ, 2533: 10)

ความเจริญทางวัตถุมากเท่าไรยิ่งเพิ่มความเห็นแก่ตัว และยิ่งเห็นแก่ตัวมากเท่าไรยิ่งเพิ่มความเจริญทางวัตถุ มันหล่อเลี้ยงกันระหว่างความเจริญทางวัตถุและความเห็นแก่ตัว จนทั้งโลกเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว ความเห็นแก่ตัวเป็นสิ่งที่ทำลายธรรมชาติ ทำลายความงดงามของธรรมชาติเสียหมดสิ้นและได้สร้างสิ่งที่เป็นอันตรายเลวร้ายที่สุดขึ้นมาแทน คือ โลกที่เต็มไปด้วยมลภาวะ มีนิเวศวิทยาที่ผิดพลาดไปหมด โลกที่เต็มไปด้วยโรคภัยไข้เจ็บแปลก ๆ เต็มไปด้วยโรงพยาบาลคนบ้า เต็มไปด้วยอาชญากร แต่สัตว์เดรัจฉานมันไม่เพิ่มความเห็นแก่ตัว มันมีความเห็นแก่ตัวเท่าเดิม (พุทธทาสภิกขุ, 2533: 13)

ความเห็นแก่ตัวได้สร้างปัญหาทุกชนิดไม่เฉพาะปัญหาในนิเวศวิทยา ทำให้ต้องสร้างเรือนจำเพิ่ม มีตำรวจเพิ่ม มีศาลเพิ่ม โรงพยาบาลบ้าเพิ่ม ยิ่งเห็นแก่ตัวยิ่งทำลายตัวเอง เพราะคนเห็นแก่ตัวจึงขี้เกียจทำงาน จะให้ผู้อื่นทำแล้วคอยแย่งเอาผล คนที่เห็นแก่ตัวจะไม่มีคุณสมบัติ ยิ่งเห็นแก่ตัวยิ่งสร้างปัญหา เมื่อคนในโลกเห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ ความเลวร้ายใหม่ ๆ เพิ่มขึ้น เช่น โรคเอดส์ อาชญากรรมมากขึ้น ยาเสพติดกลายเป็นปัญหาใหญ่ของมนุษย์ ความเห็นแก่ตัวได้ทำลายธรรมชาติจนเป็นปัญหาต่อไป โลกจะร้อนมากขึ้น มลภาวะมากขึ้น การทำแท้งมีมากขึ้น การหลอกลวงมีมากขึ้น มนุษย์กำลังทำสิ่งที่จะแวงกลับมาทำลายตัวเอง ถ้าโลกยังมีลักษณะอย่างนี้ต่อไป มันก็คือ ความวิनाศ

วัตถุ

พุทธทาสภิกขุ (2549: 136-137) ได้ให้ความหมายของวัตถุนิยมไว้ 2 ความหมาย คือ ความหมายแรก หมายถึง หล่งไหลในรสของวัตถุ คือ ความสะดวกสบายที่ร่างกายได้รับ หล่งไหลในความเพลิดเพลินตามความต้องการของกิเลส และความหมายที่สอง หมายถึง ยึดวัตถุเป็นหลักในการแก้ปัญหาต่าง ๆ

โลกยุคปัจจุบันเป็นโลกของวัตถุนิยม (Materialism) ยิ่งขึ้นทุกที วัตถุได้ถูกทำให้ซึมซับเข้าไปอยู่ในจิตใจของมนุษย์ทุกคนบนโลก บีบบังคับให้ลุ่มหลงต่อวัตถุซึ่งเป็นเหตุให้เกิดความเห็นแก่ตัวและส่งเสริมให้มีความเห็นแก่ตัวยิ่ง ๆ ขึ้นไป โลกจึงเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว เพราะพอใจในวัตถุ ลุ่มหลงยิ่งกว่าสิ่งใด ๆ (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: 352) คนที่ลุ่มหลงในวัตถุได้แสวงหาซื้อวัตถุทั้งที่จำเป็นและไม่จำเป็น แสวงหาอย่างที่เรียกว่าเกินความต้องการ บางรายใช้เกียรติหรืออำนาจสำหรับการแสวงหาวัตถุ บางรายถึงขนาดไปกู้หนี้ยืมสินเพื่อหาซื้ออุปกรณ์แห่งวัตถุนิยมมา

เพื่อสนองต่อความต้องการของตนเอง มาเพื่อประกวดประชันกันให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป บางรายเงินเดือนไม่พอใช้ก็ต้องคดโกงต้องคอร์รัปชัน โลกนี้จึงหาความสงบสุขไม่ได้ ความเจริญก้าวหน้าของโลกในทางวิชาการก็ค้นคว้าแต่เรื่องของวัตถุเพื่อประดิษฐ์คิดค้นหรือผลิตสิ่งใหม่ ๆ ออกมา ชื่นชมบูชาวัตถุยิ่งกว่าสิ่งใด บุษาวัตถุยิ่งกว่าพระเจ้า วัตถุจึงครองโลก (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: 358-360) เอาวัตถุเป็นสิ่งที่สูงสุด พัฒนาวัตถุขึ้นมาจนตกเป็นทาสของวัตถุ ยิ่งความก้าวหน้าในทางวัตถุมีมากเท่าไรก็ยิ่งสร้างวิกฤตมากเท่านั้น ความก้าวหน้าเป็นความไม่สมดุล เมื่อไม่สมดุลก็เกิดวิกฤต บ้านเมืองที่เจริญในทางวัตถุจึงมีอาชญากรรมมากขึ้น เพราะความก้าวหน้าทางวัตถุส่งเสริมให้เกิดเล่ห์เหลี่ยมและพอกพูน วัตถุจึงเปรียบเหมือนมารร้ายที่มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น ๆ จนครองโลก ในลัทธิวัตถุนิยมจึงพร้อมด้วยเหตุผลที่จะพิสูจน์ให้คนลุ่มหลงและเชื่อว่าวัตถุนั้นนำจิต ความเจริญของวัตถุโดยไม่มีความเจริญทางจิตใจก็จะทำให้โลกเดือดร้อน เพราะเมื่อมนุษย์อยู่ดีกินดีก็เริ่มมีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น ๆ ความเอื้อเฟื้อเผื่อแผ่น้อยลง ต้องเร่งหาเงินให้มากขึ้นเพื่อความสบายส่วนตัวโดยไม่ช่วยเหลือคนอื่น (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 188-191)

เมื่อตกเป็นทาสของวัตถุอย่างมาก จึงเกิดการลัทธิลัทธิของผู้อื่นมาเป็นมาเป็นของตนเองทั้งโดยตรง และโดยอ้อม ถึงกับต้องเล็งมาใช้เป็นวาทกรรมใหม่ว่า เป็นการรักษาความยุติธรรมของโลก เพื่อให้ได้รับการยกย่อง เพื่อเป็นการป้องกันตัว แต่โดยเนื้อแท้เป็นเรื่องการแย่งชิงทางวัตถุ เพราะเห็นว่าวัตถุเป็นกำลังสำคัญในการทำให้ตนมีอยู่ได้ เป็นอยู่ได้และได้รับความพอใจ ถ้าไม่มีวัตถุแล้วไม่มีทางที่จะทำให้เกิดความสบายใจให้แก่ตนได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 196)

การพัฒนาด้วยเจตนาไม่บริสุทธิ์ย่อมเป็นภัยแก่โลกอย่างยิ่ง ความเจริญทางเครื่องจักรทางเทคโนโลยี ทางวัตถุ ถ้ามีมากก็สร้างความเดือดร้อน เพราะได้สร้างความวุ่นวายขึ้นให้กับคนไม่เพียงไม่กี่คน แล้วคนเหล่านั้นก็ไม่เห็นกับคนอื่น ไม่เห็นกับคนส่วนใหญ่ เมื่อคนส่วนน้อยเอาไปหมด คนส่วนใหญ่ก็จำเป็นต้องแย่งชิง ต้องต่อสู้ ธรรมชาติจะบังคับโดยปริยาย อย่างสมัยก่อนยังไม่เจริญมนุษย์ก็ไม่มีอะไรมากมายเหมือนสมัยนี้ ทุกคนก็ไม่มีเหมือน ๆ กัน ต่อเมื่อการศึกษาเจริญขึ้นคนบางคนพัฒนาเร็วกว่าคนอื่นมาก เกิดการกอบโกย คนจำนวนมากทนไม่ไหวก็ต้องต่อสู้ นี่คือผลของการพัฒนาที่ไม่สมดุล คือ พัฒนาแต่ในทางวัตถุ แล้วมุ่งไปที่คนฉลาดหรือมีอำนาจเพียงไม่กี่คน (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 191-192)

ประเวศ วะสี (235: 239) ได้กล่าวว่า มนุษย์แต่โบราณเผชิญกับปัญหาธรรมชาติ เช่น อากาศร้อน หนาว เกิดลมพายุ ขาดแคลนอาหาร จึงหาวิธีที่จะจัดการกับสิ่งแวดล้อม เพื่อความสุขสบายและความปลอดภัยของตัวเอง ด้วยเพราะมนุษย์มีสมองดี จึงสามารถคิดค้น เครื่องมือต่าง ๆ ขึ้นมาใช้ ทำให้ปลอดภัยจากธรรมชาติและมีความสุขสบายมากขึ้น ต่อมา วิทยาศาสตร์เป็นวิชาที่ว่าด้วยสิ่งนอกตัวเจริญขึ้นและมนุษย์จึงได้เรียนรู้นอกตัวมากขึ้น แต่มนุษย์มีทั้งเรื่องนอกตัว ได้แก่ วัตถุ และเรื่องภายในตัว ได้แก่ จิต ซึ่งมีความเชื่อมโยงสัมพันธ์กัน และผลจากความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ทำให้มนุษย์สามารถแสวงหาวัตถุมากขึ้น ความต้องการ ทางจิตก็มากขึ้น ความโลภก็เข้าครอบงำถลำเข้าไปสู่ความคิดแบบวัตถุนิยม-บริโภคนิยม อันเป็น ต้นตอของพฤติกรรมที่มีการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมสูง ความคิดพื้นฐานที่ครอบงำโลก อยู่ขณะนี้ คือ ความคิดเรื่องความก้าวหน้า (Progress) หรือ การพัฒนา (Development) อันหมายถึงต้องการวัตถุเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ ความคิดพื้นฐานนี้อยู่เบื้องหลังวัฒนธรรมวัตถุนิยม- บริโภคนิยม และสะท้อนถึงความเชื่อหรือความเข้าใจว่าความสุขคืออะไร กับความพยายาม ที่จะอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เมื่อมนุษย์ได้รับการตอบสนองด้วยวัตถุอย่างหนึ่ง วัตถุนั้นก็จะหมด สภาพของการเป็นปัจจัยของความสุข เพราะความสุขที่ได้รับจากการตอบสนองทางวัตถุนั้น มีระยะเวลาไม่นาน จิตจึงต้องการอย่างอื่นต่อไปเป็นความต้องการไม่มีที่สิ้นสุด แต่ความสามารถ ในการสนองตอบทางวัตถุมีจำกัด จึงเกิดความขัดแย้งขึ้นระหว่างความไม่จำกัดของความอยาก กับความจำกัดของการตอบสนองทางวัตถุ ความไม่ลงตัวนี้ได้นำไปสู่ความขัดแย้งในตัวเอง เกิดการแย่งชิงกันระหว่างกลุ่มชน ระหว่างประเทศ เกิดสงครามและการทำลายสิ่งแวดล้อม (ประเวศ วะสี, 2535: 239-241)

เป็นที่ยอมรับกันทั่วไปว่าหนึ่งในความต้องการของมนุษย์ คือ วัตถุ ความจำเป็นขั้นต่ำสุด เพื่อการดำรงชีวิต คือ ปัจจัย 4 อันได้แก่ อาหาร ที่อยู่อาศัย เครื่องนุ่งห่ม และยารักษาโรค ก็เป็น วัตถุ แต่เพราะมนุษย์ตกเป็นทาสของวัตถุ เห็นวัตถุเป็นสิ่งที่สูงค่าที่จะนำมาซึ่งความสุขและความพึงพอใจ เข้าใจว่ายิ่งมีวัตถุมากเท่าไร ความสุขยิ่งมากเท่านั้น จึงได้พยายามที่จะ ครอบครองวัตถุ เมื่อทุกคนคิดเหมือนกัน ทุกคนก็ต้องการครอบครองวัตถุเช่นกัน แต่วัตถุมีจำกัด และไม่เคยเพียงพอสำหรับคนที่มีความโลภเป็นเจ้าเรือน แต่ละคนจึงต้องแย่งเอา ใครมีกำลัง มากกว่า ใครมีอำนาจมากกว่า ก็ใช้อำนาจ ใช้กำลังเท่าที่มีอยู่เข้าครอบครองวัตถุ จะเห็นได้ว่า ร่ำรวยเงินทองอย่างเขาเป็นเขาตายก็เพื่อให้ได้วัตถุ ทำผิดกฎหมาย ปล้น ฆ่า คดโกง คอรัปชั่น ปลอมแปลงเอกสารเพื่อการครอบครองที่ดิน การแสวงหาอำนาจทางการเมืองก็เพื่อต้องการ

ครอบครองวัตถุ ประกวดแข่งขันกันก็เรื่องวัตถุ ทำลายกันก็เพราะวัตถุเป็นเหตุ วัตถุเจริญขึ้น ความเดือดร้อนวุ่นวายที่เกิดทั่วโลกก็เพราะมนุษย์มีแต่เรื่องวัตถุไม่มีเรื่องจิต

ปัจจัยอื่น ๆ

วิทยาการต่าง ๆ ซึ่งเป็นที่มาของความเจริญของโลกยุคปัจจุบันหรือเป็นแหล่งอารยธรรมปัจจุบันนี้ แบ่งออกเป็น 3 หมวดใหญ่ คือ วิทยาศาสตร์ธรรมชาติ (the natural sciences) สังคมศาสตร์ (the social sciences) และมนุษยศาสตร์ (the humanities) โดยความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ได้เจริญตามแนวคิดของมนุษย์ที่มุ่งจะพิชิตธรรมชาติ หรือแยกตัวออกจากธรรมชาติและพยายามที่จะพิชิตธรรมชาติ ในด้านสังคมศาสตร์ ได้เจริญมาในแนวทางที่มองมนุษย์ทั้งหลายอย่างไม่เป็นเพื่อนต่อกัน แต่มองในแบบที่เป็นการแบ่งเป็นพวก พร้อมทั้งจะแก่งแย่งและครอบงำกัน อยู่ในระบบการแข่งขันเป็นสำคัญ เป็นทฤษฎีแบบมุ่งอำนาจ และด้านมนุษยศาสตร์ที่มองความเป็นอิสระภาพ (freedom) ซึ่งเป็นทฤษฎีต้นตอที่เป็นรากฐานเดิมของการพัฒนาวิทยาศาสตร์ธรรมชาติและสังคมศาสตร์ เป็นทฤษฎีที่มุ่งจุดหมายของชีวิตในแง่ที่แผ่ขยายพลังอำนาจออกไปในการที่จะเป็นใหญ่ทำอะไรได้ตามใจตนเอง หรือครอบงำความเป็นใหญ่เหนือธรรมชาติและเหนือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน เหนือสภาพภายนอกทั้งหมด เมื่อประชากรโลกเพิ่มมากขึ้นพร้อมกับทรัพยากรธรรมชาติเหลือน้อยลง ธรรมชาติแวดล้อมเป็นมลพิษมากขึ้น ให้ปัญหารุนแรงมากขึ้น เพราะการมองมนุษย์เป็นกลุ่มเป็นพวกเป็นการบีบบังคับให้คนต้องเบียดเบียนแย่งชิงกันหนักขึ้น รุนแรงยิ่งขึ้น ผลาญทำลายทรัพยากรธรรมชาติรวดเร็วขึ้น และยังชักนำวิถีการดำเนินชีวิตที่ก่อให้เกิดผลร้ายแก่ชีวิตและสังคมแพร่ระบาดทั่วไป เช่น การติดยาเสพติด การฆ่าตัวตาย โรคภัยแรงต่าง ๆ หรือแม้แต่โรคจิต (พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต), 2538: 10-13) ปัญหามากมายที่เกิดขึ้น เนื่องมาจากความก้าวหน้าทางวิทยาการ โลกเล็กลงแคบลง มีความผูกพันกันทั่วโลก ทำให้ปัญหาเนื่องถึงกันหมดก็เพราะความก้าวหน้าทางวิทยาการ

การศึกษาในโลกปัจจุบันเป็นการศึกษาที่ไม่ถูกต้อง เป็นการศึกษาที่สอนกันเรียนรู้กันเพียงอาชีพและให้ความสำคัญกับวัตถุ ทำให้คนตกเป็นทาสของวัตถุหรือเนื้อหนังและได้ทั้งจิตวิญญาณอย่างสิ้นเชิง ทั้งวัฒนธรรมเดิม ๆ ที่เหมาะสมกับเชื้อชาติและท้องถิ่น ทั้งศิลปะและความงดงามของธรรมชาติที่ทำให้เข้าถึงความงามด้านจิตใจ โดยถือว่าวัตถุเป็นสิ่งที่ดีที่สุดในชีวิตที่ได้รับ ละเลยที่จะสอนให้เรียนรู้ทางจิตใจที่สูงอย่างมนุษย์ ให้เป็นมนุษย์ให้ถูกต้อง เป็นการศึกษาที่ละเลยบทเรียนทางศีลธรรม เป็นการศึกษาที่ปราศจากการปลูกฝังจริยธรรม เหมือนเจดีย์

ยอดดวณหรือสุนัขหางด้วนไม่มีความสวยงาม ไม่สมบุรณ์ จิตตกต่ำทำให้กลายเป็นคนที่มี
 ความเห็นแก่ตัว เมื่อมีความเห็นแก่ตัวก็มีความหิวความต้องการอยู่ตลอดเวลาเลยเป็นการ
 เบียดเบียนตนเองของผู้เห็นแก่ตัว เมื่อควบคุมไม่ได้ก็ขยายออกไปแย่งชิงประโยชน์ของผู้อื่น
 เป็นการทำตนเองให้เป็นทุกข์ ทำตนเองให้เดือดร้อน ทำผู้อื่นให้เป็นทุกข์ ทำผู้อื่นให้เดือดร้อน
 เมื่อจิตใจมนุษย์ต่ำลงความเป็นมนุษย์ก็เปลี่ยนไปจากที่ควรจะเป็น เมื่อไม่มีความเป็นมนุษย์
 ที่ถูกต้องแล้วอะไรที่จัดตั้งขึ้นมาก็ไม่ถูกต้อง ไม่ว่าจะเป็นระบบการเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบ
 การปกครอง หรืออะไรก็ตามก็ไม่ถูกต้อง ทั้งหมดเกิดเพราะระบบการศึกษาที่ไม่สมบุรณ์เรียนรู้
 แต่หนังสือและอาชีพ ข้อพิสูจน์ที่เห็นได้ คือ วิกฤตการณ์เพิ่มขึ้นมาในโลกมากยิ่งขึ้น ต้องเพิ่ม
 เรือรบเพิ่มตำรวจ เพิ่มศาล เพิ่มโรงพยาบาลบ้า อาชญากรรมเพิ่มมากขึ้น และด้วยการศึกษา
 ที่ไม่สมบุรณ์ ทำให้ต่างคนต่างเห็นแก่ตัว ต่างคนต่างกอบโกย ยิ่งฉลาดยิ่งกอบโกยอย่างฉลาด
 อย่างลึกซึ้ง เอาเปรียบผู้อื่นอย่างลึกซึ้ง ใครมีอำนาจมากก็เอาเปรียบคนที่ไม่มีอำนาจ
 (พุทธทาสภิกขุ, 2541: 63-66)

ในยุคสมัยหนึ่งประเทศในโลกตะวันตกมีอำนาจครอบครองไปทั่วโลก ทุกคนต้องเกรงใจ
 กระทั่งกลายเป็นยอมรับเอาวัฒนธรรมของโลกตะวันตกว่าเป็นของดีและทิ้งวัฒนธรรมเดิมที่มีอยู่
 สำหรับในยุคปัจจุบันวัฒนธรรมแบบตะวันตกซึ่งมีรากฐานอยู่บนเรื่องของวัตถุ แม้ที่เกี่ยวกับจิต
 ก็เป็นจิตที่อยู่ใต้อำนาจการครอบงำของวัตถุ วัตถุ เงิน อำนาจเป็นใหญ่ เรียกว่า วัตถุนิยม
 ความก้าวหน้าทางวัตถุเกิดขึ้นอย่างไม่หยุดยั้ง ไม่มีขอบเขต ในที่สุดจิตใจก็ถูกวัตถุยึดเอาไว้
 ทุกอย่างจึงขึ้นอยู่กับวัตถุ แก้ปัญหาก็แก้แต่เรื่องวัตถุและแก้ด้วยวัตถุไม่แก้ด้วยจิตวิญญาณ
 (พุทธทาสภิกขุ, 2541: 7-8) ทำให้เป็นคนจิตใจไม่อ่อนโยน กระด้างกระเดื่อง เอาความรู้สึก
 ของตนเองเป็นใหญ่ ไม่มีความเคารพต่อศาสนา ปลอ่ยให้ศาสนาเป็นเรื่องของส่วนบุคคล จนไม่มี
 อะไรเคารพเลย แล้วก็เป็นอันธพาล ทำให้โลกนี้เป็นมิลล์ญูคือมีความเห็นแก่ตัวจัด เบียดเบียนกัน
 ฆ่าฟันกันโดยไม่ต้องมีความรู้สึกกระดากหรือกลัวหรือละอาย (พุทธทาสภิกขุ, 2541: 30-31)

พุทธทาสภิกขุ (2541: 41) ได้ให้ความเห็นว่า ประชาธิปไตยที่ไม่มีขอบเขตจะเปิดโอกาส
 ให้คนใช้กิเลสตามความพอใจของตนโดยแฝงไว้ในคำว่าอิสรภาพและเสรีภาพ แต่เป็นอิสรภาพ
 และเสรีภาพที่จะกอบโกยเข้าหาตน หรืออิสรภาพและเสรีภาพที่จะทะนง จะหัวแข็ง จะดื้อ
 กระด้าง และจะลุกลามไปถึงขนาดไม่มีความเคารพเชื่อฟังใครเลย ทุกคนต่อสู้เพื่อเสรีภาพ
 เพื่อสิทธิอันชอบธรรมด้วยสำนวนโวหารที่ไพเราะเพื่อจะให้ได้มาซึ่งเสรีภาพ แต่เป็นเสรีภาพ
 ที่จะทำให้โลกวินาศทั้งทางวัตถุ คือ สิ้นเปลืองอย่างวอดวายเพื่อสงคราม เพื่อใช้เที่ยวเล่น

เพื่อใช้ในสิ่งที่ไม่จำเป็นเพราะเขามีเสรีภาพ และความวินาศทางจิต คือ เป็นโรคประสาทกันมากขึ้น วินาศทางวิญญาณ คือ มีโมหะ

การมองสิ่งทั้งหลายเพียงแต่ด้านนอกแล้วปล่อยจิตใจจะตกเป็นทาสของ รูป เสียง กลิ่น รส สัมผัส ที่มีอยู่ในโลก ทำให้ตกเป็นทาสของวัตถุ เป็นฝ่ายวัตถุนิยม (Materialism) เกิดปัญหายุ่งยากอย่างไม่มีที่สิ้นสุด เกิดวิกฤติการณ์ของโลกอย่างในปัจจุบัน ขาดศีลธรรม ขาดจริยธรรม ไม่มีทางอะไรที่จะแก้ไขได้ แต่ก็ไม่ควรรังเกียจด้านนอกจนเกิดเป็นการมองโลกในแง่ร้ายต่อด้านนอกขึ้นมา ควรเห็นคุณค่าของด้านนอกด้วย จึงต้องพิจารณาร่วมกันทั้งด้านนอกและด้านใน เพราะว่าของด้านในก็อาศัยอยู่บนของด้านนอก เหมือนผลไม้ทั้งเปลือกและเนื้อในเนื้อกันอยู่แยกไม่ได้แต่แบ่งแยกได้เป็นด้านนอกกับด้านใน การรู้จักมองด้านในและแยกให้ชัดเจนจึงมีประโยชน์อย่างมาก ทำให้เป็นฝ่ายอุดมคติ (Idealism) มีความเป็นอิสระไม่มีอะไรลากจูงไปได้ (พุทธทาสภิกขุ, 2537: 364-368)

โดยรวมแล้ว คนที่ยึดมั่นในตัวตนและวัตถุจะเกิดความเห็นแก่ตัว แสวงหาอำนาจเพื่อจะครอบครองโลก ทำอะไรขาดความยั้งคิดขาดการควบคุม กลายเป็นคนที่มีจิตวิปริต จิตใจจะแข็งกระด้าง พวกเขาได้ทำลายสิ่งแวดล้อมจนเกิดเป็นวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมไปทั่วโลก แต่ทุกชีวิตบนโลกกลับต้องเป็นผู้รับผลของวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมจากการกระทำของคนเหล่านี้ และไม่ว่าผลกระทบที่เกิดจากการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะมากมายขนาดไหน คนที่ยึดมั่นในตัวตนและบูชาวัตถุยิ่งกว่าสิ่งใด ทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งอำนาจที่จะครอบครองโลกและยิ่งใหญ่เหนือคนอื่นก็ไม่หยุดทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การทำลายล้างยังคงมีอยู่ตรงเท่าที่ยังมีสิ่งให้ทำลายรวมถึงมนุษย์กันเอง แต่เมื่อถึงวันที่ไม่มีอะไรให้ทำลายแล้ว คนพวกนั้นก็ถึงเวลาที่ตัวเองจะถูกทำลาย เพราะมนุษย์ไม่สามารถอยู่ได้ตามลำพังโดยปราศจากธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อม ปัญหาหลักอีกประการหนึ่งในโลกปัจจุบันที่เป็นตัวก่อให้เกิดความสูญเสยธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมากมาย คือ สงคราม ซึ่งมูลเหตุของสงครามมาจากการไม่รักษาความเป็นธรรมในโลกหรือปัญหาเรื่องดินแดนที่ตกลงกันไม่ได้ ปัญหาทั้งหมดที่เกิดขึ้นก็เนื่องมาจากมนุษย์ไม่บังคับจิต (จิตที่มีอำนาจเหนือร่างกาย) ไม่มีความรู้เรื่องจิตหรือขาดความรู้เรื่องการบังคับจิต ทำให้มีความโหดร้ายทารุณ มีการกระทำอย่างไม่เป็นธรรม อันเป็นต้นเหตุที่ทำให้เกิดวิกฤตอื่น ๆ ลุกลามออกไปแล้วเกี่ยวพันกันไปหมดทั้งในประเทศและต่างประเทศ

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

ผลกระทบจากการที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายได้เกิดขึ้นอย่างกว้างขวางทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับสังคม ระดับชาติ และกว้างไปถึงระดับโลก และผลกระทบที่เกิดขึ้นเรื่องหนึ่งก็จะส่งผลให้เกิดเรื่องอื่น ๆ ตามมา โยงใยต่อ ๆ กันกลับไปกลับมา ส่งผลให้เกิดความซับซ้อนมากขึ้น ๆ ทั้งนี้เป็นเพราะธรรมชาติและทุกสรรพสิ่งมีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์กันอย่างลึกซึ้ง เมื่อมีสิ่งใดสิ่งหนึ่งเกิดขึ้นกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ไม่ว่าจะเป็นผลในด้านลบหรือด้านบวก ก็จะมีผลกระทบต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งทางตรงและทางอ้อมที่เกี่ยวข้องสัมพันธ์กันต่อไป

ผลกระทบโดยตรง

เมื่อทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ในภาวะวิกฤต เพราะมนุษย์มุ่งแต่จะกอบโกยแย่งชิงทรัพยากรมาเป็นของตน ยิ่งกอบโกยมากก็ยิ่งต้องทำลายมากเพราะกลัวว่าคนอื่นจะกอบโกยเอาไปก่อนตน เพื่อแย่งชิงผืนดิน แย่งชิงอำนาจความเป็นใหญ่ เพื่อให้ตนเองหรือกลุ่มของตนเองมีอิทธิพลเหนือคนอื่น ๆ บางครั้งก็ใช้สงครามเป็นตัวตัดสิน สงครามต้นเหตุของการทำลายล้างอย่างมากมายมหาศาลทั้งชีวิตและทรัพย์สิน ด้วยเหตุต่าง ๆ เหล่านี้ ผลคือทำให้มนุษย์มีความวิปริตทางจิตวิญญาณมากขึ้นและเป็นเหตุให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดวิปริตมากขึ้น ซึ่งจะเป็นผลให้มนุษย์มีความวิปริตทางจิตวิญญาณที่มากขึ้นไปกว่าเดิม จะพบเห็นได้จาก มนุษย์มีความเห็นแก่ตัวมากขึ้น อาชญากรรมเพิ่มขึ้น โรงพยาบาลบ้ามากขึ้น นักโทษเพิ่มขึ้น คนบ้าคนฆ่าตัวตายมากขึ้น สงครามและการทำลายล้างเพิ่มสูงขึ้นและรุนแรงขึ้น ทั้งหมดที่เกิดขึ้นต่างเป็นเหตุและผลของกันและกัน เมื่อทั้งจิตวิญญาณและสิ่งแวดล้อมวิปริตมากขึ้น ๆ เป็นลำดับ จนถึงขั้นที่ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอยู่ในภาวะที่เรียกว่าวิกฤตการณ์ เกิดภาวะโลกร้อน มนุษย์ป่วยด้วยโรคภัยไข้เจ็บที่แปลกๆ โดยหาสาเหตุและยาแก้ไขไม่ได้ ฯลฯ

ผลกระทบโดยอ้อม

สืบเนื่องจากจิตวิญญาณที่ไม่สามารถควบคุมกิเลสและตัณหาที่ฝังอยู่ในจิตใจได้ เกิดเป็นความวิปริตทางจิตวิญญาณ ทำให้เกิดความเห็นแก่ตัว และความเห็นแก่ตัวได้ส่งผลร้ายอย่างมากมายต่อปัญหาทางเศรษฐกิจ ปัญหาการเมือง ปัญหาสังคม ก่อให้เกิดการทำลายสันติภาพและความสงบสุขโดยรวมทั้งต่อโลก ต่อสังคม ต่อบุคคล ต่อธรรมชาติ ดังที่ พุทธทาสภิกขุ (2556: 385-387) กล่าวว่า

1. ความเห็นแก่ตัวทำให้คนนั้นเป็นคนขี้เกียจ ไม่อยากทำงาน จึงต้องใช้การแย่งชิงเอาจากคนอื่น ทำให้เกิดการทำร้ายกัน เป็นอันธพาล คนในสังคมอยู่ร่วมกันอย่างหวาดกลัว
2. ความเห็นแก่ตัวทำให้จิตใจกระด้าง ขาดความเคารพนับถือต่อกัน แม้แต่ในระหว่างพ่อแม่หรือครู อาจารย์ ศีลธรรมเสื่อมทรามลงอย่างมาก คนในครอบครัวเดียวกันก็เอาเปรียบกัน ทำร้ายกัน เพียงเพื่อให้สมประโยชน์ของตัวเอง
3. ความเห็นแก่ตัวทำให้ขาดความสามัคคี ขาดแคลนน้ำใจที่มีต่อกันระหว่างเพื่อนมนุษย์ คิดจะหาทางเอาเปรียบคนอื่นทุกครั้งที่มีโอกาส คิดแต่จะกอบโกยทั้งทางตรงและทางอ้อมในทุกโอกาสที่เอื้ออำนวย
4. ความเห็นแก่ตัวทำให้คนนั้นมีความอิจฉาริษยา เพียงเพราะมีใครมารวยเท่า สวยเท่า ไม่อยากให้ใครได้ดีแม้ไม่เกี่ยวกับตน คอยแต่จะทำลายฝ่ายตรงกันข้ามเท่านั้น
5. ความเห็นแก่ตัวของคนได้สร้างมลภาวะที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพและความปกติสุขของเพื่อนมนุษย์โดยไม่สนใจอะไรเลย ขอเพียงให้เป็นไปตามประโยชน์ที่ต้องการเท่านั้น อย่างนายทุนมีความเห็นแก่ตัว กรรมาชีพต่อต้านความเห็นแก่ตัว จึงเป็นการทะเลาะกัน แย่งชิงกัน
6. ความเห็นแก่ตัวเป็นการทำลายศาสนา เพราะทุกศาสนาไม่ว่าจะเป็นศาสนาที่นับถือพระเจ้าหรือไม่มีพระเจ้ายกก็ตาม ล้วนแต่มีหลักคำสอนที่ต้องการจะกำจัดความเห็นแก่ตัวของมนุษย์ของคนในโลกล้วนทั้งนั้น

7. ความเห็นแก่ตัวทำให้เกิดการละเมิดสิทธิมนุษยชน ยิ่งมีความเห็นแก่ตัวมากยิ่งมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนเพื่อเอาประโยชน์อันมากมายมาเป็นของตน สร้างความปั่นป่วนในทุกระดับชั้นในพุทธศาสนาสอนเรื่องความไม่มีตัวตน เมื่อไม่มีตัวตนจึงละเมิดสิทธิคนอื่นไม่ได้ เพราะไม่มีตัวผู้ละเมิดหรือตัวผู้ถูกละเมิด

8. ความเห็นแก่ตัวได้ทำลายความสงบสุขส่วนบุคคลและสันติภาพของโลกโดยส่วนรวม คนเห็นแก่ตัวคอยแต่จะเอาเปรียบไม่คิดเมตตากรุณาหรือเห็นแก่อะไร คอยอิจฉาริษยาเพียงคนที่มีอะไรเหมือนตัว คิดแต่จะกอบโกยทั้งทางตรงและทางอ้อม สร้างมลภาวะในสิ่งที่เป็นอันตรายต่อสุขภาพ ทำลายธรรมชาติอันจำเป็นต้องมีอยู่ พร้อมจะขายชาติ คือ หาประโยชน์จากข้าศึก พร้อมที่จะทำให้เกิดสิ่งกีดขวาง สกปรกรกรุงรัง หนวกหนู รำคาญตา ซึ่งไม่เคยมีมาแต่ก่อน ทำในสิ่งที่เป็นปัญหานานาประการสืบต่อไป

9. ในที่สุดเมื่อความเห็นแก่ตัวจนเกินขอบเขตยิ่งกว่าเกินจนกลายเป็นคนบ้า ฆ่าลูก ฆ่าเมีย ฆ่าพ่อแม่ แล้วก็ฆ่าตัวเองตายเพื่อหนีความผิด

ผลกระทบทางอ้อมอีกประการหนึ่งที่เกิดจากการทำลายสิ่งแวดล้อม คือ ชีวิตขาดความสงบสุข เพราะมนุษย์ตกเป็นทาสของวัตถุ เห็นวัตถุเป็นใหญ่ เร่งหาวัตถุมานองความต้องการ หาวัตถุมาประกวดแข่งกัน ยิ่งต้องการวัตถุมากยิ่งขึ้นต้องทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมากขึ้น เพื่อให้ได้วัตถุมาเพื่อสนองความต้องการ ทำให้ต้องเร่งหาเงินมาเพื่อใช้สอยหาวัตถุมาเป็นของตน เร่งหาเงินจนไม่มีเวลาที่จะใช้วัตถุที่หามา เร่งหาเงินจนไม่มีเวลาอยู่กับครอบครัว บางรายต้องทุจริตคอร์รัปชัน บางรายต้องปล้นชิงวิ่งราว เกิดเป็นปัญหาต่อสังคม

จุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พุทธทาสภิกขุได้เล็งเห็นว่า สาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายเป็นผลมาจากความวิปริตทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ทำให้เกิดการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมาก และผลจากการทำลายสิ่งแวดล้อมก็ส่งผลกระทบกลับมาสู่ความวิปริตทางจิตวิญญาณของมนุษย์มากขึ้นอีก กลับไปกลับมาอย่างนี้จนกลายเป็นวิกฤตทั้งทางจิตวิญญาณของมนุษย์และวิกฤตของสิ่งแวดล้อม และได้กลายเป็นปัญหาอย่างมาของโลมาจนถึงทุกวันนี้และคงจะยังมีต่อไปในอนาคตหากมนุษย์ไม่คิดจะหาทางแก้ไขที่ต้นเหตุของปัญหา ดังนั้นจุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของท่านพุทธทาส เพื่อ

1. ให้มนุษย์เห็นคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมทั้งปวง ไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ พืช หรือแม้แต่สิ่งไร้ชีวิต
2. ให้มนุษย์หยุดการทำลายธรรมชาติ ทั้งเป็นสิ่งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต และหยุดการทำร้ายทั้งมนุษย์และสิ่งที่มีชีวิตอื่น ๆ
3. ให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเพื่อนที่ดี อย่างมิตร เหมือนเป็นสหกรณ์
4. ปรับเปลี่ยนทัศนคติที่มนุษย์ยึดติดกับวัตถุ ให้คุณค่ากับวัตถุ และเพิกเฉยต่อจิตวิญญาณ มาเป็นให้ความสำคัญกับทั้งวัตถุและจิตวิญญาณอย่างถูกต้องตามหลักพุทธศาสนา คือ จิตนำวัตถุ ต้องทำจิตให้ถูกต้อง แล้วกายหรือวัตถุก็พลอยถูกต้องตามไปด้วย

แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

การที่สรรพสิ่งทั้งหลายจะอยู่ร่วมกันอย่างปกติสุขและเกิดความสมดุลในการดำรงชีวิต จำเป็นต้องเรียนรู้ซึ่งกันและกัน ต้องเข้าใจธรรมชาติของกันและกัน เข้าใจธรรมชาติ เข้าใจตัวเรา และสิ่งทั้งหลายที่อยู่รอบตัว มนุษย์ในฐานะเป็นผู้มีศักยภาพที่จะสร้างสรรค์และทำลายสิ่งแวดล้อมได้มากที่สุด จึงควรที่จะเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม รู้และเข้าใจให้ได้ว่ามนุษย์ควรปฏิบัติอย่างไรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเกิดความสมดุล มนุษย์ควรปฏิบัติตัวอย่างไรกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจึงจะรักษาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมได้ รู้และเข้าใจว่าอะไรที่เป็นสาเหตุของการทำลายสิ่งแวดล้อม รู้ว่าปฏิบัติตัวอย่างไรจะก่อให้เกิดความเสียหายกับสิ่งแวดล้อม แนวทางการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของท่านพุทธทาสได้ให้มนุษย์เรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติของตนเอง รู้จักธรรมชาติ รู้จักกฎของธรรมชาติ เพื่อให้ความโลภ ตณหา และอวิชชาที่ฝังลึกอยู่ในจิตวิญญาณของมนุษย์เบาบางลง และเรียนรู้วิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เพื่อจะให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมได้อย่างผาสุก ในหนังสือเรื่องไควล์ยธรรม ซึ่งพุทธทาสภิกขุ (2546: 23) กล่าวว่า สรรพสิ่งทั้งหลายในโลกนี้ไม่อาจหนีพ้นจากกฎธรรมชาติ เพราะกฎธรรมชาติดีอยู่ก่อนสิ่งใด ไม่เปลี่ยนแปลงไปตามสิ่งใด อยู่หลังสิ่งใด จนสิ่งทั้งหลายหายไปหมด แล้วมีสิ่งใหม่ทั้งหลายเกิดขึ้นมาอีก สิ่งทั้งหลายเกิดขึ้น ตั้งอยู่ ดับไป วนเวียนไปมา กฎนี้ก็จะอยู่อย่างนี้เรื่อยไป เรียกสิ่งนี้ว่า “ไควล์ยธรรม” ในบรรดากฎทั้งหลายของธรรมชาติ

จะต้องเป็นอสังขัตถกรรม (ธรรมอันมิได้ถูกปรุงแต่ง) ไม่อย่างนั้นจะเป็นกฎอยู่ไม่ได้ เช่น กฎแห่งอิทัปปัจจยตา กฎแห่งไตรลักษณ์ กฎแห่งอริยสัจ 4

ความมุ่งหมายในส่วนลึกของไภวฉลยธรรม คือ มีเบื้องหลังเป็นสิ่งเดียวกัน หน่วยเดียวกัน อันเดียวกันทั้งหมด นับตั้งแต่เทวดาลงมาถึงมนุษย์ถึงสัตว์ถึงต้นไม้ถึงสิ่งที่มีชีวิตที่ยังเร็วกว่าต้นไม้กระทั่งถึงธาตุต่าง ๆ ที่ยังไม่ได้ประกอบขึ้นเป็นสิ่งที่มีชีวิตโดยสมบูรณ์ที่เป็นรูปธรรมก็ดี นามธรรมก็ดี มีความเหมือนกันในเรื่อง “กฎ” มีฐานะเป็นปฐมเหตุ เป็นที่เกิดของสิ่งทั้งปวง มีอยู่ในสิ่งที่มันสร้าง ในตัวธรรมชาติทั้งหลายก็ต้องมีกฎของธรรมชาติ อย่างทุกปรมาณูที่ประกอบขึ้นเป็นร่างกายคน มีสิ่งที่เรียกว่ากฎอยู่ในนั้น มันจึงบังคับให้สิ่งนั้นเป็นไปตามกฎของมัน

กฎธรรมชาติจะเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันทั้งหมด ไม่มีการแบ่งแยกแม้จะอยู่ในระดับที่ต่างกันแต่มันก็เป็นสิ่งเดียวกัน เช่น มนุษย์ไม่เหมือนกันมีความแตกต่างกันอยู่บ้างแต่ก็มีความเป็นมนุษย์เหมือนกัน มีกฎธรรมชาติของสิ่งที่เรียกว่ามนุษย์อันเดียวกัน แต่หากเป็นกฎธรรมชาติของความมีชีวิต จะมีความต่างกันเพียงปรากฏการณ์ข้างนอกที่เจริญกว่ากันบ้าง แต่จะเหมือนกันในเรื่องของชีวิต เป็นการขยายความหมายของ “ชีวิต” เป็นการมองชีวิตในแง่ความรู้สึกที่สูงกว่า กว้างกว่า ใหญ่กว่า จะไม่มองว่าเราเป็นคน เป็นสัตว์เป็นต้นไม้ก็เผমান ส่ามันเล่นได้ แต่จะมองชีวิตเหมือนกันหมด เป็นสิ่งเดียวกัน เป็นอันเดียวกันทั้งหมดของทุกสิ่งที่มีอยู่ คนนั้นจะมีจิตใจกว้างขวาง จะเห็นแก่ผู้อื่น จะเห็นแก่สิ่งอื่น จะไม่กระทบกระทั่ง เบียดเบียนสิ่งใดๆ ด้วยประการทั้งปวง คิดไปในทางเมตตากรุณา แม้สิ่งที่มีชีวิตเพียงสักแค่เป็นเชื้อก็ให้ความเอาใจใส่ให้ความเคารพนับถือว่าเป็นชีวิต ความเป็นมิตรทำให้มนุษย์เข้าใจกันง่ายขึ้น ไม่ตั้งตนเป็นศัตรูต่อกัน ไม่ข่มเหงกัน ไม่มีเราไม่มีเขาแต่มีความเป็นสิ่งเดียวกันทั้งหมด ให้ถือว่าสรรพสิ่งทั้งหลายไม่ว่าจะมีชีวิตหรือไม่มีชีวิตเป็นเหมือนฟองน้ำที่กำลังเกิดอยู่ในผิวพื้นของทะเล เรามีเงินมีอำนาจวาสนามันก็เป็นเหมือนกับฟองน้ำที่เกิดขึ้นในทะเล ไร้ความมั่นคง ไร้ความทนทาน

ถ้าเอาความรู้สึกของมนุษย์เป็นหลัก จะมีความรู้สึกที่ดีกว่าเร็วกว่ากระทั่งเป็นความผิดหรือความถูก ซึ่งส่วนใหญ่จะถือว่าถ้าทำให้คนลำบากเดือดร้อนก็ถือว่าผิด ถ้าทำให้คนอยู่กันเป็นสุขก็ถือว่าถูก แต่ถ้าเอากฎธรรมชาติเป็นหลักแล้วไม่ควรจะมีใครดีกว่าใคร ทุกอย่างเป็นไปตามกฎของมัน มีเหตุมีปัจจัยเข้ามาเกี่ยวข้องปรุงแต่งเป็นอันใหม่ขึ้นมา เช่น เนื้อหนังมีเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งปรุงแต่งเป็นคนผิวเหลือง มีเหตุปัจจัยอย่างหนึ่งปรุงแต่งเป็นคนผิวดำ ฉะนั้นความถูกผิด

เป็นเพียงเหตุปัจจัยต่าง ๆ แล้วเอามาเป็นเครื่องตัดสินว่าอย่างนี้ไม่ตรงกับความจริงของเรา อย่างนี้ตรงกับความจริงของเรา ฉะนั้นถ้าเรามองสิ่งหนึ่งด้วยความฉลาดที่สุด คือ ไม่ยึดมั่น ถือมั่นเป็นเราเป็นเขา ดีกว่าเขาเลวกว่าเขา คิดว่าเป็นธรรมชาติไม่ควรยึดถือ

สิ่งที่ต้องสังเกตให้ดีแล้วจำไว้เป็นหลัก คือ ถ้ามีชีวิตต้องมีความรู้สึก จะเป็นชีวิตอย่างต่ำ เพียงไรก็ต้องมีความรู้สึก คนมีชีวิตคนก็มีความรู้สึก สัตว์มีชีวิตสัตว์ก็มีความรู้สึกคือมีจิตใจ ต้นไม้มีชีวิตต้นไม้ก็มีความรู้สึกแต่เป็นความรู้สึกที่หยาบและมีจิตแต่ไม่ถึงขนาดเป็นจิตอย่างสัตว์ หรือมนุษย์ ส่วนประกอบที่มาเป็นต้นไม้ก็ต้องมีธาตุที่จะทำให้เกิดชีวิตหรือมีชีวิต และมีธาตุให้เกิดความรู้สึก จึงถือว่าในทุกอย่างทุกประการมีเชื้อแห่งความเป็นพุทธะคือมีความรู้และ เป็นความรู้สึกที่จะวิวัฒนาการขึ้นไปเป็นพระพุทธเจ้าได้ เชื้อแห่งความเป็นพุทธะ คือ เชื้อที่ทำให้รู้สึกได้ และให้ชีวิตได้ มีอยู่ในทุกธาตุที่จะมาทำหน้าที่กันคนละหน้าที่ แล้วประกอบกันขึ้นเป็นชีวิตที่ เห็นชัดขึ้นมา รู้สึกแรงขึ้นมาจนเป็นมนุษย์ จนเป็นพระพุทธเจ้า เขาถือว่าเป็นเชื้อเดียวกัน เปรียบเทียบว่า ความเป็นไก่ที่ยังอยู่ในฟองไข่ มันไม่มีทางจะเปรียบเทียบกับไก่ที่ออกมาวิ่งอยู่ เป็นไก่หนุ่ม ไก่แก่ แต่มันก็เป็นสิ่งเดียวกันที่มันกำลังอยู่ในรูปอื่นยังไม่วิวัฒนาการ (พุทธทาสภิกขุ, 2546: 255-260)

ในจิตใจขั้นแรกให้มีความรู้สึก ต้นไม้มีความรู้สึก มันคิดนึกอะไรได้หรือไม่ก็ไม่แน่ แต่มันมีความรู้สึกคือชอบหรือไม่ชอบ ถ้าเราไปทำให้มันตาย มันจะรู้สึกว่าจะตาย มันต่อสู้เพื่อ หลีกเลี่ยงการตาย มันจะออกดอกออกผลมาเพื่อสืบพันธุ์ไว้ หรือออกรากมาเพื่อรักษาชีวิตไว้ มันมีความพยายามอย่างที่เราเห็นได้อยู่ มันแสดงลักษณะการต่อสู้คือความรู้สึก เมื่อความรู้สึก ขยายตัวออกไปเป็นความรู้อย่าง ขยายไปถึงรู้ผิดหรือถูกก็ได้ แม้คนเมื่อเป็นลูกอ่อนอยู่ในครรภ์ มารดาเขาวิวัฒนาการจนรู้สึกได้ หิวได้ ธรรมชาติแห่งจิต ธรรมชาติแห่งความรู้หรือระดับ แห่งความเป็นพุทธะมีในจิตแล้ว แต่ยังไม่เจริญถึงขนาดจะคิดได้ เมื่อเจริญขึ้นถึงระดับหนึ่ง ก็คลอออกมาจากท้องแม่ แล้วก็เจริญต่อไปได้รับสภาพแวดล้อมต่าง ๆ คิดเป็นแต่ยังไม่ชัดแจ้ง พออายุมากขึ้นความคิดต่าง ๆ จะเป็นรูปเป็นร่างที่ชัดแจ้ง ในที่สุดก็รู้เรื่องความทุกข์มากขึ้นรู้เต็มที่ได้เพราะเหตุผลว่า ธรรมชาติแห่งความเป็นพุทธะมีอยู่ในนั้น

การละทิ้งธรรมชาติ ดูถูกดูหมิ่นธรรมชาติ ไม่เป็นไปตามธรรมชาติ ดัดแปลงไปตามกิเลส ไม่พบความถูกต้องไม่พบความเหมาะสมที่จะรักษาไว้ให้เป็นความปกติของธรรมชาติ เอาความรู้สึก ฝ่ายบวกหรือฝ่ายลบไปตัดสินซึ่งไม่ถูกต้อง แต่ควรพิจารณาให้ถูกต้องเหมาะสมกับธรรมชาติ

อย่างทั้งระบบธรรมชาติ อย่างการละทิ้งระบบหมู่บ้านมาเป็นระบบมหานครมีการสร้างตึกคอนกรีตสูงจนเต็มโลก ทำให้ต้องเผชิญกับปัญหาอย่างมากมายเกี่ยวกับนิเวศวิทยาระบบมหานคร หรืออย่างในคัมภีร์ชาดกทางพุทธศาสนา ที่นกปากไม่ดีไปหัวเราะเยาะลิงหาว่าทำไมสร้างรังเหมือนนกถึงโกรธขึ้นมาจึงทำลายรังนกจนหมด ทำให้นกไม่มีรังจะอยู่เพราะปากไม่ดี การไปสอนเทคโนโลยีให้ลิง ไปสอนนิเวศวิทยาให้แก่ลิง จึงต้องสนใจว่าความถูกต้องอยู่ที่ไหน ความถูกต้องของลิงเป็นอย่างไร (พุทธทาสภิกขุ, 2533: 27-28)

ตัวธรรมชาติแท้ ๆ เป็นวัตถุก็ได้มีใจวัตถุก็ได้ เป็นความคิดล้วน ๆ ก็ได้ ที่เป็นอยู่ตามธรรมชาตินี้เราเรียกว่า ธรรมชาติ (Nature) ตามหลักธรรมะในพุทธศาสนาจะเรียกทุกอย่างว่า ธรรมชาติ ร่างกายมนุษย์ก็เป็นธรรมชาติ จิตใจก็เป็นธรรมชาติ ความนึกคิดก็เป็นธรรมชาติ สิ่งต่าง ๆ นอกเหนือจากตัวมนุษย์เป็นแผ่นดิน ต้นไม้ ภูเขา ทุกอย่างที่มีมนุษย์รู้จักเรียกว่า ธรรมชาติ มีรูปร่างหรือไม่มีรูปร่าง เปลี่ยนแปลงหรือไม่เปลี่ยนแปลงเรียกว่าธรรมชาติ (พุทธทาสภิกขุ, 2537: 96-97)

กฎของธรรมชาติ (Law of Nature) มีอยู่ในธรรมชาติ ธรรมชาติมีอำนาจที่เด็ดขาด ใครทำไม่ถูกต้องกับธรรมชาติในเรื่องใดก็จะเกิดปัญหาในทางที่เป็นทุกข์ ถ้าทำถูกต้องก็จะประสบความสำเร็จตามที่ต้องการ มนุษย์จึงต้องรู้หน้าที่ของตนที่จะต้องกระทำกับธรรมชาติอันเป็นหน้าที่ทางจิตใจ มนุษย์ต้องดำรงจิตใจไว้ในลักษณะที่ถูกต้องตามกฎธรรมชาติ เพื่อให้ได้สิ่งที่ดีที่สุด (Summum Bonum) 4 ประการ (พุทธทาสภิกขุ, 2537: 111-114) คือ

1. ความสุขที่แท้จริง (Happiness) เป็นความสะอาด เป็นความสว่าง เป็นความสงบ เรียกว่า สุขสงบ

2. ความเต็ม (Perfection) คือ ความเต็มแห่งความเป็นมนุษย์ เป็นความรู้ที่ถูกต้อง มีการกระทำที่ถูกต้อง คือ มีทั้ง Technics อันหมายถึงวิชาการ และ Technique อันหมายถึงวิธีการ จึงมีความเต็มแห่งความเป็นมนุษย์ทั้งทางกาย ทางจิตวิญญาณ ทางสติปัญญา ความคิดเห็น

3. เพื่อหน้าที่ (Duty) เป็นหน้าที่เพื่อหน้าที่ (Duty for the Sake of Duty) ของมนุษย์ ไม่ใช่หน้าที่เพื่อประโยชน์แก่เงิน ความรู้สึกแก่ตัวกูของกู แก่ครอบครัวของกู อย่างนี้ไม่ใช่หน้าที่เพื่อหน้าที่

4. ความรักสากล (Universal Love) คำว่า “Love” ในที่นี้ หมายถึง เมตตา เป็น Loving Kindness ไม่ใช่ความรักด้วยกิเลสตัณหา ความรักสากลมีความหมายเฉพาะที่บริสุทธิ์ ต้องมีเทคนิคที่ยิ่งกว่าเทคนิค คือ ต้องมีธรรมะ ต้องมีจิตใจที่มีลักษณะพิเศษที่มีไว้เฉพาะ ความรักสากลเป็นสิ่งที่ดีที่สุดที่มนุษย์พึงได้รับ

การจะรักษาธรรมชาติได้ ต้องรู้จักตัวธรรมชาติ (body) เรียกว่า สภาวะธรรม รู้จักกฎของธรรมชาติ (law) เรียกว่า สัจธรรม รู้หน้าที่ของมนุษย์ที่จะกระทำต่อธรรมชาติ (the duty) เรียกว่า ปฏิบัติธรรม หรือ นิยยานิกรรม และผลที่เกิดจากการทำหน้าที่ตามธรรมชาติ (the result) เรียกว่า วิปากธรรม หรือ ปฏิเวธธรรม อย่างเช่น คนหนึ่งคนมีตัวร่างกาย คือ body ของธรรมชาติ ในตัวมี law หรือ กฎของธรรมชาติควบคุมอยู่ สิ่งทั้งหลายจึงเป็นไปตามกฎธรรมชาติในร่างกายเรา เมื่อมีหน้าที่ที่ปฏิบัติหน้าที่อยู่ตลอดเวลาเพื่อจะรักษาความถูกต้องของธรรมชาตินี้ และรับผลจากการทำหน้าที่ธรรมชาติ เป็นความสุขบ้าง ทุกข์บ้าง พอใจบ้าง ไม่พอใจบ้าง ทั้งโลกทั้งจักรวาล มีตัวธรรมชาติครบทุกความหมาย (พุทธทาสภิกขุ, 2533: 11-12)

พุทธทาสภิกขุ (2546: 137-138) กล่าวถึง สภาวะธรรม (Nature) เป็นสิ่งที่มนุษย์ควรจะต้องเข้าใจอย่างยิ่งเพื่อให้เข้าใจถึงความจริงของธรรมชาติ การจะให้เกิดมีธรรมชาติที่เป็นภายในที่เรียกว่า ธรรมธาตุหรือธาตุ ซึ่งก็คือธาตุแห่งธรรมอันเป็นไปตามกฎของอิทัปปัจจยตาซึ่งอยู่ในฐานะเป็นปฐมเหตุ คือ เมื่อมีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงเกิดขึ้น เพราะไม่มีสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงไม่เกิดขึ้น เพราะดับลงแห่งสิ่งนี้ สิ่งนี้จึงดับลง เมื่อทำกิริยาอย่างนี้ ปฏิกริยาอย่างนี้ออกมา ล้วนเป็นเรื่องกิริยากับ ปฏิกริยา มั่นกว้างใหญ่ วัดไม่ได้ คำนวณไม่ได้ เรียกว่ามันจะเกิดขึ้นหรือมันจะดับลงก็ตาม เหตุปัจจัยของมัน ทุกสิ่งต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย

ทำลายการยึดมั่นถือมั่นในตัวตน

เมื่อเกิดความรู้สึกของการยึดมั่นถือมั่นในตัวตน อันเป็นการยึดถือว่าตัวมีและตัวเด่นกว่าคนอื่น และพยายามที่จะรักษาความมีตัวและความเด่นของตนเอาไว้ โดยไม่คำนึงถึงการรักษาของผู้อื่น อันเป็นสาเหตุที่ทำให้เกิดการทำลายทุกอย่างรวมถึงมนุษย์กันเอง เมื่อเป็นเช่นนั้น จึงต้องใช้สติสัมปชัญญะควบคุมและทำลายการยึดมั่นถือมั่นในตัวตน โดยพิจารณาให้รู้ว่กายกับจิตเป็นเพียงธาตุตามธรรมชาติ ทั้งหมดล้วนเป็นมายา หากความเที่ยงแท้แน่นอนไม่ได้ การแสดงอารมณ์แรงออกมาเพียงเพื่อจะรักษาอำนาจแห่งการยึดตนเอาไว้ซึ่งเป็นมายาจึงไม่ใช่หนทางที่ถูกต้องที่จะนำไปสู่ความสงบสุข แต่การเอื้อต่อกัน ไม่ยึดถือตัวตนว่าเหนือคนอื่น ยิ่งใหญ่กว่าคนอื่น ต่างฝ่ายต่างเอื้อให้กันและกัน กลายเป็นมิตรภาพที่สูงขึ้นไป อันเป็นหนทางของการสร้างสันติสุขให้เกิดขึ้นกับโลกใบนี้

ความสัมพันธ์ระหว่างสามภรรยา ลูกจ้างกับนายจ้าง ทาสกับนักโทษ เพื่อนบ้านเรือนเคียงสามารถอยู่กันได้โดยปกติสุข เพราะปมเชื่องของแต่ละฝ่ายได้เอื้อเพื่อต่อกัน อย่างเช่น กรณีเพื่อนบ้านอยู่กันได้ด้วยลักษณะที่ต่างฝ่ายต่างช่วยเหลือเลี้ยงปมเชื่องของกันและกัน ผิดกันแต่ว่าเป็นการหล่อเลี้ยงคนละระดับเท่านั้น ถ้าบ้านใดเกิดเด่นเป็นพิเศษขึ้นมาด้วยอะไรก็ตาม ควรหาวิธียกเพื่อนบ้านให้เด่นตามด้วย อย่างน้อยที่สุดก็ให้เกิดความรู้สึกว่าตนเป็นศรีสง่าของหมู่บ้านนี้ เพื่อแข่งขันกับหมู่บ้านอื่นและตนจะไม่ดูหมิ่นหรือทอดทิ้งเพื่อนบ้านของตน มิฉะนั้นจะเป็นทางให้เกิดอาชญากรรมเพราะความริษยา ลักษณะของการเป็นเพื่อนบ้านเป็นสิ่งที่หาไม่ค่อยได้ในเมืองที่รุ่งเรืองเพราะต้องยื้อแย่งแข่งขันกันอย่างตัวใครตัวมัน แต่จะเหลืออยู่ตามชนบทที่ไม่มีการแข่งขันตามชนบทที่ยังต้องพึ่งพาอาศัยกัน แต่ละคนรู้สึกที่จะรักษาปมเชื่องของทั้งหมู่บ้านเท่า ๆ กับของตัวเองแต่ละคน การรักษาปมเชื่องของทั้งหมู่บ้านนี้เป็นความสัมพันธ์กันในทางบุญคุณของเพื่อนบ้าน ปมเชื่องร่วมลักษณะนี้ยังมีความเห็นแก่ตัวของปมเชื่องซึ่งอาจมีความพลั้งเผลอบั่นดาลโทสะขึ้นมาได้ง่ายเพราะความรักเพื่อนบ้านยังไม่ใช้ความเมตตากรุณา เป็นเพียงความรักที่เกิดจากการพึ่งพาอาศัยกันจึงไม่มีอำนาจพอที่จะห้ามไม่ให้เกิดโทสะเหมือนความเมตตากรุณาที่บริสุทธิ์ในความสัมพันธ์ของผู้ที่เป็นบุรพการีหรือผู้ที่มีความกตัญญูต่อกันและกัน ซึ่งสามารถบีบบังคับให้ปมเชื่องของอีกฝ่ายได้อย่างมาก แต่ก็ไม่ได้หมายถึงควบคุมได้อย่างเด็ดขาด (พุทธทาสภิกขุ, 2527: 29-31)

สำหรับสิ่งที่เรียกว่า “มิตรภาพ” เป็นเพียงความรู้สึกที่เกิดขึ้นเมื่อต่างฝ่ายต่างรู้สึกว่าจะต่างฝ่ายต่างจะช่วยเหลือเลี้ยงปมเชื่องของกันและกัน แต่เมื่อฝ่ายใดแสดงอาการที่ผิดไปจากนี้ ความรู้สึกที่เป็นมิตรของอีกฝ่ายหนึ่งจะหมดไปทันที แต่ถ้าอีกฝ่ายหนึ่งยอมตัวลงไปเป็นผู้ช่วยเหลือเลี้ยงปมเชื่องของอีกฝ่ายหนึ่งให้มากกว่าธรรมดาหรือมากกว่าที่อีกฝ่ายหนึ่งให้มาแล้ว มิตรภาพของอีกฝ่ายหนึ่งก็จะทวีขึ้นกลายเป็นความรักหรือความเอ็นดูปราณีไป อย่างเมื่อสุนัขหมอบกรานเข้าไปแม้จะเป็นสุนัขพลัดถิ่นมา สุนัขอีกตัวก็ปราณีหรือยอมรับเป็นลูกน้อง สุนัขตัวเล็กหรือตัวเมียที่กล้าไปสัมผัสจมูกสุนัขหัวใจได้เพราะมันแน่ใจว่าสุนัขหัวใจยอมรับรองในความมีปมเชื่องของมันด้วยเหมือนกัน กฎเหล่านี้เหมือนกันทั้งคนและสัตว์ แต่ที่มีในคนนั้นแนบเนียนกว่ามากเพราะคนมีมารยาทมากกว่าสัตว์ (พุทธทาสภิกขุ, 2527: 12)

มูลเหตุที่แท้จริงของความเห็นแก่ตัวไม่ได้หมายถึงสิ่งที่เรียกว่า บัณฑิตและอุปการณ์ต่าง ๆ อย่างเช่น การปันหม้อของนายช่างหม้อ ดินก็ดี เครื่องมือเครื่องใช้ในการปันหม้อก็ดีหรือคนที่มาซื้อก็ดี ไม่ใช่มูลเหตุที่แท้จริงที่ทำให้เขาปันหม้อ แต่แท้จริงแล้วเป็นการรักตัวเอง รักบุตรภรรยาของเขาไม่ยอมให้ลำบากหรืออดตาย การปันหม้อจึงเกิดขึ้น ส่วนดินและเครื่องมือเครื่องใช้ในการปันหม้อหรือคนที่มาซื้อเป็นเพียงปัจจัยอุปกรณ์แวดล้อมเท่านั้น เพราะถ้าไม่มีความเห็นแก่ “ตัวกู-ของกู” หรือความเห็นแก่ตัวของนายช่างปันหม้อแล้วการปันหม้อจะไม่เกิดขึ้น จึงควรเข้าใจความหมายของคำว่ามูลเหตุที่แท้จริงให้ถูกต้องตรงกันก่อน ไม่เอาไปปะปนกับคำว่าปัจจัยหรืออุปกรณ์เครื่องมือ ซึ่งจะช่วยให้เราสามารถตัดต้นเหตุการเกิด ตัวกู-ของกู หรือ Egoism ได้ (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: 95)

ตัดสินที่ยึดมั่นถือมั่นว่าเราว่าของเราออกไป คนที่มีจิตว่างไม่ยึดถือตัวตนของตนนั้นเรียกว่าเป็นคนมีศีลที่แท้จริงและเต็มเปี่ยมถึงที่สุดด้วย จิตว่างนั้นเป็นสมาธิอย่างยิ่ง เป็นจิตที่ตั้งมั่นอย่างยิ่ง ขณะที่จิตว่างจากการยึดมั่นถือมั่นในตัวเราของเรามันจึงเกิดเป็นปัญญาความรู้เต็มที่ ความว่างกับปัญญาที่แท้จริงหรือสติปัญญาไม่ใช่ของสองสิ่งที่เหมือนกันแต่เป็นสิ่งเดียวกัน

ทำลายความเห็นแก่ตัว

ชีวิตที่มีแต่ความเห็นแก่ตัว ไม่เห็นกับคนอื่น ไม่เห็นกับความถูกต้อง เอาประโยชน์เข้าหาตัว มีแต่การเบียดเบียน มีแต่การทำลายล้างไปทั่วโลก คนที่เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัวทำได้ทุกอย่าง ไม่สนใจว่าใครหรืออะไรจะเดือดร้อน ไม่สนใจว่าอะไรจะเกิดขึ้น ฟันธงฆ่ากันทำร้ายกันก็เพราะ

ความเห็นแก่ตัว ถ้ารู้จักที่จะควบคุมความเห็นแก่ตัว หรือกำจัดความเห็นแก่ตัว ก็ไม่มีอะไรที่จะต้องทำเพื่อตัวเอง ไม่มีอะไรที่จะทำลาย มีแต่ทำเพื่อผู้อื่น เพื่อสังคม เพื่อช่วยเหลือเกื้อกูลกัน มีแต่ความสงบสุข เกิดเป็นสันติภาพไปทั่วโลก

พื้นฐานของชีวิตที่ดีที่สุด คือ การไม่เห็นแก่ตัว เห็นแก่ผู้อื่น เห็นแก่ความถูกต้อง ถ้าไม่มีการเห็นแก่ตัวแล้วก็ไม่มีความอะไรที่จะทำลายธรรมชาติได้ ถ้ารักษาธรรมชาติภายใน คือ ธรรมชาติแล้ว ปัญหาต่าง ๆ ก็จะหมดและลุล่วงไปด้วยดี ปัญหาอีกประการ คือ เรื่องอำนาจหรือกำลัง อำนาจมีทั้งอำนาจบังคับกันโดยตรง อย่างเช่นในสมัยพระเจ้าอโศกมีโครงการบังคับเด็ดขาดให้บ้านเรือนปลูกต้นไม้และอำนาจทางความรัก อำนาจทำความเข้าใจให้ถูกต้องและสมัครใจที่จะทำหน้าที่อย่างซื่อความในพระบาลีแสดงให้เห็นว่าบ้านเมืองเต็มไปด้วยวนอุทยาน ทั้งกษัตริย์ก็มีอุทยานของตน เศรษฐีคหบดีก็มีอุทยานของตน ที่เป็นเช่นนี้ไม่ใช่เพราะใช้อำนาจบังคับกันแต่เป็นเพราะมีความคิดที่ถูกต้องบังคับให้ทำ ความเห็นแก่ตัวก็ไม่อาจเกิดขึ้นในจิต แต่มีแรงจูงใจของความรู้สึกอันถูกต้องภายในจิตใจ ไม่มีความเห็นแก่ตัวและไม่มีใครทำลายเพราะรักธรรมชาติภายในหรือธรรมชาติ การอนุรักษ์ธรรมชาติภายนอก คือ วัตถุก็เป็นของไม่ยาก (พุทธทาสภิกขุ, 2533: 3-6)

สัญญาตญาณถ้าไม่มีการควบคุมที่ถูกต้องมันจะเปลี่ยนเป็นความเห็นแก่ตน ซึ่งจะทำให้ความเดือดร้อนให้แก่ทุกคนทุกฝ่าย รวมไปถึงสัตว์และต้นไม้ ผู้มีปัญญาที่ได้ให้กำเนิดศาสนาทั้งหลายได้มองเห็นร่วมกันว่าความเห็นแก่ตัวเป็นต้นเหตุแห่งปัญหาทั้งปวง ควรจะต้องกำจัดหรืออย่างน้อยต้องควบคุมตามที่ควร โดยพยายามเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน ซึ่งทุกศาสนามีความมุ่งหมายที่สำคัญประการหนึ่งที่ตรงกัน คือ สร้างสันติสุขของโลกด้วยความไม่เห็นแก่ตัว เพราะความเห็นแก่ตัวเป็นสิ่งที่อันตรายมาก เป็นศัตรูที่ร้ายยิ่งของมนุษย์ ทำให้เกิดความโลภ ความโกรธ (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: 40-42)

ทุกศาสนาสอนเรื่องความไม่เห็นแก่ตัว ทุกศาสนาเน้นเรื่องความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่เห็นแก่ตัวเป็นสิ่งประเสริฐจนไม่อาจกล่าวว่าเป็นพุทธ หรือเป็นคริสต์ หรือเป็นอิสลามก็ได้ เพราะว่าความไม่เห็นแก่ตัวอย่างคริสต์ก็ต้องเป็นอันเดียวกันกับความไม่เห็นแก่ตัวอย่างพุทธหรืออิสลาม (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: 56) การกำจัดปัญหาหรือสิ่งเลวร้ายทั้งหลายในโลกให้ออกไปได้ด้วยการที่ศาสนาเข้ามาบิบบาท คือ ทำลายความเห็นแก่ตัว ทำตัวเองให้หลุดพ้นเป็นอิสระ (free) ออกมาเสียจากการเป็นทาสของความเป็นบวก (positiveness) และความเป็นลบ (negativeness) เพราะความเป็นบวกเป็นลบมันขึ้นอยู่กับความรู้สึกของจิตตาม

ระบบ ตามระบบของธรรมชาติไม่มีฝ่ายบวก ไม่มีฝ่ายลบ เพียงแต่วิชาความโง่ความหลงเป็นตัว ทำให้จิตรู้สึกดีรู้สึกถูกกับใจเป็นของดีเป็นบวก และรู้สึกน่าเกลียดรู้สึกไม่ดีกับสิ่งที่ไม่ถูกกับใจเป็นของไม่ดีเป็นลบ แต่ถ้าทำลายความเห็นแก่ตัวให้หมดไป ปัญหาทั้งหลายก็หมดไป การทำลายความเห็นแก่ตัวให้หมดไปสามารถอนุรักษสิ่งแวดล้อมได้ โลกนี้ก็จะกลายเป็นโลกที่สวยงามต่อไป (พุทธทาสภิกขุ, 2533: 16)

ศาสนาทุกศาสนาต้องทำหน้าที่เป็นแสงสว่างให้กับสังคม ทุกศาสนามีความมุ่งหมายให้เกิดสันติสุขแก่บุคคล ให้เกิดสันติภาพแก่สังคม นำจิตวิญญาณของคนในสังคมไปสู่จุดหมายปลายทาง ไม่เห็นแก่ตัว ถ้าพิจารณาในส่วนลึกแล้วจะพบว่า ทุกศาสนามุ่งควบคุมสัญชาตญาณแห่งการมีตัวตน ให้เกิดความเป็นตัวตนในทางที่สูงไปเรื่อย ๆ จนหมดความเป็นตัวตน ซึ่งจะแก้ปัญหาได้ทุกอย่าง คำสอนทุกศาสนามุ่งหมายตรงไปที่การทำลายความเห็นแก่ตัว เพื่อให้เกิดสันติภาพ มุ่งหมายจะให้รักกัน เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ไปถึงมนุษย์ทุกคน สัตว์เดรัจฉานทุกตัว ต้นไม้ทุกต้น ซึ่งจะทำให้เกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย เป็นจุดมุ่งหมายของธัมมิกสังคมนิยม ศาสนาที่มีพระเจ้า มุ่งหมายให้เกิดสันติสุขของมนุษย์ ศาสนาที่ไม่มีพระเจ้าย่อมมุ่งหมายให้เกิดสันติสุขของมนุษย์ ศาสนามุ่งหมายให้รักกัน จะให้สัมพันธ์กันในหมูชนที่ต่างกัน ศาสนาทุกศาสนาต้องร่วมมือกันในลักษณะสหกรณ์ ร่วมทำกิจกรรมเพื่อสันติภาพของโลก (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: 240-252)

การลดความเห็นแก่ตัวเป็นการทำให้เข้าใจว่าต้นไม้ สัตว์และมนุษย์ ต่างก็มีความรู้สึกต่อสิ่งที่มากระทบด้วยกันทั้งนั้น การอยู่ร่วมกับธรรมชาติอยู่ร่วมกับสิ่งแวดล้อมควรเป็นไปอย่างเพื่อน เป็นเพื่อนเกิด เพื่อนแก่ เพื่อนเจ็บ เพื่อนตาย เป็นเหมือนระบบสหกรณ์ใหญ่ มีหัวอกอย่างเดียวกัน มีสุขมีทุกข์อย่างเดียวกัน แล้วจะเกิดความเห็นใจกันกลายเป็นคนเดียวกัน กระทั่งชีวิตทั้งมวล ทั้งมนุษย์ เดรัจฉาน ต้นไม้ เป็นชีวิตเดียวกัน สิ่งแวดล้อมก็จะไม่ถูกทำลาย หรือทำร้ายอีกต่อไป

พัฒนาจิตวิญญาณของมนุษย์ให้สูงขึ้น

ถ้าใช้การศึกษาให้ถึงที่สุดและถูกต้องแท้จริงตามความหมายของการศึกษาแล้ว จะช่วยให้รู้ถึงมูลเหตุอันแท้จริงที่เป็นต้นเหตุแห่งปัญหาตามธรรมชาติ และวิธีที่จะแก้ปัญหาตามวิธีธรรมชาติ โดยเฉพาะปัญหาภายในจิตใจคือเรื่องกิเลสและความทุกข์ จิตของคนในโลกจะคงที่ อยู่ในความถูกต้อง ขั้นตอนแห่งการศึกษาตามความหมายนี้เริ่มต้นจากดูเข้าไปถึงสิ่งที่เป็นปัญหา

เพื่อให้เห็นตัวปัญหา ให้รู้จักปัญหาว่านั้นคืออะไร รู้ว่าเป็นอย่างไร แล้ววิจัย วิจักษ์ตัวเหตุ
ตัวปัญหา สุดท้ายก็ปฏิบัติตามความรู้ที่ได้วิจัย วิจักษ์มาแล้ว (พุทธทาสภิกขุ, 2556: 341-342)

โลกในยุคปัจจุบันมีการพัฒนาทางด้านวัตถุกันมากจนกลายเป็นปัญหาทางวัตถุ
มีการทำลายล้างฆ่าฟันกันเพราะการพัฒนาวัตถุ ยิ่งพัฒนายิ่งมีปัญหา ยิ่งพัฒนายิ่งมีวิกฤตการณ์
เดือดร้อนหาความสุขไม่ได้ แนวทางแก้ปัญหา คือ พัฒนาคนให้เป็นคนที่ถูกต้องจนกระทั่งเป็น
มนุษย์ขึ้นมา พัฒนาให้เป็นมนุษย์ยิ่งขึ้นไปคือ มีจิตใจสูงแล้ว มีสติปัญญาสร้างสันติภาพ พัฒนา
ให้กายมีสุขภาพดี มีอนามัยดี พัฒนาจิตให้เป็นจิตที่สงบ ให้เป็นจิตที่สะอาด ให้เป็นจิตที่มั่นคง
พัฒนาวิญญูญาณคือสติปัญญา ให้ถูกต้องตามที่เป็นจริง ให้รู้ความจริงของธรรมชาติแล้วปฏิบัติ
ให้ถูกต้องตามความจริงของธรรมชาติ มีสติปัญญาที่จะแก้ปัญหาทุกอย่างทุกประการได้ พัฒนา
ให้พอดีเป็นกลางๆ ไม่เกินไม่ขาด ไม่มากไม่น้อย ให้ไปสู่ความถูกต้องตามธรรมชาติของธรรมชาติ
ไม่เป็นอันตรายแก่ฝ่ายใดแล้วเป็นประโยชน์กับทุกฝ่าย เมื่อพัฒนาได้แล้วจึงสามารถพัฒนาสังคม
ให้เป็นสังคมที่น่าปรารถนา พัฒนาการเมืองให้มีสันติภาพโดยไม่ต้องใช้อาวุธหรือศาสตราใด ๆ
(พุทธทาสภิกขุ, 2556: 326-327)

หลักปฏิบัติของพระพุทธเจ้า คือ การควบคุมตัวเองทั้งทางกาย ทางวาจาและทางใจ
ไม่ให้ตกเป็นทาสของความสุขในทางวัตถุ แต่ให้เอาวัตถุมาเป็นทาส ให้มีอำนาจอยู่เหนือวัตถุ
ไม่ให้ความสุขทางวัตถุครอบงำจิตใจได้ การถอนตนออกจากการเป็นทาสของวัตถุให้น้อยลงบ้าง
การขาดแคลนทางวัตถุก็น้อยลง จะเกิดความเพียงพอขึ้นมาตามส่วน สิ่งที่มีมนุษย์เราต้องการกัน
อย่างจำเป็นนั้นมีไม่ถึง 10 เปอร์เซ็นต์ของความต้องการเท่าที่มนุษย์กำลังใช้อยู่ในทุกวันนี้
หากมนุษย์ใช้เพียงเท่าที่จำเป็นธรรมชาติสามารถให้ได้อย่างเพียงพอ (พุทธทาสภิกขุ, 2549:
187-188)

มนุษย์มุ่งแต่พัฒนาทางวัตถุกันทั้งโลก จิตใจก็ตามไม่ทัน เจริญทางวัตถุแต่ไม่เจริญ
ทางจิตใจจะทำให้โลกเดือดร้อน จึงควรต้องพัฒนาจิตใจให้ทันกับพัฒนาวัตถุ ความสุขทางใจ
ช่วยควบคุมวัตถุไม่ให้เป็นของร้อน ต้องระวังไม่พัฒนาวัตถุขึ้นมาให้เป็นพิษเข็ดคอดตนเอง
พัฒนาวัตถุให้มากเท่าไรก็ได้ พระพุทธเจ้าก็ไม่ห้าม ศาสนาไหน ๆ ก็ไม่ห้ามเรื่องทำความเจริญ
แต่อย่าให้กลายเป็นพิษขึ้นมา (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 188-191)

ความจริงตามธรรมชาติ (Natural Realism) ถือว่าวัตถุกับจิตมีคุณสมบัติเคียงคู่กัน พระพุทธศาสนามีสิ่งที่เรียกว่ามโนธาตุ วิญญาณธาตุ และกล่าวยกย่องสิ่งนี้เป็นธาตุที่นำหน้าธาตุอื่น ๆ มีการกล่าวว่า “มโนปุพพคัมภารมมมา มโนเสฐฐา มโนมยารมมา” ซึ่งหมายถึง สิ่งทั้งหลายมีใจเป็นเครื่องนำให้เกิด ทุกอย่างเกิดจากใจสำเร็จด้วยใจ นามและรูปเกิดเพราะวิญญาณ มีวิญญาณเป็นปัจจัย (พุทธทาสภิกขุ, 2549: 196)

เปลี่ยนทัศนคติในการดำเนินชีวิต

สาเหตุหลักประการหนึ่งของการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม คือ หลงติดอยู่กับวัตถุและค่านิยมที่ผิด ทำให้มีการบริโภคอย่างมากมายมหาศาลและบริโภคเกินความจำเป็น ต้องใช้ความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีไปซูดเอาทรัพยากรธรรมชาติเพื่อผลิตเป็นวัตถุ ดังนั้น แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมประการหนึ่ง คือ การเปลี่ยนทัศนคติและค่านิยมในการดำเนินชีวิตจากที่เคยมุ่งแต่วัตถุละเลยด้านจิตวิญญาณ เปลี่ยนมาเป็นให้หยุดหรือลดการลุ่มหลงในวัตถุและใส่ใจด้านจิตวิญญาณให้มากขึ้น เปลี่ยนมุมมองธรรมชาติจากที่เป็นฐานทรัพยากรที่นำมาใช้ผลิตเป็นวัตถุ ให้เปลี่ยนมาเป็นทรัพยากรเป็นสิ่งที่มีความค่าต่อจิตวิญญาณสมควรจะต้องปกป้องรักษาไว้ มนุษย์ควรใช้วัตถุเป็นเพียงปัจจัยหรือเครื่องมือเท่าที่จำเป็นและเหมาะสมในการดำเนินชีวิต ทัศนคติที่มีต่อธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมควรเป็นมิตร ไม่ควรมองธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมเพื่อต้องการจะหาประโยชน์ นำชีวิตเข้าหาศีลธรรมและคำสอนทางศาสนามาใช้เพื่อนำจิตมาสู่สำนึกที่เป็นสัมมาทิฐิ

จิตเมื่อกระทบกับวัตถุมีปฏิกิริยา (re-action) เกิดเป็นความรู้สึกที่เป็นทางอวิชชาหรือความหลงผิด ซึ่งทำให้เกิดความรู้สึกว่าเป็นตัวตนเกิดก่อนเป็นพื้นฐาน จากนั้นความรู้สึกจะขยายออกไปเป็นการยึดครองสิ่งต่าง ๆ เพื่อบำรุงบำเรอตามที่ต้องการ เกิดเป็นกิเลสประเภทต่างๆ เกิดขึ้น มีลักษณะไปรวมกันที่ความเห็นแก่ตัว เมื่อบังคับไว้ไม่ได้ก็ส่งผลให้มีการกระทำอย่างใดอย่างหนึ่งตามอำนาจของกิเลสเรียกว่า “กรรม” ส่งผลให้ตัวเองต้องเร่ร่อนอยู่ภายใน และผู้อื่นพลอยเดือดร้อนเพราะถูกเบียดเบียน จึงต้องดำเนินชีวิตให้อยู่บนพื้นฐานที่ถูกต้อง มีธรรมะสำหรับชีวิตที่เป็นพื้นฐานอันถูกต้อง ไม่เห็นแก่ตัว รู้กฎเกณฑ์ความจริงของธรรมชาติแล้วประพฤติให้ถูกต้อง มีการศึกษาเพื่อเข้าใจให้ถูกต้องว่า ชีวิตมนุษย์ โลกทั้งโลก สากลจักรวาล ประกอบขึ้นด้วยวัตถุกับจิตหรือรูปกับนาม จะเป็นรูปอย่างเดียวนามอย่างเดียวไม่ได้ ทั้งวัตถุและจิต

ต่างก็เป็นธาตุตามธรรมชาติ ถ้าหากรู้วัตถุดิบเพียงอย่างเดียวมันไม่สามารถทำอะไรให้ถูกต้องได้ ไม่สามารถจะแก้ปัญหาได้

ปัจจุบันประเทศพัฒนาทั้งหลายต่างยอมรับกันทั่วไปแล้วว่า การมองมนุษย์แยกออกจากธรรมชาติ แล้วไปพิชิตธรรมชาตินั้นเป็นสิ่งที่ผิด จึงได้หันมาเน้นว่าจะต้องมองมนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ จะต้องอยู่ร่วมกับธรรมชาติโดยสงบ และได้มีการกล่าวถึงการพัฒนาแบบยั่งยืน (sustainable development) ซึ่งเป็นเรื่องที่เด่นในปัจจุบัน รวมถึงการพิจารณาถึงความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ที่มีความโลก ความโกรธ การเกลียดชังกันและกัน ความเห็นแก่ตัว การแย่งชิงสิ่งที่น่าสนใจใช้บำรุงบำเรอกัน ครอบงำและเป็นใหญ่เหนือเพื่อนมนุษย์ด้วยกัน จึงต้องแก้ไขปัญหามาถึงขั้นที่ทำให้ความเห็นผิดที่เกี่ยวกับทัศนะการแยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ และมนุษย์มีฐานะเป็นเจ้านายธรรมชาติและจัดการกับธรรมชาติตามความต้องการของตนเอง ทัศนะการมองมนุษย์ที่ไม่มีลักษณะเป็นเพื่อน แต่มองแบบแยกเป็นกลุ่มเป็นพวก และทัศนะว่ามนุษย์ได้รับความสุขจากการมีวัตถุบำรุงอย่างเต็มที่ ให้มีความเห็นที่ถูกต้อง มีความเชื่อที่ถูกต้อง มีลัทธิอุดมการณ์ที่ถูกต้อง (พระธรรมปิฎก(ป.อ.ปยุตฺโต) 2538: 8-13)

ธรรมชาติที่มีความสมบูรณ์จะเต็มไปด้วยป่าและพันธุ์ไม้นานา ๆ ชนิดซึ่งเป็นทั้งแหล่งอาหาร เป็นตัวฟอกอากาศทำให้มนุษย์มีอากาศที่บริสุทธิ์สำหรับใช้หายใจ สุขภาพของมนุษย์ดีขึ้น สภาพอากาศไม่แปรปรวน มีดินที่อุดมสมบูรณ์ด้วยแร่ธาตุ มีน้ำที่สะอาดที่สามารถใช้ดื่มกินได้ มีสัตว์ป่าและเสียงนกร้อง ที่ให้ความเพลิดเพลินกับมนุษย์ และประโยชน์อย่างอื่นอีกมากมายมหาศาล ดังนั้น มนุษย์ควรมีความกตัญญู คือ รู้คุณของธรรมชาติ และกตเวที คือ ตอบแทนคุณของธรรมชาติโดยการถนอมรักษาธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2538: 11-12) อย่างกรณีองค์สมเด็จพระสัมมาสัมพุทธเจ้าที่ตลอดชีวิตพระองค์ท่านอยู่กับป่า พระองค์ท่านประสูติในสวนลุมพินีวันซึ่งเป็นป่า ตรัสรู้ในป่าใต้ต้นมหาโพธิ์ เดินสั่งสอนหรืออยู่ในวัดที่เป็นป่าและนิพพานในป่า ดังนั้นพระองค์ทรงเห็นคุณค่าของป่าต่อชีวิตมนุษย์และทรงสั่งสอนให้พระมีความเคารพในธรรมชาติ ห้ามพระตัดต้นไม้ ห้ามพระขุดดิน ห้ามถ้ำยถุจจาระ ปัสสาวะ หรือห้ามบ้วนน้ำลายลงบนต้นไม้หรือในแม่น้ำลำธาร (พระเมธีธรรมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต), 2538: 13-15)

มนุษย์ทำลายธรรมชาติเพราะขาดศีล คือ ขาดความเป็นปกติในจิตวิญญาณ หน้าที่ของศีล คือ รักษากระบวนการอนุรักษ์สิ่งที่ดีงามของชีวิต อนุรักษ์สิ่งแวดล้อมที่เป็นคุณค่าต่อชีวิต การอนุรักษ์ต้องอาศัยจิตสำนึกที่เป็นสัมมาทิฐิ รู้คุณค่าของสิ่งที่ให้คุณ มีความรู้ มีความเข้าใจ ในชีวิตตนเองและสิ่งแวดล้อมว่าเป็นอันหนึ่งอันเดียวกัน ขาดกันไม่ได้ ธรรมชาติมีบรรทัดฐานทางธรรมชาติและทุกสิ่งต้องทำตามธรรมชาติ มิฉะนั้นแล้วจะเป็นทุกข์ บาตรเจ็บ หรือ ตาย การละเมิดกฎอันเป็นหน้าที่ตามธรรมชาติ ก็เท่ากับเป็นการละเมิดทางศีลธรรม ความสมดุลทางธรรมชาติเป็นเรื่องของทุกสิ่งและกระบวนการที่สัมพันธ์กับทุกสิ่งและสิ่งนี้ได้สร้างทุกสิ่งให้สมดุลกัน

มนุษย์มีหนทางที่จะทำให้จิตวิญญาณเป็นอิสระรอดจากอำนาจของกิเลส โดยหนทางสามอย่างคือ ปัญญาธิกะ คือ เอาปัญญาขึ้นเป็นเบื้องหน้า สัทธาธิกะ เอาความเชื่อเป็นเบื้องหน้า และ วิริยาธิกะ คือ เอาการกระทำด้วยกำลังใจอันเข้มแข็งเป็นเบื้องหน้า ศาสนาใด ๆ จะถือหลักแต่เพียงข้อเดียวไม่ได้ ทุกศาสนาจะต้องมีหลักที่ครบถ้วนทุก ๆ หัวข้อแห่งธรรมอันมนุษย์จะพึงมี เช่น ความเชื่อ ความเพียร ปัญญา เมตตาธรรม การเสียสละ ความไม่เห็นแก่ตัว ความไม่มีตนเป็นของตัว ฯลฯ (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: 28-30) เมื่อมนุษย์ตั้งมั่นอยู่ในคำสอนของศาสนา ใช้ปัญญา ใช้ความเชื่อ และกำลังใจที่เข้มแข็งในการดำเนินชีวิต จิตวิญญาณก็จะเป็นอิสระรอดจากอำนาจของกิเลส อย่างกรณี การแสวงหาทรัพย์เกินจำเป็น ในศาสนาคริสต์ถือว่า เป็นบาปโดยตรง ศาสนาอื่นก็เช่นกัน ศาสนาพุทธมีหลักในทำนองว่าการสะสมทรัพย์สมบัติอย่างไม่มีขอบเขตนั่นเป็นความหลง ความโง่ ความเขลา คนเราไม่ควรเกิดมาเพื่อการสะสมทรัพย์สมบัติอย่างไม่มีที่สิ้นสุด ควรสะสมทรัพย์เพื่อซื้อความสะดวกให้แก่ความเป็นอยู่ แล้วแสวงหาสิ่งอื่นที่ดีไปกว่าการแสวงหาทรัพย์

ทุกศาสนาควรมีความยืดหยุ่นในการตีความหมายทางศาสนาให้ถูกต้องลงรอยกัน การตีความชนิดนั้นจะเป็นการต่อต้านสิ่งที่เป็นปฏิปักษ์ต่อศาสนาได้อย่างถึงที่สุด ปัจจุบันลัทธิวัตถุนิยมปฏิบัติพัฒนาการ (dialectical materialism) เป็นข้อคิดที่จะทำลายศาสนาต่าง ๆ ให้หมดไป ทั้งนี้เพราะสถาบันทางศาสนาตีความหมายของข้อความบางอย่างในศาสนาอย่างผิด ๆ ทำให้ศาสนาต่าง ๆ คู่มกันไม่ติด หรือทำให้ประชาชนไม่สามารถใช้ศาสนานั้นเป็นเครื่องมือในการแก้ปัญหาทั้งในทางการเมือง เศรษฐกิจ ชีวิตของมนุษย์และอื่น ๆ ได้อย่างเพียงพอหรือทุกแบบ แต่ถ้าหากสถาบันทางศาสนาตีความข้อความสำคัญ ๆ อย่างถูกต้องโดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นภาษาธรรมแล้ว ศาสนานั้นแหละจะกลับเป็นข้อคิดของลัทธิวัตถุนิยมทุกชนิด จะต่อต้านลัทธินั้น ๆ จนไม่อาจเกิดขึ้นในโลกได้เลย (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: 36)

การทำลายสิ่งแวดล้อมเกิดจากอหังการของมนุษย์ ศาสนาทุกศาสนามีวัตถุประสงค์เพื่อลดอหังการของมนุษย์ ให้มนุษย์อ่อนน้อมถ่อมตน จะได้อยู่อย่างกลมกลืนกับเพื่อนมนุษย์และสรรพสิ่ง ทฤษฎีทางศาสนาจะกล่าวถึงเรื่องโลกและชีวิตคืออะไร และมนุษย์ต้องปฏิบัติตัวอย่างไรจึงจะสอดคล้องและเป็นไปตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติ บทบาทที่สำคัญของศาสนา คือ การให้คำตอบในเรื่องความสุขที่ไม่ใช่วัตถุ (non- material happiness) หรือความสุขสามารถเพิ่มได้โดยไม่ต้องเพิ่มความต้องการทางวัตถุ นั่นหมายถึงว่าถ้ามนุษย์สามารถมีความสุขได้โดยไม่ต้องใช้วัตถุที่มากเกินไปจนจำเป็นแล้ว ก็เป็นคำตอบในเรื่องการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม (ประเวศ วะสี, 2535: 241)

พุทธทาสภิกขุ (2535: 196) กล่าวถึง อารยธรรมทางวิญญาณ คือ ความรู้ความเจริญ ที่เป็นการบังคับจิต ตามหลักพุทธบริษัทนั้นถือว่า ทุกอย่างขึ้นอยู่กับจิต เป็นไปตามอำนาจของจิต จัดการกับจิตให้มีผลเป็นความสงบสุขและมีอำนาจเหนืออารยธรรมทางวัตถุทั้งหลาย เมื่อคนบังคับจิตได้ก็สามารถแก้ปัญหาเกี่ยวกับสิ่งที่ยาวให้หลงไหล บังคับจิตไม่ให้ตกเป็นทาสของวัตถุ ทำให้สงครามไม่เกิดขึ้น บังคับจิตไม่ให้เบียดเบียนกันได้ดีเป็นพิเศษ (พุทธทาสภิกขุ, 2535: 202-203) การบังคับจิตในพุทธศาสนา ได้จากการบังคับจิตตามแบบแห่งอานาปานสติ ทั้ง 4 หมวด หรือ 16 ขั้น โดยหมวดที่ 1 คือ ขั้นที่ 1 ถึงขั้นที่ 4 ทำเพื่อให้สามารถระงับสิ่งปรุงแต่งกาย จนสามารถควบคุมกายได้ หมวดที่ 2 คือ ขั้นที่ 5 ถึงขั้นที่ 8 ทำเพื่อให้สามารถระงับเครื่องปรุงแต่งจิต คือ ควบคุมจิตได้ หมวดที่ 3 คือ ขั้นที่ 9 ถึงขั้นที่ 12 ทำเพื่อให้สามารถบังคับจิตได้ตามประสงค์ ใช้จิตทำงานอะไรก็ได้ตามประสงค์ และ หมวดที่ 4 คือ ขั้นที่ 13 ถึงขั้นที่ 16 ทำเพื่อให้เข้าถึงธรรมที่เป็นความดับทุกข์สิ้นเชิง เป็นการบังคับจิตในลักษณะใช้จิตให้พิจารณาให้รู้สึกในผลที่เป็นอุดมคติ

โดยภาพรวมแล้ว แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธทาสภิกขุ คือ การให้มนุษย์รู้จักธรรมชาติ เข้าใจกฎธรรมชาติ เพื่อมนุษย์จะได้เข้าใจว่าทุกสิ่งทุกอย่างรวมถึงมนุษย์เองก็ต้องขึ้นอยู่กับกฎธรรมชาติ ไม่สามารถหลีกเลี่ยงหรือเอาชนะได้ ให้มนุษย์พัฒนาจิตวิญญาณของตนให้สูงขึ้นเพื่อให้มองธรรมชาติด้วยความรู้สึกที่สูง คือ ให้มองว่าทุกชีวิตเหมือนกันหมด เป็นสิ่งเดียวกัน ไม่ควรข่มเหงรังแกกัน ตั้งตนเป็นศัตรูกัน ไม่ยึดมั่นถือมั่นในตัวเอง ไม่เห็นแก่ตัว ให้ปรับเปลี่ยนทัศนคติในการดำเนินชีวิตจากที่นิยมวัตถุเพียงอย่างเดียว ให้มาใส่ใจกับจิตวิญญาณให้มากขึ้น มนุษย์จะได้อยู่ร่วมกันเอง อยู่ร่วมกับธรรมชาติและสรรพสิ่ง อย่างมีมิตร

อย่างเมตตากฎนาต่อกัน โลกก็จะมีความสุขสดงงาม ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็จะมีถูกทำลายอีกต่อไป

หลักปฏิบัติในการแก้ปัญหาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พุทธทาสภิกขุมีความมุ่งหวังให้การปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเป็นไปอย่างสมบูรณ์ คือ ต้องการให้ตัดขาดจากอำนาจของกิเลสและตัณหาได้อย่างสิ้นเชิง ให้หลุดพ้นจากการถูกปรุงแต่งด้วยเหตุปัจจัยทั้งหลาย หลุดพ้นจากการยึดมั่นถือมั่นในตัวตน หรืออย่างน้อยที่สุดก็ต้องการให้มีสติปัญญารู้เท่าทันกิเลสและตัณหา ทำให้อำนาจของกิเลสและตัณหาเบาบางลง ให้ความเห็นแก่ตัวลดลง ไม่ทำลายทั้งธรรมชาติและมนุษย์ด้วยกัน สันติภาพและความสงบสุขก็จะเกิดขึ้นทั่วโลก

การเข้าถึงอตัมมยตา

อตัมมยตา หมายถึง ภาวะที่ไม่มีอะไรปรุงแต่งได้ (Un-concoctability) แปลว่า ภาวะที่จิตอยู่เหนือการปรุงแต่ง (Un-conditionability) ของสิ่งทั้งปวง เป็นอิสระต่อการปรุงแต่งของสิ่งทั้งปวง หรือภาวะที่ไม่ติดจมอยู่กับปัจจัยใด ๆ ภาวะของจิตที่ไม่มีอะไรมาปรุงแต่งให้เปลี่ยนแปลงเป็นบวกหรือเป็นลบหมายถึงไม่ยินดียินร้าย ไม่ดีใจไม่เสียใจ อตัมมยตาสามารถสร้างรากฐานของระบบสันติภาพในโลก คือ การเมือง จนมีการเมืองที่เรียกว่า ธัมมิกสังคมนิยม มีขอบเขตมหาศาล ใช้แก้วิกฤตการณ์ทุกชนิด อตัมมยตาเกิดมาจากสติอันสูงสุดก็ได้ แล้วมากลายเป็นสติอันสูงสุดยิ่งขึ้นไป เป็นตัวสติที่สูงที่สุด แล้วใช้สติที่สูงที่สุดเป็นเครื่องควบคุมชีวิต

คำว่า “ปัจจัย” หมายถึง สิ่งปรุงแต่งทำให้เกิดสิ่งใหม่ขึ้นมา มีทั้งภายนอกที่เข้ามาทางตา หู จมูก ลิ้น กาย ใจ และปัจจัยภายใน เช่น กิเลส ตัณหา มานะ ทิฏฐิ ซึ่งช่วยให้ปัจจัยภายนอกปรุงแต่งจิตใจให้เป็นไปตามกิเลส อวิชชา จากการปรุงแต่งภายนอก ทำให้เกิดความรู้สึกรู้สึกนึกคิดขึ้นภายในเป็นอันดับแรก แล้วความรู้สึกนึกคิดนี้ในภายในมันย้อนกลับมา จัดการควบคุมส่งเสริมภายนอกให้เปลี่ยนเป็นอย่างอื่นไปอีก แล้วย้อนกลับไปส่งเสริมในภายในให้รุนแรงไปกว่าเดิม คือ ภายนอกตั้งต้นส่งเสริมภายใน แล้วภายในก็กลับมาควบคุมส่งเสริมภายนอกแล้วย้อนกลับไปส่งเสริมภายใน (พุทธทาสภิกขุ, 2556: 268) ความรู้สึก ความนึกคิด อารมณ์ต่าง ๆ ของจิตถูกสร้างมาจากสิ่งแวดล้อม เป็นเสมือนผลผลิตของการปรุงแต่งของสิ่งแวดล้อม จิตจึงไม่เป็น

อิสระเพราะถูกปรุงแต่งโดยสิ่งแวดล้อมอยู่ตลอดเวลา ผลของการถูกปรุงแต่งทำให้เกิดความทุกข์ ทุกข์จากความรักที่ทำให้เกิดปัญหายุ่งยากแก่จิตใจ ทุกข์จากความโกรธความเกลียด ทุกข์จากความกลัวอย่างโง่เขลาไม่มีเหตุผล ทุกข์จากความอิจฉาริษยาระหว่างกัน ทุกข์จากความหวงแหน เกิดความกตัญญูขึ้นในใจ เป็นต้น เมื่อความทุกข์เหล่านี้เกิดขึ้น ก็จะหาทางกำจัดความทุกข์ที่ไม่ถูกต้อง โดยการทำลายกัน ทำร้ายกัน โดยหวังจะให้ความทุกข์หมดไปจากจิตใจ หาวัดดูมา บำรุงบำเรอโดยหวังว่าจะช่วยกำจัดความทุกข์ไปได้ วิธีการเหล่านี้นอกจากจะไม่สามารถกำจัดความทุกข์ได้แล้วกลับจะเป็นการสร้างทุกข์ สร้างปัญหาให้มากขึ้น ทำให้โลกวินาศมากขึ้น ทำให้จิตวิญญาณวิปริตมากขึ้น ดังนั้นเมื่อความทุกข์เกิดจากสิ่งปรุงแต่งให้เป็นไปตามกิเลส ตัณหาทางแก้ไขที่ถูกต้อง คือ การรู้จักวิธีบังคับจิตไม่ให้เกิดอารมณ์ตามสิ่งที่มาปรุงแต่ง วิธีหนึ่งที่สามารถนำมาใช้และก่อให้เกิดประโยชน์อย่างมากต่อผู้ปฏิบัติ คือ การมีอัมมมตาโดยสมบูรณ์

อัมมมตาเป็นทั้งตัวความถูกต้อง เป็นตัวรักษาความถูกต้องไว้ หรือเป็นตัวมูลเหตุให้คงความถูกต้องไว้ ไม่มีอะไรมาปรุงแต่งได้ ไม่ยอมเปลี่ยนแปลงตามสิ่งที่ปรุงแต่ง คงความคงที่อยู่ในความถูกต้อง ธรรมะที่เป็นเครื่องมือช่วยให้มีอัมมมตา คือ มีสติอยู่ตลอดเวลา เพื่อเปิดโอกาสให้วิชาธาตุ (Element of enlightenment) เข้ามา เกิดปัจจุณิโรธคือการดับแห่งทุกข์ มีปัญญาคบถ้วนถูกต้องตามที่เป็นจริง มีสัมปชัญญะ คือ ปัญญาเพื่อต่อสู้เฉพาะๆ เหตุการณ์ และมีสมาธิเพื่อช่วยให้ปัญญาที่มาต่อสู้กับเหตุการณ์เฉพาะหน้ามีประสิทธิภาพมากขึ้น

ปัญญาได้มาจากวิปัสสนา เป็นการเห็น(ทางตาเหมือนเห็นทางใจ เห็นทางใจเหมือนเห็นทางตา) อย่างแจ่มแจ้งทุกอย่าง เห็นอนิจจตา คือ ความเป็นของไม่เที่ยง เห็นทุกขตา คือ ความเป็นทุกข์เพราะไปหมายมั่นว่าเป็นนิจจตา เห็นอนัตตตา คือ ความที่บังคับไม่ได้ ในสิ่งทั้งปวงจึงไม่หลงใหลในสิ่งทั้งหลาย เหล่านี้เป็นความรู้ที่ทำให้มีอัมมมตา แล้วก็เห็นธัมมัญญูตตา คือ เห็นว่าสิ่งทั้งหลายทั้งปวงมันเป็นไปตามธรรมชาติ เป็นธรรมดาเช่นนั้นเป็นอย่างอื่นไม่ได้เห็นธัมมนิยามตา คือ มีกฎธรรมชาติบังคับตายตัวอยู่ ไม่มีใครอยู่นอกกฎธรรมชาติได้ เห็นอิทัปปัจจยตา คือ เห็นว่าทุกสิ่งทุกอย่างเป็นไปตามเหตุตามปัจจัย อาศัยกันซึ่งกันและกันแล้วจึงเกิดสิ่งใหม่ขึ้น พอถึงคราวดับก็อาศัยกันซึ่งกันและกันแล้วก็ดับลงไป เห็นสุญญตา คือ ว่างจากตัวตน แม้ความหมายหรือคุณค่าที่ถือว่าเป็นตัวตนก็ไม่มี เห็นตถตา คือ เห็นว่ามันเป็นเช่นนั้น เป็นเช่นนั้น เป็นอย่างอื่นไม่ได้ จิตไม่ถูกปรุงแต่งด้วยบวกหรือลบอีกต่อไป เรียกว่าเกิดความรู้สึกอัมมมตา คือ ความที่จิตคงที่ เป็นภาวะที่อะไรๆ มาปรุงแต่งให้เป็นอย่างใดอย่างหนึ่งไม่ได้ อะไรจะดังจิตไปก็ไม่ได้ จะดังจิตมาก็ไม่ได้ อะไรจะตรึงจิตให้ติดอยู่ที่นี้ก็ได้ ดังนั้นอัมมมตา คือ จิตใจที่คงที่เพราะเห็นความจริง

ของสิ่งทั้งปวง จนไม่ยินดียินร้ายในสิ่งทั้งปวง อตัมมยตาจึงไม่มีตัวถูกบวก ไม่มีตัวถูกลบ มืออตัมมยตา
อยู่ในใจ ไม่โกรธ ไม่กลัว ไม่ตื่นเต้น ไม่วิตกกังวล ไม่อิจฉาริษยา ไม่ตกเป็นเหยื่อของสิ่งใด ๆ
ไม่หลงความเจริญทางวัตถุ ลดจำนวนคนบ้า ลดอาชญากรรม ลดสงคราม ลดวิกฤตการณ์
ทุกชนิดในโลก ไม่เกิดอารมณ์เลวร้ายทั้งหลายขึ้นมาในใจ เมื่อไม่มีอารมณ์เลวร้ายก็ไม่มีการทำร้าย
ไม่มีการทำลายชนะทุกสิ่งทีเข้ามากกระทบ มีแต่ความสงบสุข มีแต่ความสวยงาม เมื่อใดที่ทุกคน
มืออตัมมยตา เมื่อนั้นโลกจะเป็นเหมือนมีผู้มาโปรด (Messiah) ที่ชาวพุทธ เรียกว่า ศรีอารย
เมตไตรย

การปฏิบัติอานาปานสติเป็นทางที่สมบูรณ์แบบที่สุดที่จะเข้าถึงอตัมมยตา อานาปานสติ
แปลว่า สติกำหนดที่ธรรมอย่างใดอย่างหนึ่งอยู่ทุกลมหายใจเข้าออก การฝึกอานาปานสติเพื่อให้
รู้จักโลกในทุกแง่มุม ประพฤติให้สำเร็จแล้วรู้ความสำเร็จที่ได้ประพฤติ หมวดที่ว่าด้วย เวทนา
ปิติ และสุข คือ รู้จักสภาวะ เนื้อแท้ของโลกว่าเป็นอย่างไร รู้ถึงความทุกข์ที่ซ่อนอยู่ แนวทางปฏิบัติ
อย่างกว้างๆ ของอานาปานสติมี 4 หมวด 16 ขั้นตอน (พุทธทาสภิกขุ, 2535: 8-11) มีดังนี้

หมวดที่ 1 (ขั้นที่ 1 ถึงขั้นที่ 4) กายานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการกำหนดสติในการตาม
เห็นกาย คือ ลมหายใจกับร่างกายที่สัมพันธ์กันอยู่แล้วควบคุมได้

ขั้นที่ 1 กำหนดลมหายใจยาวอยู่ทุกครั้งที่หายใจเข้าออก

ขั้นที่ 2 กำหนดลมหายใจสั้นอยู่ทุกครั้งที่หายใจเข้าออก

ขั้นที่ 3 กำหนดข้อเท็จจริงที่ว่า ลมหายใจนี้เป็นเครื่องปรุงแต่งร่างกาย อยู่ทุกครั้งที่หายใจ
เข้าออก

ขั้นที่ 4 กำหนดการทำลมหายใจให้ละเอียดลงๆ จนถึงที่สุดอยู่ทุกครั้งที่หายใจเข้าออก

หมวดที่ 2 (ขั้นที่ 5 ถึงขั้นที่ 8) เวทนานุปัสสนาสติปัฏฐาน เป็นการตั้งสติกำหนดลงไปที่ เวทนา ในลักษณะต่างๆกัน 4 อย่าง

ขั้นที่ 5 ให้เอาปิตินั้นมากำหนดอยู่ทุกครั้งที่หายใจเข้าออก ว่าปิติเป็นอย่างไร ให้รู้สึก ชื่นชอบในปิตินั้นอยู่จนรู้จักปิตินั้นดี

ขั้นที่ 6 เปลี่ยนจากปิติ คือ ความพอใจเป็นความสุข จะมีความประณีตกว่าสงบกว่า กำหนดความสุขอยู่ทุกครั้งที่หายใจเข้าออก

ขั้นที่ 7 ทั้งปิติและสุขนี้เรียกว่า เวทนา อันเป็นเครื่องปรุงแต่งจิต ให้พิจารณาว่าปรุงแต่ง จิตอย่างไร

ขั้นที่ 8 พยายามกำหนดการกระทำ ให้เวทนานี้ทำหน้าที่ปรุงแต่งจิตน้อยลง ๆ จนกระทั่ง ไม่มีการปรุงแต่งจิต

หมวดที่ 3 (ขั้นที่ 9 ถึงขั้นที่ 12) จิตตานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การกระทำที่ใช้สติกำหนด ความเป็นไปในจิต หรือเกี่ยวกับจิต

ขั้นที่ 9 กำหนดลงไปที่ลักษณะของจิตว่า จิตมีปิติ จิตมีโลภะ จิตมีปฏิฆะหงุดหงิด คือ ให้รู้ว่าจิตกำลังเป็นอย่างไร อยู่ทุกครั้งที่หายใจเข้าออก

ขั้นที่ 10 กำหนดอยู่ที่การกระทำจิตให้อยู่ในอำนาจของเรา ในลักษณะที่เป็นความเบิกบาน ปราโมทย์ คือ อิม หรือเย็น หรือพอใจในตัวเอง อยู่ตลอดที่หายใจเข้าออก

ขั้นที่ 11 กำหนดความคิดที่จิตให้อยู่ในอำนาจของเรา เพื่อให้ตั้งมั่น ให้แน่วแน่ ให้มั่นคง ไม่ให้รู้สึกปราโมทย์จะอยู่อย่างหนึ่งได้ตามต้องการ

ขั้นที่ 12 กำหนดความที่เราสามารถทำจิตให้ปลดเปลื้องจากสิ่งที่มากลุ้มรุมจิต อะไรที่มา เกาะเกี่ยวจิตก็เปลื้องออกเสีย ทำจิตให้เกลี้ยง อยู่ตลอดที่หายใจเข้าออก

หมวดที่ 4 (ขั้นที่ 13 ถึงขั้นที่16) ธรรมานุปัสสนาสติปัฏฐาน คือ การพิจารณาเพื่อ
ความเห็นแจ้งหรือการเห็นซึ่งธรรม (สิ่งที่มาปรากฏอยู่ภายในความรู้สึก) เป็นวิธีของวิปัสสนา

ขั้นที่ 13 เห็นชัดแจ้งอยู่ในความเป็นอนิจจังของสังขารทั้งปวง เห็นอย่างไม่ขาดตอน

ขั้นที่ 14 เมื่อกำหนดความไม่เที่ยงสำเร็จ จิตจึงคลายจากการยึดมั่นถือมั่น หรือกิเลส
ทุกครั้งที่มีกิเลสใจเข้าออก

ขั้นที่ 15 กำหนดตัวความดับทุกข์เป็นอารมณ์ เป็นความรู้สึกจริง ๆ ที่เกิดขึ้นอยู่ในใจ
ต่อความดับของกิเลสและความทุกข์ ในทุกครั้งที่มีกิเลสใจเข้าออก

ขั้นที่ 16 ความยึดมั่นถือมั่นถูกสลัดทิ้ง ไม่ยึดมั่นว่าเป็นของตนอีกต่อไป รู้สึกอย่างนี้
ทุกลมหายใจเข้าออก

การดับไปแห่งตัวกู-ของกู

เพื่อความเข้าใจจึงมีการแบ่งตัวกูออกได้เป็นชั้น ๆ คือ ตัวกูที่ชั่ว ตัวกูที่ดี ตัวกูที่เบาบาง
ลงๆ และตัวกูที่ว่างจากความรู้สึกว่ามีตัวกู ทำให้เราได้รูปของการปฏิบัติเกี่ยวกับตัวกูเป็น 3 ชั้น
ด้วยกัน คือ กำจัดตัวกูที่ชั่วให้สูญสิ้นไป สร้างตัวกูที่ดีขึ้นมา และทำตัวกูนั้นให้เบาบางลงจนกระทั่ง
ไม่มีเหลือ (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: 87) อย่าให้วิถีจิตหาหรือความลึกลับอันเป็นเครื่องรบกวน
ความเชื่อและปัญญาไม่ให้อยู่ในร่องรอยได้เพราะจะทำให้เกิดความไม่แน่ใจในการยึดมั่นความดี
และความยุติธรรม ถ้าเราดับความลึกลับหรือควบคุมความลึกลับได้ หมายความว่าเราดับหรือ
ควบคุมตัวกูและของกูได้ และควรมองให้เห็นชัดเจนว่าอาการแห่งความลึกลับก็คือลักษณะ
อย่างหนึ่งของตัวกู-ของกู (พุทธทาสภิกขุ, ม.ป.ป.: 170)

วิธีการขจัดตัวกู-ของกูให้เบาบางจนถึงไม่มีเหลือนั้น ทำได้โดยให้พิจารณาอย่างสม่ำเสมอ
ว่าตัวกู-ของกูนี้เป็นเพียงมายา เพราะมายา คือ สิ่งที่ไม่มีความจริง เป็นภาพลวงตา (Hallucination)
ในทางพุทธศาสนาสัญญาวิปลาส คือ ความหมายมั่นสำคัญผิดเพราะอำนาจของมายาเป็นเครื่อง
พรางตา เห็นสิ่งที่ไม่เที่ยงว่าเที่ยงหมายมั่นว่าเที่ยง เห็นสิ่งที่เป็นทุกข์ว่าสุขแล้วหมายมั่นว่าสุข
เห็นสิ่งที่โดยเนื้อแท้ไม่เป็นตัวเป็นตนไม่ใช่ตัวไม่ใช่ตน ไม่มีความหมายแห่งตัวตนเลย ว่าเป็นตัว
เป็นตน

จะทำให้เรารู้สึกว่าตัวตนที่แท้เป็นเพียงมายา ตามวิถีทางของอาการที่เรียกว่า ปฏิจสมุปบาท คือ อาการของสิ่งต่าง ๆ ที่อาศัยสิ่งหนึ่งแล้วปรุงสิ่งหนึ่งขึ้น แล้วอาศัยสิ่งนั้นปรุงอีกสิ่งหนึ่งขึ้น อาศัยสิ่งนั้นแล้วปรุงอีกสิ่งหนึ่ง คือ อาศัยกันเกิดขึ้นเท่านั้น ไม่ได้มีตัวจริงเพียงแต่อาศัยกันแล้วเกิดขึ้น ดังนั้นวิธีการจะได้ประโยชน์คืออย่าให้มันอาศัยกันเกิดขึ้นได้ ให้ตัดตอนมันเสีย

การดับไปแห่งตัวกูและของกูด้วยสติปัญญาอย่างธรรมแท้ทำให้เกิดความสงบเย็น เกิดความสมบูรณ์แห่งสติสัมปชัญญะซึ่งทำให้เขาสามารถให้ความปลอดภัยแก่ตนเองและผู้อื่น อย่างกว้างขวางไม่มีประมาณ

ใช้หลักของศาสนา

ควบคุมสัญชาตญาณแห่งความรู้สึกว่ามีตัวตนอันเป็นแม่บทของสัญชาตญาณอื่น ๆ ไว้ด้วยการศึกษาและปฏิบัติธรรมะอย่างถูกต้อง คือ สติ สัมปชัญญะ ปัญญา และสมาธิ ซึ่งทั้ง 4 ประการนี้ ฝึกได้จากอานาปานสติ 16 ขั้น เพื่อไม่ต้องการให้มนุษย์ตกอยู่ในธรรมชาติฝ่ายต่ำอันจะเป็นปัญหาให้เกิดโลภะ โทสะ โมหะ เกิดทุกข์ทรมาน และเพื่อให้มนุษย์ดำเนินวิถีชีวิตไปในธรรมชาติฝ่ายสูงมีความเป็นมนุษย์อย่างถูกต้องต่อความหมายของคำว่ามนุษย์ เรียกว่า มีสมบัติอันแท้จริง คือ มีความเป็นมนุษย์ทั้งสมบัติทั้งฝ่ายวัตถุ สมบัติฝ่ายจิตและฝ่ายวิญญาณ ไม่ใช่เป็นมนุษย์แต่ในด้านวัตถุอย่างเดียว และเพื่อพัฒนาเป็นสัญชาตญาณแห่งความเป็นโพธิ คือ มีความรู้ที่ถูกต้อง ก็สามารถจะควบคุมความฉลาดของตนไว้ให้อยู่ในขอบเขตของความถูกต้อง อันเป็นหนทางของการแก้ปัญหาและหนทางแห่งการดับทุกข์

ศาสนิกแห่งศาสนานั้น ๆ ควรเรียนรู้และปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงหัวใจของศาสนาแห่งตน เพราะทุกศาสนามีความมุ่งหมายที่จะทำลายความเห็นแก่ตัว ทุกศาสนามีความมุ่งหมายที่จะให้เกิดสันติสุขแก่บุคคลและสันติภาพของสังคม เพื่อให้มนุษย์สามารถอยู่ร่วมกันอย่างสงบสุข ดังนั้นศาสนิกแห่งศาสนาที่เชื่อถือในพระเจ้ายกก็เรียนรู้และปฏิบัติเพื่อเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตนตามพระเจ้าของตนหรือตามศาสดาของตน ศาสนิกแห่งศาสนาที่เชื่อในวิวัฒนาการ ตามกฎเกณฑ์ของธรรมชาติอย่างกฎที่ปัจจุบันยาก็เรียนรู้และปฏิบัติเพื่อเข้าถึงหัวใจแห่งศาสนาของตน

มนุษย์ควรทำความเข้าใจกันระหว่างศาสนาเพื่อแก้ปัญหาการกระทบกระทั่งวิวาทกัน
ในระหว่างศาสนา ซึ่งมีผลมาถึงบุคคล ผลใหญ่โตไปถึงปัญหาทางการเมืองและลูกหลานจนเกิด
เป็นสงครามซึ่งในที่สุดก็จะทำลายล้างทุกสิ่งทุกอย่างรวมถึงมวลมนุษยชาติ ทุกศาสนาจึงต้อง
ร่วมมือกันสร้างสันติภาพของโลก ทุกศาสนาต้องทำความเข้าใจกันใหม่ให้ถูกต้องด้วยการ
แลกเปลี่ยนสิ่งที่เรียกว่าสัมมาทิฐิแก่กันและกันว่าสิ่งอะไรจะช่วยโลกได้ สิ่งอะไรจะช่วยมนุษย์
ได้เพราะมนุษย์จำเป็นต้องอยู่ร่วมโลกกัน

สร้างธัมมิกสังคม คือ เป็นสังคมที่ประกอบด้วยความถูกต้อง ไม่เกิดโทษกับฝ่ายใด
แต่เกิดประโยชน์กับทุกฝ่าย เป็นสังคมที่มุ่งหมายให้ทุกคนลดความมีตัวตน หรือไม่เห็นแก่ตัว
รักผู้อื่นได้ รักสิ่งที่มีชีวิตได้ เอื้อเฟื้อเผื่อแผ่ความสุขไปถึงเพื่อนมนุษย์ทุกคน สัตว์ได้รู้จักงานทุกตัว
ต้นไม้ทุกต้น

ให้การศึกษาที่ถูกต้อง

การศึกษาที่ถูกต้อง คือ เป็นการศึกษาที่รู้จักควบคุมความฉลาดให้ถูกต้อง ไม่โดย
ประโยชน์ ไม่หลอกลวงแย่งชิง ไม่ล้วงเอาประโยชน์ และควบคุมความเห็นแก่ตัว ต้องไม่เป็น
การศึกษาที่เป็นแบบสุนัขหางด้วน เพราะการศึกษาแบบสุนัขหางด้วนไม่ได้สอนไม่ได้เรียนรู้ทาง
จิตใจที่สูงอย่างมนุษย์ ไม่มีจิตใจเป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง เป็นการศึกษาที่ละเลยบทเรียนทางศีลธรรม
เป็นการศึกษาที่ปราศจากการปลูกฝังจริยธรรม เพื่อให้เป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง เพื่อการจัดตั้งระบบ
การเมือง ระบบเศรษฐกิจ ระบบการปกครอง หรือทุกอย่างให้ถูกต้อง การศึกษาต้องไม่
ให้ความสำคัญไปในทางวัตถุธรรมอย่างเดียว ให้นำเอาวัฒนธรรมเดิมๆที่เหมาะสมกับเชื้อชาติและ
ท้องถิ่น ทั้งศิลปะและความงามของธรรมชาติที่ทำให้เข้าถึงความงามด้านจิตใจ การศึกษา
ที่ถูกต้องจึงมีจุดมุ่งหมายที่จะช่วยเพื่อนมนุษย์ให้พ้นจากปัญหายุ่ยากทั้งฝ่ายกายและฝ่ายจิต

ใช้หลักของสหกรณ์

หลักสหกรณ์ที่เป็นสากลบางประการนั้น สมาชิกต้องมีความสมัครใจและเปิดโอกาส
ให้กับคนทั้งปวงโดยปราศจากความลำเอียงใดๆทางสังคม นอกจากนี้กิจการสหกรณ์ต้องเป็น
องค์กรประชาธิปไตยสมาชิกหนึ่งคนเท่ากับหนึ่งเสียง และควรร่วมมืออย่างจริงจังกับสหกรณ์อื่น
ทั้งในระดับภูมิภาค ระดับชาติ และระดับระหว่างชาติ (กรมส่งเสริมสหกรณ์, 2522: 9-10) ดังนั้น

หลักสหกรณ์จึงเป็นระบบที่ต้องการให้สมาชิกอยู่กันอย่างเพื่อน ไม่มีนายทุน ไม่มีนายจ้าง ไม่มีลูกจ้าง ไม่มีชนชั้นกรรมาชีพ มีแต่เพื่อนที่ช่วยกันสร้างชุมชน สร้างสังคม และสร้างโลก สร้างสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม เพื่อช่วยสร้างโลกที่สวยงาม จักรวาล (cosmic) ทั้งหมดก็อยู่กันอย่างสหกรณ์ ดวงอาทิตย์ ดวงจันทร์ ดวงดาวต่าง ๆ จักรวาลทั้งหมดก็อยู่กันอย่างสหกรณ์ มันเนื่องกันและกัน สัมพันธ์กันและกันจึงอยู่ได้ มนุษย์ สัตว์เดรัจฉาน ต้นไม้ แผ่นดิน อยู่กันอย่างประสานงานกันแบบสหกรณ์ อวัยวะทุกส่วนในร่างกายทำงานกันอย่างสหกรณ์ ชีวิตจึงอยู่รอดได้ แต่ถ้าหากมีความเห็นแก่ตัว(Selfishness)ของสมาชิก การประสานสัมพันธ์อย่างเพื่อน อย่างระบบสหกรณ์ก็ไม่อาจดำรงอยู่ได้ ดังนั้นหากต้องการสร้างโลกที่สวยงาม สร้างระบบนิเวศที่สมบูรณ์ จึงควรเร่งทำลายความเห็นแก่ตัว เพียงแค่ความไม่เห็นแก่ตัว (Non-Selfishness) ก็พอไม่ต้องถึงขนาด Selfless เพราะมากเกินไป โลกกำลังเป็นโลกของความเห็นแก่ตัวหรือความเห็นแก่ตัวกำลังครองโลก สร้างปัญหาทุกชนิด ไม่เฉพาะปัญหานิเวศวิทยา มีการสร้างเรือนจำเพิ่ม เพิ่มตำรวจ มีศาลเพิ่ม โรงพยาบาลบ้าเพิ่ม จนแทบไม่มีเงินจะสร้างแล้วก็เพราะความเห็นแก่ตัว (พุทธทาสภิกขุ, 2533: 34-37)

โดยรวม แนวทางการปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของท่านพุทธทาสภิกขุที่สมบูรณ์ที่สุด คือ การเข้าถึงอตัมมยตา โดยการปฏิบัติอานาปานสติทั้ง 16 ขั้นตอน ซึ่งจะทำให้คนปฏิบัติหลุดพ้นจากการครอบงำจากสิ่งทั้งปวง ไม่ยึดมั่นถือมั่น จิตเป็นอิสระ มองโลกตามกฎของธรรมชาติ ไม่ทำลายธรรมชาติ แต่การปฏิบัติอานาปานสติทั้ง 16 ขั้นตอนเพื่อให้ได้ผลอาจจะต้องใช้ระยะเวลาและความพยายามในส่วนของแต่ละปัจเจกบุคคลมาก การแนวปฏิบัติแนวทางอื่นเพื่อการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมยังมีอีกหลายทางอย่างเช่น การพิจารณาอย่างสม่ำเสมอถึงความ เป็นมาของตัวตน การเข้าถึงหลักศาสนาแห่งตน การเข้าใจกันในระหว่างศาสนาเพื่อไม่ให้เกิด การวิวาทในระหว่างศาสนาและสร้างสันติภาพในโลก หรือให้การศึกษาที่ถูกต้องเพื่อให้เป็นมนุษย์ ที่ถูกต้อง มีความฉลาดที่จะควบคุมความเห็นแก่ตัว หรือการใช้ระบบสหกรณ์เพื่อให้มนุษย์อยู่ ร่วมกันช่วยเหลือกันระหว่างชุมชน ช่วยเหลือกันในประเทศ และช่วยเหลือกันระหว่างประเทศ อย่างมีมิตรที่ดี

บทที่ 4

การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามความคิดของฟริตจอฟ คาปรั้า

ประวัติและผลงาน

ฟริตจอฟ คาปรั้า (Fritjof Capra) เป็นชาวออสเตรียเกิด เมื่อ 1 กุมภาพันธ์ ปี ค.ศ. 1939 จบการศึกษาระดับปริญญาเอกด้านทฤษฎีฟิสิกส์ จากมหาวิทยาลัยเวียนนา ประเทศออสเตรีย คาปรั้า เป็นนักฟิสิกส์ที่มีชื่อเสียง เป็นนักนิเวศวิทยาแนวลึก และนักทฤษฎีระบบ ขณะเดียวกันก็มี ความสนใจในศาสนาตะวันออกอย่าง เช่น ฮินดู พุทธศาสนา โดยเฉพาะลัทธิเต๋า ทำให้เขามี ความเข้าใจอย่างลึกซึ้งในแนวคิดที่เป็นรากฐานของทั้งสังคมตะวันตกและสังคมตะวันออก คาปรั้า ได้รับประสบการณ์เรื่องการร่ำร่ำของชีวิตและประสบการณ์ในการทำงานอื่นอีกมาก ทำให้ เขาสามารถที่จะเชื่อมโยงความคิดพื้นฐานในศาสนาและปรัชญาทางตะวันออกเข้ากับวิชาฟิสิกส์ ใหม่ คาปรั้าจึงได้ตระหนักชัดเจนยิ่งขึ้นว่า โลกทัศน์ซึ่งมันคงไม่แปรเปลี่ยน อันสอดคล้องกับ ปัญญาโบราณของตะวันออกได้เริ่มก่อตัวขึ้นแล้วในวิชาฟิสิกส์สมัยใหม่ ผลงานเขียนของคาปรั้า ได้รับความนิยมนมากมาย เช่น เต๋าแห่งฟิสิกส์ (The Tao of Physics) จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ (The Turning Point) ข่ายใยชีวิต (The Web of Life) โยงใยที่ซ่อนเร้น (The Hidden Connections) เป็นต้น

แนวคิดเกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของคาปรั้าจากหนังสือที่กล่าวมาข้างต้นนั้น ได้กล่าวถึงจุดกำเนิดเริ่มแรกของสิ่งมีชีวิตที่วิวัฒนาการมา ธรรมชาติและสิ่งมีชีวิตมีกลไกควบคุม ตนเอง กลไกในการรักษาตนเอง และกลไกในการจัดการตนเอง คาปรั้า ชี้ให้เห็นว่าระบบของ ธรรมชาติและสรรพสิ่งไม่ว่าจะเป็นมนุษย์ สัตว์ ต้นไม้ สิ่งแวดล้อมต่าง ๆ มีความเกี่ยวข้องโยงใย กันทั้งโลก สรรพชีวิตต่างอยู่ร่วมกัน ช่วยเหลือเกื้อกูลกันอย่างข่ายใยที่โยงใยถึงกัน รวมถึงทัศนะ ใหม่เกี่ยวกับความเป็นจริงตั้งอยู่บนพื้นฐานที่ว่าปรากฏการณ์ทุกอย่างไม่ว่าในทางชีววิทยา จิตวิทยา สังคม วัฒนธรรม เศรษฐศาสตร์ สิ่งแวดล้อม ฯลฯ ล้วนแต่มีความสัมพันธ์เชื่อมโยงกัน ต่างเป็นเหตุเป็นปัจจัยแก่กันและกันอย่างสำคัญ ทัศนะดังกล่าวอยู่เหนือขอบเขตของวิชาการ สาขาใดสาขาหนึ่ง ซึ่งปัจจุบันยังไม่มีกรอบโครงเพียบพร้อมที่จะเอื้อให้เห็นทัศนะแบบทออย่างใหม่ นี้ แต่แนวโน้มของกรอบดังกล่าวได้เริ่มปรากฏเป็นรูปเป็นร่างขึ้นโดยบุคคล ชุมชนและเครือข่าย ซึ่งกำลังพัฒนาวิธีคิดแบบใหม่และจัดตัวให้เข้ากับหลักการใหม่นี้ คาปรั้าได้กล่าวถึงการเปลี่ยน

ทัศนะการมองความเป็นจริงแบบกลไก ส่วนลดและแยกส่วน มาเป็นแบบองค์รวมที่รวมเอาระบบ การมองชีวิต จิตใจ ความสำนึก และวิวัฒนาการแบบต่างๆที่เกิดขึ้นมา รวมถึงกรอบโครงทาง ความคิดอย่างใหม่เกี่ยวกับวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี การมองโลกเชิงนิเวศวิทยาและเชิงอัตถินิยม ซึ่งแก่นแท้แล้วเป็นศาสนธรรมหรือเรื่องทางจิตวิญญาณ อันจะนำไปสู่การเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้ง ในโครงสร้างทางสังคมและการเมือง

คาปรั้าชี้ให้เห็นว่ามนุษย์เป็นต้นเหตุหลักของการทำลายสิ่งแวดล้อม โดยกลุ่มทุนนิยม ใช้เทคโนโลยีชุดเอาทรัพยากรธรรมชาติอย่างบ้าคลั่งเพื่อมาผลิตเป็นสินค้าสร้างความร่ำรวยให้กับ ตนเอง นอกจากนี้เทคโนโลยีต่าง ๆ ที่นำมาใช้เป็นตัวทำลายสิ่งแวดล้อมรวมถึงทำลายมนุษย์ ด้วยกันเอง อย่างเช่น การใช้พลังงานนิวเคลียร์รวมถึงการสะสมอาวุธนิวเคลียร์ ซึ่งกลุ่มพ่อค้า อาวุธได้พยายามให้นานาประเทศมีไว้ครอบครอง หรือการใช้สารเคมีในการทำเกษตรกรรม ซึ่งนอกจากจะก่อพิษภัยให้กับมนุษย์อย่างมากแล้ว ยังเป็นการทำลายความสมบูรณ์ของระบบ นิเวศอีกด้วย ถึงกระนั้นกลุ่มทุนนิยมยังสร้างความร่ำรวยให้กับตัวเองอย่างไม่รู้จักพอและที่เลวร้าย มากคือพยายามทำทุกวิถีทางโดยไม่สนใจว่าโลกกำลังเข้าสู่ภาวะวิกฤต ผู้คนจำนวนมากกำลัง ออดอยาก ได้รับพิษภัยจากสภาพแวดล้อมที่เสื่อมโทรม เกิดโรคภัยที่ร้ายแรง สภาพจิตที่เลวร้าย และภัยพิบัตินานัปการ

ที่กล่าวมาข้างต้นเป็นแนวคิดกว้าง ๆ ที่คาปรั้าบอกให้รู้เกี่ยวกับธรรมชาติ ทัศนะหรือ แนวคิดที่มนุษย์พึงมีต่อธรรมชาติ สาเหตุที่มนุษย์ทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ผลกระทบ ที่เกิดขึ้นจากการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม คาปรั้าจึงได้เสนอแนวคิดในการแก้ปัญหา และอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม โดยการแก้ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย อย่างเช่น ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ชักนำให้ประเทศในโลกที่สามปลูกพืชชนิดเดียวในปริมาณที่มากมาย ซึ่งเป็นการทำลายระบบนิเวศและความหลากหลายทางอาหาร คาปรั้าจึงได้เสนอทางแก้ปัญหา โดยให้เกษตรกรมาปลูกพืชที่มีความหลากหลาย ปลูกพืชโดยใช้อินทรีย์สารแทนการใช้สารเคมี เพื่อลดการทำลายดินและสภาพแวดล้อม หรือการใช้พลังงานฟอสซิลจำนวนมากที่ส่งผล กระทบให้เกิดภาวะโลกร้อนและมลภาวะ คาปรั้าได้เสนอทางแก้ปัญหาโดยการใช้พลังงานทดแทน ที่สะอาดและปลอดภัย เพื่อลดปริมาณก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ที่ทำให้เกิดภาวะโลกร้อนและ ลดมลพิษจากการใช้พลังงานฟอสซิล เป็นต้น

สาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

คาปรีา มีแนวคิดว่าต้นเหตุของการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อมเริ่มต้นมาจากแนวคิดของปรัชญาตะวันตกที่มีฐานมาจากวัฒนธรรมของชนเผ่าที่อาศัยอยู่ในที่มีอากาศหนาวจัด พื้นที่ไม่พอต่อการดำรงชีวิต ต้องดิ้นรนต่อสู้แย่งชิง จึงยกย่องการทำสงคราม นับถือเทพเจ้าแห่งสงคราม และรากฐานของปรัชญาตะวันตกที่เชื่อว่ามนุษย์ต้องเอาชนะธรรมชาติ มนุษย์จึงได้พยายามหาวิธีที่จะเป็นผู้พิชิตธรรมชาติ เป็นนายเหนือธรรมชาติ ทำให้ชาวตะวันตกมีชีวิตอยู่ร่วมกับสงครามและการแย่งชิง มีฐานความคิดที่เชื่อในเรื่องผู้ชายเป็นใหญ่ เชื่อในลัทธิวีรชนที่เกิดในสงคราม ยกย่องผู้นำที่โดดเด่นและเข้มแข็ง เชื่อในความสุดยอดของวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี และนี่คือที่มาและกำเนิดระบบเศรษฐกิจโลก(ทุนนิยมและสังคมนิยม)ซึ่งเติบโตมาจากการปล้นชิงและล่าอาณานิคม (ยุค ศรีอาริยะ, 2551: 75)

วิวัฒนาการของปรัชญาตะวันตกเริ่มตั้งแต่สมัยปรัชญากรีกอันเป็นบ่อเกิดแห่งภูมิปัญญาตะวันตกจนถึงปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ที่ทำให้ความสนใจอย่างมากกับวิทยาศาสตร์ เมื่อวิทยาศาสตร์เจริญขึ้นอย่างมาก ทำให้เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรมอันเป็นที่มาสำคัญของการทำลายสิ่งแวดล้อม

ความก้าวหน้าของวิทยาศาสตร์เริ่มต้นจากปรัชญากรีกยุคโบราณ โดยนักปรัชญาในยุคนี้มีแนวคิดและหาคำตอบเกี่ยวกับปฐมธาตุของโลกและสรรพสิ่ง เพื่อจะได้รู้ถึงความจริงสูงสุดเกี่ยวกับโลก (พระธรรมโกศาจารย์, 2552: 47) และได้พัฒนาเข้ามาสู่ยุคเรืองรุ่งของปรัชญากรีก โดยเฉพาะอริสโตเติลนักปรัชญาผู้ยิ่งใหญ่คนหนึ่งของโลก ความยิ่งใหญ่ของอริสโตเติลเกิดจากการสร้างระบบปรัชญาที่ครอบคลุมศาสตร์ต่างๆหลายสาขา ได้แก่ ตรรกศาสตร์ ดาราศาสตร์ ฟิสิกส์ ชีววิทยา สัตววิทยา อภิปรัชญา ญาณวิทยา จิตวิทยา วาทศิลป์ จริยศาสตร์ รัฐศาสตร์ และสุนทรียศาสตร์ ในยุคนี้มีการเปลี่ยนประเด็นปัญหาจากอภิปรัชญามาเป็นญาณวิทยาและจริยศาสตร์ นักปรัชญาในยุคนี้ได้ให้ความสนใจเรื่องความคิดและความประพฤติของมนุษย์ จนเข้าสู่ยุคเสื่อมของปรัชญากรีกโดยโพลติอุสแห่งลัทธิเพลโตใหม่ เสนอว่าพระเจ้าเป็นความจริงสูงสุดที่มนุษย์ไม่อาจเข้าถึงได้ด้วยประสาทสัมผัสหรือเหตุผล แต่เข้าถึงได้ด้วยอภิมโนคติญาณที่เกิดขึ้นในขณะที่มีประสบการณ์ทางศาสนาอันลึกลับ (พระธรรมโกศาจารย์, 2552: 365) ทำให้นักปรัชญากรีกที่ชำนาญการคิดอย่างมีเหตุผลตามหลักตรรกศาสตร์ เปลี่ยนไปใช้วิธีลึกลับทางศาสนาจนทำให้ปรัชญากรีกยุคโบราณสิ้นสุดลงและเข้าสู่ปรัชญาตะวันตกสมัยกลาง

ปรัชญาตะวันตกสมัยกลางเป็นการผสมผสานระหว่างปรัชญากับศาสนาคริสต์ศาสนา ถือเป็นยุคมืดแห่งปรัชญา เพราะได้มีการประยุกต์ใช้ระบบความคิดของกรีกให้เหมาะสมกับ คำสอนของคริสต์ศาสนาให้มากที่สุด ทำให้ปรัชญาเข้าไปบริการศาสนาและกลายเป็นคนรับใช้ ของเทววิทยาไปในที่สุด วิทยาการสมัยกลางจึงมุ่งไปในเรื่องศาสนา สิ่งต่าง ๆ ล้วนสัมพันธ์กับ พระเจ้า ต่อมาความเชื่อเช่นนี้ถูกละเลยและถูกแทนที่ด้วยความสนใจต่อความสัมพันธ์ที่ปัจเจกชน มีต่อสังคมของตนและสิ่งแวดล้อมทางกายภาพ วิทยาศาสตร์สมัยกลางอยู่บนรากฐานของเหตุผล และศรัทธาไปพร้อม ๆ กัน และเป้าหมายหลักคือการเข้าใจความหมายและสาระสำคัญของสิ่งต่าง ๆ มากกว่าต้องการคาดการณ์และควบคุม นักวิทยาศาสตร์สมัยกลางจะค้นหาเจตนาที่ซ่อนเร้น อยู่เบื้องหลังปรากฏการณ์ทางธรรมชาติ โดยพิจารณาว่าสิ่งต่างๆเกี่ยวกับพระเจ้า วิญญาณของ มนุษย์และจริยธรรมเป็นเรื่องที่มีความหมายสูงสุด (พระประชา ปสนุนธมโม และคณะ, 2549: 54) ในช่วงยุคกลางตอนปลายได้เกิดความนิยมที่จะเล่นแร่แปรธาตุ มีความสนใจในไสยศาสตร์และ โหราศาสตร์ ซึ่งต่อมาได้กลายมาเป็นวิชาเคมีและดาราศาสตร์

ความคิดและคุณค่าในสมัยกลางได้เกาะเกี่ยวไปกับวัฒนธรรมตะวันตกหลายสายโดยมี การปฏิวัติทางวิทยาศาสตร์และการปฏิวัติทางอุตสาหกรรมรวมอยู่ด้วย ทั้งหมดนี้ได้ก่อให้เกิด ความเชื่อว่าวิธีการทางวิทยาศาสตร์เป็นวิธีเดียวที่จะหาความรู้ที่แท้จริงได้กับการมองจักรวาลว่า เป็นระบบเครื่องจักรกลที่ประกอบขึ้นจากองค์ประกอบทางวัตถุที่แยกขาดจากกันเป็นส่วน ๆ และให้ทัศนะต่อชีวิตในสังคมว่า คือ การต่อสู้เพื่อความอยู่รอดรวมทั้งก่อให้เกิดความเชื่อและ ศรัทธาในความก้าวหน้าทางวัตถุอย่างไม่มีที่สิ้นสุด โดยอาศัยความเจริญทางเศรษฐกิจ และเทคโนโลยี (Capra, 1988: 31)

หลังยุคกลางสิ้นสุดลงและเข้าสู่ปรัชญาตะวันตกสมัยฟื้นฟูศิลปวิทยาการ (Renaissance) สมัยนี้ได้พัฒนาความรู้โดยเน้นวิทยาศาสตร์ ฟิสิกส์ เคมี ฯลฯ ในช่วงนี้ได้เกิดขบวนการมนุษยนิยม (Humanism) และความคิดแบบวิทยาศาสตร์ขึ้น ซึ่งมีอิทธิพลอย่างยิ่งต่อปรัชญาสมัยใหม่ นอกจากนี้การศึกษาโดยใช้หลักเหตุผลของกลุ่มมนุษยนิยมยังเป็นพื้นฐานสำคัญของการพัฒนา องค์ความรู้ทางวิทยาศาสตร์และทำให้เกิดการปฏิวัติวิทยาศาสตร์ที่เริ่มในคริสต์ศตวรรษที่ 16 เมื่อนักคณิตศาสตร์ นักดาราศาสตร์ และนักฟิสิกส์ นำเอาปรัชญากับเทคโนโลยีมาผสมผสานกัน เพื่อให้มนุษย์มีภาพพจน์ใหม่ต่อจักรวาลในรูปของจักรกล

จากนั้นปรัชญาตะวันตกสมัยใหม่ เริ่มก่อตัวขึ้นด้วยการปฏิวัติแนวความคิดทางปรัชญาของสมัยกลางที่เน้นหนักในเรื่องศรัทธาในพระเจ้าของศาสนาคริสต์ กลับมาสู่แนวคิดอย่างอิสระด้วยสติปัญญาอย่างแท้จริง ความคิดที่เกี่ยวกับเอกภพเป็นหน่วยมีชีวิตและมีจิตวิญญาณถูกแทนที่ด้วยการมองโลกเป็นเครื่องจักรเครื่องหนึ่ง (พระประชา ปสนุนธมโม และคณะ, 2549: 54) สิ่งที่น่าทึ่งในสมัยนี้สนใจคือ วิธีหาความจริงแบบตรรกวิทยาและระบบใหม่ทางวิทยาศาสตร์ งานค้นคว้าของนักวิทยาศาสตร์คนสำคัญอย่าง โคเปอร์นิคัส , เคปเลอร์ และกาลิเลโอ ทำให้มนุษย์เริ่มเข้าใจจักรวาลในแนวใหม่ ความเชื่อเก่า ๆ เช่น ว่าโลกเป็นศูนย์กลางของจักรวาลก็ถูกพิสูจน์ว่าผิด เพราะดวงอาทิตย์กลับเป็นศูนย์กลางและโลกหมุนรอบดวงอาทิตย์ มนุษย์เริ่มมองตัวเองและโลกภายนอกแตกต่างไปจากเดิม การเกิดขึ้นของขบวนการมนุษยนิยมทำให้เกิดแนวคิดที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง คือ ให้ความสำคัญกับมนุษย์ในฐานะที่เป็นตัวของตัวเองไม่ต้องอาศัยสิ่งนอกเหนือธรรมชาติ เน้นความสัมพันธ์กับเพื่อนมนุษย์ด้วยตนเอง ส่วนความคิดแบบวิทยาศาสตร์เน้นจักรวาลเป็นศูนย์กลาง โลกทางวัตถุเป็นโลกของข้อเท็จจริงที่สามารถอธิบายได้ด้วยระบบความคิดทางคณิตศาสตร์ เป็นโลกที่ดำเนินไปอย่างเป็นจักรกล

นับตั้งแต่สมัยโบราณเป็นต้นมา เป้าหมายหลักของวิทยาศาสตร์ คือ ปัญญาและความเข้าใจแบบแผนของธรรมชาติ และอาศัยอยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างประสานกลมกลืน วิทยาศาสตร์มีจุดมุ่งหมายเพื่อเปิดเผยพระเกียรติภูมิของพระเป็นเจ้า (for the glory of God) หรือที่ชาวจีนกล่าวว่า การดำเนินตามระเบียบแบบแผนของธรรมชาติ (follow the natural order) และ วิถีดำเนินอย่างเต๋า (flow in the current of Tao) เหล่านี้คือจุดมุ่งหมายแบบหยิน หรือมุ่งความกลมกลืนเป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างสมบูรณ์ หรือเรียกตามทัศนะของนักวิทยาศาสตร์ คือ ความสมดุลทางนิเวศ ในศตวรรษที่ 17 ตั้งแต่ยุคฟรานซิส เบคอน เป็นต้นมา ทัศนะดังกล่าวได้เปลี่ยนแปลงไปในทางตรงกันข้ามจากหยินสู่หยาง จากมุ่งความกลมกลืนสู่ความแยกตัว จุดมุ่งหมายของวิทยาศาสตร์ถูกใช้ไปเพื่อการครอบงำและควบคุมธรรมชาติ ในปัจจุบันทั้งวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีเป็นสิ่งที่มีความสำคัญสูงสุดในการทำลายสภาพของนิเวศวิทยา ธรรมชาติถูกไล่ล่าอย่างไม่หยุดหย่อน ถูกใช้และทำให้เป็นทาส ธรรมชาติจะต้องถูกจำกัดขอบเขต ด้วยเหตุที่ธรรมชาติถูกมองว่าเป็นเพศหญิง เป้าหมายของนักวิทยาศาสตร์ คือ ทรมานธรรมชาติให้เปิดเผยความลับออกมาโดยเครื่องจักรกล งานของเบคอนเป็นตัวอย่างที่เด่นชัดของอิทธิพลแบบปีตาธิปไตย (Capra, 1988: 56) เบคอนได้ขอให้นักวิจัยทางวิทยาศาสตร์ผูกมัดและบังคับธรรมชาติโดยใช้เครื่องมือที่เป็นสิ่งประดิษฐ์ เพื่อที่ธรรมชาติจะได้ถูกบังคับให้หลุดออกจากสภาวะดั้งเดิม ถูกบีบบังคับและปั้นแต่ง ซึ่งเหมือนกับ“ถูกทรมาน”ให้เปิดเผยความลับออกมา ตามความคิดของเบคอน

เมื่อธรรมชาติถูกกดให้เป็นทาส ก็จะได้รับคำสั่งจากมนุษย์และทำงานอยู่ภายใต้อำนาจของมนุษย์ ดังนั้นธรรมชาติจึงถูกพันธนาการเพื่อมนุษย์จะได้ควบคุมปกครองจักรวาลแห่งกายภาพได้มากยิ่งขึ้น (เชมลักซ์, ดีประวัติ, 2556: 47)

วิลสัน เดอบอส (2553: 31-32) ได้กล่าวถึง อี. โอ. วิลสัน (E.O. Willson) นักชีววิทยา ที่ให้ความเห็นเกี่ยวกับความสัมพันธ์ของมนุษย์กับสิ่งมีชีวิตอื่น ความว่า “เรายังรู้สึกแปลก ๆ กับแนวคิดที่ว่ามนุษย์และสิ่งมีชีวิตอื่น ๆ นับตั้งแต่แบคทีเรียไปจนถึงวาฬต่างก็เป็นส่วนประกอบย่อย ๆ ของสิ่งมีชีวิตที่มีจำนวนมากและมีความหลากหลายที่เรียกว่า ระบบโลกที่มีชีวิต” แสดงให้เห็นว่าอิทธิพลของขบวนการมนุษยนิยมทำให้เกิดแนวคิดที่เน้นมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

เมื่อวิทยาศาสตร์มีความเจริญก้าวหน้ามากขึ้น ๆ จนถึงปลายศตวรรษที่ 18 เกิดการปฏิวัติอุตสาหกรรม ประเทศทางโลกตะวันตกได้อาศัยความเจริญก้าวหน้าทางวิทยาการต่าง ๆ เป็นเครื่องมือในการแผ่ขยายอำนาจจนเกิดลัทธิจักรวรรดินิยมและทุนนิยมขึ้นอย่างแพร่หลาย มีการล่าอาณานิคมของกลุ่มลัทธิจักรวรรดินิยม ซึ่งในสมัยนั้นเข้าใจว่าเป็นการล่าอาณานิคมในมิติทางเศรษฐกิจและการเมือง โดยเพียงเพื่อต้องการขายสินค้าและหาทางนำเอาทรัพยากรธรรมชาติเอากลับไปประเทศของตนเท่านั้น แต่ดูเหมือนว่าการล่าอาณานิคมได้ขยายตัวออกไปถึงการล่าอาณานิคมทางวัฒนธรรมด้วย เพราะเหตุที่พลังอำนาจทางวัฒนธรรมสามารถเปลี่ยนปรัชญาความเชื่อ สร้างค่านิยมใหม่ ๆ และฝังค่านิยมไว้ในจิตใต้สำนึกของผู้คนได้ ประเทศโลกตะวันตกในฐานะที่เป็นศูนย์การศึกษาที่ผลิตชุดความรู้และทฤษฎีต่าง ๆ ในฐานะที่เป็นศูนย์ข้อมูล ศูนย์การสื่อสาร ศูนย์การผลิตวัฒนธรรม และที่สำคัญคือปัจจุบันเป็นยุคที่โลกไร้พรมแดนยิ่งทำให้วัฒนธรรมตะวันตกสามารถแผ่อำนาจครอบงำเหนือวัฒนธรรมและภูมิปัญญาของคนทั้งโลก (ยุค ศรีอาริยะ, 2551: 12)

แนวคิดของกลุ่มทุนนิยมจะเน้นเรื่องความร่ำรวย การมีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมือง รวมถึงการทำทุกอย่างเพื่อจะรักษาอำนาจไว้ โดยไม่คำนึงถึงคุณค่าใด ๆ ทั้งสิ้น ซึ่งกลายเป็นความปกติและเป็นสิ่งธรรมดา ดังนั้นหลังจากที่ประเทศทางโลกตะวันตกได้ขยายอาณานิคมไปสู่ประเทศต่าง ๆ โดยเฉพาะประเทศในแถบทวีปเอเชียและประเทศในโลกที่สามแล้ว ได้พยายามที่จะสร้างความร่ำรวยและสร้างฐานอำนาจของตนเองขึ้นมา โดยวิธีครอบงำระบบการศึกษาทางหนึ่งที่เกิดขึ้นคือนักวิชาการจากโลกตะวันออกรวมถึงนักวิชาการจากโลกที่สามที่ได้เรียนมาจากตะวันตกได้นำเอาความรู้และทฤษฎีเหล่านั้นมาเผยแพร่ตามมหาวิทยาลัยต่าง ๆ ทำให้

ประเทศเหล่านั้นได้ชื่อว่าตกเป็นอาณานิคมทางปัญญาให้กับประเทศทางโลกตะวันตก
(ยุค ศรีอาริยะ, 2551: 27)

ผลจากการถูกรอบำทางปัญญาโดยโลกทางตะวันตก ทำให้กลุ่มทุนนิยมพยายามที่จะสร้างกระแสวัฒนธรรมทางวัตถุ ด้วยจากการโฆษณาชวนเชื่อโน้มน้าวและชักจูงให้รู้สึกถึงความต้องการที่จะเป็นเจ้าของ รู้สึกถึงความทันสมัย ไก่แก่จากการบริโภคสินค้า ให้รู้สึกว่ามีความสุขจริงเมื่อได้วัตถุมาบำรุงบำเรอพร้อมๆ ให้รู้สึกถึงความภูมิใจที่ได้เลือกและบริโภคสินค้าที่หลากหลายทั้งชนิดและปริมาณและพร้อมที่จะจ่ายเงินอย่างเต็มที่ทั้งที่ส่วนใหญ่แล้วสินค้าเหล่านั้นเป็นของฟุ่มเฟือยและไม่มีประโยชน์ต่อการดำรงชีวิต

กลุ่มทุนนิยมจึงเร่งการผลิตสินค้าจำนวนมากโดยวัตถุประสงค์ที่แท้จริง คือ สร้างความร่ำรวยและผลกำไรอย่างมหาศาล จากการนำทรัพยากรธรรมชาติมาผลิตเป็นสินค้าเพื่อบำรุงบำเรอความสุขให้กับนักบริโภคนิยม และด้วยความโลภอย่างไม่มีที่สิ้นสุด กลุ่มทุนนิยมยังต้องการเพิ่มการผลิตและขายสินค้าให้มากขึ้นทั้งชนิดและปริมาณ โดยหาวิธีที่ทำให้มีการบริโภคสินค้าเพิ่มขึ้น เช่น การส่งเสริมให้เพิ่มประชากรในกลุ่มประเทศโลกที่สาม

ผลจากการเร่งผลิตสินค้าจำนวนมากของกลุ่มทุนนิยมเพื่อมุ่งหวังกอบโกยความร่ำรวยโดยไม่คำนึงถึงความพอเหมาะพอดีของทรัพยากรที่นำมาใช้ ไม่คำนึงถึงผลเสียหายนี่ที่เกิดจากการใช้ทรัพยากรที่มีจำกัดอย่างฟุ่มเฟือยและหลายอย่างเป็นทรัพยากรที่ไม่สามารถผลิตมาทดแทนได้ ขาดความรับผิดชอบต่อขยะและมลพิษที่เกิดจากการผลิตสินค้า จนนำไปสู่วิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อม ที่มนุษย์ สัตว์ พืช ต่างก็ได้รับผลกระทบด้วยกันหมด

ทุกวันนี้เราดำเนินชีวิตภายใต้อิทธิพลของอารยธรรมตะวันตก ที่ถือว่ามนุษย์จะมีความสุขจริงต่อเมื่อมีวัตถุมาบำรุงบำเรอพร้อมๆ ยังมีวัตถุมากเท่าไรก็มีความสุขมากเท่านั้น ความคิดเช่นนี้จะเป็นตัวกำหนดพฤติกรรมที่ทำให้มนุษย์คิดแต่จะแสวงหาวัตถุมาบำรุงบำเรอให้พร้อมๆ ต่างคนต่างก็พยายามแสวงหาวัตถุมาบำรุงบำเรอตัวเองให้มากที่สุด ทำให้เกิดการแข่งขันและแย่งชิงเกิดปัญหาความเดือดร้อนขึ้นในหมู่มนุษย์ ผลเสียหายนี่เกิดตามมา คือ มนุษย์จะมีความสัมพันธ์กับธรรมชาติในทางลบ เพราะมนุษย์ได้เบียดเบียนข่มเหงแย่งชิงเอาจากธรรมชาติต่างคนต่างแย่งชิงเบียดเบียนข่มเหงเอาจากธรรมชาติเท่ากับเป็นการร่วมกันทำลายธรรมชาติ (พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต), 2554: 62-64) ความคิดของมนุษย์ที่ว่าความสุขของมนุษย์

มาจากวัตถุ ถือเป็นความคิดที่เป็นรากฐานของการพัฒนาอุตสาหกรรม ซึ่งการพัฒนาอุตสาหกรรม ต้องใช้ความรู้ทางวิทยาศาสตร์มาสร้างสรรค์พัฒนาเทคโนโลยีแล้วนำเอาเทคโนโลยีมาใช้ในการพัฒนาอุตสาหกรรม

ทัศนคติที่ถือว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลาง

ตามความเชื่อแห่งศตวรรษที่ 17 การเข้าใจธรรมชาติ หมายถึง การที่มนุษย์เอาชนะครอบงำธรรมชาติ การมองเอกภพเป็นแบบกลไก เน้นการคิดแบบเส้นตรง ซึ่งเป็นการเน้นตัวเองมากเกินไปเทคโนโลยีที่ไม่เอื้อต่อสุขภาพและขัดความเป็นมนุษย์ก็เป็นผลมาจากทัศนศึกษาดังกล่าวทำให้เกิดการใช้อำนาจครอบงำคนอื่นด้วยกำลัง อำนาจทางการเมืองและเศรษฐกิจจึงตกอยู่ในมือของชนชั้นนำกลุ่มหนึ่ง การแบ่งลำดับชั้นในสังคมเป็นไปตามอคติทางเชื้อชาติและทางเพศ การข่มขืน(rape)เป็นลักษณะเด่นของวัฒนธรรมยุคนี้ ทั้งการข่มขืนผู้หญิง ข่มขืนชนกลุ่มน้อย และข่มขืนพื้นพิภพด้วยวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี (Capra,1988: 44) พระพรหมคุณาภรณ์ (ป.อ.ปยุตฺโต) (2554: 49-53) ได้กล่าวถึงความเชื่อของเดส์คาร์ตส์และนักปรัชญาท่านอื่นๆ ที่เกี่ยวกับวัตถุประสงค์ของวิทยาศาสตร์ว่า เพื่อช่วยให้มนุษย์ได้ต่อสู้จน “ผันตัวเองขึ้นเป็นเจ้านายผู้ครอบครองธรรมชาติ”

นักคิดบางคนได้วิจารณ์โลกทัศน์ที่ได้รับอิทธิพลจากภูมิปัญญากระแสหลัก อันเป็นที่มาของนักเทววิทยาในศาสนาฮิว ศาสนาคริสต์ และวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ว่าเป็นตัวการสำคัญที่ทำให้มนุษย์เอาเปรียบหรือกดขี่เอาประโยชน์จากโลกธรรมชาติจนถึงขั้นวิกฤต นักคิดเหล่านี้เชื่อว่าจักรวาลวิทยาของศาสนาฮิวและศาสนาคริสต์ที่จัดลำดับความสำคัญสูงต่ำของมนุษย์ พระเจ้าโลกธรรมชาติ เนืองน้อย บุญเนตร (2537: 5-6) ได้กล่าวถึง อิทธิพลของภูมิปัญญากรีกที่ยืนยันความเหนือชั้นทางคุณค่าของมนุษย์ผู้มีเหตุผล และโลกทัศน์ของวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ที่มองโลกธรรมชาติเป็นเพียงวัตถุภายใต้จักรกล ทำให้จอห์น พาสมอร์ (John Passmore) มีทัศนคติที่เรียกว่า ท่าทีแบบทรราช (Despotic Position) ต่อโลกธรรมชาติ กล่าวคือ มนุษย์ถือว่าเป็น “เจ้านาย” มีสิทธิที่จะถือเอาประโยชน์จากโลกธรรมชาติ และมองธรรมชาติหรือสภาวะแวดล้อมธรรมชาติเป็น “ทาส” มีอยู่เพื่อสนองประโยชน์หรือรับใช้มนุษย์เท่านั้น โลกธรรมชาติไม่มีสิทธิใด ๆ ไม่มีคุณค่าในตัว จะเห็นได้ว่าท่าทีทรราชเป็นท่าทีที่มีพื้นฐานของการแบ่งแยกกันโดยสิ้นเชิงระหว่างมนุษย์กับโลกธรรมชาติ

เนืองน้อย บุญเนตร (2537: 14-16) ได้กล่าวถึงทัศนคติของ ลินน์ ไวท์ (Lynn White) ที่ยอมรับว่าวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีสมัยใหม่มีส่วนทำให้เกิดความเสื่อมโทรมของสภาวะแวดล้อมทางธรรมชาติและมีส่วนสำคัญที่ทำให้เกิดการกระตุกชะงักในระบบนิเวศ ที่เป็นเช่นนี้เพราะประวัติศาสตร์ของรากฐานทางความคิดอันถือเป็นรากฐานที่สำคัญของจริยศาสตร์ตะวันตกที่เชื่อว่า การเอาเปรียบมนุษย์ด้วยกันเป็นความผิดทางจริยธรรม แต่การเอาเปรียบธรรมชาติเป็นการกระทำที่ถูกต้องชอบธรรม ถือเป็นฐานคติเบื้องต้นที่แยกมนุษย์ออกจากธรรมชาติ เป็นการแยกออกจากกันในมิติทางจริยธรรม โดยไวท์เห็นว่ารากฐานของภูมิปัญญานี้มาจากขมบธรรมนิยมประเพณีทางความคิดของศาสนายิวและศาสนาคริสต์ โดยเฉพาะอย่างยิ่งที่เป็นการตีความจากปฐมกาล (Genesis) และคัมภีร์พันธสัญญาเดิม (Old Testament) ได้แบ่งแยกความแตกต่างอย่างสุดขั้วระหว่างมนุษย์กับธรรมชาติ โดยมองว่ามนุษย์เป็นเจ้านายของโลกธรรมชาติ ทำที่นี้พิจารณาได้จากจักรวาลวิทยาในศาสนายิวและศาสนาคริสต์ ที่ระบุว่ามนุษย์ถูกสร้างในพระฉายาของพระเจ้า อันเป็นผลทำให้มนุษย์มีเอกลักษณ์เหนือสิ่งใด ซึ่งเท่ากับเป็นการแยกมนุษย์ออกจากสิ่งอื่นในโลกธรรมชาติ นอกจากนี้พระเจ้าในปฐมกาลยังทรงกล่าวอย่างชัดเจน ให้มนุษย์ครอบครองทุกสิ่งทุกอย่างในโลกธรรมชาติอีกด้วย กล่าวอีกนัยหนึ่ง คือ ไวท์กำลังกล่าวหาว่าศาสนายิวและศาสนาคริสต์มองมนุษย์เป็นศูนย์กลางของคุณค่าทั้งปวงด้วยเหตุผลที่ว่ามนุษย์ถูกสร้างขึ้นมาในพระฉายาของพระเจ้า มนุษย์เท่านั้นมีคุณค่าในตัว สิ่งอื่นที่ไม่ใช่มนุษย์จะมีคุณค่าก็ต่อเมื่อนำประโยชน์มาสู่มนุษย์ ดังนั้น ความถูกผิดทางจริยธรรมของการกระทำจึงถูกจำกัดอยู่ที่การกระทำระหว่างมนุษย์ต่อมนุษย์เท่านั้น หากมนุษย์ถูกกล่าวหาว่าทำผิดจริยธรรมที่ได้ก่อให้เกิดมลพิษในแม่น้ำลำธาร ความผิดนี้มีได้เป็นความผิดที่กระทำต่อธรรมชาติ แต่จะเป็นความผิดในแง่ที่มนุษย์ผู้หนึ่งกระทำกับมนุษย์อีกผู้หนึ่งหรืออีกกลุ่มหนึ่ง โดยการยื้อแย่งเอาสิ่งที่คนอื่นพึงมีพึงได้ไป

ผู้ที่คัดค้านข้อกล่าวหาของไวท์และมองความเป็นไปได้ของการได้ข้อสรุปเท่าที่ “ทราบ” ว่าอาศัยเลือกยกข้อความในคัมภีร์บางข้อความออกมาจากบริบทที่อาจตีความเป็นเท่าที่ “ผู้ทำหน้าที่ดูแลแทนพระเจ้า” เนืองน้อย บุญเนตร (2537: 101-102) ได้กล่าวถึงข้อสรุปของวอลเตอร์ เลวเดอร์มิลค์ (Walter C. Lowdermilk) ในเรื่อง ผู้ทำหน้าที่ดูแลแทนพระเจ้า ออกมาในรูปของบัญญัติประการที่สิบเจ็ดว่า “เจ้าจะรับทอดโลกของพระเจ้านี้ไว้ในฐานะผู้ดูแลที่ภักดี เจ้าจะรักษาศักยภาพของโลกและผลพวงของโลกจากคนรุ่นหนึ่งไปยังอีกรุ่นหนึ่ง เจ้าจะปกป้องรักษาทุ่งของเจ้ามิให้ดินพังทะลาย ปกป้องรักษาแหล่งน้ำอันมีชีวิตของเจ้ามิให้เหือดแห้ง ปกป้องรักษาป่าไม้ของเจ้ามิให้กร้าง และปกป้องเทือกเขามิให้ราบเตียนด้วยฝูงสัตว์ เพื่อลูกหลานของ

เจ้าจะมีแต่ความอุดมสมบูรณ์ตลอดไป หากผู้ใดละเลยในหน้าที่ผู้ดูแลแผ่นดินดังกล่าว ทุ่งอันจงรักภักดีของเจ้าจะกลายเป็นแผ่นดินที่แห้งผากและหวั่นไหว และลูกหลานของเจ้าจะลดจำนวนลงและมีชีวิตอยู่อย่างขาดแคลน หรือไม่ก็ล้มหายตายไปจากพื้นผิวโลก” ตามนิยามนี้จะเห็นได้ว่า บัญญัติประการที่สิบเอ็ดต้องการให้มนุษย์ดูแลโลกธรรมชาติแทนพระเจ้า (Stewardship) ให้มีสภาพสมบูรณ์ เพื่อผลประโยชน์ของมนุษย์ทั้งทางกายและจิตวิญญาณ แต่ทว่าที่ดังกล่าวนี้ยังมีมนุษย์เป็นจุดศูนย์กลางของคุณค่า

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยม

ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมเป็นต้นเหตุสำคัญประการหนึ่งของการทำลายสิ่งแวดล้อมจนเกิดเป็นวิกฤตการณ์ทางสิ่งแวดล้อมอย่างที่เห็นอยู่ในปัจจุบัน ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมได้ใช้วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีหนักในการผลิตสินค้าต่าง ๆ ใช้พลังงานที่ก่อให้เกิดมลภาวะอย่างร้ายแรง เช่น พลังงานนิวเคลียร์ ใช้หลักโฆษณาเพื่อกระตุ้นให้เกิดความต้องการในสินค้าที่ไม่มีประโยชน์และไม่มีความจำเป็นซึ่งรวมถึงการเสนอข่าวสารที่บิดเบือนหรือปิดบังข้อเท็จจริงที่ควรจะให้กับผู้บริโภค การใช้วิทยาศาสตร์ทางชีวภาพเพื่อการครอบครองตลาดปัจจัยการผลิต การเปลี่ยนแปลงในสิ่งที่เรียกว่า “คุณค่า” ได้ส่งผลให้เกิดการเปลี่ยนแปลงทางวัฒนธรรม สังคม และมาตรฐานความเป็นอยู่ การให้คุณค่ากับการแข่งขันมากกว่าการร่วมมือซึ่งเป็นลักษณะหนึ่งของแนวโน้มที่จะผลักดันตัวเองออกจากสังคมซึ่งเป็นทัศนคติผิดธรรมชาติด้วยแนวคิดที่ว่า ทุกชีวิตในสังคมจำเป็นต้องต่อสู้เพื่อการดำรงอยู่ภายใต้กฎ “ความอยู่รอดของสิ่งที่เหมาะสมที่สุด” ซึ่งลัทธิดาร์วินฝ่ายสังคมในศตวรรษที่ 19 เชื้อและผลักดันให้มีการแข่งขันในโลกธุรกิจ โดยขยายอาณาจักรของตนออกไปเรื่อยๆ พร้อมกับการขูดรีดเอาทรัพยากรต่าง ๆ เพื่อสร้างเป็นแบบลักษณ์แห่งการแข่งขันกันบริโภคที่หลากหลายขึ้น (Capra, 1988: 44-45)

ปัจจุบันการใช้อำนาจจะเปลี่ยนจากการให้ความช่วยเหลือมาเป็นหาผลประโยชน์ใส่ตัว การเชื่อมโยงอำนาจกับการหาผลประโยชน์ส่วนตัวเกิดขึ้นเมื่อได้มีการเชื่อมโยงอำนาจเข้ากับการเอาตัวเอาเปรียบซึ่งเป็นพื้นฐานสำคัญที่สุดในการวิเคราะห์เรื่องการสร้างฐานอำนาจในยุคปัจจุบัน ที่ทำงานร่วมกับการครอบครองเศรษฐกิจโลก อันเป็นเป็นยุทธวิธีของระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่จะสร้างความร่ำรวยและอำนาจที่ไร้ข้อจำกัดโดยไม่สนใจว่ายุทธวิธีต่าง ๆ ที่ได้กระทำลงไปนั้นก่อให้เกิดผลเสียอะไรและต่อใครบ้าง ผลเสียที่เกิดขึ้นนั้นจะส่งผลกระทบที่ยาวนานแค่ไหน และถ้าเกิดความหายนะขึ้นกับมนุษย์และสิ่งแวดล้อมโดยรวมแล้ว มนุษย์

สามารถจะมีชีวิตอยู่บนโลกที่เต็มไปด้วยสิ่งที่เป็นพิษและเป็นอันตรายต่อร่างกายได้อย่างไร
วิธีการหนึ่งที่กลุ่มทุนนิยมใช้เพื่อให้บรรลุเป้าหมายนั้นคือการซื้อและชักชวนให้ประเทศต่าง ๆ
เพิ่มจำนวนประชากรโดยเฉพาะประเทศในโลกที่สามอันได้แก่ประเทศในกลุ่มด้อยพัฒนาและ
ประเทศในกลุ่มกำลังพัฒนา และเมื่อประชากรเพิ่มจำนวนขึ้นการบริโภคสินค้าก็ต้องเพิ่มขึ้น
ทำให้จำเป็นต้องใช้ทรัพยากรธรรมชาติมากขึ้น มีการใช้เทคโนโลยีในอุตสาหกรรมเพื่อการจัดหา
ทรัพยากรธรรมชาติ แต่เป็นการใช้เทคโนโลยีอย่างไม่ถูกวิธี ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลาย
อย่างมากและอย่างรวดเร็ว

กลุ่มทุนนิยมที่ต้องการจะขยายอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองเพื่อที่จะสร้างความร่ำรวย
ให้ยิ่ง ๆ ขึ้นไป ได้ขยายขอบเขตธุรกิจของตนออกไปสู่หลาย ๆ ประเทศในรูปของบริษัทข้ามชาติ
กลุ่มบริษัทข้ามชาติมีความพยายามที่จะทำให้เศรษฐกิจเติบโตอย่างก้าวกระโดด โดยเพิ่ม
การลงทุนทางด้านเครื่องจักรและอุปกรณ์ต่าง ๆ นั้นหมายถึงจะต้องขุดเอาทรัพยากรจากธรรมชาติ
อย่างมากมายมหาศาลมาใช้ แร่ธาตุต่าง ๆ ถ่านหิน น้ำมัน ก๊าซ ซึ่งทรัพยากรเหล่านี้ต้องใช้
ระยะเวลานานกว่าที่จะผลิตออกมาทดแทนได้ ซึ่งถือได้ว่าเป็นทรัพยากรที่ไม่สามารถหามา
ทดแทนได้ รวมถึงการตัดไม้ทำลายป่า ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อชีวิตความเป็นอยู่ของสรรพชีวิต
ซึ่งต้องอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต ผลกระทบต่อสภาพอากาศ และผลกระทบอื่น ๆ ที่ตามมา
อีกมากมาย

วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ (2553: 222) กล่าวถึง เอ็ดเวิร์ด โกลด์สมิท บรรณานิการ
นิตยสารชั้นนำทางสิ่งแวดล้อมของยุโรป คือ ดิอีโคโลจิสต์ (The Ecologist) ได้ชี้ให้เห็นว่าการ
เติบโตทางเศรษฐกิจเกิดขึ้นพร้อมกับการทำลายสิ่งแวดล้อม อย่างกรณีของประเทศเกาหลีใต้
และไต้หวัน ในช่วงทศวรรษที่ 1990 เศรษฐกิจของทั้งสองประเทศเติบโตอย่างไม่น่าเชื่อ
ในขณะเดียวกันก็เกิดความเสียหายทางสิ่งแวดล้อมอันจะนำไปสู่ความหายนะ ในประเทศ
ไต้หวัน สารพิษที่เกิดจากภาคเกษตรกรรมและอุตสาหกรรมได้สร้างมลภาวะให้กับแม่น้ำทุกสาย
ถึงขนาดในบางพื้นที่น้ำสามารถติดไฟได้ สภาพมลภาวะในอากาศสูงถึง 2 เท่าของระดับที่อเมริกา
ถือว่าเป็นอันตราย ในหลักการไต้หวันสามารถใช้ความมั่งคั่งที่ได้มาทำให้สิ่งแวดล้อมสะอาดขึ้นได้
แต่ด้วยภาวะการแข่งขันในเศรษฐกิจโลกที่สูงมากทำให้เกิดการละเลยที่จะควบคุมมลภาวะทาง
สิ่งแวดล้อมหรือสนับสนุนให้สิ่งแวดล้อมสะอาดมากขึ้น แต่กลับพยายามหาทางลดต้นทุนการผลิต
ของภาคอุตสาหกรรม

เนื่องจากคุณค่าหลักของระบบทุนนิยมโลก คือ การทำเงิน ตัวแทนของระบบจึงหาทางกำจัดกลไกการควบคุมทางสิ่งแวดล้อมในทุก ๆ ที่ เพราะเกรงว่ากลไกเหล่านี้ทำให้ผลกำไรลดลง ระบบเศรษฐกิจใหม่จึงเป็นตัวการทำลายสิ่งแวดล้อมเพราะไม่เพียงแต่ดำเนินกิจกรรมที่มีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมของโลกเท่านั้น หากแต่ยังเข้าไปกำจัดกฎหมายด้านสิ่งแวดล้อมในระดับนานาชาติอีกด้วย กล่าวได้อีกอย่างหนึ่งว่า การทำลายสิ่งแวดล้อมไม่ได้เป็นผลโดยอ้อมของระบบทุนนิยมโลกเท่านั้น แต่ระบบทุนนิยมเป็นตัวการออกแบบระบบที่ทำลายสิ่งแวดล้อม วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ (2552: 225-226) ได้กล่าวถึง เอ็ดเวิร์ด โกลด์สมิทสรุปว่า เป็นเรื่องชัดเจนแล้วว่า ไม่มีทางที่จะปกป้องรักษาสิ่งแวดล้อมเอาไว้ได้เลย ท่ามกลางบริบทเศรษฐกิจการค้าเสรีของโลกที่มุ่งการเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่อง และสร้างกิจกรรมที่ส่งผลกระทบที่เป็นอันตรายขึ้นเรื่อย ๆ ต่อสิ่งแวดล้อมที่เปราะบาง

ทฤษฎีและการปฏิบัติทางเศรษฐศาสตร์ในปัจจุบันที่มุ่งเน้นการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและไม่มีขีดจำกัดเป็นสิ่งที่ไม่ยั่งยืนอย่างเห็นได้ชัด เพราะการขยายตัวแบบไม่จำกัดบนโลกที่จำกัดเช่นนี้จะนำไปสู่หายนะเท่านั้น การที่กิจกรรมทางเศรษฐกิจ กำลังทำอันตรายต่อชีวมณฑลและชีวิตมนุษย์จนอาจถึงขั้นพื้นดินกลับมาไม่ได้ในระยะเวลานั้นๆ ด้วยสถานการณ์ที่อันตรายเช่นนี้กลุ่มคนที่นิยมในเศรษฐกิจในระบบเสรีนิยมใหม่ควรจะลดปริมาณผลกระทบเชิงระบบที่เกิดขึ้นกับสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติอย่างเร่งด่วน แต่ปรากฏว่าระบบเสรีนิยมใหม่ไม่ปฏิบัติตามคำเตือนนี้กลับใหม่เพิ่มผลกระทบที่เป็นอันตรายต่อชีวมณฑลมากขึ้น (วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ, 2553: 222-223)

อิทธิพลของกระบวนทัศน์แบบกลไก ลดส่วน แยกส่วนได้ละเลยระบบชีวิตของมนุษย์ซึ่งสัมพันธ์กันและสัมพันธ์กับระบบธรรมชาติหรือนิเวศด้วย และทำให้สิ่งที่เรียกว่า “คุณค่า” (Value) ในทางเศรษฐศาสตร์ถูกลดทอนเหลือเพียงความหมายแค่ “เงิน” และ วัตถุที่ตราค่าออกมาเป็นเงินได้ อิทธิพลของวิธีวิทยาศาสตร์ปรากฏในทฤษฎีและการศึกษาทางเศรษฐศาสตร์มากที่สุด ทำให้เศรษฐศาสตร์เป็นศาสตร์ที่เป็นกลไก ลดส่วน แยกส่วน มีความแคบ ตายตัว และทิ้งมิติอื่น ๆ ทั้งหมดรวมทั้งคุณค่าทางจริยธรรม และความคิดในเชิงคุณภาพ อย่างเช่น การได้ทรัพยากรธรรมชาติมาโดยไม่สนใจว่าความเสียหายจะเกิดขึ้นอย่างไรบ้างและปัญหานั้นจะร้ายแรงขนาดไหน ความต้องการในทางเศรษฐกิจของมนุษย์ไม่ว่าในการผลิต การบริโภค และผลตอบแทนของกิจกรรมทางเศรษฐกิจทั้งหมดในโลกปัจจุบัน ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ในด้านต่าง ๆ ที่เศรษฐศาสตร์ละทิ้งไม่สนใจ คือ ระบบนิเวศ ความสัมพันธ์ของมนุษย์ วัฒนธรรม ฯลฯ

การเปลี่ยนทัศนคติจากยุคผู้หญิงเป็นใหญ่มาเป็นยุคผู้ชายเป็นใหญ่

การเอาเปรียบธรรมชาติได้กระทำควบคู่ไปกับการเอาเปรียบผู้หญิง ซึ่งผู้หญิงถือว่าเป็นเอกลักษณ์เดียวกับธรรมชาติมาทุกยุคทุกสมัย ในยุคดึกดำบรรพ์ถือกันว่าธรรมชาติโดยเฉพาะแผ่นดินเป็นแม่พระที่มีความกรุณาและปราณี แต่ขณะเดียวกันก็ถือว่าเพศหญิงดูร้ายและไม่สามารถควบคุมได้ ก่อนยุคที่ผู้ชายจะเป็นใหญ่ถือว่าปรากฏการณ์ธรรมชาติต่าง ๆ เป็นการแสดงออกของพระแม่เจ้าหรือเทพีปางต่าง ๆ เมื่อถึงยุคที่ผู้ชายเป็นใหญ่ภาพพจน์ที่อ่อนโยนของธรรมชาติก็กลายเป็นความเฉื่อยชาอ่อนแอและยอมจำนน คติที่เกี่ยวกับความดูร้ายและน่าอันตรายได้เปลี่ยนเป็นความคิดที่ว่าจะต้องควบคุมให้ธรรมชาติอยู่ในอำนาจของมนุษย์พร้อม ๆ กับผู้หญิงเป็นฝ่ายต้องยอมจำนนและตกเป็นเหมือนทาสของผู้ชาย ดังนั้น คติโบราณที่เชื่อมโยงผู้หญิงกับธรรมชาติจึงสัมพันธ์กันกับประวัติศาสตร์ของผู้หญิงกับประวัติศาสตร์ของสิ่งแวดล้อม (Capra, 1988: 40)

ทัศนคติที่เห็นว่ามนุษย์ควรเป็นนายเหนือธรรมชาติและเหนือผู้หญิงกับความเชื่อในบทบาทเด่นของสำนักทางเหตุผลนี้ ได้รับการสนับสนุนและส่งเสริมโดยชนบทรอบนิยมประเพณีสายยิว-คริสเตียน เพราะถือว่าพระผู้เป็นเจ้าเป็นเพศชายซึ่งถือเป็นตัวแทนของเหตุผลสูงสุดและเป็นแหล่งกำเนิดอำนาจสูงสุด พระองค์ทรงปกครองโลกด้วยการออกกฎศักดิ์สิทธิ์จากเบื้องบน กฎธรรมชาติที่นักวิทยาศาสตร์แสงหานั้นถือกันว่าจะซ่อนออกมาจากกฎศักดิ์สิทธิ์นี้โดยมีแหล่งกำเนิดดั้งเดิมที่จิตใจของพระผู้เป็นเจ้า (พระประชา ปสนุนธมโม และคณะ, 2549: 36-37)

สังคมของเราเอนเอียงยึดถือฝ่ายหยางอย่างเหนียวแน่น จึงให้ค่ากับความรู้แบบเหตุผลเหนือปัญญาหยั่งรู้ วิทยาศาสตร์เหนือศาสนา การแข่งขันเหนือความร่วมมือ การล้างผลาญทรัพยากรธรรมชาติยิ่งกว่าการอนุรักษ์ ฯลฯ การเอนเอียงแบบนี้ร่วมกับระบบที่ผู้ชายเป็นใหญ่และหนุนด้วยวัฒนธรรมที่นิยมวัตถุนิยมมาตลอดสามศตวรรษ จึงนำไปสู่การเสียสมดุลอย่างลึกซึ้งในทางวัฒนธรรมที่ครอบคลุมถึงสุขภาวะทั้งของปัจเจกบุคคล สังคม และระบบนิเวศวิทยาทั้งหมด ซึ่งเป็นรากเหง้าของวิกฤตการณ์ในยุคนี้ ทำให้เกิดการเสียดุลทางความคิด ความรู้สึก คุณค่าและทัศนคติ ตลอดถึงโครงสร้างทางสังคมและการเมือง (Capra, 1988: 39)

หยางอันเป็นจิตสำนึกของบุรุษเพศประสบความสำเร็จในการครอบงำทั้งวิทยาศาสตร์นัก และเทคโนโลยีนักอันเป็นแบบแยกส่วน มีลักษณะแบบควบคุมจัดการมากกว่าเป็นแบบสหกรณ์ ประสานร่วมมือกัน เป็นเอกเทศมากกว่ารวมกัน และเหมาะสำหรับการจัดการแบบรวมศูนย์ มากกว่าที่จะปัจเจกชนหรือกลุ่มชนเล็ก ๆ จะนำไปประยุกต์ใช้ให้เหมาะสมกับสภาพท้องถิ่น ผลปรากฏ คือ เทคโนโลยีชนิดนี้กลายเป็นตัวทำลายสิ่งแวดล้อม เป็นปฏิปักษ์กับสังคม ไม่เอื้อต่อสุขภาพและไร้ความเป็นมนุษย์ ผลลบเหล่านี้อยู่ในระดับที่ฝังรากลึก (Capra, 1988: 219)

ความสัมพันธ์ระหว่างทฤษฎีกระบวนการแบบสมัยใหม่กับความคิดของจีนสมัยโบราณ ที่ตระหนักถึงลักษณะคู่กันเป็นพื้นฐานของระบบชีวิตทั้งมวล คือ ความคิดในเรื่องหยินกับหยาง การเป็นตัวของตัวเองจะสำเร็จได้ด้วยการแสดงพฤติกรรมแบบหยาง(ผู้ชาย) คือ เรียกร้อง ก้าวรุก แข่งขัน ขยายอาณาเขต และในด้านที่เกี่ยวกับมนุษย์ ได้แก่ การใช้ความคิดแบบเส้นตรงและการวิเคราะห์ การเป็นหน่วยย่อยของส่วนรวมนั้นสำเร็จได้ด้วยพฤติกรรมแบบหยิน (หญิง) โดยการตอบสนอง ร่วมมือ ญาณทัศนะ และตระหนักถึงสิ่งที่แวดล้อม ทั้งการเป็นส่วนย่อยของส่วนรวมแบบหยินและการเป็นตัวของตัวเองแบบหยางต่างก็เป็นสิ่งจำเป็นสำหรับสัมพันธ์ภาพทางสังคมและนิเวศวิทยาที่เชื่อมโยงสอดคล้องกลมกลืน (Capra, 1988: 43-44) วัฒนธรรมเดิมได้ยกย่องและให้รางวัลกับธรรมชาติของมนุษย์ด้านหยางคือความเป็นชายหรือส่งเสริมความสามารถส่วนตนอย่างยิ่ง โดยละเลยด้านหยินคือความเป็นหญิงหรือญาณทัศนะ

อารยธรรมยุคปัจจุบันได้ปรับสภาพแวดล้อมจนสูญเสียความสัมพันธ์พื้นฐานทางชีววิทยา และนิเวศวิทยาอย่างมาก ทำให้เกิดการความไม่สมดุลอย่างมากระหว่างพัฒนาการทางด้าน ญาณทัศนะ ศาสนธรรมและจริยธรรมกับการพัฒนาพลังทางพุทธิปัญญา ความรู้ทาง วิทยาศาสตร์และเทคโนโลยี ซึ่งอารยธรรมในยุคปัจจุบันความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยีได้เจริญขึ้นแต่ไม่มีความก้าวหน้าในการจัดระบบสังคม ดังนั้นความก้าวหน้า จึงเป็นไปเฉพาะด้านเหตุผลและพุทธิปัญญาเป็นส่วนใหญ่ วิวัฒนาการที่เอนเอียงข้างเดียวเช่นนี้ ได้ก้าวมาถึงจุดอันตรายที่ก่อให้เกิดสถานการณ์ขัดแย้งในตัวเองจนความผิดปกติขยายตัวออกไป กว้างขวาง เราสามารถส่งยานอวกาศไปดาวดวงอื่นได้แต่ไม่สามารถแก้ปัญหาวันพิชิตที่เกิดจากรถยนต์และโรงงานต่าง ๆ เรามีการเสนอโครงการชุมชนอุดมคติที่สร้างอาณานิคมขนาดยักษ์กลาง อวกาศแต่เราไม่สามารถจัดการสังคมเมืองของเราให้เรียบร้อยได้ โลกธุรกิจทำให้เราเชื่อว่าโรงงาน ขนาดยักษ์ที่สามารถผลิตอาหารสำเร็จรูปและเครื่องสำอางเป็นสัญลักษณ์ของมาตรฐานการครองชีพที่สูงส่งขณะที่นักเศรษฐศาสตร์พยายามบอกว่าเราไม่มีทรัพยากรเพียงพอที่จะจัดการ

รักษาพยาบาล การศึกษาและการขนส่งสาธารณะ วิทยาศาสตร์ทางด้านการแพทย์และเภสัชศาสตร์กลับกลายเป็นสิ่งคุกคามสุขภาพของมนุษย์ ทั้งหมดนี้เป็นผลจากการเน้นด้านหยางคือ ความเป็นผู้ชาย ด้านเหตุผล การวิเคราะห์และการขยายตัวมากเกินไป โดยละเลยด้านหยิน คือ ความเป็นหญิง ญาณทัศนะ การสังเคราะห์และการตระหนักเกี่ยวกับนิเวศวิทยา (Capra, 1988: 42)

การแก้ปัญหาที่ไม่ถูกต้อง

การมุ่งหวังประโยชน์อย่างอื่นโดยการเบี่ยงเบนประเด็นให้เป็นเรื่องของการแก้ปัญหา เช่น กรณีการแก้ไขปัญหามลพิษทางอากาศและน้ำใน กรุงเทพมหานคร ได้มีการรณรงค์ให้ใช้พลังงานนิวเคลียร์เป็นพลังงานทดแทน โดยได้แย้งข้อดีของการใช้พลังงานแสงอาทิตย์ที่เป็นแหล่งพลังงานที่มีอยู่อย่างสมบูรณ์ สามารถใช้ได้โดยไม่มีวันหมด ราคาคงที่และไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม แต่กลับได้แย้งว่าพลังงานแสงอาทิตย์ไม่ประหยัดและไม่อาจเป็นไปได้ทั้ง ๆ ที่มีหลักฐานพิสูจน์มากมายที่ตรงข้ามกับคำกล่าวหาเหล่านั้น

การเติบโตทางเศรษฐกิจมีความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงอย่างแยกไม่ออกกับการเติบโตทางเทคโนโลยี ทั้งปัจเจกชนและสถาบันต่างถูกทิ้งอยู่กับความมหัสจรรย์ของเทคโนโลยีสมัยใหม่ และพากันเชื่อว่าปัญหาทุกปัญหาล้วนแก้ไขได้ด้วยเทคโนโลยี เช่น แก้ปัญหาการบริโภคพลังงานอย่างสิ้นเปลืองโดยใช้พลังงานนิวเคลียร์มาทดแทน และการแก้ปัญหาทางเมืองทดแทนโดยการสร้างเขื่อนน้ำและระเบิดให้มากขึ้น ตลอดจนแก้ไขปัญหามลพิษของสิ่งแวดล้อมธรรมชาติโดยการพัฒนาเทคโนโลยีชนิดพิเศษขึ้นมา ซึ่งในที่สุดจะส่งผลเสียสะท้อนกลับเข้าสู่สิ่งแวดล้อมในลักษณะที่ไม่อาจรู้ได้ และการมุ่งแก้ปัญหาทุกปัญหาโดยใช้เทคโนโลยีไปเรื่อย ๆ ภายในระบบสิ่งแวดล้อมโลก พบว่าบ่อยครั้งที่ผลข้างเคียงของวิธีการแก้ปัญหานั้นอันตรายมากกว่าปัญหาเดิม (พระประชา ปสนุนธมโม และคณะ, 2550: 221)

การเน้นวิธีการทางวิทยาศาสตร์และการคิดวิเคราะห์แบบเหตุผลมากเกินไป ได้นำไปสู่ทัศนะที่เป็นปฏิปักษ์ต่อนิเวศวิทยาอย่างลึกซึ้ง จิตสำนึกแบบเหตุผลเป็นอุปสรรคต่อการทำความเข้าใจระบบนิเวศวิทยาเพราะการคิดแบบนี้มีลักษณะเป็นเส้นตรง ขณะที่การหยั่งรู้ทางนิเวศวิทยานั้นเกิดจากการหยั่งรู้ที่ไม่เป็นเส้นตรง ระบบนิเวศวิทยาทรงตัวอยู่ได้ด้วยการรักษา

สมดุลที่แปรเปลี่ยนไม่หยุดนิ่งในลักษณะของวัฏจักรและการแกว่งกลับไปกลับมาซึ่งเป็นกระบวนการเคลื่อนตามลำดับแบบไม่เป็นเส้นตรง

โดยภาพรวมแล้ว สาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายมาจากปรัชญาแนวคิดที่ว่ามนุษย์เป็นนายเหนือธรรมชาติ เป็นผู้พิชิตธรรมชาติเพื่อจัดสรรทรัพยากรธรรมชาติมาป้อนแต่งเป็นวัตถุดิบสนองความต้องการ และระบบสังคมที่เอนเอียงมายึดถือฝ่ายหยางอย่างเหนียวแน่นโดยยละเลยฝ่ายหยินซึ่งถูกมองว่าเป็นเหมือนทาสของหยาง เมื่อร่วมกับมนุษย์ได้ใช้ความฉลาดพัฒนาเทคโนโลยีมาเพื่อผลิตวัตถุของกลุ่มทุนนิยม ทำให้เกิดการแก่งแย่งแข่งขันกันและพร้อมที่จะทำทุกอย่างเพื่อให้ได้มาซึ่งทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมหาศาล สำหรับนำมาเป็นวัตถุดิบในการผลิตสินค้าให้กับกลุ่มบริโภคนิยม ทำให้ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมถูกทำลายจนถึงขั้นวิกฤตและนี่คือผลลัพธ์ของปรัชญาแนวคิดที่ยึดมนุษย์เป็นศูนย์กลาง

ผลกระทบจากการทำลายสิ่งแวดล้อม

เมื่อทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้อย่างมากจนเกือบจะหมดไป โดยเฉพาะเป็นทรัพยากรที่มีผลกระทบต่อระบบนิเวศของทั้งโลก เช่น ป่าไม้ ทำให้สภาพแวดล้อมถูกทำลาย ระบบทุกอย่างเกิดการเปลี่ยนแปลงไปจากเดิมและได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อสภาพบรรยากาศ อุณหภูมิโลก วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของสรรพชีวิตรวมถึงมนุษย์และโครงสร้างของระบบกิจกรรมต่างๆ ของมนุษย์อย่างมากและต่อเนื่อง เพราะเมื่อปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้น ปัญหาจะเกิดขึ้นอย่างเป็นระบบและเกี่ยวโยงกัน ขึ้นต่อกันและกันอย่างใกล้ชิด นอกจากนี้ทรัพยากรบางอย่างเป็นทรัพยากรที่ใช้ไปแล้วต้องใช้ระยะเวลาอันยาวนานกว่าจะเกิดขึ้นมาทดแทนได้ มนุษย์ได้พยายามหาสิ่งอื่นมาทดแทน ซึ่งบางกรณีก็อาจจะก่อให้เกิดภัยอันตรายอย่างมหันต์ต่อมนุษย์และสิ่งแวดล้อมได้อย่างการใช้พลังงานนิวเคลียร์ ถ้าไม่สามารถควบคุมความปลอดภัยในทุกขั้นตอนได้อย่างมีประสิทธิภาพแล้ว สารกัมมันตภาพรังสีจากเชื้อเพลิงนิวเคลียร์จะก่อให้เกิดโรคร้ายไข้เจ็บที่ร้ายแรงกับมนุษย์ได้ และที่ร้ายแรงไปกว่านั้น คือ การสูญสิ้นมวลมนุษยชาติ

เมื่อทรัพยากรธรรมชาติถูกนำมาใช้มากขึ้น ธรรมชาติไม่สามารถที่จะรักษาสมดุลของตัวเองเอาไว้ได้ ธรรมชาติจะเริ่มเสียสมดุลทำให้เกิดเป็นความวิปริตแปรปรวนของสภาพอากาศ ซึ่งจะส่งผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์และสรรพชีวิตบนโลกใบนี้ในฐานะที่ต้องอาศัยธรรมชาติในการดำรงชีวิต และผลกระทบหลักอีกประการหนึ่งจากการนำเอาทรัพยากร

ธรรมชาติมาใช้มากขึ้น ๆ โดยเฉพาะเป็นทรัพยากรธรรมชาติที่ไม่สามารถสร้างขึ้นมาทดแทน
 อย่างเช่น เชื้อเพลิงฟอสซิล ทำให้เชื้อเพลิงฟอสซิลหมดลงอย่างรวดเร็วจนแทบจะไม่มีเหลือ
 จึงต้องหาแหล่งพลังงานทดแทนอย่างพลังงานนิวเคลียร์ ซึ่งพลังงานนิวเคลียร์ก็ได้สร้างปัญหากับ
 สิ่งแวดล้อมและสรรพชีวิตรวมถึงมวลมนุษยชาติอย่างมาก ด้วยเหตุที่การพยายามหาทางแก้ไข
 ปัญหานี้โดยไม่ถูกวิธีหรือเป็นวิธีการที่ยังไม่เหมาะสมที่ควรจะทำมาใช้ นอกจากจะไม่สามารถ
 แก้ไขปัญหาได้แล้ว บ่อยครั้งที่วิธีการแก้ปัญหานี้โดยไม่ถูกวิธีหรือด้วยวิธีการที่ยังไม่เหมาะสมได้
 ก่อให้เกิดปัญหาที่อันตรายมากกว่าปัญหาเดิม (Capra, 1988: 218) และผลจากการใช้เทคโนโลยี
 ที่ไม่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อมได้ส่งผลกระทบทำให้เกิดมลพิษของดิน น้ำ อากาศ และสิ่งแวดล้อม
 ผลจากการเกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อม ทำให้เกิดผลกระทบต่อเนื่องมาถึงสุขภาพและความปลอดภัย
 ของสรรพชีวิตรวมถึงมนุษย์ด้วย

ผลกระทบจากการใช้วิธีการต่าง ๆ เพื่อควบคุมเศรษฐกิจและปัจจัยการผลิต โดยวัตถุประสงค์
 คือ ผลกำไรอย่างมากมาจากการขายสินค้า อย่างวิธีการรณรงค์ให้มีการเพิ่มขึ้นของ
 ประชากรในโลกที่สามเพื่อจะเพิ่มปริมาณการขายสินค้าของกลุ่มทุนนิยม ทำให้ต้องมีการทำลาย
 ทรัพยากรธรรมชาติเพื่อนำมาผลิตเป็นสินค้า ยิ่งประชากรมากเท่าไรการทำลายทรัพยากร
 ธรรมชาติก็มากเท่านั้น เกิดการแย่งชิงทรัพยากรธรรมชาติ ผลประการหนึ่งของการทำลาย
 ทรัพยากรธรรมชาติ คือ สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย ผลกระทบตามมา คือ วิถีชีวิตความเป็นอยู่ของคน
 ในชุมชนหรือสังคมเปลี่ยนไปจากที่เคยอยู่ร่วมกับธรรมชาติกลับต้องมาเบียดเบียนและแย่งเอาจาก
 ธรรมชาติ อากาศที่เคยสะอาดบริสุทธิ์เพราะมีธรรมชาติเป็นตัวกลั่นกรองให้ก็กลายเป็นมลภาวะ
 ทางอากาศ น้ำตามธรรมชาติที่เคยใช้แหล่งหรือหมดไปเพราะธรรมชาติถูกทำลายทำให้ฝนไม่ตก
 ตามฤดูกาล หรือไม่ก็กลายเป็นน้ำที่ปนเปื้อนด้วยสารเคมีที่เป็นพิษไม่สามารถนำมาใช้ประโยชน์ได้
 อาหารที่เคยได้จากธรรมชาติก็ลดน้อยลงเพราะมนุษย์ไปทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ
 ในธรรมชาติอันเป็นแหล่งอาหารของมนุษย์และสัตว์ทั้งหลาย รวมถึงอาหารถูกปนเปื้อนด้วย
 สารเคมีด้วยวิธีการหลายรูปแบบ ฯลฯ สภาพความเป็นอยู่ที่เปลี่ยนไปจากที่เคยมีความสุข
 กลับต้องมาแก่งแย่ง ทำให้ต้องทำลายธรรมชาติมากขึ้น เมื่อทำลายธรรมชาติมากขึ้น ก็จะส่งผล
 กระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่เพิ่มมากขึ้นอีก บางรายอาจจะต้องทิ้งถิ่นฐานทำกินที่เคยอยู่มา
 ตั้งแต่บรรพบุรุษเพื่อไปหาแหล่งทำกินที่ทำให้ชีวิตและครอบครัวดำรงอยู่ได้ ทำให้เกิดการต่อสู้
 แก่งแย่งและแข่งขันกันมากขึ้น ความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับมนุษย์ที่เคยมีความเอื้ออาทรต่อกัน
 เริ่มหมดไปกลายเป็นความเห็นแก่ตัวและเอาเปรียบกัน และความสัมพันธ์ระหว่างมนุษย์กับ
 ธรรมชาติที่อยู่ร่วมกันอย่างมิตรกลับกลายเป็นการกอบโกยเอาแต่ประโยชน์จากธรรมชาติโดย

ไม่สนใจว่า เมื่อมนุษย์ทำลายธรรมชาติแล้วธรรมชาติจะเป็นอย่างไร และจะมีผลกระทบอย่างไร กับมนุษย์บ้าง

ผลกระทบจากการใช้พลังงานนิวเคลียร์

กลุ่มอุตสาหกรรมได้ตระหนักว่า เชื้อเพลิงฟอสซิลที่ใช้อยู่ทุกวันนี้ ได้แก่ ถ่านหิน น้ำมัน และก๊าซธรรมชาติ อันเป็นแหล่งพลังงานสำคัญของยุคอุตสาหกรรมสมัยใหม่ที่ใช้สำหรับการดำเนิน กิจกรรมทางเศรษฐกิจกำลังจะหมดไป โลกอุตสาหกรรมจึงได้สร้างโรงงานพลังงานนิวเคลียร์ขึ้นมาทดแทนซึ่งได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างมากมายรวมถึงเป็นอันตรายมากพอที่จะขจัดสรรพชีวิตในโลกนี้ให้สูญพันธุ์ไปได้ เพราะพลังงานนิวเคลียร์นั้น ไม่มีความปลอดภัยและไม่สะอาด ในขบวนการผลิตพลังงานนิวเคลียร์ทั้งคนงานในโรงงาน อุตสาหกรรมนิวเคลียร์และสิ่งแวดล้อมทั้งมวลจะได้รับมลพิษจากสารกัมมันตภาพรังสีในทุกขั้นตอนของวงจรผลิตเชื้อเพลิงนิวเคลียร์ ทั้งนี้เนื่องจากยังไม่มีระบบเทคโนโลยีที่จะควบคุมป้องกันและสร้างความปลอดภัยได้ 100% แม้แต่สารกัมมันตภาพรังสีปริมาณน้อยที่สุดก็สามารถก่อให้เกิดการกลายพันธุ์และโรคร้ายไข้เจ็บได้ ซึ่งตรงกันข้ามกับสิ่งที่โรงงานอุตสาหกรรมนิวเคลียร์ต้องการให้เชื่อ โดยอ้างว่าปัจจุบันนักวิทยาศาสตร์การแพทย์โดยทั่วไปต่างยอมรับว่าไม่มีอันตรายจากกัมมันตภาพรังสีในโรงงานอุตสาหกรรมนิวเคลียร์อีกแล้ว นอกจากนี้นักวิทยาศาสตร์และวิศวกรล้วนเป็นลูกจ้างของกองทัพหรือไม่ก็โรงงานอุตสาหกรรมซึ่งทั้งสองสถาบันนี้มีอิทธิพลอย่างมาก ทำให้ไม่สามารถรู้ถึงข้อมูลที่แท้จริงได้ อีกประเด็นหนึ่งที่ไม่สามารถรับรู้และเข้าใจได้อย่างสมบูรณ์จากการประเมินอันตรายของพลังงานนิวเคลียร์เป็นเพราะผู้รับผิดชอบต่อการพัฒนาพลังงานนิวเคลียร์และประยุกต์พลังงานนิวเคลียร์นั้นมาจากหลายสาขา เช่น นักฟิสิกส์ วิศวกร นักเศรษฐศาสตร์ นักการเมือง ทหาร ซึ่งต่างฝ่ายต่างพิจารณาจำกัดแคบเฉพาะในมุมมองของตนเองเท่านั้น ทำให้ขาดการใส่ใจต่อปัญหาต่างๆว่ามีความสัมพันธ์เกี่ยวโยงกันอย่างไร ไม่สนใจว่าปัญหาต่างๆ รวมตัวกันอย่างไรจนเกิดผลกระทบต่อระบบนิเวศวิทยาของโลก สารกัมมันตภาพรังสีที่เล็ดลอดออกมาจะแผ่อนุภาคแอลฟาซึ่งมีพลังสูงสามารถเจาะทะลุผิวหนังและทำอันตรายเซลล์ของร่างกายได้ สารกัมมันตภาพรังสียังสามารถเข้าสู่ร่างกายโดยการกินอาหารและน้ำที่เจือสารกัมมันตภาพรังสีและสารเหล่านี้จะทำอันตรายมาจากภายใน (Capra, 1988: 243) ผลร้ายของสารกัมมันตรังสีไม่ได้เกิดขึ้นทันทีทันใดแต่ค่อย ๆ เกิดขึ้นและสะสมจนถึงระดับอันตราย วิลาสินี เดอบอส (2553: 42) ได้กล่าวถึงผลงานที่เจมส์ เลิฟล็อก (James Lovelock) ในหนังสือ The Revenge of Gaia ว่า พลังงานหมุนเวียนเป็นสิ่งที่ดีแต่ยังขาดประสิทธิภาพและมีต้นทุนสูง

การประหยัดพลังงานเป็นจุดเริ่มต้นที่ดี แต่ทำยากและต้องใช้ระยะเวลาเป็นสิบ ๆ ปี ในขณะที่อารยธรรมของมนุษย์กำลังตกอยู่ในอันตราย จึงต้องหันมาใช้พลังงานนิวเคลียร์ซึ่งเป็นแหล่งพลังงานที่แน่นอนปลอดภัยและเชื่อถือได้ ก่อให้เกิดอันตรายน้อยกว่าอันตรายน้อยกว่าภัยจากคลื่นความร้อนมรณะ รวมทั้งภัยจากระดับน้ำทะเลที่ขึ้นสูงซึ่งคุกคามเมืองต่าง ๆ ตามชายฝั่งของโลก

ปัจจุบันเทคโนโลยีนิวเคลียร์ได้ถูกนำมาสร้างเป็นอาวุธ เทคโนโลยีพร้อมวัตถุดิบในการสร้างระเบิดนิวเคลียร์ได้กลายเป็นสินค้าส่งออกไปทั่วโลก ทั้งได้มีการส่งเสริมและสนับสนุนให้มีเทคโนโลยีนิวเคลียร์ขึ้นโดยเฉพาะกับประเทศในโลกที่สาม โดยมีวัตถุประสงค์เพื่อให้บรรษัทข้ามชาติทำการ ขูดรีดและกอบโกยเอาทรัพยากรจากประเทศเหล่านี้ให้เร็วที่สุด นักการเมืองในประเทศโลกที่สามก็ยินดีที่จะรับเอาเทคโนโลยีนิวเคลียร์ เพราะเป็นโอกาสที่จะได้สร้างอาวุธนิวเคลียร์รวมถึงการลอกเลียนแบบพฤติกรรมของอเมริกาและใช้อาวุธนิวเคลียร์รุกรานข่มขู่เพื่อนบ้าน (Capra, 1988: 242) ผลเสียหายจากการผลิตและใช้เทคโนโลยีนิวเคลียร์ ทั้งที่เป็นอาวุธนิวเคลียร์และที่เป็นปฏิกรณ์ปรมาณูมีอย่างมากมายมหาศาลกว่าผลเสียหายที่เกิดจากการผลิตและใช้พลังงานถ่านหิน พลังงานนิวเคลียร์ นอกจากจะทำให้สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเป็นพิษไปอีกนับพัน ๆ ปี ยังสามารถทำให้เผ่าพันธุ์มนุษย์ทั้งหมดสูญสิ้นไปได้ (พระประชา ปสนุนธมฺโม และคณะ, 2550: 260)

ปัญหาอีกประการหนึ่งของพลังงานนิวเคลียร์ คือ การกำจัดกากนิวเคลียร์ซึ่งเป็นของเสียจากเตาปฏิกรณ์ปรมาณูอันเป็นสารกัมมันตภาพรังสีที่อันตรายร้ายแรงที่สุด พลุโตเนียมขนาดน้อยกว่าหนึ่งส่วนล้านกรัมซึ่งเป็นปริมาณที่มองไม่เห็นก็สามารถก่อให้เกิดมะเร็งได้และสารกัมมันตภาพรังสียังคงมีพิษอยู่อย่างน้อย 500,000 ปี (พระประชา ปสนุนธมฺโม และคณะ, 2550: 272-273) ดังนั้น สิ่งแวดล้อมที่อยู่บริเวณแหล่งเก็บหรือกำจัดกากนิวเคลียร์ก็จะเสียหายและไม่สามารถใช้ประโยชน์อย่างอื่นได้อีก ยิ่งถ้ามีปริมาณการพลังงานนิวเคลียร์มากเท่าไรก็จำเป็นต้องมีแหล่งเก็บหรือกำจัดกากนิวเคลียร์มากเท่านั้น ประชากรโลกที่มีแนวโน้มเพิ่มขึ้นก็จะหาที่อยู่อาศัยและที่ดินสำหรับทำกินยากขึ้น และหากมีปัญหาคารั้วไหลจากการจัดเก็บกากนิวเคลียร์มนุษย์และสิ่งมีชีวิตทุกชนิดที่อยู่ภายในรัศมีของสารกัมมันตภาพรังสี (ขึ้นอยู่กับว่ากากนิวเคลียร์จะกระจายไปไกลแค่ไหน) จะต้องได้รับพิษจากสารกัมมันตภาพรังสีอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้

เบื้องหลังจิตวิทยาของพวกนิยมนิวเคลียร์มาจากการยึดมั่นถือมั่นอย่างมากในตัวตน ชอบควบคุม ใช้อำนาจในแข่งขันจนเกินพอดีและความมุ่งมั่นที่จะเอาชนะ ทั้งหมดนี้เป็นลักษณะของวัฒนธรรมที่บุรุษเพศเป็นใหญ่ซึ่งมีสัญญาณของการคุกคามและก้าวร้าวที่ก่อขึ้นตลอดประวัติศาสตร์แห่งมวลมนุษยชาติ บัดนี้อาวุธนิวเคลียร์กำลังจะถูกนำมาใช้โดยไม่สนใจว่าความรุนแรงและศักยภาพการทำลายล้างนั้นมากมายมหาศาลเพียงใด จะก่อให้เกิดการทำลายล้างโลกทั้งโลกให้ย่อยยับขนาดไหน หรือจะเป็นการล้างเผ่าพันธุ์มวลมนุษยชาติให้สูญสิ้นไป (Capra, 1988: 242) ทุกวันนี้สงครามนิวเคลียร์ซึ่งเป็นอันตรายร้ายแรงที่สุดได้สร้างความหวาดกลัวให้เกิดขึ้นกับเผ่าพันธุ์มนุษย์อยู่ในขณะนี้ อย่างในสหรัฐอเมริกาพวกเพนตากอนได้พยายามชักชวนให้เชื่อว่า ยิ่งสร้างอาวุธดีขึ้นและมากขึ้นเพียงใดก็จะทำให้ประเทศปลอดภัยเพียงนั้น สัญญาณการเปลี่ยนแปลงนโยบายด้านป้องกันประเทศจากที่คลังสรรพาวุธนิวเคลียร์ที่เคยมีเป้าหมายเพื่อตอบโต้การโจมตี ได้เปลี่ยนแนวโน้มมาเป็นมุ่งการโจมตีก่อน มหาอำนาจทางการทหารอย่าง สหภาพโซเวียต จีน เกาหลี ฯลฯ ได้ระดมกันสร้างอาวุธนิวเคลียร์เพื่อการสงครามกันมากขึ้น (Capra, 1988: 22-23)

ในกรณีของพลังงานนิวเคลียร์ผู้วิจัยมีความเห็นว่า ควรหลีกเลี่ยงการใช้พลังงานนิวเคลียร์ เพราะถ้ากัมมันตภาพรังสีของพลูโตเนียมได้เล็ดลอดออกมาไม่ว่าจะด้วยเพราะเหตุอะไรก็ตาม มนุษย์ยังไม่สามารถที่จะควบคุมและป้องกันภัยจากสารกัมมันตภาพรังสีได้อย่างทันทีและได้ผลอย่างสมบูรณ์ อันตรายย่อมจะเกิดขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ อีกประการหนึ่ง คือ ในเมื่อมนุษย์กำลังจะหาวิธีการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ดังนั้นการลดการใช้พลังงาน การใช้พลังงานอย่างประหยัด การหาพลังงานทดแทนที่ไม่ทำลายสิ่งแวดล้อม จึงควรเป็นจุดเริ่มต้นที่จะดำเนินการ การใช้พลังงานนิวเคลียร์จะเป็นการทำให้มนุษย์ใช้พลังงานมากขึ้นโดยเฉพาะกับสิ่งที่ฟุ่มเฟือยเกินความจำเป็นสำหรับการดำรงชีวิต เพราะคิดว่าสามารถใช้ได้อย่างไม่กลัวหมด มนุษย์ก็จะหลงติดอยู่กับวัตถุและแยกตัวออกจากธรรมชาติมากขึ้นหรืออาจจะถึงขนาดคิดว่ามนุษย์สามารถดำรงชีวิตอยู่ได้โดยไม่ต้องอาศัยธรรมชาติเพราะเชื่อว่าเมื่อวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีมีความก้าวหน้ามากขึ้น ๆ และมีพลังงานให้ใช้อย่างเพียงพอที่จะผลิตอะไรหลาย ๆ อย่างมาทดแทนสิ่งที่ธรรมชาติให้มา (อย่างในภาพยนตร์ที่เกี่ยวกับเรื่องการท่องเที่ยวอวกาศ) เมื่อนั้นมนุษย์ก็จะไม่สนใจที่จะรักษาทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม แต่อาจจะมุ่งกอบโกยตักตวงเอาอย่างบ้าคลั่งอย่างไร้จริยธรรมจนไม่มีอะไรเหลือ

ผลกระทบทางด้านเศรษฐกิจ

การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจอย่างไม่หยุดยั้ง เป็นหลักการที่นักเศรษฐศาสตร์ทุกคน ยอมรับเป็นทฤษฎีโดยอ้างสมมุติฐานของเคนส์ว่า การเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจเป็นวิถีทางเดียว ที่ความมั่งคั่งทางวัตถุจะไปสู่คนยากจน ซึ่งได้รับการพิสูจน์มานานแล้วมาไม่เป็นเรื่องจริง อัตราการเจริญทางเศรษฐกิจในระดับสูงช่วยแก้ปัญหาสังคมได้น้อยมากและในหลายประเทศ ยังเพิ่มภาวะการว่างงานและก่อให้เกิดความเสื่อมของสภาพสังคมโดยทั่วไป Capra (1988: 215) ยืนยันว่านักเศรษฐศาสตร์และนักการเมืองให้ความสำคัญของการเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจ อย่างเช่น เนลสัน ร็อคกี้ เฟลเลอร์ ได้ประกาศในที่ประชุมสโมสรแห่งกรุงโรม เมื่อปลายปี ค.ศ. 1976 ว่า “ถ้าหากชาวอเมริกันต้องการที่จะปรับปรุงคุณภาพชีวิตของตน การเจริญเติบโตทาง เศรษฐกิจมาก ๆ เป็นสิ่งจำเป็นอย่างยิ่ง” ทำให้ผู้ผลิตที่แข่งขันกันต้องใช้เงินจำนวนมาก สำหรับการโฆษณาเพื่อรักษาการบริโภคแบบแข่งขันเอาไว้ สิ่งที่สำคัญ คือ สินค้าที่บริโภคจำนวนมาก เป็นสินค้าที่ไม่จำเป็น ไร้ประโยชน์และมักจะมีอันตราย และราคาที่ต้องจ่ายให้กับการบริโภค ที่เกินจำเป็นและฟุ่มเฟือยนี้ คือ การลดต่ำลงของคุณภาพที่แท้จริงของชีวิต สิ่งที่สูญเสีย ได้แก่ อากาศบริสุทธิ์ที่เราหายใจ คุณภาพของอาหารที่เรารับประทาน สิ่งแวดล้อมที่เราอยู่อาศัย และ ความสัมพันธ์ทางสังคมที่ก่อโครงสร้างชีวิตของมนุษย์ขึ้นมา ผลร้ายแรงที่สุดจากการเจริญเติบโต ทางเศรษฐกิจอย่างไม่หยุดยั้ง คือ การเปลี่ยนแปลงทรัพยากรธรรมชาติโดยเฉพาะทรัพยากรที่ ไม่สามารถนำกลับมาใช้ได้อีก ในสหรัฐอเมริกา มีการบริโภคกันอย่างฟุ่มเฟือยและมีการสูญเสียไป อย่างมากมาย ปัจจุบันชาวอเมริกันจำนวนร้อยละห้าของประชากรโลก บริโภคทรัพยากรหนึ่งใน สามของที่มีอยู่ทั้งหมดในโลก และใช้พลังงานต่อคนสูงกว่าในประเทศยุโรปส่วนใหญ่ประมาณ สองเท่า (Capra, 1988: 217)

เศรษฐกิจใหม่ที่กลุ่มเสรีนิยมใหม่กับนโยบายและมาตรการทางเศรษฐกิจที่กำหนดโดย กลุ่มเจ้าประเทศยักษ์ใหญ่และสถาบันการเงินของประเทศเหล่านี้ได้สร้างความไม่เท่าเทียมกัน ทางสังคมและการกีดกันทางสังคม การล่มสลายของประชาธิปไตย การทำลายล้างสิ่งแวดล้อม ทางธรรมชาติอย่างกว้างขวางและรวดเร็ว ทำให้ยากจนและแปลกแยกมากขึ้น นอกจากนี้ทุนนิยม โลกแบบใหม่ยังสร้างเศรษฐกิจผิดกฎหมายระดับโลก ซึ่งส่งผลกระทบอย่างลึกซึ้งต่อเศรษฐกิจ และการเมืองทั้งในระดับชาติและนานาชาติ ได้คุกคามและทำลายชุมชนท้องถิ่นทั่วโลก ได้ทำลายศักดิ์ศรีของชีวิตโดยพยายามเปลี่ยนความหลากหลายไปสู่เกษตรกรรมเชิงเดี่ยว

เปลี่ยนนิเวศวิทยาเป็นงานวิศวกรรม และเปลี่ยนตัวชีวิตให้กลายเป็นสินค้า (วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ, 2553: 309-310)

การยึดติดกับความเจริญเติบโตทางเศรษฐกิจนั้นเป็นอันตรายต่อสุขภาพของผู้บริโภคอย่างมาก เพราะเมื่อต้องการให้เศรษฐกิจขยายตัว จำเป็นต้องเพิ่มการผลิตและการบริโภคสินค้าเป็นจำนวนมากรวมถึงการโฆษณาอย่างมากเพื่อเพิ่มยอดขายและผลกำไร บางครั้งผู้ผลิตจึงจำเป็นต้องลดต้นทุนในการผลิตสินค้า เช่น ลดคุณภาพของสินค้า เพื่อให้ผู้บริโภครู้สึกพอใจที่ซื้อสินค้าได้ในราคาที่ถูกลง หรืออย่างในกรณีของผู้ผลิตที่เจิวส์ดักันเสียลงไปในอาหารเพื่อเพิ่มอายุการเก็บอาหาร มีการนำเอาผลิตภัณฑ์สังเคราะห์ที่เป็นอันตรายเข้าไปแทนที่อาหารอินทรีย์สารตามธรรมชาติซึ่งสมบูรณ์อยู่แล้วและปรุงแต่งสารอาหารโดยการเพิ่มกลิ่น รสเทียม เจือสี เป็นการผลิตที่ผ่านขั้นตอนมากเกินไป อาหารขยะ(junk food) เช่น อาหารว่างหวานๆ อาหารที่มีไขมันสูง มีการโฆษณาให้นิยมบริโภค ซึ่งอาหารทั้งหมดนี้ล้วนไม่มีประโยชน์ต่อสุขภาพ (Capra, 1988: 249)

เมื่อการแข่งขันในทางเศรษฐกิจมากขึ้นและรุนแรงขึ้น ข่าวดสารข้อมูล การเชื่อมโยงเครือข่ายปรากฏขึ้นและกลายเป็นรูปแบบองค์กรที่สำคัญอย่างยิ่งในทุกส่วนภาคของสังคม บทบาทหน้าที่ทางสังคมหลักๆถูกจัดการในลักษณะเครือข่ายมากขึ้นซึ่งเป็นวิธีหาอำนาจที่สำคัญอย่างยิ่ง สังคมเครือข่ายนั้นเกิดขึ้นเคียงคู่กับการอ่อนกำลังของรัฐในฐานะองค์กรที่มีอำนาจสูงสุดและไม่สามารถดำเนินการตามพันธสัญญาในการทำหน้าที่รัฐสวัสดิการและไม่สามารถต่อกรกับระบบเศรษฐกิจที่ผิดกฎหมายแบบใหม่ที่โยงใยถึงกันทั่วโลก เกิดการล่มสลายจากภายในด้วยเหตุคอร์รัปชันในกระบวนการประชาธิปไตยเพราะบรรดานักการเมืองต่างพึ่งพาพรรคและกลุ่มล๊อบบี้ต่างๆที่ให้เงินรณรงค์หาเสียงเลือกตั้งเพื่อแลกกับนโยบายที่เอื้อผลประโยชน์พิเศษให้กลุ่มคนเหล่านั้น ในสังคมเครือข่ายใหม่นี้เกิดระบบเศรษฐกิจที่ผิดกฎหมายที่แพร่ขยายและเชื่อมโยงเป็นเครือข่ายไปทั่วโลก ซึ่งเกิดจากบุคคลหรือกลุ่มคนที่ถูกบีบบังคับให้ออกไปอยู่บริเวณชายขอบของสังคม เมื่อบุคคลหรือกลุ่มคนเหล่านี้พยายามหลีกเลี่ยงออกจากภาวะที่ถูกกีดกันทางสังคมอย่างสิ้นหวัง จึงเป็นช่องทางที่ถูกชักนำเข้าสู่องค์กรที่ผิดกฎหมายได้โดยง่าย (วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ, 2553: 226-227)

เมื่อธุรกรรมทางเศรษฐกิจมีขนาดใหญ่มากขึ้น ทำให้ต้องมีการแผ่ขยายอาณาเขตทางเศรษฐกิจออกไปต่างประเทศในรูปของบรรษัทข้ามชาติ เพื่อผูกขาดทางการค้าให้มีความแข็งแกร่ง เป้าหมายหลักของบรรษัทข้ามชาติ คือ กลุ่มประเทศในโลกที่สามและกลุ่มประเทศที่เป็นแหล่งทรัพยากรการผลิต เช่น ที่ดิน ป่าไม้ แร่ธาตุและพืชพันธุ์ต่าง ๆ โครงการช่วยเหลือทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่ให้กับประเทศโลกที่สาม มักเป็นเครื่องมือที่บรรษัทข้ามชาติใช้ขูดรีดเอาทรัพยากรและแรงงานของประเทศเหล่านี้ และเป็นการช่วยเอาเงินเข้ากระเป๋าของผู้ที่คอร์รัปชั่น ดังคำพูดที่ประชิดประชันว่า “ความช่วยเหลือทางเศรษฐกิจ คือ การนำเงินจากคนยากจนในประเทศร่ำรวยไปให้แก่คนร่ำรวยในประเทศยากจน” (Capra, 1988: 224)

สิ่งที่อันตรายที่สุดของบรรษัทข้ามชาติ คือ มีอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองเหนืออำนาจรัฐแห่งชาติ คุกคามอธิปไตยแห่งชาติและคุกคามเสรีภาพทางการเงินของโลก มีอำนาจอย่างกว้างขวางในการควบคุมกระบวนการทางกฎหมาย บิดเบือนสื่อสารมวลชน กำหนดทิศทางการศึกษาและการค้นคว้าวิจัยทางวิชาการ (Capra, 1988: 220-221) บรรษัทข้ามชาติจะใช้อิทธิพลในการกำหนดระบบคุณค่าให้สอดคล้องกับผลประโยชน์ของบริษัท โดยเฉพาะกับประเทศในโลกที่สาม บรรษัทข้ามชาติจะขูดรีดเอาทรัพยากรและแรงงานไปอย่างไร้ความปราณี รวมถึงการใช้เทคโนโลยีที่ก่อให้เกิดมลภาวะ บรรษัทข้ามชาติได้เอาดินและทรัพยากรป่าไม้ของประเทศในโลกที่สามไปอย่างผิดวัตถุประสงค์ โดยการให้ผลิตพืชผลสำหรับการส่งออกเพื่อแสวงหากำไร แทนที่จะผลิตอาหารไว้สำหรับเลี้ยงประชากรในท้องถิ่น (Capra, 1988: 222)

มนุษยชาติถูกทำให้ยากจนได้เกิดขึ้นทั่วโลก บางครั้งพื้นที่เหล่านี้ถูกเรียกว่าประเทศโลกที่สี่ ซึ่งครอบคลุมพื้นที่ขนาดใหญ่ทั่วโลก รวมทั้งพื้นที่ส่วนใหญ่ของกลุ่มประเทศทางตอนใต้ของทะเลทรายสะฮารา ในทวีปแอฟริกาและพื้นที่ชนบทยากจนในทวีปเอเชียและละตินอเมริกา ประเทศในโลกที่สี่มีประชากรหลายล้านคนที่ไร้บ้านถูกทำให้ยากจนและมักไม่รู้หนังสือ คนเหล่านี้ย้ายเข้าและออกจากการทำงานอยู่เสมอ คนจำนวนมากถูกพาไปในระบบเศรษฐกิจผิดกฎหมาย ถูกเผชิญกับวิกฤตชีวิตที่หนักหนาสาหัส รวมทั้งความอดอยากหิวโหย โรคภัยไข้เจ็บ การติดยาเสพติดและถูกจำคุก ซึ่งเป็นรูปแบบการกีดกันทางสังคมที่หนักที่สุด เมื่อความยากจนดำเนินไปสู่ภาวะของความทุกข์ยาก พวกเขาจะพบว่าตัวเองอยู่ในวัฏจักรที่หมุนต่ำลงไปเรื่อย ๆ จนแทบจะไม่มีทางหนีรอดออกมาได้ (วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ, 2553: 221)

ผลกระทบที่เกิดขึ้นกับภาคเกษตรกรรม

การทำไร่ทำนาในแบบเดิมจะใช้อินทรีย์สาร มีการปลูกพืชหลายชนิดหมุนเวียนกันทุกปี ทำให้ไม่มีความจำเป็นต้องใช้ยากำจัดศัตรูพืช เป็นการช่วยรักษาระบบนิเวศเป็นอย่างดี แต่หลังจากมีการปฏิวัติเขียว บริษัทอุตสาหกรรมได้ชี้ให้เห็นเกษตรกรในประเทศที่ยากจนใช้ปุ๋ยเคมีและยากำจัดศัตรูพืชในการทำเกษตรกรรม พร้อมทั้งให้ปลูกพืชที่ให้ผลตอบแทนสูงเพียงชนิดเดียวเพื่อการส่งออกและนำเข้าสินค้าที่เหลือทั้งหมด อย่างเช่น นักธุรกิจโนโคมเบียได้เปลี่ยนจากการปลูกข้าวสาลีมาปลูกดอกคาร์เนชั่นสำหรับส่งออกขายยังสหรัฐฯ (Capra, 1988: 258-259) ผลลัพธ์ของการปลูกพืชที่ให้ผลตอบแทนสูงเพียงชนิดเดียวเพื่อการส่งออกและนำเข้าสินค้าที่เหลือคือ ทำให้ระยะทางจากแหล่งผลิตมาสู่ผู้บริโภคต้องไกลขึ้นอย่างมาก ซึ่งเป็นผลเสียหลายอย่าง มหาศาลต่อสภาพแวดล้อม เพราะต้องสร้างทางหลวงและสนามบินใหม่ ๆ จำนวนมากซึ่งตัดผ่านพื้นที่ป่าดั้งเดิม ทำเรือใหม่ ๆ ทำลายพื้นที่ชุ่มชื้นและแหล่งอาศัยของสิ่งมีชีวิตชายฝั่ง ปริมาณของการคมนาคมเพิ่มขึ้น ก่อให้เกิดมลภาวะทางอากาศและทำให้น้ำมันและสารเคมีรั่วลงสู่สิ่งแวดล้อม และผลกระทบอีกประการหนึ่งคือ ความหลากหลายทางด้านพันธุกรรมในท้องตลาดลดลงอย่างมาก ผืนดินขนาดใหญ่ถูกทำลายด้วยศัตรูพืชเพียงชนิดเดียว สุขภาพของประชาชนที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นไม่ได้รับโภชนาการที่สมดุลจากอาหารที่ปลูกในท้องถิ่นนั้น จึงมีแนวโน้มที่จะเกิดโรคภัยไข้เจ็บได้มากขึ้น (พระประชา ปสนุนธุมโม และคณะ, 2550: 287)

การใช้ปุ๋ยเคมีและยาปราบศัตรูพืชในปริมาณที่มากเกินไป ทำให้แหล่งน้ำใต้ดินเป็นพิษ เพราะสารเคมีจำนวนมากไหลซึมลงสู่ดิน จากนั้นพิษก็จะมาปรากฏอยู่ในอาหาร พืชบางตัวอาจจะทำลายระบบคุ้มกันตามธรรมชาติของร่างกาย บางตัวก็เป็นสารก่อให้เกิดมะเร็ง แต่ผลร้ายที่เกิดขึ้นไม่ได้ทำให้ยอดขายสารเคมีที่เป็นอันตรายลดลง สารเคมียังถูกขายให้แก่ประเทศในโลกที่สามซึ่งมีความเข้มงวดทางกฎหมายน้อย การใช้สารเคมียังคงมีอยู่ในปริมาณที่มาก ประชาชนได้รับผลร้ายโดยตรงจากสารเคมีที่แฝงมากับผักและผลไม้ ด้วยการกระทำที่ไร้จิตสำนึกของคนกลุ่มนี้ (Capra, 1988: 258)

ผลจากการใช้เคมีในการทำเกษตรกรรม ก่อให้เกิดความเสียหายต่อคุณภาพของดิน และสุขภาพของมนุษย์ รวมถึงความสัมพันธ์ทางสังคมต่อระบบนิเวศวิทยาทั้งหมด เพราะเมื่อมีการปลูกพืชชนิดเดียวซ้ำ ๆ กันทุกปีและมีการใส่ปุ๋ยเคมีเป็นเวลานานจะทำให้ปริมาณอินทรีย์สารลดลง ดินจะแห้งและความสมดุลในดินถูกทำลาย เพราะปริมาณอินทรีย์สารช่วยให้ดินรักษา

ความชุ่มชื้นไว้ได้ ส่วนประกอบของซากพืชซากสัตว์ที่เน่าเปื่อยในดินจะหมดไป ความร่วนซุยของดินจะน้อยลง น้ำที่ไหลผ่านเนื้อดินจะไม่ก่อให้เกิดความชุ่มชื้นแก่ดินเลยเพราะดินจะจับตัวแน่น การจะให้ดินร่วนซุยจึงต้องมีการใช้เครื่องจักรสำหรับไถพรวนที่มีกำลังมากยิ่งขึ้น นั่นหมายถึง เกษตรกรต้องลงทุนเพิ่มขึ้น เกษตรกรต้องพึ่งเทคโนโลยีซึ่งไม่จำเป็นมากขึ้น ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายมากขึ้นเพราะการผลิตเครื่องจักรเพิ่มขึ้น (พระประชา ปสนุนธโมโม และคณะ, 2550: 291)

ความไม่สมดุลทางนิเวศวิทยาอันเกิดจากการเพาะปลูกพืชชนิดเดียวและจากการใส่ปุ๋ยเคมีมากเกินไป จะทำให้ศัตรูพืชและโรคพืชทวีจำนวนมากขึ้น ทำให้ต้องมีการใช้ยาปราบศัตรูพืชมากขึ้น มนุษย์จึงต้องต่อสู้กับผลที่เกิดจากการใช้สารเคมีที่เกินขนาด การใช้สารเคมีมากขึ้นและบ่อย ๆ ทำให้ไม่สามารถทำลายศัตรูพืชได้อีกต่อไปเพราะศัตรูพืชเริ่มมีภูมิต้านทานต่อสารเคมีแล้ว นอกจากนี้ยังพบว่าพืชหลายชนิดถูกรบกวนและทำลายจากแมลงชนิดใหม่ ๆ ซึ่งเป็นศัตรูพืชที่ไม่เคยรู้จักมาก่อนและศัตรูพืชชนิดใหม่เหล่านี้มีความสามารถต้านทานต่อฤทธิ์ยาฆ่าแมลงทุกชนิดยิ่งขึ้น (พระประชา ปสนุนธโมโม และคณะ, 2550: 292)

บรรษัทยักษ์ใหญ่ทางภาคเกษตรกรรมทั่วโลกต่างพยายามแข่งขันกันเพื่อเป็นเจ้าของปัจจัยการผลิตและพยายามหาวิธีการผลิตที่ลดต้นทุนและความเสี่ยงให้มากที่สุด ไม่ว่าจะเป็นการให้เช่าที่ดินทำกิน การให้ปัจจัยการผลิตอื่น ๆ เช่น เมล็ดพันธุ์ ยากำจัดศัตรูพืช ปุ๋ย พันธุ์สัตว์อาหารสัตว์ซึ่งมีราคาที่สูง เพื่อแลกกับผลผลิตตามที่บรรษัทเหล่านั้นกำหนดขึ้น ผลที่เกิดขึ้นคือ หากเกิดความเสียหายเกษตรกรเหล่านั้นต้องรับผิดชอบเองและเป็นหนี้ต่อบรรษัทเหล่านั้น การใช้ปุ๋ยและสารเคมีต่าง ๆ ก่อให้เกิดความเสียหายต่อสภาวะแวดล้อมทั้งน้ำ ทั้งดิน และอากาศ หรือแม้แต่ตัวเกษตรกรเอง การใช้เมล็ดพันธุ์ซึ่งปัจจุบันถูกความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์ทำให้ผลผลิตที่ออกมาไม่สามารถนำมาเพาะปลูกได้อีก จึงต้องซื้อเมล็ดพันธุ์จากบรรษัทเหล่านี้ตลอดไป การผูกบังคับให้ปลูกพืชที่ขาดความหลากหลายทำให้เกิดปัญหาเรื่องวัชพืช ทำให้ต้องใช้สารเคมีที่มากขึ้นและรุนแรงขึ้น อันตรายทั้งหลายก็จะเกิดกับผู้ใช้และสิ่งแวดล้อมทั้งหลายอย่างไม่สิ้นสุด เกษตรกรบางประเทศถูกจ้างให้เลี้ยงวัวจำนวนมหาศาล ทำให้ต้องตัดไม้ทำลายทรัพยากรธรรมชาติจำนวนมหาศาลเพื่อใช้เนื้อที่สำหรับการเลี้ยงวัว ผลที่เกิดขึ้น คือ ระบบนิเวศถูกทำลาย สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย เกิดความวิปริตทางสภาพอากาศ ผลกระทบเหล่านี้ล้วนเกิดจากระบบทุนนิยมที่ต้องการจะรวบอำนาจและอิทธิพลทางเศรษฐกิจโลกไว้กับกลุ่มของตนเอง

การควบคุมอย่างเข้มงวดที่เกิดจากเทคโนโลยีพันธุกรรม วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ (2553: 281-283) ได้กล่าวว่า บริษัทเคมีเกสตรได้ควบคุมตลาดเมล็ดพันธุ์ดัดแปลงพันธุกรรมหรือ เมล็ดพันธุ์จีเอ็มไว้เกือบหมดแล้ว โดยจุดมุ่งหมายของบริษัทเหล่านี้คือสร้างระบบเกษตรกรรมโลก ระบบเดียวเพื่อจะได้ควบคุมทุกขั้นตอนการผลิตอาหาร จัดเก็บสต็อกอาหารและกำหนดราคาอาหารได้ บริษัทเคมีเกสตรชั้นนำทุกแห่งวางแผนที่จะเสนอเมล็ดพันธุ์ที่เป็นหมันทางพันธุกรรม เพื่อบังคับให้เกษตรกรต้องซื้อผลิตภัณฑ์ที่จดสิทธิบัตร โดยให้เหตุผลผิด ๆ ว่าเทคโนโลยีชีวภาพ จำเป็นสำหรับการผลิตอาหารเลี้ยงโลก แต่จริงแล้วต้นเหตุของความอดอยากหิวโหยคือความจน ความไม่เท่าเทียมและขาดโอกาสเข้าถึงอาหารและที่ทำกิน ผู้คนหิวโหยเพราะวิธีการผลิตและ กระจายอาหารถูกควบคุมโดยคนรวยและมีอำนาจ ดังนั้น ความหิวโหยในโลกจึงไม่ปัญหาเชิง เทคนิคแต่เป็นปัญหาการเมือง

ปัจจุบันธุรกิจการเกษตรข้ามชาติกำลังสร้างระบบเกษตรกรรมของโลกให้เหลือเพียงระบบเดียว ทำให้สามารถควบคุมขั้นตอนทั้งหมดในการผลิตอาหาร สามารถควบคุมทั้งปริมาณสินค้าที่ป้อน ตลาดและราคาโดยผ่านระบบการผูกขาดที่มั่นคงแข็งแกร่ง อย่างประเทศในโลกที่สามหลายแห่ง ที่ประชากรอดอยากหิวโหยทั้ง ๆ ที่มีพืชพันธุ์ธัญญาหารปลูกเต็มไปหมดในแถบที่พวกเขาอาศัยอยู่ แต่พวกเขาไม่สามารถบริโภคผลผลิตเหล่านั้นได้เพราะไม่มีอำนาจซื้อที่จะจ่ายเป็นค่าสินค้า ซึ่งเป็นผลมาจากการแข่งขันในระดับสากล (พระประชา ปสนุนธมโม และคณะ, 2550: 297-298)

ผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ในสังคม

มนุษย์จำเป็นต้องพึ่งพาสิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเพื่อการดำรงชีวิต และด้วยระบบเศรษฐกิจ ที่เติบโตขึ้นอย่างมาก จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น การใช้เทคโนโลยีอุตสาหกรรมที่ขาดความรับผิดชอบ ทำให้สิ่งแวดล้อมตามธรรมชาติเสื่อมโทรมลงอย่างรุนแรง สารพิษจากภาคเกษตรกรรมและ อุตสาหกรรมทำให้เกิดมลพิษในแม่น้ำ บางพื้นที่นอกจากในน้ำจะไม่มีปลาอาศัยแล้วแต่น้ำยังติด ไฟได้ด้วย น้ำที่เราดื่มและอาหารที่เรารับประทานก็เป็นอันตรายต่อสุขภาพ เพราะถูกพิษจาก สารเคมีผสมเข้ามาในรูปแบบต่าง ๆ กัน เมืองใหญ่ถูกปกคลุมด้วยหมอกควันที่เป็นพิษต่อระบบ การหายใจ เมื่อระดับมลพิษทางอากาศสูงขึ้นถึงระดับที่เป็นอันตรายซึ่งนอกจากจะทำลายชั้น บรรยากาศรอบโลกและอาจจะกระเทือนอย่างรุนแรงต่ออากาศของโลก มลพิษทางอากาศได้ กลายเป็นสาเหตุสำคัญที่มีผลกระทบอย่างร้ายแรงต่อสุขภาพและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ ผลต่อโรคภัยไข้เจ็บ อัตราการป่วยด้วยโรคมะเร็งและตับอักเสบสูงขึ้น ผลต่อระบบหายใจ มลพิษที่เพิ่มขึ้น

อย่างไม่หยุดยั้งไม่กระเทือนแต่เฉพาะมนุษย์เท่านั้น หากมีผลร้ายต่อสิ่งแวดล้อมอีกด้วย เพราะได้ทำลายพืชพันธุ์นานาชนิด และการเปลี่ยนแปลงในพืชพันธุ์นี้ได้ก่อให้เกิดการผันแปรอย่างกะทันหันทางด้านประชากรของสัตว์ที่อาศัยพืชในการดำรงชีวิต (Capra, 1988: 23)

การเติบโตทางเทคโนโลยีที่มากเกินไป ทำให้เกิดความไม่สมบูรณ์ทั้งร่างกายและจิตใจ อากาศที่เป็นพิษ เสียงรบกวน การจราจรที่คับคั่ง สารเคมี อันตรายจากสารกัมมันตภาพรังสี และสาเหตุอื่น ๆ อีกมากมาย ภาวะที่เป็นอันตรายเหล่านี้เป็นผลจากระบบเศรษฐกิจที่ยึดติดกับการเจริญเติบโตและขยายตัวโดยมุ่งให้ความสำคัญกับเทคโนโลยีหนักเพื่อการเพิ่มผลผลิต เทคโนโลยีหนักที่มนุษย์สร้างขึ้นมาได้ทำลายกระบวนการทางนิเวศวิทยาอย่างร้ายแรง ทั้งที่กระบวนการทางนิเวศวิทยาได้เกื้อหนุนสิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติและเป็นพื้นฐานสำคัญในการดำรงอยู่ของมนุษย์ สิ่งที่มนุษย์ควรตระหนักอย่างมากประการหนึ่ง คือ น้ำและอากาศที่เป็นพิษ เพราะผลจากสารเคมี อย่างในกรณีที่เกิดคลอเลฟคาแนลซึ่งเป็นคลองที่ถูกทอดทิ้งอยู่ในพื้นที่บริเวณน้ำตกในแองการา พื้นที่บริเวณนี้ถูกใช้เป็นที่ระบายของเสียทางเคมีที่เป็นพิษมาหลายปี สารพิษเหล่านี้ได้ก่อให้เกิดการเน่าเสียในบริเวณแหล่งน้ำรอบ ๆ และซึมลงสู่พื้นดินด้านหลังที่ติดต่อกันทำให้เกิดหมอกพิษ ซึ่งเป็นสาเหตุที่ทำให้ชาวบ้านที่อาศัยอยู่ในบริเวณนั้นมีการคลอดผิดปกติ ในอัตราสูง ตับโตพิการ เกิดโรคในระบบทางเดินหายใจและมะเร็งชนิดต่างๆ (Capra, 1988: 235)

ของเสียทางเคมีเป็นจำนวนมากมหาศาลนี้เป็นผลร่วมกันของการเติบโตทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีที่มุ่งหน้าขยายการเติบโต เร่งผลกำไรและยกระดับความสามารถทางการผลิตให้สูงขึ้น รวมถึงเพิ่มการบริโภคโดยการชักนำให้ซื้อสินค้าใช้สอยและทิ้งของเหลือใช้ ที่เลวร้ายไปกว่านั้นผลิตภัณฑ์เหล่านี้เป็นของที่มีประโยชน์น้อยแต่เร่งให้มีการซื้อขายในปริมาณที่มากขึ้น ๆ เมื่อการซื้อขายเพิ่มขึ้นการผลิตก็ต้องเพิ่มขึ้นเป็นธรรมดา ขยะและของเสียทางเคมีจึงเป็นผลพลอยได้ที่เกิดขึ้นจากกระบวนการผลิตที่สูงขึ้นอย่างหลีกเลี่ยงไม่ได้ องค์ประกอบของสารเคมีก็มีความซับซ้อนมากขึ้น แต่ในระยะยาวปัญหาอันเกิดจากของเสียทางเคมีจะสามารถกำจัดได้หากสามารถลดการผลิตสารอันตรายลงให้เหลือน้อยที่สุดซึ่งต้องอาศัยการเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งในทัศนคติทั้งในฐานะที่เป็นผู้ผลิตและผู้บริโภค (พระประชา ปสนุนธมฺโม และคณะ, 2550: 254)

การบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยไม่เพียงจะก่อให้เกิดปริมาณของเสียจำนวนมากเท่านั้น ยังก่อให้เกิดการสิ้นเปลืองของทรัพยากรธรรมชาติอย่างมากมายรวมถึงพลังงานเชื้อเพลิง ทำให้ต้องใช้เรือบรรทุกน้ำมันขนาดใหญ่ซึ่งมีการชนกันบ่อยครั้ง น้ำมันจำนวนมหาศาลไหลลงสู่ทะเลสร้างความสกปรกให้กับชายหาดและทำลายวงจรอาหารในทะเลอย่างรุนแรง การผลิตกระแสไฟฟ้าจากถ่านหินซึ่งอันตรายมากกว่าการผลิตจากพลังงาน เครื่องจักรที่ใช้พลังงานจากการเผาไหม้ของถ่านหินจะแผ่ควัน ชี๊เก้ ก๊าซและสารประกอบอินทรีย์วัตถุนานาชนิดออกมาเป็นจำนวนมากมายมหาศาล ซึ่งเป็นสารที่มีพิษและก่อให้เกิดมะเร็ง ก๊าซที่อันตรายร้ายแรงที่สุดคือ ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ (SO₂) ซึ่งสามารถทำลายปอดอย่างรุนแรง ทำให้เกิดโรคหอบหืดอักเสบเรื้อรัง นอกจากนี้ก๊าซซัลเฟอร์ไดออกไซด์ยังทำให้น้ำฝนที่ตกลงมามีสภาพความเป็นกรดมากขึ้น ซึ่งจะทำลายระบบนิเวศของป่าไม้ แหล่งน้ำ สิ่งมีชีวิตต่าง ๆ รวมถึงการกัดกร่อนอาคารและโบราณสถานต่าง ๆ และก๊าซไนโตรเจนออกไซด์ซึ่งเกิดจากไอเสียรถยนต์ กำมะถันและก๊าซไนโตรเจนออกไซด์ซึ่งฟุ้งกระจายออกมาจากเครื่องจักรที่ใช้เชื้อเพลิงถ่านหินซึ่งนอกจากจะเป็นอันตรายอย่างร้ายแรงต่อสุขภาพของผู้คนที่อาศัยอยู่ในบริเวณใกล้เคียงแล้วยังก่อให้เกิดมลภาวะที่เรียกว่า “ฝนกรด” โดยเครื่องจักรจะปล่อยก๊าซขึ้นสู่อากาศผสมกับออกซิเจนและไอน้ำ เกิดปฏิกิริยาทางเคมีแปรเปลี่ยนเป็นกรดกำมะถันและกรดไนตริก เมื่อกรดเหล่านี้ถูกลมพัดไปถึงจุดหนึ่งจะตกลงสู่พื้นโลกในรูปของฝนกรดหรือหิมะกรด เมื่อน้ำฝนที่มีสภาพความเป็นกรดตกลงสู่ทะเลสาบมันจะฆ่าปลา แมลง พืชพันธุ์และชีวิตในรูปแบบอื่น ๆ จนในที่สุดทะเลสาบนั้นจะตายสนิทเพราะภาวะความเป็นกรดโดยทะเลสาบนั้นจะไม่สามารถคืนสภาวะความเป็นกลางได้อีกต่อไป ทำให้สายใยแห่งชีวิตทั้งมวลที่ใช้เวลาวิวัฒนาการนานนับพัน ๆ ปีสาบสูญอย่างรวดเร็ว แก่นแท้ของปัญหาอยู่ที่ขาดการมองการณ์ไกลในปัญหานิเวศวิทยาและอยู่ที่ความโลภของมนุษย์เอง (Capra, 1988: 237-238)

ความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมมีผลโดยตรงต่อปัญหาสุขภาพของบุคคล ปัญหาร้ายแรงที่เกิดขึ้นกับประเทศในโลกที่สาม คือ โรคขาดอาหารและโรคติดเชื้อ ในโลกอุตสาหกรรมต้องเผชิญกับโรคเรื้อรังและโรคเสื่อมต่าง ๆ ที่เรียกกันว่า “โรคของอารยธรรม” อันได้แก่โรคหัวใจ โรคมะเร็ง หัวใจวาย โรคภัยต่าง ๆ ส่วนทางจิตใจจะเกิดการท้อแท้สิ้นหวัง โรคประสาทหลอน และอาการผิดปกติทางจิตอื่น ๆ ที่เกิดควบคู่กับความเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมทางสังคม มีสัญญาณหลายอย่าง que แสดงถึงความแตกสลายทางสังคม เช่น อาชญากรรมรุนแรงเพิ่มขึ้น อุบัติเหตุและการฆ่าตัวตายเพิ่มขึ้น การติดสุราและยาเสพติดเพิ่มขึ้นเยาวชนที่ไร้สมรรถภาพการเรียนและพฤติกรรมผิดปกติเพิ่มมากขึ้น (Capra, 1988: 24)

จุดมุ่งหมายการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

จุดมุ่งหมายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของคาบิร่าไม่ได้เน้นที่ปัญหาสิ่งแวดล้อม แต่เน้นที่การแก้ปัญหาที่ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย เช่น ปัญหาเศรษฐกิจ ปัญหาความยากจน ปัญหาการใช้พลังงาน ปัญหาการผลิตและการบริโภคที่เกินความจำเป็น ปัญหามลพิษ ปัญหาสังคม ปัญหาโรคภัยไข้เจ็บ ฯลฯ เพราะปัญหาทั้งหลายเหล่านี้ล้วนแต่เป็นทั้งเหตุและผลที่กระทบถึงกัน ทำให้ปัญหาเดิม ๆ หนักขึ้นและรุนแรงขึ้น คาบิร่าได้พยายามชี้ให้เห็นว่าสรรพสิ่งมีความเกี่ยวข้องผูกพันโยงใยกันอย่างแนบแน่น การมองปัญหาและการแก้ไขปัญหาก็ควรมองในภาพรวมเพราะปัญหาหนึ่งจะมีผลกระทบให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมาเป็นลูกโซ่ ปัญหาทั้งหลายควรได้รับการแก้ไขในแนวทางนิเวศวิทยาควบคู่ไปกับการระดมความรู้จากบุคคลหลากหลายสาขาทั้งเศรษฐศาสตร์ ชีววิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยา การเมือง สิ่งแวดล้อม ศาสนา วัฒนธรรม ฯลฯ ทั้งนี้เพื่อให้ครอบคลุมปัญหาทั้งหลายที่เกิดขึ้น ปัญหาทั้งหลายก็จะได้รับการแก้ไขเป็นระบบอย่างองค์รวม มนุษย์จะเริ่มเข้าใจธรรมชาติมากขึ้น มองธรรมชาติอย่างมีตรรกะมากขึ้น การทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะเริ่มลดลงเป็นลำดับ มนุษย์จะเริ่มเรียนรู้วิธีที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด ลดและกำจัดการเกิดของของเสียทั้งหลายที่เกิดขึ้นโดยเฉพาะของเสียที่ทำให้เกิดมลพิษ ออกแบบเมืองโดยใช้ระบบนิเวศเพื่อลดการใช้พลังงาน ลดและพยายามไม่ให้เกิดมลภาวะในทุกรูปแบบรวมถึงการออกแบบของเสียเท่ากับอาหาร การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมก็จะไปสู่แนวทางที่มั่นคงและยั่งยืน มนุษย์ก็จะมีชีวิตภายใต้โลกยุคโลกาภิวัตน์อย่างมีความสุข

แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ก่อให้เกิดผลกระทบต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ของปัจเจกบุคคล สังคม และโลก เกิดปัญหาด้านเศรษฐกิจ เกิดความอดอยาก ขาดแคลนพลังงาน ทำให้เกิดสงคราม เกิดการแย่งชิงอำนาจ เกิดปัญหาด้านสังคม เกิดปัญหาสุขภาพ และปัญหาอื่น ๆ อีกมากมาย ปัญหาทั้งหลายได้ก่อตัวขึ้นจนกลายเป็นวิกฤตการณ์ที่ต้องเร่งแก้ไข ได้แก่ ลดการเติบโตทางเศรษฐกิจในแนวตั้งของชุมชนเมืองแต่ให้ขยายตัวไปในแนวนอนสู่ชนบทรวมถึงปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจใหม่ ลดการใช้พลังงานและหาพลังงานทดแทนที่ไม่ก่อให้เกิดมลพิษ ประยุกต์หลักการของนิเวศมาใช้กับชุมชน ปรับเปลี่ยนทัศนคติและรูปแบบการดำเนินชีวิต ซึ่งทำได้ง่าย ทำได้ทันทีและทุกคนสามารถทำได้ การแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่มีความซับซ้อนควรต้องร่วมมือกันทุกฝ่าย ใช้วิทยาการหลากหลายสาขามาช่วยแก้ไข เพราะปัญหาที่ซับซ้อน

ต้องอาศัยการมองปัญหาให้ลึก ให้กว้าง และให้ยาวไกล มองปัญหาหลากหลายมิติ ทั้งนี้เพื่อขจัด
วิกฤตการณ์ของสิ่งแวดล้อมให้หมดไปและเพื่อการดำรงชีวิตที่มีความสุขอย่างยั่งยืน

ปัจจุบันได้มีการคำนึงถึงและการเอาใจใส่ต่อสิ่งแวดล้อมได้เพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มีกลุ่ม
ประชาชนที่รวมตัวกันต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อมและเรื่องทางสังคมขึ้นหลายกลุ่ม ต่างชี้ให้เห็นถึง
ข้อจำกัดของการเติบโต ประกาศถึงจริยธรรมใหม่ในทางนิเวศวิทยา มุ่งพัฒนาเทคโนโลยีเบา
ที่เหมาะสม ในทางการเมืองนั้นขบวนการต่อต้านนิวเคลียร์กำลังต่อสู้กับผลได้อันสุดโต่งและ
กำลังเป็นขบวนการทางการเมืองที่มีอำนาจมากที่สุดในศตวรรษนี้ ขณะเดียวกันก็มีการเปลี่ยนแปลง
ทางคุณค่าจากการชื่นชมวิสาหกิจและสถาบันขนาดใหญ่มาให้คำนึงกับคุณค่าของสิ่งเล็ก (small
is beautiful) จากนิยมการบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยมาเป็นการเป็นอยู่อย่างเรียบง่ายโดยสมัครใจ
จากการเติบโตทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีมาเป็นการเติบโตและพัฒนาชีวิตในด้านขบวนการ
การศรัทธาของมนุษย์ ขบวนการสุขภาพแบบองค์รวมและการเคลื่อนไหวทางศาสนธรรม
และการเริ่มตระหนักถึงคุณค่าของความเป็นหญิงซึ่งกำเนิดมาจากการเคลื่อนไหวของขบวนการ
สตรี

Capra (1988: 289) ได้ชี้ให้เห็นถึงความเกี่ยวข้องโยงใยสัมพันธ์กันของสรรพสิ่ง
ในธรรมชาติทั้งในทางการเกิดและการล่มสลาย เพื่อจะได้รู้ว่าเมื่อประมาณ 4,000 ล้านปีที่แล้ว
ชีวิตเริ่มแรกได้กำเนิดขึ้นบนโลกนี้ และได้วิวัฒนาการมาเรื่อย ๆ จนมีรูปแบบใหม่เกิดขึ้นมากมาย
และธรรมชาติก็มีกลไกควบคุมตัวเองซึ่งสามารถดูแลและรักษาตัวเองได้หากเกิดปรากฏการณ์
ที่ทำให้โลกต้องเสียหาย ตัวอย่างเช่น เมื่อ 55 ล้านปีก่อน มีอุบัติเหตุทางธรณีวิทยาที่ทำให้ก๊าซ
ซึ่งมีคาร์บอนเป็นส่วนประกอบมากกว่าหนึ่งล้านล้านตันเข้าไปอยู่ในบรรยากาศ ผลที่ตามมา คือ
ในเขตรอาร์กติกและเขตอบอุ่นตอนเหนือของโลกมีอุณหภูมิสูงขึ้น 8 องศาเซลเซียส และในเขตร้อน
มีอุณหภูมิสูงขึ้น 5 องศาเซลเซียส จากเหตุการณ์ครั้งนั้นโลกต้องใช้เวลาซ่อมสร้างตัวเองมากกว่า
100,000 ปีเพื่อการกลับมาสู่สภาวะปกติ (วิสาสินี เดอเบ, 2553: 17)

การใช้เศรษฐกิจเป็นเครื่องมือ

โดยเหตุที่ความไร้สมดุลในปัจจุบันส่วนใหญ่เป็นผลมาจากการเติบโตที่มุ่งไปทางเดียวกัน
ปัญหาเกี่ยวกับขนาดจึงมีความสำคัญในการจัดระเบียบโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคมขึ้นใหม่
เกณฑ์ที่ใช้พิจารณาขนาดควรต้องเทียบเคียงกับมิติความเป็นมนุษย์ (human dimensions) อะไรที่

กว้างเกินไป รวดเร็วเกินไปหรือเนืองแน่นเกินไปเมื่อเทียบกับความเป็นมนุษย์ย่อมถือว่าขนาดใหญ่เกินไป ทำให้มนุษย์มีความรู้สึกว่าคุณค่าถูกคุกคาม แปรกแยก สูญเสียความเป็นตัวของตัวเองและนี่เป็นผลที่เกิดขึ้นอย่างสำคัญที่มีต่อคุณภาพชีวิตของมนุษย์ (พระประชา ปสนุนธมฺโม และคณะ, 2550: 208)

ในทัศนะแบบกระบวนการ ระบบเศรษฐกิจจะเหมือนกับระบบที่มีชีวิตอื่น ๆ คือ จะเป็นปกติสุขได้เมื่ออยู่ในดุลยภาพที่เปลี่ยนแปลงได้เสมอ โดยที่ตัวแปรต่าง ๆ ผันขึ้นลงตลอดเวลา ดังนั้นเพื่อจะบรรลุและคงระบบเศรษฐกิจให้เป็นปกติสุข จำเป็นต้องรักษาความยืดหยุ่นของธรรมชาติรอบตัว และเพื่อจะอธิบายเศรษฐกิจได้อย่างถูกต้องเหมาะสมโดยให้สัมพันธ์กับสังคมและสิ่งแวดล้อม แนวคิดพื้นฐานและตัวแปรของทฤษฎีเศรษฐศาสตร์ต้องเชื่อมโยงกับแนวคิดที่ใช้อธิบายระบบสังคมและสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจจึงไม่ใช่เป็นเรื่องเฉพาะของนักเศรษฐศาสตร์อีกต่อไป นั่นหมายถึงการวางแผนเศรษฐกิจต้องอาศัยวิธีการทางสหสาขาวิชาการ เช่น นิเวศวิทยา มนุษยวิทยา สังคมวิทยา จิตวิทยา รัฐศาสตร์ และสาขาอื่น ๆ ทั้งนี้เพื่อให้เห็นแง่มุมและความหมายที่ต่างกันของกิจกรรมทางเศรษฐกิจ (พระประชา ปสนุนธมฺโม และคณะ, 2550: 200-201)

กรอบโครงความคิดทางเศรษฐศาสตร์จำกัดแคบและถูกนำไปใช้โดยไม่คำนึงถึงสถานการณ์ที่ก่อให้เกิดความสูญเสียทางสังคมและสิ่งแวดล้อม ซึ่งมีสาเหตุมาจากกิจกรรมทางเศรษฐกิจ นักเศรษฐศาสตร์มีแนวโน้มที่จะมองข้ามการสูญเสียดังกล่าว โดยมองว่าปัจจัยเหล่านี้เป็นตัวแปรภายนอก และเนื่องจากนักเศรษฐศาสตร์ส่วนใหญ่เป็นลูกจ้างของกลุ่มผลประโยชน์เอกชนซึ่งมีหน้าที่วิเคราะห์ค่าใช้จ่าย ผลกำไร ตัวแปรภายนอก อย่างเช่น อากาศ น้ำและแหล่งสำรองทรัพยากรต่างๆของระบบนิเวศวิทยา เป็นทรัพย์สินที่ได้เปล่า ผลประโยชน์ของเอกชนสูงขึ้นด้วยการสูญเสียของชุมชนส่วนรวมที่เนื่องมาจากการเสื่อมโทรมของสิ่งแวดล้อมและการตกต่ำของคุณภาพชีวิตโดยทั่วไป (Capra, 1988: 225) ดังนั้น จึงควรต้องมีการทบทวนในทัศนะเกี่ยวกับผลกำไรใหม่ทั้งหมด โดยนำเอาต้นทุนทางสังคมและสิ่งแวดล้อมเข้ามาพิจารณาด้วยอย่างเต็มที่ ในรูปของเงิน สุขภาพหรือความปลอดภัย เพื่อจะนำมาหักออกจากบัญชีของธุรกิจเอกชนและธุรกิจสาธารณะ อันจะเป็นการแสดงผลกำไรที่สัมพันธ์กับความมั่งคั่งภายในกรอบของโครงสร้างทางนิเวศวิทยาอย่างแท้จริง เช่น ให้บริษัทยาสูบจัดหาเงินทุนก้อนหนึ่งสำหรับค่าใช้จ่ายทางการแพทย์ที่เกิดจากการสูบบุหรี่ หรือให้บริษัทสุราต้องจ่ายทุนสำหรับค่าสังคมที่เกิดจากโรคพิษสุราเรื้อรัง (พระประชา ปสนุนธมฺโม และคณะ, 2550: 202)

การหาและใช้พลังงานทดแทน

พลังงานเชื้อเพลิงประเภทฟอสซิลได้ถูกนำมาใช้อย่างฟุ่มเฟือยและอีกไม่นานก็จะหมดไป จำเป็นต้องมีพลังงานที่สามารถสร้างขึ้นทดแทน พลังงานทดแทนนี้ต้องประหยัด มีประสิทธิภาพ ในเชิงเศรษฐศาสตร์และไม่เป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อม อย่างพลังงานแสงอาทิตย์ในหลายรูปแบบ จะเห็นได้ว่าพลังงานทั้งหลายที่เราใช้อยู่ยกเว้นพลังงานนิวเคลียร์ล้วนเป็นพลังงานแสงอาทิตย์ที่สะสมไว้ในรูปแบบต่าง ๆ เช่น เตาไม้ ถ่านหิน น้ำมันหรือก๊าซ เราได้พลังงานจากดวงอาทิตย์ที่แผ่เข้ามาถึงโลกแล้วแปรเปลี่ยนเป็นสารเคมีโดยการสังเคราะห์แสง ลมเป็นการเคลื่อนที่ของอากาศที่มาจากมวลอากาศที่ลอยสูงขึ้นเนื่องจากความร้อนของดวงอาทิตย์ น้ำตกที่หมุนเครื่องกำเนิดไฟฟ้าเป็นส่วนของการไหลเวียนของน้ำที่เกิดจากการแผ่ความร้อนของดวงอาทิตย์ อย่างไรก็ตามพลังงานเหล่านี้บางอย่างไม่สามารถสร้างขึ้นทดแทนได้ ในปัจจุบันพลังงานแสงอาทิตย์หมายถึงจะถึงพลังงานที่มาจากแหล่งที่ใช้ไม่หมดหรือสร้างขึ้นใหม่ได้ (Capra, 1988: 403) แต่พลังงานทดแทนเหล่านี้ก็ยังมีข้อเสีย อย่างเช่น พลังงานแสงอาทิตย์จะเป็นแหล่งพลังงานในอุดมคติได้ก็ต่อเมื่อมีการผลิตเครื่องเปลี่ยนแสงอาทิตย์ให้เป็นกระแสไฟฟ้าได้โดยตรงอย่างมีประสิทธิภาพและราคาถูก หรือ กังหันลมผลิตกระแสไฟฟ้าส่งผลให้ค่าที่บอกความแรงการหมุนของลมในชั้นบรรยากาศเกิดการเปลี่ยนแปลง และอาจทำให้บริเวณใกล้เคียงเกิดการเปลี่ยนแปลงภูมิอากาศในทิศทางตรงข้าม (วิลาลีนี เดอบอส, 2553: 124-125)

ในระยะยาวการสงวนพลังงานที่สำคัญที่สุด คือ การยกเลิกแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่เป็นโทษต่อสุขภาพและสิ่งแวดล้อม เพื่อการมีชีวิตที่สอดคล้องไปกับธรรมชาติ นอกจากนี้การประหยัดพลังงานอย่างมหาศาลอาจจะทำได้โดยการเพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานทั่วทั้งระบบเศรษฐกิจโดยใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่ (พระประชา ปสนุนธมโม และคณะ, 2550: 215)

อุปสรรคสำคัญของการเปลี่ยนมาสู่ยุคพลังงานแสงอาทิตย์ คือ เรื่องทางการเงิน การเข้าสู่ยุคพลังงานแสงอาทิตย์เท่ากับเป็นการยุติบทบาทของบริษัทน้ำมันที่มีต่อเศรษฐกิจโลก และเป็นการเปลี่ยนแปลงฐานะหน้าที่ขั้นพื้นฐานของบริษัทเหล่านี้ การเข้าสู่ยุคพลังงานแสงอาทิตย์จะก่อให้เกิดการขัดแย้งกันระหว่างประโยชน์ส่วนรวมกับประโยชน์ส่วนตัว ซึ่งถ้าสังคมส่วนใหญ่ให้ความสำคัญกับประโยชน์ในระยะยาวเส้นทางของพลังงานเบาย่อมจะก่อให้เกิดประโยชน์ส่วนรวม การเปลี่ยนรูปแบบการใช้พลังงานที่ใช้อยู่ในปัจจุบันมาใช้เป็นพลังงาน

แสงอาทิตย์มีเหตุผลหลักๆ คือ เพื่อลดผลกระทบอันเลวร้ายต่อสิ่งแวดล้อม และการค้นพบว่า ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ (CO₂) มีผลให้เกิดวิกฤตการณ์เปลี่ยนแปลงสภาพภูมิอากาศโลก

การรู้ภาษานิเวศและการออกแบบเชิงนิเวศ

ภาษาทางนิเวศวิทยา (ecologically literate) หมายถึง ความเข้าใจหลักการต่าง ๆ ที่องค์กรของทุกระบบชีวิตร่วมกัน ซึ่งทำให้ระบบนิเวศต่าง ๆ วิวัฒน์เป็นเครือข่ายที่ยั่งยืน ระบบชีวิตล้วนเป็นเครือข่ายที่สร้างตัวเอง มีการจัดการแบบปิดภายในขอบเขตจำกัดแต่เปิดให้ สสารและพลังงานไหลเวียนเข้าออกได้ตลอดเวลา ความเข้าใจเชิงระบบชีวิตจะช่วยให้ในการสร้าง หลักการพื้นฐานทางนิเวศวิทยาและสามารถนำไปใช้เป็นแนวทางในการสร้างชุมชนมนุษย์ที่ยั่งยืน ได้ซึ่งมีหลักสำคัญอยู่ 6 ประการ ได้แก่ เครือข่าย (Networks) วัฏจักร (Cycles) พลังงานแสงอาทิตย์ (Solar Energy) ความเป็นหุ้นส่วน (Partnership) ความหลากหลาย (Diversity) และความสมดุล ที่เป็นพลวัต (Dynamic Balance) การรู้ภาษานิเวศหรือความเข้าใจหลักการต่าง ๆ ขององค์กร ที่ระบบนิเวศเป็นผู้วิวัฒน์ขึ้นเพื่อบำรุงความยั่งยืนให้ขยายชีวิต นี่คือการก้าวแรกของเส้นทางสู่ความ ยั่งยืน ก้าวที่สองคือการมุ่งสู่การออกแบบเชิงนิเวศ ซึ่งจำเป็นต้องประยุกต์ความรู้ทางนิเวศวิทยา มาเป็นฐานสำหรับออกแบบใหม่ให้กับเทคโนโลยีและสถาบันสังคมเพื่อเชื่อมต่อช่องโหว่ที่เป็นอยู่ ระหว่างการออกแบบของมนุษย์กับระบบธรรมชาติที่มีความยั่งยืนเชิงนิเวศวิทยา (วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ, 2553: 341-345) หลักสำคัญที่สุดในองค์กรของระบบนิเวศซึ่งเป็นพื้นฐานของความ ยั่งยืนนั้นเหมือนกันทุกประการกับหลักการสำคัญที่สุดในองค์กรของระบบชีวิตทั้งหมด

กุญแจสำคัญที่จะนำไปสู่การปฏิบัติเพื่อความยั่งยืนเชิงนิเวศก็คือการตระหนักว่าเรา ไม่จำเป็นต้องสร้างชุมชนที่ยั่งยืนขึ้นมาโดยเริ่มต้นจากศูนย์ แต่เราสามารถจำลองมาจากระบบ นิเวศในธรรมชาติซึ่งเป็นชุมชนที่ยั่งยืนของพืช สัตว์ จุลินทรีย์ ลักษณะที่โดดเด่นของครอบครัว โลกคือความสามารถตามธรรมชาติในการมีชีวิตที่ยั่งยืน ชุมชนมนุษย์ที่ยั่งยืนจึงเป็นชุมชน ที่ออกแบบให้วิถีชีวิต ธุรกิจ เศรษฐกิจ โครงสร้างทางกายภาพ และเทคโนโลยีของชุมชน ไม่แทรกแซงความสามารถในตัวเองของธรรมชาติที่จะเกื้อหนุนความยั่งยืนของชีวิต ชุมชนที่ยั่งยืน จะวิวัฒน์แบบแผนการดำเนินชีวิตไปตามกาลเวลาด้วยการปฏิสัมพันธ์อย่างต่อเนื่องกับระบบชีวิต อื่นๆทั้งที่เป็นมนุษย์และไม่ใช่มนุษย์ ความยั่งยืนเป็นกระบวนการวิวัฒน์ร่วมกันอย่างมีพลวัต มากกว่าจะเป็นสภาวะหยุดนิ่ง (วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ, 2553: 341)

ข้อขัดแย้งหลักระหว่างเศรษฐศาสตร์และนิเวศวิทยาที่เป็นอยู่ทุกวันนี้เกิดจากข้อเท็จจริงที่ว่า ระบบนิเวศของธรรมชาตินั้นเป็นวัฏจักร ดังนั้นระบบนิเวศโดยรวมจึงไม่ได้สร้างของเสีย ซึ่งตรงกันข้ามกับระบบอุตสาหกรรมจะเป็นเส้นตรง มนุษย์ได้นำทรัพยากรธรรมชาติมาแปลงเป็นผลิตภัณฑ์บวกของเสีย แล้วขายผลิตภัณฑ์ให้กับผู้บริโภคซึ่งใช้ผลิตภัณฑ์แล้วทิ้งของเสียเพิ่มขึ้นอีก ซึ่งเป็นปัญหาของสิ่งแวดล้อม วิชา รัฐ วังวิญญู และคณะ (2553: 347-348) ได้กล่าวถึงการรวมกลุ่มเชิงนิเวศในอุตสาหกรรม โดยองค์กรชื่อ การวิจัยและริเริ่มปล่อยของเสียให้เป็นศูนย์หรือเซรี (Zero Emissions Research and Initiatives – ZERI) ก่อตั้งโดย คึนเทอร์เพาลี (Gunter Pauli) ในช่วงต้นทศวรรษ 1990 โดยส่งเสริมหลักการปล่อยของเสียให้เป็นศูนย์ซึ่งหมายถึงของเสียเหลือศูนย์ (zero waste) เพาลี ระบุว่าชุมชนที่ยั่งยืนก็เหมือนระบบนิเวศในธรรมชาติที่ใช้พลังงานไหลเวียนจากดวงอาทิตย์ และจะไม่บริโภคสินค้าที่เป็นวัตถุซึ่งไม่สามารถหมุนเวียนกลับมาใช้ได้ อีกของเสียเหลือศูนย์ยังรวมถึงการปลดปล่อยมลพิษด้วย กลุ่มเชิงนิเวศอุตสาหกรรมของเซรีจึงได้ออกแบบเพื่อดำเนินงานในสภาพแวดล้อมที่ปลอดของเสียและไร้มลพิษ ดังนั้นหลักการแรกของการออกแบบเชิงนิเวศ คือ ของเสียเท่ากับอาหาร (waste equals food) ซึ่งหมายถึง ผลิตภัณฑ์และวัตถุทุกชนิดที่อุตสาหกรรมผลิตขึ้น รวมถึงของเสียที่เกิดจากตัวกระบวนการผลิต จะต้องเป็นอาหารของสิ่งใหม่บางอย่างในที่สุด นั่นหมายถึงสิ่งที่ไหลออกทั้งหมดของแต่ละองค์กร(ทั้งผลิตภัณฑ์และของเสีย)จะถูกนับและปฏิบัติในฐานะเป็นทรัพยากรที่หมุนเวียนเพื่อใช้ในระบบ

นิเวศปรัชญา

นักปรัชญาและนักวิทยาศาสตร์ได้แยกทัศนะทางนิเวศวิทยาเพื่อให้เห็นถึงความแตกต่างระหว่างนิเวศวิทยาแนวลึก (deep ecology) ที่ตระหนักว่าความสมดุลทางนิเวศวิทยาจะเกิดขึ้นได้เมื่อความคิดเกี่ยวกับบทบาทของมนุษย์ในระบบนิเวศวิทยาต้องมีปรัชญาและศาสนธรรมเป็นพื้นฐาน และสิ่งแวดล้อมแนวตื้น (shallow environmentalism) ที่มุ่งจะควบคุมธรรมชาติแวดล้อมให้มีประสิทธิภาพมากขึ้นเพื่อประโยชน์ของมนุษย์ (พระประชา ปสนุนธมโม และคณะ, 2550: 231)

นิเวศวิทยาแนวลึกได้รับการสนับสนุนจากวิทยาศาสตร์สมัยใหม่ โดยเฉพาะอย่างยิ่งจากแนวทางกระบวนการแบบใหม่ แต่ยังมีรากฐานอยู่บนการรับรู้ความเป็นจริง ซึ่งข้ามพ้นกรอบทางวิทยาศาสตร์ไปสู่การตระหนักด้วยญาณทัศนะในเรื่องความเป็นหนึ่งเดียวของสรรพ

ชีวิตซึ่งแสดงในลักษณะต่าง ๆ อย่างพึ่งพิงสัมพันธ์กัน มีการเปลี่ยนแปลงและปรับเปลี่ยนเป็นวัฏจักร แนวคิดในเรื่องจิตวิญญาณของมนุษย์ทำให้ปัจเจกชนรู้สึกถึงการเชื่อมโยงสัมพันธ์กับจักรวาลทั้งหมด จะเห็นได้ชัดเจนว่าการตระหนักรู้ในทางนิเวศวิทยาเป็นเรื่องทางจิตวิญญาณนั่นเอง (Capra, 1988: 412)

ในบรรดาสายความคิดทางจิตวิญญาณที่ยิ่งใหญ่นั้น ลัทธิเต๋าเป็นแนวคิดหนึ่งที่สะท้อนถึงปรัชญาญาณในทางนิเวศวิทยาอันลึกซึ้งและงดงามที่สุด โดยได้ย้าถึงความเป็นหนึ่งเดียวกันซึ่งเป็นพื้นฐานของสรรพสิ่งและความเคลื่อนไหวแปรเปลี่ยนของปรากฏการณ์ทางธรรมชาติและสังคม (Capra, 1988: 412) ญาณทัศนะที่สำคัญที่สุดประการหนึ่งของเต๋า คือ การประจักษ์แจ้งในความจริงที่ว่า การเปลี่ยนแปลงกลัปกกลายเป็นลักษณะสำคัญของธรรมชาติ ลักษณะหลักของเต๋า คือ ธรรมชาติ การเคลื่อนไหวเป็นวัฏจักรอย่างไม่หยุดยั้ง ไม่ว่าจะเป็นโลกที่เป็นวัตถุหรือจิตใจและสังคม การเคลื่อนไหวเปลี่ยนแปลงของสิ่งทั้งหมดในธรรมชาติเป็นปรากฏแสดงของการขับเคลื่อนระหว่างขั้วตรงกันข้ามคือหยินและหยาง ดังนั้น ผู้นับถือเต๋าก็เชื่อว่าคู่ตรงข้ามใด ๆ ก็ตามต่างเชื่อมสัมพันธ์กันอย่างเคลื่อนไหว

ปรัชญาเต๋าเห็นความสำคัญของการแปรผันขึ้นลงในโลกของสิ่งที่มีชีวิต จึงได้ย้าถึงความโน้มเอียงที่ตรงข้ามกันแต่เสริมสมบูรณ์ซึ่งกันและกัน ซึ่งดูเหมือนจะเป็นลักษณะสำคัญของสิ่งที่มีชีวิต ในบรรดาสายความคิดทางตะวันออก เต๋ามีทัศนะทางนิเวศวิทยาที่ชัดเจนที่สุด (Capra, 1988: 303)

คนในสมัยโบราณสามารถหาความสุขและความพึงพอใจได้จากธรรมชาติและสิ่งรอบตัวเป็นความสุขที่เรียบง่ายจากสิ่งเล็ก ๆ ไม่ใหญ่โต มองดูขุนเขาและสายน้ำอย่างเข้าใจซึ่งถึงความหมาย ทั้งดอกไม้และผีเสื้อต่างก็สื่อสารถึงบางสิ่งบางอย่างตรงไปสู่อใจ การเปิดตัวเองออกกว้าง รับรู้ถึงความเป็นไปในสิ่งต่าง ๆ ของจักรวาล สู่กระแสธารแห่งสรรพสิ่ง สู่ธรรมชาติ เมื่อได้เห็นสายฝนและหมอก จิตใจจะละเอียดพอที่จะสัมผัสรับรู้ถึงความงามและสัจจะของธรรมชาติ การไม่ตระหนักรู้ว่ามนุษย์เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติไม่ช้าไม่นานความงามก็เหือดหายไปจากจิตใจของมนุษย์ (พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน, 2525: 318-319)

ปรับเปลี่ยนทัศนคติในด้านต่าง ๆ

ในช่วงสองทศวรรษที่ผ่านมาเกิดการเปลี่ยนแปลงที่ดูเหมือนจะไปในทิศทางเดียวกัน คือ ต่อต้านการเน้นคุณค่าและมีทัศนคติแบบหยางที่มากเกินไป และพยายามจะสร้างสมดุลทางธรรมชาติของมนุษย์ระหว่างเพศชายและเพศหญิง มีการใส่ใจต่อนิเวศวิทยาเพิ่มขึ้นเรื่อย ๆ มีการรวมตัวกันของประชาชนเพื่อต่อสู้เรื่องสิ่งแวดล้อม มีประกาศถึงจริยธรรมใหม่ในทางนิเวศวิทยา มุ่งพัฒนาเทคโนโลยีเบาที่เหมาะสม มีขบวนการต่อต้านนิวเคลียร์ มีการเปลี่ยนแปลงการให้คุณค่าจากวิสาหกิจและสถาบันขนาดใหญ่มาให้ความสำคัญกับสิ่งที่เล็กแต่มีคุณภาพ มีการเปลี่ยนจากบริโภคนิยมมาเป็นชีวิตที่เรียบง่าย จากการเติบโตทางเศรษฐกิจและเทคโนโลยีมาเป็นการเติบโตและพัฒนาชีวิตในด้านศักยภาพของชีวิต ที่สำคัญที่สุด คือ ระบบคุณค่าแบบเก่ากำลังจะถูกเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งจากการเริ่มตระหนักถึงคุณค่าหยินซึ่งเกิดมาจากการเคลื่อนไหวของขบวนการสตรี ปรากฏการณ์ของการเปลี่ยนแปลงในสิ่งต่าง ๆ เหล่านี้ ที่โอดอร์ รอสซัค (Theodore Roszak) นักประวัติศาสตร์ทางวัฒนธรรมเรียกว่า วัฒนธรรมทวนกระแส (counter culture) ซึ่งพอคาดเดาได้ว่า หากขบวนการเหล่านี้ได้ตระหนักถึงเป้าหมายร่วมกันแล้ว จะก่อให้เกิดกระแสการเปลี่ยนแปลงทางสังคมอย่างมาก

Capra (1988: 35) มีแนวคิดเกี่ยวกับการแก้ไขปัญหาสีงแวดล้อม โดยพื้นฐานของแนวคิดอยู่บนหลักการของนักปรัชญาจีนโบราณที่มองความจริงของสรรพสิ่งว่าเป็นกระแสการเปลี่ยนแปลงอย่างต่อเนื่อง มีพลังเคลื่อนไหวในตัวเอง ซึ่งปรากฏการณ์เหล่านี้จะอยู่ในปรัชญาของเต๋า ลักษณะหลักของปรัชญาเต๋า คือ ธรรมชาติการเคลื่อนไหวเป็นวัฏจักรที่ไม่หยุดนิ่ง พัฒนาการทั้งหลายในธรรมชาติถูกแสดงออกมาในรูปของวัฏจักรต่าง ๆ ไม่ว่าจะเป็นโลกที่เป็นวัตถุหรือในอาณาจักรของจิตใจและสังคม ปรากฏการณ์ทั้งหมดของปรัชญาเต๋าก่อจากความสัมพันธ์แบบพลวัตของคู่ตรงข้ามทั้งสอง คู่ตรงข้ามข้ามนี้ไม่ใช่ของสองสิ่งแต่เป็นสองขั้วสุดของสิ่งเดียวกัน ปรากฏการณ์ทางธรรมชาติทั้งหมดเป็นการเคลื่อนไหวกลับไปกลับมาของสิ่งต่าง ๆ ระหว่างขั้วทั้งสองนี้ การเปลี่ยนแปลงทั้งหมดเกิดขึ้นอย่างช้า ๆ และต่อเนื่อง เมื่อหยางขึ้นถึงจุดสูงสุดจะเปิดทางให้กับหยิน เมื่อหยินขึ้นถึงจุดสูงสุดก็จะเปิดทางให้แกหยาง ระเบียบตามธรรมชาติ คือ สภาวะสมดุลที่เป็นพลวัตระหว่างหยินกับหยาง ในวัฒนธรรมจีนหยินหรือหยางไม่ได้ผูกติดอยู่กับคุณค่าทางจริยธรรมในตัวเอง สิ่งที่ดีไม่ใช่หยินหรือหยาง แต่เป็นความสมดุลที่เป็นพลวัตระหว่างสิ่งทั้งสอง สิ่งที่เลวหรือว่าเป็นโทษก็คือไม่สมดุล

วัฒนธรรมที่เก่าแก่ของจีนมองว่า หยินผูกติดกับอิตถีภาวะ(ความเป็นหญิง) ซึ่งตรงกับ การกระทำที่มีลักษณะตอบโต้หรือตอบสนอง รวมกำลังหรือร่วมมือ การกระทำแบบหยินสำนึก ถึงสิ่งแวดล้อม อาจเรียกว่า นิเวศกิจ (eco-action) และหยางผูกติดกับบุริสภาวะ(ความเป็นชาย) ซึ่งหมายถึง การกระทำที่ก้าวรุก ขยายขอบเขตออกไปและแข่งขันช่วงชิง การกระทำแบบหยาง สำนึกถึงตนเอง อาจเรียกว่า อัตกกิจ (ego-action) การกระทำทั้งสองนี้สัมพันธ์ใกล้ชิดกับความรู้ สองชนิดหรือจิตสำนึกสองลักษณะ คือ ญาณทัศนะหรือการสำนึกรู้ตนเอง (intuition) ซึ่งเกี่ยวกับ ศาสนาหรือรหัสลับอันเป็นส่วนหนึ่งของหยิน และพุทธิปัญญาหรือความรู้แบบเหตุผลซึ่งผูกติดอยู่กับ วิทยาศาสตร์อันเป็นส่วนหนึ่งของหยาง ความรู้แบบญาณทัศนะ(หยิน) และแบบเหตุผล (หยาง) เป็นการทำงานที่เสริมกันสองด้านของจิตสำนึกของมนุษย์ ความรู้แบบญาณทัศนะเกิดจาก ประสบการณ์หยั่งรู้ความเป็นจริงโดยไม่คิด เกิดขึ้นโดยอาศัยขยายกำลังความรู้สึกตัว (สัมปชัญญะ) จึงมีลักษณะสังเคราะห์ องค์กรวมและไม่เป็นเส้นตรง ส่วนการคิดแบบเหตุผลมีลักษณะเป็น เส้นตรง มีจุดศูนย์รวมและเป็นแบบวิเคราะห์ ความรู้แบบนี้มีแนวโน้มที่จะแบ่งออกเป็นแผนกย่อยๆ ความจริงแล้วจิตสำนึกแบบเหตุผลเป็นอุปสรรคต่อการทำความเข้าใจระบบนิเวศวิทยา เพราะ การคิดแบบนี้มีลักษณะเป็นเส้นตรง ขณะที่การตระหนักรู้ทางนิเวศวิทยานั้นเกิดจากการหยั่งรู้ ที่ไม่เป็นเส้นตรง ระบบนิเวศวิทยาจะทรงอยู่ได้ด้วยการรักษาสสมดุลที่แปรเปลี่ยนไม่หยุดนิ่ง ในลักษณะของวัฏจักรและการแกว่งกลับไปกลับมา ซึ่งไม่ได้เป็นขบวนการที่เคลื่อนตามลำดับ เส้นตรง และนี่คือสาระของการคิดเชิงนิเวศวิทยา ฉะนั้นการตระหนักถึงสิ่งแวดล้อมจะเกิดขึ้นได้ก็ ต่อเมื่อมีการผสมผสานความรู้แบบเหตุผลเข้ากับความรู้แบบญาณทัศนะ เพื่อทำความเข้าใจ สิ่งแวดล้อมทางธรรมชาติที่ไม่มีลักษณะเป็นลำดับเส้นตรง (Capra, 1988: 38-41)

การปรับเปลี่ยนแปลงทัศนะแม่บท เป็นการเปลี่ยนแปลงอย่างถึงรากถึงแก่นในระบบ ความคิดและระบบคุณค่าต่าง ๆ ที่แตกต่างไปจากระบบความคิดและระบบคุณค่าในสมัยกลาง การปรับเปลี่ยนแปลงทัศนะแม่บทในยุคนี้ คือ การเหวี่ยงกลับของระบบคุณค่า นักสังคมวิทยาชื่อ ปีติริม ไชโรทินเชื่อว่า ผลจากจังหวะเหวี่ยงระหว่างระบบคุณค่าทั้งสองระบบ คือ คุณค่าแบบ นิยมวัตถุ ที่ถือว่าวัตถุเท่านั้น คือ ความจริงขั้นสุดท้าย และระบบคุณค่าแบบนิยมจิตใจที่ถือว่า ความแท้จริงอยู่ในอาณาจักรทางจิตวิญญาณ และสามารถรับรู้ได้จากประสบการณ์ภายใน ได้ก่อให้เกิดระบบคุณค่าแบบอุดมคติ ซึ่งเป็นการผสมกลมกลืนของกระแสแบบนิยมวัตถุกับ กระแสแบบนิยมจิตใจอย่างเป็นเอกภาพ ก่อให้เกิดความสมดุล สอดคล้อง และสุนทริยรสในทาง ศิลปะ ปรัชญา วิทยาศาสตร์ และเทคโนโลยี ประเด็นสำคัญประการหนึ่ง คือ การเปลี่ยนแปลง ที่เรากำลังประสบอยู่ในปัจจุบันเป็นไปอย่างรวดเร็วกว่าที่เคยเป็นมาในครั้งก่อน ๆ ทั้งนี้อาจเป็น

เพราะอัตราการเปลี่ยนในยุคเราเร็วกว่ายุคก่อนและการเปลี่ยนแปลงเป็นไปอย่างเข้มข้นครอบคลุมทั่วทั้งโลก รวมถึงการเปลี่ยนแปลงสำคัญ ๆ ที่เกิดขึ้นพร้อม ๆ กัน ของการเสื่อมของระบบปิตาธิปไตย จุดสิ้นสุดของยุคเชื้อเพลิงฟอสซิลและการเปลี่ยนแปลงทักษะแม่บทในช่วงปลายของวัฒนธรรมนิยมวัตถุ ดังนั้นวิกฤตการณ์ในปัจจุบันจึงไม่ใช่เฉพาะของปัจเจกบุคคล ของรัฐบาลหรือของสถาบันต่าง ๆ แล้ว หากแต่เป็นการเปลี่ยนแปลงที่เป็นมิติไปทั่วโลก (Capra, 1988: 30-33)

การคิดอย่างเป็นกระบวนระบบ คือ การคิดที่เห็นความสัมพันธ์ที่เชื่อมโยงระหว่างรูปลักษณ์กับกระบวนความสัมพันธ์ซึ่งกันและกันกับปฏิภานต่อกัน และเห็นการประสานกลมกลืนเป็นหนึ่งเดียวของคู่ตรงข้ามอันเนื่องจากการเคลื่อนกลับไปกลับมา ในทัศนะแบบกระบวนระบบนี้เป็นการมองโลกในแง่ความสัมพันธ์และการผสมผสานเข้ากันของสรรพสิ่งระบบต่าง ๆ คือ องค์รวมที่ผสมผสานกันเป็นหนึ่งเดียว มีคุณสมบัติที่ไม่อาจลดส่วนให้เหลือเพียงคุณสมบัติของหน่วยย่อย ๆ ได้และคุณสมบัติภายในที่เคลื่อนไหวไม่หยุดนิ่ง รูปลักษณ์ไม่ใช่โครงสร้างที่ตายตัว หากแสดงออกถึงกระบวนการภายในที่มีความยืดหยุ่นแต่มีเสถียรภาพ ตัวอย่างเช่น ระบบในธรรมชาติที่หน่วยชีวิตทุกหน่วยนับตั้งแต่แบคทีเรีย พืช สัตว์ มนุษย์ เป็นองค์รวมที่ผสมผสานกันเป็นระบบที่มีชีวิต หรือเซลล์เป็นระบบที่มีชีวิตเหมือนกับเนื้อเยื่อและอวัยวะต่าง ๆ ในร่างกาย ลักษณะองค์รวมยังเห็นได้จากระบบในสังคม เช่น จอมพลวกร รั้งฝั่ง หรือครอบครัวของมนุษย์ และจากระบบนิเวศวิทยาที่ประกอบด้วยหน่วยชีวิตหลากหลายประเภท และสิ่งไม่มีชีวิตซึ่งมีปฏิภานต่อกันและกัน สิ่งที่ถูกสงวนไว้ในเขตป่าไม้ไม่ใช่เพียงแค่น้ำไม้แต่ละต้นหรือหน่วยชีวิตแต่ละหน่วยเท่านั้น หากแต่เป็นโยงใยแห่งความสัมพันธ์อันสลับซับซ้อนของสิ่งต่าง ๆ (Capra, 1988: 266-267)

การมองโลกธรรมชาติที่มีการแยกส่วนของ อตฺวิสัย (Subject) กับวัตถุวิสัย (Object) โลกได้เปลี่ยนสภาพจากสิ่งมีชีวิตกลายเป็นวัตถุ เป็นสสาร เป็นสิ่งไม่มีชีวิต เป็นแร่ธาตุ ที่มนุษย์ใช้วิทยาศาสตร์ไปแยกแยะออกเป็นส่วน ๆ ไปศึกษาเพื่อวัตถุประสงค์ในการใช้ประโยชน์ที่รุนแรงถึงขูดรีด (exploitation) ซึ่งเป็นทัศนคติของการมองธรรมชาติว่าเป็นที่มาแห่งทรัพยากรที่จะกอบโกยเอาประโยชน์จากธรรมชาติ ดังนั้น มนุษย์จึงควรเปลี่ยนทัศนคติการมองธรรมชาติว่าเป็นทรัพยากรอันเป็นแหล่งที่หาประโยชน์ของมนุษย์ (สุวรรณ สุธาอานันท์, 2536: 11-12)

การเปลี่ยนแปลงไปสู่ระบบเศรษฐกิจและสังคมที่สมดุล จำเป็นต้องมีการเปลี่ยนแปลงทางคุณค่าให้สอดคล้องกัน จากที่เน้นตัวเองและชิงดีชิงเด่นมาเป็นการร่วมมือและความสร้างความเป็นธรรมในสังคม จากการเติบโตขยายมาเป็นการถนอมรักษา จากการหาผลได้ทางวัตถุ มาสู่การเติบโตด้านจิตใจ ผู้ที่เริ่มเปลี่ยนแปลงดังกล่าวจะพบว่ามีความเป็นอิสระและมั่นคง Capra (2550: 397) ได้กล่าวถึงงานเขียนของ วอลเตอร์ ไวส์คอปฟ์ ในหนังสือ Alienation and Economics (ความแปลกแยกและเศรษฐศาสตร์) ว่ามิติสำคัญที่หาได้ยากในชีวิตมนุษย์ไม่ใช่มิติทางเศรษฐกิจ หากเป็นมิติแห่งการดำรงอยู่ มิติดังกล่าวเชื่อมโยงกับความต้องการพักผ่อน การภาวนาเพื่อสงบใจ มีความรัก มีชุมชนและการประจักษ์แจ้งในตัวเอง ทั้งหมดนี้ระบบคุณค่าอย่างใหม่ให้เราได้มากกว่า

ความท้าทายที่จะก่อรูปใหม่ ให้กฎกติกาและสถาบันต่างๆของโลกาภิวัตน์ การคัดค้านอาหารดัดแปลงพันธุกรรม(จีเอ็ม) แต่ส่งเสริมเกษตรกรรมที่ยั่งยืน การออกแบบเชิงนิเวศ ซึ่งเป็นความพยายามร่วมกันในการออกแบบโครงสร้างทางกายภาพ เมือง เทคโนโลยีและอุตสาหกรรมขึ้นมาใหม่ เพื่อให้มีความยั่งยืนเชิงนิเวศ ประเด็นทั้งหลายเหล่านี้มีความเชื่อมโยงกันในทางความคิดและเป็นยุทธศาสตร์ที่สำคัญของการเคลื่อนไหวไปสู่ความยั่งยืนเชิงนิเวศ

ในบริบทของโลกาภิวัตน์เราเป็นสมาชิกของมนุษยชาติและเราก็เป็นส่วนหนึ่งของชีวมณฑลระดับโลก (global biosphere) เป็นครอบครัวโลก จึงควรทำตัวเหมือนสมาชิกอื่น ๆ ทำกัน พืช สัตว์ และจุลินทรีย์ (microorganisms) ที่ก่อตัวเป็นเครือข่ายของความสัมพันธ์ขนาดใหญ่ที่เรียกว่า ข่ายใยชีวิต (the web of life) เครือข่ายที่มีชีวิตระดับโลกนี้ได้เผยตัว วิวัฒน์ และสร้างความหลากหลายมาตลอดสามพันล้านปีโดยไม่ขาดสาย ลักษณะเฉพาะที่โดดเด่นของครอบครัวโลกคือความสามารถตามธรรมชาติในการมีชีวิตที่ยั่งยืน ในฐานะที่เราเป็นสมาชิกของชุมชนสิ่งมีชีวิตระดับโลก เราจึงควรประพฤติปฏิบัติในวิถีทางที่ไม่แทรกแซงความสามารถตามธรรมชาติ อันเป็นสาระสำคัญของความหมายของความยั่งยืนเชิงนิเวศนี้ สิ่งที่ได้รับการดูแลให้ยั่งยืนในชุมชนที่ยั่งยืนนั้นคือข่ายใยชีวิตทั้งมวลซึ่งเป็นตัวกำหนดความอยู่รอดในระยะยาวของเรา (วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ, 2553: 319-320)

โดยสรุป ปัญหาสิ่งแวดล้อมได้ก่อให้เกิดปัญหาอื่นๆตามมาอย่างมากมาย อีกทั้งปัญหาเหล่านั้นยังมีความรุนแรงมากขึ้น เกิดความวิตกแปรปรวนมากขึ้น ซึ่งปัญหาที่เกิดขึ้นมีผลกระทบโดยตรงต่อสรรพชีวิตรวมถึงมวลมนุษยชาติ และเพื่อมิให้วิกฤตการณ์ลุกลามไปมากกว่านี้ มนุษย์

ในฐานะที่เป็นต้นเหตุหลักของการสร้างปัญหาจึงต้องเป็นผู้แก้ไขปัญหาย่างเร่งด่วน ซึ่งแนวทางแก้ไขปัญหาคาปรัได้มุ่งประเด็นไปที่ปัจจัยที่ทำให้ธรรมชาติถูกรบกวนจนเกิดเป็นปัญหาลิ่งแวดล้อมและแนวทางแก้ไขคือปรับเปลี่ยนที่ตัวปัจจัยนั้น ปัจจัยหลักของการเกิดปัญหาลิ่งแวดล้อม คือ ทศนะคติที่ถือว่ามนุษย์เป็นศูนย์กลางอยู่เหนือธรรมชาติและทศนะคติที่เปลี่ยนจากผู้หญิงเป็นใหญ่มาเป็นผู้ชายเป็นใหญ่ รวมถึงได้ใช้เทคโนโลยีที่ไม่เป็นมิตรกับลิ่งแวดล้อม ครอบงำและควบคุมธรรมชาติ ดึงเอาธรรมชาติมาใช้ประโยชน์อย่างฟุ่มเฟือย เพื่อสนองความต้องการของตนเอง เพื่อสร้างระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมและขยายอำนาจออกไปควบคุมเศรษฐกิจโลกรวมถึงอำนาจทางการเมือง ปัญหาจึงต้องแก้ไขที่ระบบเศรษฐกิจและปรับเปลี่ยนทศนะคติที่มนุษย์ควรมีต่อธรรมชาติเพื่อหยุดการทำลายธรรมชาติและลิ่งแวดล้อม ซึ่งสุดท้ายธรรมชาติก็สามารถดูแลตนเองจนเข้าสู่ภาวะของความสมบูรณ์ที่ยั่งยืนได้เพราะธรรมชาติมีกลไกควบคุมตัวเองซึ่งสามารถดูแลและรักษาตัวเองได้หากโลกต้องเสียหาย เหมือนเมื่อ 55 ล้านปีก่อนที่โลกมีอุณหภูมิสูงขึ้นอย่างมากและโลกได้ปรับเปลี่ยนและสร้างตัวเองจนเข้าสู่ภาวะปกติ

หลักปฏิบัติในการแก้ปัญหาและอนุรักษ์ลิ่งแวดล้อม

จากแนวคิดการอนุรักษ์ลิ่งแวดล้อม คาปรัได้ชี้ให้เห็นว่าธรรมชาติมีกลไกที่จะควบคุมตัวเองซึ่งสามารถดูแลตนเองและซ่อมสร้างตัวเองหากมีความเสียหายเกิดขึ้น ฉะนั้นมนุษย์จึงไม่ควรเข้าไปยุ่งเกี่ยวกับวิถีทางของธรรมชาติ แต่สิ่งที่มนุษย์ควรปฏิบัติและต้องทำอย่างเร่งด่วน คือ เรียนรู้และทำความเข้าใจหลักการพื้นฐานทางนิเวศวิทยาเพื่อนำหลักการทางนิเวศวิทยามาปรับใช้กับวิถีชีวิตทั้งในระดับปัจเจกบุคคล ระดับครอบครัว ระดับชุมชน ระดับชาติ รวมถึงระดับโลกโดยรวม มนุษย์ต้องเปลี่ยนแปลงรูปแบบการดำเนินชีวิตทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค ปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจและสังคม ซึ่งเป็นแนวทางที่จะนำไปสู่การหยุดทำลายลิ่งแวดล้อม ในขณะเดียวกันก็เป็นการฟื้นฟูสภาพแวดล้อมที่เสียไปให้กลับมาดีดังเดิม

การใช้หลักพื้นฐานทางนิเวศวิทยา

เพื่อให้เข้าใจถึงความยั่งยืนของชุมชนพืช สัตว์ และจุลินทรีย์ทั้งหลาย จำเป็นต้องเรียนรู้หลักการพื้นฐานของนิเวศวิทยา อันหมายถึง การเข้าใจหลักการในการจัดองค์ประกอบของชุมชนทางนิเวศ (ระบบนิเวศ) ที่ซับซ้อนแบบยลและนำหลักการเหล่านี้มาใช้สร้างชุมชนมนุษย์ที่ยั่งยืน

ในโลกของสิ่งมีชีวิตหน่วยชีวิตมิได้เป็นส่วนหนึ่งของระบบนิเวศเท่านั้น แต่โดยตัวมันเองเป็นระบบนิเวศอันซับซ้อนซึ่งประกอบไปด้วยหน่วยชีวิตเล็ก ๆ จำนวนมากที่ทำงานอย่างเป็นอิสระ แต่ผสมผสานตัวเองเข้ากับการทำงานขององค์รวมอย่างกลมกลืน หน่วยเล็กที่สุดในทุกแห่งของสิ่งมีชีวิตต่างมีความคล้ายคลึงกันอย่างยิ่ง สิ่งมีชีวิตทั้งหลายจะมีความเป็นตัวของตัวเองและมีการทำงานที่เป็นอิสระในเชิงสัมพันธ์ หน่วยชีวิตบางประเภทอาจเห็นว่ามีชีวิตต่อเนื่องอยู่ในสิ่งแวดล้อมอย่างหนึ่ง บางประเภทก็เป็นส่วนหนึ่งของระบบที่ใหญ่กว่า หน่วยชีวิตอื่น ๆ ได้ร่วมกันสร้างโครงสร้างขนาดใหญ่ซึ่งกลายเป็นระบบนิเวศวิทยาที่เกื้อหนุนต่อสิ่งที่มีชีวิตชนิดต่าง ๆ จำนวนมาก (Capra, 1988: 275-276)

ระบบนิเวศจำเป็นต้องมีความหลากหลายเพื่อให้ระบบสามารถสร้างความสมบูรณ์และมีความสมดุลอย่างมั่นคงและยั่งยืนด้วยตัวเอง เพราะสมาชิกทั้งหมดของระบบนิเวศนั้นมีความเชื่อมโยงซึ่งกันและกันอยู่ในเครือข่ายของความสัมพันธ์อันซับซ้อนและกว้างขวาง นั่นคือ ข่ายใยของชีวิตทั้งหมดได้พัฒนาคุณสมบัติหลัก ๆ ขึ้นมาจากการสัมพันธ์ร่วมกันกับสิ่งอื่น ๆ การพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นธรรมชาติของความสัมพันธ์ทางนิเวศวิทยาทั้งหมด พฤติกรรมของสิ่งมีชีวิตทุกชนิดที่เป็นสมาชิกของระบบนิเวศนั้นขึ้นอยู่กับพฤติกรรมของสมาชิกอื่น ๆ จำนวนมาก ความสำเร็จของชุมชนโดยองค์รวมนั้นขึ้นอยู่กับความสำเร็จของสมาชิกแต่ละชีวิตของชุมชน ขณะที่ความสำเร็จของสมาชิกแต่ละชีวิตก็ขึ้นอยู่กับความสำเร็จของชุมชนโดยรวมทั้งหมด (สว้าง พงศ์ศิริพัฒน์, 2556: 480)

การทำความเข้าใจถึงเรื่องการพึ่งพิงอาศัยซึ่งกันและกัน คือ การเข้าใจเรื่องความสัมพันธ์ จำเป็นต้องอาศัยการแปรเปลี่ยนการรับรู้ อันเป็นคุณลักษณะของการคิดเชิงระบบ (systems thinking) จากส่วนย่อยสู่องค์รวม จากวัตถุสู่ความสัมพันธ์ จากเนื้อหาสู่รูปแบบ ชุมชนที่ยั่งยืนของมนุษย์ย่อมตระหนักถึงความสัมพันธ์อันหลากหลายระหว่างสมาชิกของชุมชน การทะนุบำรุงชุมชน จึงหมายถึง การทะนุบำรุงความสัมพันธ์เหล่านั้น (สว้าง พงศ์ศิริพัฒน์, 2556: 480)

ธรรมชาติมีลักษณะเป็นวัฏจักรของกระบวนการทางนิเวศนั้นเป็นหลักการที่สำคัญทางนิเวศวิทยา วงจรป้อนกลับของระบบนิเวศเป็นเส้นทางที่สารอาหารอาจถูกหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่ได้อย่างต่อเนื่อง ด้วยความที่มีลักษณะเป็นระบบเปิดสิ่งที่มีชีวิตทั้งหมดในระบบล้วนผลิตของเสีย ทว่าสิ่งที่เป็นของเสียของสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งอาจเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตอีกชนิดหนึ่ง จนระบบนิเวศโดยองค์รวมดำรงอยู่โดยไร้ซึ่งของเสีย ชุมชนของสิ่งมีชีวิตได้วิวัฒนาการขึ้นมา

ในลักษณะนี้ตลอดช่วงเวลาหลายพันล้านปี โดยใช้โมเลกุลทั้งหลายของแร่ธาตุ น้ำ และอากาศ อันเดียวกัน และนำโมเลกุลเหล่านั้นหมุนเวียนกลับมาใช้ใหม่อย่างต่อเนื่อง

สว่าง พงศ์ศิริพัฒน์ (2556: 17-18) ภายใต้บริบทของนิเวศวิทยาแนวเล็ก ทักษะที่ว่า คุณค่าทั้งหลายแฝงอยู่ในธรรมชาติที่มีชีวิตทั้งปวงนั้น มีพื้นฐานมาจากประสบการณ์ทาง จิตวิญญาณหรือนิเวศวิทยาแนวเล็ก เป็นประสบการณ์ที่ว่าธรรมชาติและตัวตนนั้นเป็นหนึ่ง เดียวกัน การแผ่ขยายตัวตนออกไปเป็นหนึ่งเดียวกับธรรมชาตินั้น เป็นรากฐานของนิเวศวิทยา แนวเล็กดังที่อาร์เน เนส ตระหนักอย่างชัดเจนว่า

...การใส่ใจดูแลและไหลเวียนอย่างเป็นธรรมชาติ ถ้าตัวตนถูกขยายออกและหยั่งลึก จนกระทั่งการพิทักษ์ธรรมชาติอันอิสระนั้นถูกรับรู้และตระหนักว่าเป็นการพิทักษ์ตัวเราเอง ...แบบเดียวกับที่เราไม่ต้องอาศัยจริยธรรมใดๆที่จะทำให้เราหายใจได้... ดังนั้น ถ้าตัวตน ของคุณโดยนัยที่กว้างนั้น ครอบคลุมถึงอีกชีวิตหนึ่ง คุณก็ไม่ต้องอาศัยความพยายาม ทางจริยธรรมใด ๆ ในการแสดงออกถึงความใส่ใจ... คุณใส่ใจต่อตัวเองโดยไม่รู้สึกรู้ว่า มีความกดดันใด ๆ ในทางจริยธรรมให้ต้องทำเช่นนั้น... ถ้าความเป็นจริงเป็นเหมือนกับ สิ่งที่อาจสัมผัสรับรู้ได้โดยตัวตนในทางนิเวศ พฤติกรรมของเราก็กดำเนินไปตามบรรทัดฐาน ของจริยธรรมสิ่งแวดล้อมอย่างเคร่งครัด อย่างเป็นธรรมชาติและงดงาม...

หน่วยชีวิตเกือบทั้งหมดจะสร้างความกลมกลืนเข้ากับสิ่งแวดล้อมอย่างเหมาะสม และ บางส่วนได้จัดแจงสิ่งแวดล้อมใหม่ให้เป็นระบบนิเวศที่สามารถเอื้ออำนวยต่อสัตว์และพืชจำนวน มหาศาล เช่น ปะการัง เป็นหน่วยชีวิตเล็ก ๆ ที่ประกอบไปด้วยเซลล์ซับซ้อนรวมตัวกันเป็น อาณาจักรขนาดใหญ่และสามารถผลิตหินปูนจำนวนมหาศาลและได้ขยายใหญ่โตจนเป็นแนว ปะการังขนาดมหึมา โครงสร้างนี้ก่อกลีบกระดูก ปืช และสัตว์ไร้กระดูกสันหลังที่ซ่อนอยู่ในซอก รอยถึงสัตว์อื่นๆ ที่คลุมพื้นที่ทุกส่วนของแนวปะการัง ในการสร้างระบบนิเวศนี้ปะการังได้ทำงาน อย่างประสานสอดคล้อง มีการร่วมใช้ขบวนการระบบประสาทและช่วยกันขยายพันธุ์ แบบแผน ประสานงานทำงานนี้ยังมีอยู่ในสัตว์ที่มีความซับซ้อนกว่า อย่างแมลงที่อยู่ร่วมกันเป็นสังคม เช่น ผึ้ง มด ปลวก ฯลฯ แมลงเหล่านี้สร้างอาณาจักรโดยสมาชิกแต่ละตัวต่างพึ่งพิงซึ่งกันและกัน มีความสัมพันธ์ใกล้ชิดจนทำให้ทั้งระบบเหมือนกับหน่วยชีวิตขนาดใหญ่หน่วยหนึ่งอันประกอบไป ด้วยสัตว์หลากหลาย (Capra, 1988: 277)

การทำงานที่ประสานสอดคล้องกันอย่างใกล้ชิดยังเกิดกับชีวิตที่ต่างชนิดกันด้วยและหน่วยชีวิตที่เกิดขึ้นก็มีลักษณะคล้ายหน่วยชีวิตหน่วยหนึ่งที่มีความสัมพันธ์ในทางชีววิทยาอย่างแนบแน่นที่เรียกว่า ซิมไบโอซิส (symbiosis) เกิดขึ้นทุกที่ในโลกของสิ่งมีชีวิตจนต้องถือว่าเป็นหัวใจของชีวิต และเมื่อประโยชน์แก่สิ่งมีชีวิตไม่ว่าจะเป็นสัตว์ พืชและจุลินทรีย์ สิ่งมีชีวิตจำนวนมากได้ร่วมมือกันมาแต่ดึกดำบรรพ์และได้วิวัฒนาการมาจนมีการพึ่งพิงระหว่างกันมากขึ้นและปรับตัวให้เข้ากันอย่างวิจิตรพิสดาร อย่างกรณีแบคทีเรียมักจะอยู่ร่วมกับหน่วยชีวิตอื่นแบบ ซิมไบโอซิส จนทำให้ตัวมันเองและสิ่งมีชีวิตที่มันอาศัยอยู่ด้วยต้องขึ้นอยู่ด้วยความสัมพันธ์แบบ ซิมไบโอซิส แบคทีเรียในผิวดินจะผสมตัวเข้ากับรากพืชอย่างแนบแน่นจนไม่อาจแยกออกได้มันได้เปลี่ยนรูปทรงของโมเลกุลอินทรีย์สารจนพืชสามารถนำไปใช้เป็นพลังงานได้ตามต้องการ แบคทีเรียอื่น ๆ ก็มีความสัมพันธ์แบบซิมไบโอซิสกับเนื้อเยื่อของหน่วยชีวิตที่มีความซับซ้อนกว่าโดยเฉพาะในบริเวณลำไส้ของสัตว์และมนุษย์ (Capra, 1988: 277-278)

เมื่อได้ศึกษาระบบนิเวศวิทยาอย่างละเอียดจะพบว่า ความสัมพันธ์ระหว่างหน่วยชีวิตมีลักษณะร่วมมือเป็นสำคัญเห็นได้จาก การอยู่ร่วมกัน การพึ่งพาซึ่งกันและกัน ความสัมพันธ์แบบซิมไบโอซิสในระดับต่าง ๆ กันถึงแม้จะมีการแข่งขัน แต่ถ้าพิจารณาให้กว้างแล้ว การแข่งขันนั้นอยู่ในลักษณะของการร่วมมือเพื่อระบบใหญ่จะมีความสมดุลอยู่ได้ หรือแม้แต่ในกรณีที่ต้องมีผู้แพ้และผู้ชนะความสัมพันธ์ก็ไม่จำเป็นต้องมีการต่อสู้เสมอไป เช่น ปะการังชนิดเดียวกันสองตัวที่ต้องอาศัยอยู่ในที่พอจะอาศัยได้ตัวเดียว ตัวที่เล็กกว่าจะแยกออกไป การกระทำดังกล่าวเกิดขึ้นอย่างอิสระโดยตัวมันเอง ไม่มีการทำร้าย ไม่ข่มขู่ ไม่ถูกใช้กำลัง แต่เลือกที่จะถอนตัวออกไปเอง ความก้าวร้าว การแข่งขัน การทำลายล้างที่เกินขอบเขตมีเด่นชัดเฉพาะในมนุษย์เท่านั้น (Capra, 1988: 279-280)

การรู้ภาษาทางนิเวศวิทยาเกี่ยวข้องกับสุขภาพและการอยู่ดีมีสุข เนื่องจากชีวิตเราจำเป็นต้องหายใจ กินและดื่ม เราจึงถูกตรึงอยู่ในกระบวนการที่เป็นวัฏจักรของธรรมชาติเสมอมา สุขภาพของเราขึ้นอยู่กับความบริสุทธิ์ของอากาศที่เราหายใจและน้ำที่เราดื่มและขึ้นอยู่กับสุขภาพของดินที่ใช้เพาะปลูก ในหลายทศวรรษที่จะมาถึงนี้ความอยู่รอดของมนุษยชาติจะขึ้นอยู่กับ การรู้ภาษาทางนิเวศวิทยา อันหมายถึง ความสามารถที่จะเข้าใจหลักพื้นฐานทางนิเวศวิทยา และการดำรงชีวิตตามนั้น ดังนั้นการรู้ภาษาทางนิเวศวิทยาจึงต้องเป็นทักษะที่สำคัญที่สุดของนักการเมือง ผู้นำธุรกิจ และนักวิชาชีพทุกแขนง และควรเป็นส่วนสำคัญที่สุดของการศึกษาทุกแขนงตั้งแต่ระดับประถมถึงมหาวิทยาลัย รวมถึงการศึกษาต่อเนื่องและการฝึกอบรมในสาย

อาชีพต่าง ๆ อย่างที่ศูนย์การรู้ทางภาษานิเวศ (Center for Ecoliteracy) ที่เบิร์กลีย์ กำลังพัฒนาระบบระบบการศึกษาเพื่อการดำรงชีวิตที่ยั่งยืนบนฐานของการรู้ทางภาษานิเวศ ในโรงเรียนระดับประถมและมัธยม โดยวางเรื่องความเข้าใจชีวิตไว้เป็นแกนกลาง ให้มีการเรียนรู้จากประสบการณ์จริง ทั้งการเพาะปลูก สำรวจพื้นที่รับน้ำ พื้นฟูสภาพพื้นที่ชุ่มน้ำ รู้จักที่จะเอาชนะความแปลกแยกที่มนุษย์มีต่อธรรมชาติ กระตุ้นให้ความสำนึกที่มีต่อสิ่งแวดล้อมกลับมา ให้รู้ถึงข้อเท็จจริงพื้นฐานของชีวิตว่า ของเสียของสายพันธุ์หนึ่งจะเป็นอาหารของอีกสายพันธุ์หนึ่ง สสารจะหมุนเวียนอย่างต่อเนื่องในข่ายชีวิต พลังงานที่ขับเคลื่อนวัฏจักรทางนิเวศวิทยานี้มาจากดวงอาทิตย์ ความหลากหลายเป็นหลักประกันให้เกิดความสามารถในการฟื้นตัว และจากจุดเริ่มต้นเมื่อประมาณสี่พันล้านปีมาแล้ว สิ่งมีชีวิตไม่เคยยึดครองโลกด้วยการต่อสู้ช่วงชิงแต่ทำโดยการสร้างเครือข่าย (วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ, 2553: 343-344)

การปรับโครงสร้างทางเศรษฐกิจ

โดยเหตุที่ทรัพยากรธรรมชาติลดน้อยลงและหายากขึ้น จึงควรเปลี่ยนมาลงทุนด้วยกำลังคนให้มากขึ้น ซึ่งคนเป็นทรัพยากรชนิดเดียวที่มีล้นเหลือ การตระหนักในทางนิเวศวิทยาทำให้เห็นได้ชัดว่าจำเป็นต้องสงวนทรัพยากรธรรมชาติไว้และพัฒนาทรัพยากรมนุษย์ให้มากขึ้น ความสมดุลทางนิเวศวิทยาเกิดขึ้นได้ด้วยการจ้างงานเต็มกำลัง ซึ่งเทคโนโลยีแบบใหม่สามารถเอื้ออำนวยให้ได้ เพราะความที่มีขนาดเล็กและไม่กระจุกตัวอยู่ที่ใดที่หนึ่งและไม่เป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อม (พระประชา ปสนุนธมฺโม และคณะ, 2550: 212)

เพื่อแก้ปัญหาความอดอยากของโลก ควรต้องเปลี่ยนความสัมพันธ์ทางสังคมใหม่ ในลักษณะที่เพิ่มความเท่าเทียมให้มากขึ้นในทุกระดับ มีการจัดระบบการกระจายอำนาจในการควบคุมทรัพยากรทางการเกษตรขึ้นใหม่ ประชากรในชาติควรได้รับปัจจัยจำเป็นพื้นฐาน การผลิตพืชในประเทศที่เป็นแหล่งผลิตอาหารควรเน้นนโยบายในการผลิตอาหารเพื่อคนในชาติเป็นอันดับแรก การผลิตและการค้าควรกำหนดจากความต้องการในประเทศมากกว่าถูกกำหนดอย่างตายตัวจากการเรียกร้องของต่างประเทศ

จากระบบทุนนิยมทำให้เกิดปัญหาต่างๆ มากมาย เพราะความโลภของกลุ่มบุคคลบางกลุ่ม ทำให้เกิดการร่วมมือกันในระหว่างบุคคลกับบุคคล หน่วยงานกับหน่วยงาน และระหว่างบริษัทข้ามชาติ แต่เป็นความร่วมมือกันในลักษณะที่หาผลประโยชน์เข้าหาตนและ

กลุ่มของพวกตน มุ่งแต่จะสร้างความเจริญทางเศรษฐกิจให้รวดเร็วแต่ประการเดียว โดยที่
แผนปฏิบัติการไม่สอดคล้องสัมพันธ์กับสภาวะของประเทศและของประชาชน ทำให้เกิด
ความเสียหายและเกิดความวិบัติต่อส่วนรวมทั้งในเรื่องสิ่งแวดล้อม เศรษฐกิจ สังคม การเมือง
สุขภาพร่างกายและจิตวิญญาณ ฯลฯ การแก้ปัญหาวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อมจำเป็นต้องเปลี่ยน
กระบวนทัศน์ เปลี่ยนการให้คุณค่า เปลี่ยนวิธีคิดและวิธีปฏิบัติ ให้ถึงรากฐานซึ่งตั้งอยู่บนพื้นฐาน
การมองโลกตามความจริง จำกัดการเติบโตของเมือง สร้างแรงจูงใจทางเศรษฐกิจ เทคโนโลยี
และโครงการช่วยเหลือที่เหมาะสมซึ่งจะช่วยให้ผู้คนสามารถเปลี่ยนจากชีวิตเมืองมาสู่ชีวิตชนบท
ได้ตามใจปรารถนา เป็นการปรับเปลี่ยนทัศนคติจากทุนนิยมที่มุ่งความเจริญทางเศรษฐกิจ
อย่างเดียวนามาสู่ เศรษฐกิจแบบทวนกระแสจะมีวิถีชีวิตที่ไม่รวบอำนาจ มีการเอื้อเฟื้อและ
สอดคล้องกับธรรมชาติเป็นพื้นฐาน การแลกเปลี่ยนสินค้าในครัวเรือน การบริการโดยไม่ใช้
เงินตรา เป็นความพอเพียงในทางเศรษฐกิจ ซึ่งตรงกับแนวคิดในเรื่องเศรษฐกิจพอเพียงของ
พระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว เศรษฐกิจแนวนี้ต้องมีการวางแผนและพัฒนามาจากแต่ละส่วน
ที่สัมพันธ์เป็นอันหนึ่งอันเดียวกันอย่างเป็นธรรมชาติ ซึ่งปกติต้องทดลองด้วยการปฏิบัติและ
ต้องมีความยืดหยุ่นทางสังคมและวัฒนธรรมอย่างยิ่ง

ปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงเกิดขึ้นท่ามกลางกระแสแนวคิดการพัฒนาทางสังคมอันเป็น
เสมือนความพยายามด้านกระบวนการพัฒนาเศรษฐกิจ-สังคมกระแสหลักที่เริ่มส่งผลกระทบ
ทางลบต่อความมั่นคงในระบบชีวิตมนุษย์และระบบนิเวศ เช่น แนวคิดวัฒนธรรมชุมชนเครือข่าย
เกษตรกรรมยั่งยืน พุทธเกษตร เกษตรผสมผสาน ตลอดจนการเกิดขึ้นของชุมชนในเชิงอุดมการณ์
ศาสนาเพื่อแสวงหาทางรอดจากการรุกรานอย่างรวดเร็วของระบบทุนนิยม ทางเลือกในการพัฒนา
ทำให้เศรษฐกิจพอเพียงถูกกล่าวถึงในฐานะ “วัฒนธรรมทวนกระแส” (อภิชาติ พันธเสน, 2549: 11)

ภายใต้กรอบการสร้างความรู้เรื่องเศรษฐกิจชุมชนและเศรษฐกิจพอเพียงนั้น มีองค์ความรู้
เกี่ยวกับทรัพยากรดิน น้ำ ป่า อากาศ และระบบนิเวศโดยรวมปรากฏชัด องค์ความรู้ภูมิศาสตร์ -
เกษตรศาสตร์ ของประชาชนในชุมชนซึ่งบ่งถึงความรู้ที่เป็นองค์รวม เช่น ความรู้เรื่องหลากหลาย
ทางชีวภาพ ชีวพันธุ์พืช สัตว์น้ำ สัตว์บก สัตว์ป่า ความรู้และความเข้าใจเกี่ยวกับลักษณะของ
สัตว์รวมไปถึงความสมบูรณ์และความเสื่อมโทรมของระบบธรรมชาติควบคู่ไปกับองค์ความรู้
เพื่อฟื้นฟูสภาพธรรมชาติ องค์ความรู้ที่ชุมชนหรือปัจเจกชนสั่งสมมาจนเป็นภูมิปัญญาพื้นบ้านนั้น
มิได้ตั้งอยู่แยกส่วนแต่ทำหน้าที่กระตุ้นให้ชุมชน รู้และเข้าใจความสัมพันธ์ระหว่างปรากฏการณ์
ธรรมชาติกับเงื่อนไขปัจจัยที่ก่อให้เกิดการเปลี่ยนแปลงของดุลยภาพตามธรรมชาติ ความเข้าใจ

ในเรื่องความสัมพันธ์เชื่อมโยงระหว่างระบบต่าง ๆ เช่น ระบบการเมือง สังคม วัฒนธรรม กับ ระบบนิเวศธรรมชาติ นำไปสู่การฉีกพลังเพื่อการจัดตั้งองค์กรชาวบ้าน กระบวนการช่วยเหลือ เกื้อกูลซึ่งกันและกัน กระบวนการแลกเปลี่ยนความรู้ ถ่ายทอดความรู้ด้านอาชีพ มิติมนุษย สังคม วัฒนธรรม ในระบบเศรษฐกิจทางเลือก (อภิชัย พันธเสน, 2549: 13)

แนวทางปฏิบัติทางหนึ่งที่จะต้านทานพลังของระบบทุนนิยมและทำให้ปัญหาต่าง ๆ ได้รับการแก้ไข คือ ความพอเพียงในทางเศรษฐกิจ ซึ่งเน้นความเป็นอยู่ที่เรียบง่ายแต่มีความสุข การแก้ปัญหาเริ่มต้นจากเศรษฐกิจในระดับครอบครัวและระดับชุมชนในท้องถิ่นเพื่อให้แต่ละ ครอบครัวพอมีพอกินเป็นพื้นฐาน เมื่อแต่ละครอบครัวในท้องถิ่นได้ปฏิบัติร่วมกันทำให้แต่ละ ครอบครัวแต่ละท้องถิ่นมีชีวิตความเป็นอยู่ที่ดีและมั่นคงขึ้น เมื่อปฏิบัติขั้นพื้นฐานมั่นคงแล้วจึง สร้างความเจริญและฐานะทางเศรษฐกิจต่อไป เมื่อแต่ละท้องถิ่นปฏิบัติตามแนวทางนี้มากขึ้น ๆ และขยายออกไปสู่ระดับรัฐระดับประเทศและระหว่างประเทศ ทำเป็นขั้นตอนจากเล็กไปใหญ่ การพัฒนาและการบริหารดำเนินไปในทางสายกลาง โดยเฉพาะการพัฒนาเศรษฐกิจให้ก้าวทัน ต่อยุคโลกาภิวัตน์ และในความพอเพียงทางเศรษฐกิจนั้นสิ่งที่จะต้องเรียนรู้โดยเน้นที่ (อภิชัย พันธเสน, 2549: 58)

...ความพอเพียง คือ การบริโภคและการผลิตอยู่บนพื้นฐานของความพอประมาณและ มีเหตุผล ไม่ขาดสนแต่ไม่ฟุ่มเฟือย แต่ความพอเพียงนั้นขึ้นอยู่กับความแตกต่างในแต่ละ พื้นที่ จึงไม่มีสูตรแน่นอนตายตัว รวมถึงความจำเป็นที่จะต้องมีการมีภูมิคุ้มกันในตัวที่ดี พอสมควรต่อการมีผลกระทบใดๆอันเกิดจากการเปลี่ยนแปลงทั้งภายนอกและภายใน ทั้งนี้ต้องอาศัยความรอบรู้ ความรอบคอบและความระมัดระวังอย่างยิ่งในการนำวิชาการ ต่าง ๆ มาใช้วางแผนและดำเนินการทุกขั้นตอน...

...ความสมดุล คือ การพัฒนาอย่างเป็นองค์รวม มีความสมดุลระหว่างโลกาภิวัตน์ (Globalization) กับ อภิวัฒน์ท้องถิ่น (Localization) มีความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจ และการเงิน ภาคคนกับสังคมมีเสถียรภาพทางเศรษฐกิจ โครงสร้างการผลิตที่สมดุล มีการผลิตหลากหลาย ใช้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างมีประสิทธิภาพสูงสุด...

...การยั่งยืน คือ พอเพียงอย่างต่อเนื่องในทุกด้านโดยเฉพาะด้านทรัพยากรธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมมีภูมิคุ้มกันที่ดี ระบบเศรษฐกิจกับสังคมมีความยืดหยุ่นที่สามารถก้าวทัน และพร้อมรับกับกระแสโลกาภิวัตน์ ตลอดจนปรับตัวให้สามารถแข่งขันได้ในตลาดโลก การบริหารจัดการที่ดี ซึ่งสามารถป้องกันและพร้อมรับการเปลี่ยนแปลงอย่างรวดเร็วได้...

...คุณภาพคน การจะพัฒนาเศรษฐกิจให้เป็นไปในทางสายกลาง จำเป็นที่พื้นฐานจิตใจ คนต้องสำนึกในคุณธรรมซื่อสัตย์สุจริต มีไมตรี มีความเมตตาหวังดีให้กันและกัน การดำเนินชีวิตมีความอดทนมีความเพียรใช้สติปัญญาคิดอย่างรอบคอบ มีวินัย มีภูมิคุ้มกันในการดำรงชีวิต มีสุขภาพดีและมีศักยภาพ มีทักษะและความรอบรู้ อย่างเหมาะสมในการประกอบอาชีพและหารายได้อย่างมั่นคงและพัฒนาตนเองให้ก้าวหน้า ได้อย่างต่อเนื่อง...

ความพอเพียงในทางเศรษฐกิจ เน้นปลูกข้าวและพืชผักหลากหลายชนิดรวมถึงการเลี้ยงสัตว์ เพื่อให้มีอาหารไว้พอกินสำหรับในครัวเรือน ทำให้ประหยัดค่าใช้จ่ายและเป็นการพึ่งพาตนเอง นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้มีการรวมกลุ่มกันเป็นสหกรณ์ ให้ความร่วมมือในการผลิต การตลาด มีการร่วมมือกันระหว่างหน่วยราชการ มูลนิธิและเอกชนเพื่อให้เกิดพลังชุมชน เกิดการแลกเปลี่ยนความรู้และข้อมูล เกิดการผสมผสานความรู้ใหม่กับภูมิปัญญาเดิมภายใต้ ความยืดหยุ่น และหากการบริโภคมีส่วนเหลือก็สามารถนำไปแปรรูปหรือขายหรือแลกเปลี่ยน กับบ้านอื่นหรือชุมชนอื่นที่ไม่ห่างไกลกันมากนักเพื่อไม่ต้องเสียค่าขนส่งมาก และเพื่อความ หลากหลายที่มากขึ้น หลักการนี้ทำให้เกิดความสมดุลระหว่างเศรษฐกิจพอเพียงและเศรษฐกิจ การค้า รวมถึงมองการพัฒนาสังคมแบบองค์รวมในหลายมิติ

การประหยัดพลังงานและใช้พลังงานทดแทน

เนื่องจากน้ำมันและก๊าซธรรมชาติที่ใช้อยู่ทุกวันนี้วันจะหมดไป นอกจากนั้นการใช้น้ำมัน และก๊าซธรรมชาติยังได้ก่อให้เกิดมลพิษต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมากและผลจากการใช้พลังงาน อย่างมากมายได้ก่อให้เกิดภาวะโลกร้อนซึ่งมีผลก่อให้เกิดการแปรปรวนต่อสภาพอากาศ เกิดหิมะ ตกหนัก อุณหภูมิโลกโดยเฉลี่ยร้อนขึ้น เกิดพายุรุนแรงขึ้นและบ่อยขึ้น ความแปรปรวนอื่น ๆ อย่างที่พบเห็นได้บ่อย ๆ แนวทางปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาเรื่องนี้จึงควรคิดหาวิธีการประหยัดการใช้ พลังงานรวมถึงการใช้พลังงานทดแทน อย่างเช่น การจัดการระบบการขนส่งที่ดีซึ่งสามารถ

ประหยัดพลังงานได้อย่างมหาศาล ธรรมชาติให้ใช้จักรยานหรือการเดิน ออกแบบรถที่เรียกว่า ไฮเปอร์คาร์ (hypercar) ให้มีน้ำหนักเบา ประหยัดพลังงานและวัสดุ มีประสิทธิภาพสูงและไม่ก่อมลพิษ จัดกลุ่มอุตสาหกรรมเชิงนิเวศขนาดเล็กในท้องถิ่นจนถึงโรงงานขนาดเล็กในท้องถิ่นที่สามารถผลิตวัสดุจากของเก่าในท้องถิ่น ผลิตและขายอาหารจากฟาร์มเกษตรอินทรีย์ในท้องถิ่น

การใช้พลังงานทดแทนพลังงานแสงอาทิตย์ในหลาย ๆ รูปแบบเป็นพลังงานที่มีลักษณะเป็นพลังงานทดแทนได้อย่าง พลังงานแสงอาทิตย์สำหรับทำความร้อน ไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ พลังงานลม พลังงานน้ำ พลังงานชีวมวลที่ได้จากเศษวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตร ไบโอดีเซลซึ่งได้น้ำมันพืชมาแปรรูป เปลี่ยนขยะมาเป็นพลังงาน การนำน้ำเสียเปลี่ยนมาเป็นพลังงาน นำมูลสัตว์มาเปลี่ยนเป็นพลังงาน ซึ่งล้วนแต่เป็นพลังงานที่มีประสิทธิภาพในเชิงเศรษฐศาสตร์ ไม่เป็นพิษเป็นภัยต่อสิ่งแวดล้อม และช่วยลดภาวะโลกร้อน

รากหลักของวิกฤตการณ์พลังงานในปัจจุบันอยู่ที่แบบแผนการผลิตและการบริโภคที่สูญเสียเปล่า เพื่อการแก้วิกฤตการณ์นี้อย่างยั่งยืนเราไม่ต้องการผลิตพลังงานเพิ่มขึ้นเพราะจะเป็นการเร่งปัญหาให้รุนแรงขึ้น หากแต่เราต้องเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งในทางคุณค่า ทักษะชีวิต ขณะที่การเปลี่ยนแปลงอย่างลึกซึ้งกำลังดำเนินอยู่ก็มีการดำเนินการด้านอื่นควบคู่กันไปด้วย เช่น การสงวนพลังงานโดยการยกเลิกแบบแผนการผลิตและการบริโภคที่สูญเสียเปล่าและเป็นโทษต่อสุขภาพ เพื่อวิถีชีวิตที่สอดคล้องกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม การประหยัดพลังงานโดยใช้เทคโนโลยีที่มีอยู่ เพิ่มประสิทธิภาพการใช้พลังงานทั่วทั้งระบบเศรษฐกิจขณะเดียวกันก็ยังคงรักษาระดับกิจกรรมทางเศรษฐกิจในปัจจุบันเอาไว้ การผลิตพลังงานจำเป็นต้องเปลี่ยนจากทรัพยากรที่ไม่อาจสร้างขึ้นมามาทดแทนได้มาเป็นทรัพยากรที่สร้างทดแทนได้ และจากเทคโนโลยีหนักมาเป็นเทคโนโลยีเบา เพื่อให้เกิดความสมดุลทางนิเวศวิทยา (พระประชา ปสนุนธมโม และคณะ, 2550: 213)

การใช้เทคโนโลยีที่เป็นทางเลือกใหม่ควรมีขนาดเล็กและไม่รวมอยู่ที่ศูนย์กลางเพื่อให้สอดคล้องกับเงื่อนไขของท้องถิ่นและออกแบบมาเพื่อสนับสนุนการพึ่งพาตัวเอง จึงมีความยืดหยุ่นสูง เรียกว่า “เทคโนโลยีเบา” (soft technologies) เนื่องจากมีผลกระทบต่อสิ่งแวดล้อมน้อยมากเพราะใช้ทรัพยากรที่สร้างขึ้นทดแทนได้และมีการหมุนเวียนวัสดุอย่างต่อเนื่อง เช่น เครื่องสะสมพลังงานแสงอาทิตย์ เครื่องกำเนิดไฟฟ้าแรงลม เกษตรกรรมที่ใช้อินทรีย์สาร การผลิตและแปรรูปอาหารในระดับภาคและท้องถิ่นและการนำของใช้แล้วกลับมาเป็นประโยชน์ใหม่

ทิศทางใหม่ของเทคโนโลยีเหล่านี้อาศัยหลักการที่สังเกตพบเห็นได้ในระบบนิเวศวิทยาตามธรรมชาติซึ่งเอื้ออย่างยิ่งต่อความคิดสร้างสรรค์ (พระประชา ปสนุนธุมโม และคณะ, 2550: 211-212)

พลังงานแสงอาทิตย์ประเภทหนึ่งที่เราสามารถใช้ได้อย่างไม่มีอะไรเทียบได้คือ การทำความร้อนจากแสงอาทิตย์ไม่ว่าจะเป็นกรรมวิธีเชิงรับ (passive) คือ การที่ตึกสามารถเก็บสะสมความร้อนไว้ในตัว หรือด้วยกรรมวิธีเชิงรุก (active) คือ การใช้แผงสะสมพลังงานแสงอาทิตย์ชนิดพิเศษ เทคโนโลยีพลังงานแสงอาทิตย์อีกประเภทหนึ่งที่มีศักยภาพมหาศาลคือ การผลิตไฟฟ้าในท้องถิ่นด้วยเซลล์โฟโตโวลเทค ซึ่งเป็นเครื่องมือแปรแสงแดดเป็นไฟฟ้าโดยไม่มีเสียงและไม่มี การเคลื่อนไหว แต่ปัจจุบันยังมีราคาแพงเกินกว่าที่จะใช้ในบ้านเรือนได้ (พระประชา ปสนุนธุมโม และคณะ, 2550: 220) การผลิตเชื้อเพลิงเหลวหรือก๊าซสำหรับเครื่องกำเนิดไฟฟ้าในท้องถิ่น ได้แก่ การผลิตพลังงานจากมวลชีวภาพ (biomass) ซึ่งก็คืออินทรีย์สารที่ผลิตขึ้นโดยพืชสีเขียว พลังงานประเภทนี้ไม่เพียงแต่จะคืนตัวเป็นความร้อนโดยการเผาเท่านั้น หากยังแปรเป็นเชื้อเพลิงเหลวหรือก๊าซโดยกลั่นแอลกอฮอล์จากเมล็ดพืชหรือผลไม้ที่หมักไว้ หรือโดยการเก็บก๊าซมีเทนที่บักเตอรีสร้างขึ้นจากปุ๋ยคอก ของเสียหรือขยะ เชื้อเพลิงทั้งสองประเภทนี้สามารถใช้ขับเคลื่อนเครื่องยนต์ที่มีการเผาไหม้ภายในโดยไม่ก่อให้เกิดมลภาวะ การผลิตก๊าซมีเทนโดยอาศัยแบคทีเรียมีลักษณะใกล้เคียงกับหลักการในระบบนิเวศตามธรรมชาติซึ่งเป็นวิธีการที่อาศัยความร่วมมือของหน่วยชีวิตทั้งหลายและเป็นการนำขยะ อุจจาระและโคลนอันเป็นของเสียทั้งหลายมาใช้ประโยชน์หมุนเวียนอย่างมีประสิทธิภาพ กากอินทรีย์สารจากการผลิตก๊าซมีเทนยังเป็นปุ๋ยอย่างดีเยี่ยมเหมาะจะใช้แทนปุ๋ยสังเคราะห์ซึ่งสิ้นเปลืองทรัพยากรและก่อมลพิษ มวลชีวภาพมีการกระจายอยู่ทั่วไป จึงเหมาะมากสำหรับการผลิตเชื้อเพลิงขนาดเล็กในท้องถิ่น (พระประชา ปสนุนธุมโม และคณะ, 2550: 222-223)

ชีวมวล (Biomass) คือ สารอินทรีย์ที่เป็นแหล่งกักเก็บพลังงานจากธรรมชาติ และสามารถนำมาใช้ผลิตพลังงานได้ เช่น พืชต่างๆ และเศษหรือวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรหรือกากจากกระบวนการผลิตในอุตสาหกรรมการเกษตร เช่น แกลบ ได้จากการสีข้าวเปลือก, กากอ้อย ได้จากการผลิตน้ำตาลทราย, ส่าเหล้า ได้จากการผลิตแอลกอฮอล์, กากมันสำปะหลัง ได้จากการผลิตแป้งมันสำปะหลัง เป็นต้น การผลิตพลังงานจากเชื้อเพลิงชีวมวลด้วยเทคโนโลยีที่เหมาะสม จะไม่ก่อให้เกิดมลภาวะและไม่สร้างสภาวะเรือนกระจก เนื่องจากการปลูกทดแทนทำให้ก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์เกิดการหมุนเวียนและไม่มีการปลดปล่อยเพิ่มเติม และการพัฒนา

โครงการเกี่ยวกับชีวมวลจะสามารถเสริมสร้างความเข้มแข็งและการมีส่วนร่วมของชุมชน ชีวมวลเป็นพลังงานที่มาจากวัสดุเหลือใช้ทางการเกษตรที่ไม่มีวันหมดไป เพราะวงจรการผลิตชีวมวลคือวงจรของพืชที่มีระยะเวลาสั้น สามารถผลิตได้ภายในประเทศ เกษตรกรจะมีรายได้เพิ่มขึ้นจากการจำหน่ายชีวมวลสู่ผู้ใช้และลดการนำเข้าพลังงานจากต่างประเทศ (กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน: 4-5)

ข้อดีที่สำคัญทางสิ่งแวดล้อม คือ การใช้ชีวมวลในการผลิตความร้อนหรือไฟฟ้า จะไม่เพิ่มปริมาณสุทธิของก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์ในชั้นบรรยากาศโลก นอกจากนี้ชีวมวลยังมีปริมาณกำมะถันต่ำกว่าเชื้อเพลิงฟอสซิลมาก นั่นหมายถึงการใช้ชีวมวลจะลดโอกาสในการเกิดปรากฏการณ์ก๊าซเรือนกระจก ข้อเสียของชีวมวล คือ ชีวมวลมีการเก็บรักษาและขนส่งที่ยาก และมีความเสี่ยงสูงในการจัดหาหรือรวบรวมปริมาณชีวมวลที่ต้องการใช้ให้คงที่ตลอดปี เพราะชีวมวลบางประเภทมีจำกัดเพียงบางเดือน และในการจัดเก็บชีวมวลทุกประเภทต้องการใช้พื้นที่มากกว่าเชื้อเพลิงฟอสซิล (กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน: 13)

การใช้ระบบภาษีตามแนวนิเวศวิทยา

ระบบเศรษฐกิจแบบตลาดเสรีในปัจจุบันส่วนใหญ่ไม่ได้ให้ข้อมูลที่ถูกต้องกับผู้บริโภค เนื่องจากต้นทุนทางสังคมและต้นทุนทางสิ่งแวดล้อมของการผลิตไม่ได้ถูกนำมาคิด เนื่องจากต้นทุนเหล่านี้ไม่ได้เป็นแนวคิดในทางทฤษฎีของพวกทุนนิยม นักเศรษฐศาสตร์องค์กรธุรกิจเห็นว่า น้ำ อากาศ ดิน เป็นต้นทุนของสาธารณะแต่เป็นสิ่งที่ได้มาเปล่า ๆ ของธุรกิจ ด้วยความเห็นและปฏิบัติเช่นนี้ทำให้เกิดผลกระทบกระเทือนอย่างรุนแรงจากการขยายตัวทางเศรษฐกิจอย่างต่อเนื่องและไม่หยุดยั้ง ผลกำไรของเอกชนได้มาจากต้นทุนของสาธารณะในรูปของความเสื่อมทางสิ่งแวดล้อมและความตกต่ำของคุณภาพชีวิตโดยทั่วไป และได้โยนภาระให้กับชนรุ่นหลังโดยสรุป คือ ตลาดได้ให้ข้อมูลที่ผิด ไม่มีกระบวนการป้อนกลับ และความรู้ทางนิเวศในขั้นพื้นฐานได้บอกว่า ระบบเช่นนี้ไม่สามารถดำรงอยู่ได้อย่างยั่งยืน วิธีการที่มีประสิทธิภาพประการหนึ่งที่จะเปลี่ยนแปลงสถานการณ์นี้ได้ คือ การปฏิรูประบบภาษีตามแนวนิเวศวิทยา (ecological tax reform) การปฏิรูประบบภาษีเช่นนี้จะต้องไม่ส่งผลกระทบต่อรายได้จากการจัดเก็บภาษีของรัฐ กล่าวคือ จะเป็นการเคลื่อนย้ายภาระภาษีจากภาษีรายได้มาสู่ “ภาษีเชิงนิเวศ” ซึ่งหมายความว่าภาษีจะถูกเพิ่มเข้าไปทั้งในสินค้าทั้งหลายที่มีการผลิต พลังงานรูปแบบต่าง ๆ บริการต่าง ๆ และ

วัตถุดิบทั้งหลาย เพื่อให้ราคาสินค้าสะท้อนถึงต้นทุนที่แท้จริงได้ดีขึ้น การปฏิรูประบบภาษีตาม แนวโน้มศตวรรษที่ 21 นั้นควรต้องค่อยเป็นค่อยไปและมีเป้าหมายในระยะยาว เพื่อผลักดันเทคโนโลยี และรูปแบบการบริโภคที่เปลี่ยนแปลงและเป็นอันตรายต่อสุขภาพออกไปจากตลาด และเพื่อให้ เทคโนโลยีใหม่ ๆ และรูปแบบการบริโภคทั้งหลายมีเวลาเพียงพอสำหรับการปรับตัว และภาษี เชิงนิเวศที่จะถูกนำมาใช้จำเป็นต้องเร่งให้ทราบล่วงหน้าเพื่อส่งเสริมให้เกิดนวัตกรรมทาง อุตสาหกรรม การนำภาษีเชิงนิเวศมาใช้ผู้บริหารและผู้ประกอบการทั้งหลายจำเป็นต้องรอบรู้ ทางนิเวศ โดยเฉพาะเรื่องการไหลเวียนของพลังงานและสารที่ไหลผ่านบริษัท เพราะเกี่ยวข้อง กับต้นทุนที่แท้จริงของการผลิต (สว้าง พงศ์ศิริพัฒน์, 2556: 484-485)

การออกแบบเชิงนิเวศ

วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ (2553: 351) กล่าวถึง องค์การวิจัยและริเริ่มปล่อยของเสีย ให้เป็นศูนย์หรือเซรี (Zero Emissions Research and Initiatives – ZERI) ได้ริเริ่มโครงการ ต่าง ๆ ขึ้นทั่วโลกประมาณ 50 โครงการ และดำเนินการศูนย์ของโครงการ 25 แห่งใน 5 ทวีป ท่ามกลางสภาพภูมิอากาศและวัฒนธรรมที่หลากหลาย อย่างเช่น กลุ่มที่อยู่วอชิงตัน ดี.ซี. ในประเทศโคลัมเบียที่ประสบภาวะวิกฤต เนื่องจากราคาเมล็ดกาแฟในตลาดโลกตกต่ำอย่าง รุนแรง ขณะนั้นชาวไร่กาแฟร้อยละ 3.7 และปล่อยของเสียที่เหลือส่วนใหญ่กลับสู่สภาพแวดล้อม ด้วยการฝังกลบและก่อกองมูลวัว ทั้งควันไฟ น้ำเสีย และปุ๋ยหมักปนเปื้อนกาเฟอีน เซรีได้นำของ เสียเหล่านั้นมาใช้และงานวิจัยแสดงให้เห็นว่า ชีวมวลของกาแฟสามารถใช้ประโยชน์ในการเพาะ เห็ดเขตร้อน เลี้ยงปศุสัตว์ ทำปุ๋ยชีวภาพ และให้พลังงาน โดยนำของเสียจากแต่ละหน่วยย่อย ในกลุ่มเป็นทรัพยากรให้อีกกลุ่ม โดยเมื่อมีการเก็บเกี่ยวเมล็ดกาแฟแล้ว ส่วนที่เหลือของต้นกาแฟ จะนำไปปลูกเห็ดหอม ส่วนที่เหลือของเห็ดหอม(อุดมด้วยโปรตีน) นำไปเลี้ยงไส้เดือน วัวและหมู นำไส้เดือนดินไปเลี้ยงไก่ มูลวัวและหมูนำไปผลิตก๊าซชีวภาพและได้กากของเสียไปเป็นปุ๋ยในไร่ กาแฟและสวนฝักรอบ ๆ และใช้พลังงานจากก๊าซชีวภาพในการกระบวนการเพาะเห็ด ผลประโยชน์ที่ได้คือรายได้เพิ่มมาจากหลายทาง ต้นทุนราคาถูก สร้างรายได้ในชุมชน สภาพแวดล้อมไม่ถูกทำลาย จัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์ (2536: 17) ได้กล่าวถึง การใช้จิ๋วของพระ ในพุทธศาสนา เมื่อจิ๋วหมดสภาพแล้วก็เอาไปทำผ้าจิ๋ว เมื่อหมดสภาพผ้าจิ๋วก็เอาไปทำผ้าบ้าน โดยคลุมโคลนฉาบฝา ก็เป็นลักษณะของเสียเป็นศูนย์เช่นกัน

จัดตั้งเมืองนิเวศ (Ecocity) โดยใช้หลักออกแบบเชิงนิเวศ เพื่อออกแบบเมืองขึ้นใหม่ให้เป็นเมืองที่มีสุขภาพะเชิงนิเวศ ออกแบบอาคารเชิงนิเวศและวางทิศทางของอาคารที่ใช้ประโยชน์จากแสงอาทิตย์และกระแสลมได้สูงสุด มีการทำความร้อนและความเย็นด้วยพลังงานแสงอาทิตย์อย่างเหมาะสมที่ ออกแบบหน้าต่างให้เป็นฉนวนกันความร้อนและควบคุมอุณหภูมิเคลือบด้วยสารที่มองไม่เห็นหลายชนิดที่ยอมให้แสงผ่านเข้ามาได้และสะท้อนความร้อนออกไปกระจกหน้าต่างทำเป็นสองชั้นโดยมีช่องว่างตรงกลางเพื่อบรรจุก๊าซหนักสำหรับกันกระแสความร้อนและเสียงรบกวน ซึ่งทำให้ผู้อยู่อาศัยอบอุ่นในฤดูหนาวและเย็นสบายในฤดูร้อนโดยไม่ต้องใช้เครื่องปรับอากาศเพิ่มเติม ออกแบบผนังอาคาร กระเบื้องหลังคาและองค์ประกอบเชิงโครงสร้างอื่น ๆ ของอาคารให้มีหน้าต่างและหน้าต่างที่เหมือนวัสดุก่อสร้างทั่วไป แต่ให้สามารถผลิตไฟฟ้าจากพลังงานแสงอาทิตย์ได้ตลอดเวลาที่มีแสงอาทิตย์ มีการออกแบบระบบการขนส่งสาธารณะขึ้นในเมืองและประสานกับเมืองอื่นๆ เพื่อลดการใช้รถยนต์ รวมถึงรณรงค์ให้ใช้จักรยานและการเดินให้มากขึ้น (วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ, 2553: 361-364)

ในสังคมอุตสาหกรรมมีการออกแบบเชิงนิเวศ คือ ของเสียเท่ากับอาหาร โดยแยกสารที่ย่อยสลายได้และกลายเป็นอาหารของสิ่งมีชีวิตอื่น เช่น ผลิตภัณฑ์ทางการเกษตร เสื้อผ้า และอื่น ๆ ซึ่งไม่ควรมีสารพิษที่สลายตัวยากปนเข้าไป นอกจากสารที่ย่อยสลายไม่ได้เพื่อใช้เป็นวัสดุที่หมุนเวียนอยู่ในอุตสาหกรรมอย่างต่อเนื่อง เช่น เครื่องจักร บรรจุภัณฑ์ต่าง ๆ ไม่จำเป็นต้องผลิตออกมาให้มีอายุยืนยาวกว่าของที่อยู่ข้างในเป็นสิบๆ ปี (วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ, 2553: 355)

ทางเลือกเชิงนิเวศ

เทคโนโลยีด้านเคมีและพันธุศาสตร์ของอุตสาหกรรมเกษตร ได้ทำลายดินและทำอันตรายต่อสมดุลเชิงนิเวศของสภาพแวดล้อมทางธรรมชาติอย่างต่อเนื่อง การแก้ไขปัญหาโดยให้ทางเลือกเชิงนิเวศซึ่งมีหลากหลายรูปแบบ เช่น เกษตรอินทรีย์ หรือเรียกว่าเกษตรยั่งยืน หรือนิเวศวิทยาเกษตร

วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ (2553: 284-286) กล่าวถึงเรื่องการเกษตรอินทรีย์ว่า เมื่อเกษตรกรปลูกพืชผลแบบอินทรีย์ และใช้เทคโนโลยีที่อยู่บนฐานความรู้เชิงนิเวศวิทยามากกว่าความรู้ทางเคมีหรือพันธุวิศวกรรมในการเพิ่มผลผลิต มีการควบคุมศัตรูพืช และทำให้ดินอุดมสมบูรณ์ ปลูกพืชหมุนเวียนหลากหลายชนิด เพื่อให้แมลงที่ชอบกินพืชชนิดหนึ่งหายไปเมื่อปลูกพืชชนิดถัดไป แต่จะไม่กำจัดศัตรูพืชจนเกลี้ยง เพราะจะเป็นการทำลายผู้ล่าตามธรรมชาติที่ช่วย

ให้ศัตรูพืชอยู่ในระดับสมดุลในระบบนิเวศที่สมบูรณ์ ใช้ปุ๋ยคอกบำรุงดิน ไกล่กลบซากพืชกลับลงดินเพื่อคืนอินทรีย์วัตถุให้กลับเข้าสู่วัฏจักรทางชีวภาพอีกครั้ง การที่เกษตรอินทรีย์มีความยั่งยืน เพราะเป็นรูปธรรมของหลักการต่าง ๆ ทางนิเวศวิทยา เกษตรกรผู้ทำการเกษตรอินทรีย์รู้ว่า ดินที่อุดมสมบูรณ์คือดินที่มีชีวิต ซึ่งทุกลูกบาศก์เซนติเมตรมีสิ่งที่มีชีวิตนับพันล้านชีวิตอาศัยอยู่เป็นระบบนิเวศอันซับซ้อน ที่ซึ่งสารต่าง ๆ อันจำเป็นสำหรับชีวิตเคลื่อนไปเป็นวัฏจักรจากพืชไปยังสัตว์ ไปยังปุ๋ยคอก ไปยังแบคทีเรียในดินและกลับไปยังพืช โดยมีพลังงานแสงอาทิตย์เป็นเชื้อเพลิงธรรมชาติที่ขับเคลื่อนวัฏจักรทางนิเวศเหล่านี้ สิ่งมีชีวิตทุกขนาดในระบบนิเวศล้วนจำเป็นต่อความยั่งยืนของระบบโดยรวม ทั้งยังช่วยรักษาระบบให้สมดุล แบคทีเรียในดินช่วยทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงเชิงเคมีต่าง ๆ เช่น กระบวนการตรึงไนโตรเจน ที่ทำให้พืชสามารถนำไนโตรเจนในอากาศไปใช้ วัชพืชที่รากพืชหยั่งลึกได้นำแร่ธาตุต่าง ๆ ขึ้นสู่ผิวดินทำให้พืชนำไปใช้ประโยชน์ ไล่เดือนดินย่อยดินให้ละเอียดลง ทำให้เนื้อดินร่วนซุย กิจกรรมเหล่านี้ล้วนเชื่อมโยงพึ่งพิงอาศัยกันและร่วมกันหาอาหารเลี้ยงชีวิตบนโลก เกษตรอินทรีย์ช่วยรักษาและดำรงวัฏจักรทางนิเวศวิทยาอันยิ่งใหญ่ไว้ให้ยั่งยืน โดยบูรณาการกระบวนการทางชีวภาพเข้ากับกระบวนการผลิตอาหาร เมื่อมีการเตรียมดินและเพาะปลูกพืชโดยไม่ใช้สารเคมี ปริมาณคาร์บอนในดินจะเพิ่มขึ้นช่วยลดปัญหาเรือนกระจก การเลี้ยงสัตว์ในไร่เกษตรอินทรีย์เพื่อเกื้อกูลระบบนิเวศบนพื้นดินและในเนื้อดิน กิจกรรมทั้งหมดทำโดยแรงงานเป็นหลักและมุ่งตอบสนองชุมชน ไร่ณาแปลงเล็ก ๆ ที่เกษตรกรผู้เป็นเจ้าของทำเอง ผลผลิตที่ได้จะขายที่ตลาด เกษตรกรมากกว่าที่จะขายในซูเปอร์มาร์เก็ตเป็นการลดระยะทางอาหารจากไร่ไปสู่โต๊ะอาหาร ประหยัดทั้งพลังงาน บรรพจุกุณธ์ และอาหารยังคงมีความสดอยู่

โดยสรุป หลักปฏิบัติเพื่อแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมที่กล่าวมาข้างต้นเป็นเพียงตัวอย่างหรือแนวทางปฏิบัติอย่างกว้าง ๆ เท่านั้น วิธีการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมยังมีวิธีการอื่น ๆ อีกมาก ซึ่งจะใช้วิธีปฏิบัติอย่างไรคงต้องให้เหมาะสมกับปัจจัยแวดล้อมซึ่งต้องใช้วิชาการหลาย ๆ แขนงรวมถึงความรู้จากภูมิปัญญาเดิม เพื่อให้ปัญหาได้รับการแก้ไขอย่างถูกต้องและตรงกับสาเหตุของการเกิดปัญหา นอกจากนี้แนวปฏิบัติในการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของคาปรีาไม่ได้เน้นแก้ปัญหาที่สิ่งแวดล้อม แต่ไปแก้ที่สาเหตุทั้งหลายของการทำลายสิ่งแวดล้อม และด้วยความร่วมมือของมนุษย์ที่ใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม อันเป็นวิธีการที่จะค่อย ๆ ลดหรือหยุดทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ธรรมชาติเริ่มมีศักยภาพที่จะซ่อมและสร้างตัวเองได้มากขึ้น และเมื่อธรรมชาติได้ซ่อมและสร้างตัวเองจนสมดุลแล้ว ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมก็กลับมาสู่ความสมบูรณ์อย่างยั่งยืน

บทที่ 5

เปรียบเทียบแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธทาสภิกขุ กับฟริตจ็อฟ คาปรั้า และประยุกต์แนวคิด

จากการศึกษาแนวคิดด้านสิ่งแวดล้อมของพุทธทาสภิกขุ ในบทที่ 3 และของฟริตจ็อฟ คาปรั้า ในบทที่ 4 นั้น มีประเด็นหลักที่สามารถนำมาเปรียบเทียบให้เห็นถึงทัศนะด้านสิ่งแวดล้อมของพุทธทาสภิกขุกับทัศนะด้านสิ่งแวดล้อมของฟริตจ็อฟ คาปรั้า ที่มีลักษณะคล้ายคลึงกันและแตกต่างกัน รวมถึงการประยุกต์แนวคำสอนของทั้งสองท่าน เพื่อการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมในประเด็นดังนี้

1. สาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย
2. ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย
3. จุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
4. แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
5. หลักปฏิบัติเพื่อการแก้ปัญหาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
6. ประยุกต์คำสอนของพุทธทาสภิกขุและฟริตจ็อฟ คาปรั้า เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

สาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

แนวคิดของพุทธทาสภิกขุเห็นว่า สาเหตุเริ่มต้นที่ทำให้สิ่งแวดล้อมของโลกถูกทำลาย คือกิเลสและตัณหาที่ครอบงำจิตวิญญาณของมนุษย์ จิตวิญญาณจึงตกอยู่ในอำนาจของกิเลสและตัณหาโดยไม่รู้ตัว เป็นความวิปริตทางจิตวิญญาณ เกิดการยึดมั่นในตัวตน เกิดความรู้สึกหวงแหนในตัวตน เห็นคุณค่าของตนเหนือสิ่งอื่นใด ทำทุกอย่างเพื่อตน ซึ่งเป็นความรู้สึกของการเห็นแก่ตัว เห็นแก่ประโยชน์ของตนและพวกพ้อง ไม่เห็นประโยชน์ของผู้อื่น ไม่เห็นแก่ความถูกต้อง

ทำลายธรรมชาติ ทำลายประโยชน์สาธารณะ สร้างมลภาวะโดยไม่คำนึงถึงผู้อื่น เมื่อความเห็นแก่ตัวเพิ่มขึ้น ๆ ก็พร้อมจะทำทุกอย่างเพื่อให้ได้ตามที่ต้องการ จิตที่ถูกครอบงำด้วยอำนาจของกิเลสและตัณหา เมื่อถูกยั่วยวนให้ลุ่มหลงในวัตถุโดยไม่พยายามที่จะใช้ความฉลาดเข้าควบคุมทำให้เกิดการแย่งกันครอบครองเพื่อเป็นเจ้าของวัตถุทั้งหลายในโลกซึ่งก่อให้เกิดการล่าอาณานิคมขึ้นเมื่อต้องการจะครอบครอง จิตก็พร้อมที่จะทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองต้องการ ต้องทำงานอย่างหนักเพื่อให้ได้เงินมาแลกกับวัตถุบำรุงบำเรอความสุขทางกายให้กับตนเอง ต้องเบียดเบียนตนเอง เบียดเบียนคนอื่น ต้องทุจริตคดโกง คอรัปชั่น ทำร้ายผู้อื่น บางรายถึงกับทำร้ายแม้กระทั่งพ่อแม่ ขยายแม้กระทั่งลูกในไส้ของตนเอง ยอมขายศักดิ์ศรีขายจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ ใช้เงินเพื่อซื้อตำแหน่งหน้าที่ บางรายใช้เงินซื้อตำแหน่งหน้าที่เพื่อต้องการจะครอบครองประเทศ ครอบครองโลก เป็นความวิปริตของจิตวิญญาณโดยแท้ เมื่อแต่ละคนสร้างความวิปริตขึ้นมากกลายเป็นความวิปริตของชุมชน ของสังคม ของประเทศ และของโลก จนเกิดเป็นวิกฤตการณ์ไปทั่วโลก เพราะกิเลสและตัณหาได้ก่อให้เกิดความลุ่มหลงในวัตถุ จากวิกฤตการณ์ชั่วคราวกลายเป็นวิกฤตการณ์ถาวร เกิดการต่อสู้แย่งชิงเพื่อการครอบครอง เกิดปัญหาตั้งแต่ระดับครอบครัวไปถึงระดับชาติจนเลยไปถึงระดับโลก เกิดการทำลายความสงบสุขและสันติภาพทั้งของบุคคลและของโลก เกิดอาชญากรรม เกิดสงครามและการทำลายล้าง ซึ่งปัจจุบันสามารถพบเห็นได้มากขึ้นและบ่อยขึ้น

แนวคิดของฟริตจอฟ คาปรั้าเห็นว่า สาเหตุของการทำลายสิ่งแวดล้อมก่อตัวขึ้นจากสภาพภูมิประเทศและภูมิอากาศทำให้มนุษย์ต้องต่อสู้แย่งชิงเพื่อความอยู่รอด ทำให้เกิดวัฒนธรรมที่ยกย่องการทำสงคราม ความเชื่อที่ว่ามนุษย์ต้องการเอาชนะธรรมชาติ ต้องการครอบงำธรรมชาติเพื่อเป็นนายเหนือธรรมชาติ เป็นผู้พิชิตเพื่อต้องการจัดสรรธรรมชาติมาสนองความต้องการ ซึ่งเป็นทัศนคติที่เห็นว่ามนุษย์เป็นสิ่งที่มีความสำคัญในตัวเอง ธรรมชาติเป็นสิ่งที่มิได้สำคัญให้มนุษย์ใช้ได้ตามอำเภอใจ ทำให้มนุษย์แยกตัวเองออกจากธรรมชาติและตั้งตัวเองขึ้นเป็นจุดศูนย์กลาง (Anthropocentric) มีฐานความคิดที่เชื่อในเรื่องผู้ชายเป็นใหญ่ เชื่อในความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และเทคโนโลยีโดยเฉพาะพวกล่าอาณานิคมและกลุ่มทุนนิยม กลุ่มนี้ได้ใช้ความก้าวหน้าทางวิทยาการต่าง ๆ หาผลประโยชน์จากธรรมชาติ ได้สร้างระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมโดยเน้นที่ความร่ำรวย รวมถึงการให้คุณค่ากับการแข่งขันมากกว่าความร่วมมือ ได้ใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีที่ไม่ถูกต้องไม่เหมาะสม ขุดเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างบ้าคลั่งเพื่อผลิตสินค้าสร้างความร่ำรวย สร้างฐานอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองให้กับตนเอง และกลุ่มของตนเองอย่างต่อเนื่องโดยไม่สนใจว่า ปัจจุบันสิ่งแวดล้อมของโลกและความอยู่รอด

ของมวลมนุษยชาติกำลังอยู่ในขั้นวิกฤต ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมการคิดและสร้างเทคโนโลยีในรูปแบบที่ไม่เหมาะสม ไม่ถูกต้อง และใช้เทคโนโลยีอย่างผิดวิธี นอกจากจะเป็นตัวทำลายสิ่งแวดล้อมแล้วยังเป็นตัวทำลายมนุษย์ทั้งร่างกายและจิตวิญญาณ

ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

ตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ สอนให้รู้ถึงความวิปริตทางจิตวิญญาณของมนุษย์ ทำให้เกิดการเห็นแก่ตัวและเป็นเหตุของการทำลายสิ่งแวดล้อม ในขณะที่เดียวกันก็เป็นผลให้เกิดความวิปริตทางจิตวิญญาณขึ้นไปอีก ด้วยเหตุทำให้เกิดผล และผลก็เป็นเหตุใหม่ที่ทำให้เกิดผลที่ยิ่งไปกว่าเดิม ต่างเป็นเหตุและผลของกันและกันยิ่ง ๆ ขึ้นไป สุดท้ายเมื่อความวิปริตทั้งทางจิตวิญญาณและความวิปริตของสิ่งแวดล้อมเพิ่มขึ้น ๆ จนเป็นวิกฤตการณ์ทางจิตวิญญาณและวิกฤตการณ์ของสิ่งแวดล้อม พุทธทาสภิกขุได้ชี้ให้เห็นถึงผลกระทบที่เกิดขึ้นโดยตรง เช่น เกิดภาวะโลกร้อน เกิดสงครามและการทำลายล้าง อาชญากรรมมีมากขึ้น เกิดการเจ็บป่วยด้วยโรคภัยไข้เจ็บที่หาสาเหตุและยาแก้ไขไม่ได้ และผลกระทบทางอ้อมที่เกิดขึ้น คือ จิตใจคนกระด้างขึ้น ขาดความสามัคคี มีความอิจฉาริษยาจ้องแต่จะทำลายฝ่ายตรงข้าม ไม่อยากทำงาน ชีวิตขาดความสงบสุข

ตามแนวคิดของคาปรั้า ได้ชี้ให้เห็นผลกระทบจากการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม โดยกล่าวถึงสาเหตุจากการขาดเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้เพื่อผลิตเป็นสินค้าจำนวนมาก ทำให้ทรัพยากรธรรมชาติถูกทำลายอย่างมาก ส่งผลกระทบโดยตรงต่อวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เกิดความวิปริตแปรปรวนของสภาพอากาศ เกิดสภาวะโลกร้อน ทำให้โลกต้องเสี่ยงกับระดับน้ำที่สูงขึ้นจากน้ำแข็งขั้วโลกละลาย ในขณะที่บางพื้นที่เกิดความแห้งแล้งที่เลวร้ายหนักขึ้น เกิดการแย่งชิงปัจจัยการผลิตและแหล่งอาหารที่อุดมสมบูรณ์ เพราะความอุดมสมบูรณ์ของธรรมชาติลดลง ขณะที่จำนวนประชากรเพิ่มขึ้น และประชากรบางกลุ่มบริโภคอย่างฟุ่มเฟือยและเกินจำเป็น ทำให้เกิดการขาดอาหาร ผลกระทบทางอ้อม คือ การเจ็บป่วยทั้งสุขภาพทางร่างกายและสุขภาพจิต อันเนื่องจากอากาศ อาหารและน้ำดื่มถูกปนเปื้อนด้วยสารเคมีด้วยวิธีการที่หลากหลาย การใช้พลังงานนิวเคลียร์ทดแทนพลังงานเชื้อเพลิงฟอสซิลที่กำลังจะหมดไป การใช้สารเคมีในการเพาะปลูกและกำจัดวัชพืช ในทางจิตใจจะเกิดความรู้สึกหดหู่ โรคซึมเศร้า เป็นต้น

จุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ตามแนวคิดของพุทธทาสภิกขุ จุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม คือ ให้นมนุษย์เห็นคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติ ให้สร้างจิตวิญญาณที่รักและห่วงแหนธรรมชาติ ให้รู้สึกว่าเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ให้รู้ถึงบุญคุณที่ธรรมชาติมีต่อมนุษย์ เมื่อจิตวิญญาณภายในรู้สึกถึงขนาดตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การหยุดทำลายธรรมชาติก็เป็นไปเอง และสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างมีความสุข

ตามแนวคิดของคอปร้า จุดมุ่งหมายในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเพื่อ ให้นมนุษย์เข้าใจธรรมชาติมากขึ้น มองธรรมชาติอย่างมีตรมากขึ้น เพื่อจะได้หยุดทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไรเหตุผล มุ่งแก้ไขปัญหาที่ภาพรวมโดยระดมความรู้จากหลากหลายสาขา ให้นมนุษย์รู้จักเรียนรู้ที่จะใช้ทรัพยากรธรรมชาติให้เกิดประโยชน์และคุ้มค่าที่สุด ลดและกำจัดของเสียโดยเฉพาะที่เป็นอันตรายต่อสิ่งแวดล้อม ออกแบบเมืองโดยใช้ระบบนิเวศเพื่อลดการใช้พลังงานและลดมลภาวะ เพื่อให้มนุษย์ดำเนินชีวิตในโลกยุคโลกาภิวัตน์ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างมีความสุข

แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

แนวคิดของพุทธทาสภิกขุ ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมเห็นว่า ให้แก้ไขที่ตัวมนุษย์เอง เพราะมนุษย์เป็นจุดเริ่มต้นของการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม และมนุษย์มีศักยภาพอย่างมากที่จะสร้างและทำลายสิ่งแวดล้อม จึงให้นมนุษย์เรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติของตนเอง เข้าใจกฎธรรมชาติ ทุกอย่างมีกฎธรรมชาติอยู่ในตัว ทุกสิ่งต้องเป็นไปตามเหตุปัจจัย เพื่อให้อำนาจของกิเลสและตัณหาเบาบางลง ให้รู้จักควบคุมการเกิดขึ้นของตัวกู-ของกู ควบคุมความเห็นแก่ตัว เรียนรู้ที่จะพัฒนาจิตวิญญาณของความเป็นมนุษย์ให้สูงขึ้นเพื่อไม่ให้ตกเป็นทาสของวัตถุ ทำลายการยึดมั่นถือมั่น ทำลายความเห็นแก่ตัว เมื่อความเห็นแก่ตัวไม่อาจแสดงอำนาจออกมาได้ การทำลายธรรมชาตีก็น่าเกิดขึ้น ทั้งหมดที่กล่าวมานี้ล้วนแต่สามารถควบคุมจิตวิญญาณไม่ให้วิปริตไปตามอำนาจของกิเลสและตัณหาได้ทั้งนั้น นอกจากนี้ยังให้ปรับเปลี่ยนทัศนคติในการดำเนินชีวิต รู้จักบังคับจิตใจให้อยู่เหนือวัตถุ ตั้งมั่นอยู่ในศีล ตั้งมั่นอยู่ในหลักคำสอนทางศาสนา ใช้ปัญญา ใช้ความเชื่อและกำลังใจที่เข้มแข็งในการดำเนินชีวิต จิตจะเป็นอิสระรอดพ้นจากอำนาจของกิเลสและตัณหา จะได้อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างผาสุก

แนวคิดของคาปรั้า ในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม เห็นว่าธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีความเกี่ยวข้องโยงใยกันอย่างเป็นขัวยาว ไม่มีสิ่งมีชีวิตใดจะดำรงชีวิตอยู่ได้อย่างโดดเดี่ยว ต่างต้องพึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นจุดใดจุดหนึ่งจึงต้องกระทบถึงส่วนอื่นๆในระบบนั้น และเมื่อปัญหาเกิดขึ้น ธรรมชาติก็จะจัดการกับตัวเอง เพราะธรรมชาติมีกลไกซ่อมสร้างและปรับตัวเองหากมีปัญหเกิดขึ้น แต่ถ้าหากปัญหานั้นมีมากเกินไปกว่าที่ธรรมชาติจะสามารถเยียวยา รักษาตัวเองได้ ก็จะส่งผลกระทบต่อระบบโดยรวมอย่างทั่วถึง วิธีชีวิตความเป็นอยู่ของมนุษย์ก็ได้รับผลกระทบด้วยเช่นกัน และเมื่อปัญหามีมากขึ้น รุนแรงขึ้นและบ่อยขึ้น ๆ ธรรมชาติ และสิ่งแวดล้อมทั้งระบบก็เข้าสู่ภาวะวิกฤตการณ์

ธรรมชาติมีกลไกการซ่อมสร้างและปรับตัวเอง คาปรั้าจึงเห็นว่ามนุษย์ไม่ควรไปยุ่งกับธรรมชาติ ให้ธรรมชาติจัดการกับตัวเอง มนุษย์เพียงแต่ลดและหยุดการทำลายธรรมชาติ สำหรับการแก้ไขปัญหาสีสิ่งแวดล้อม คาปรั้าต้องการให้มนุษย์แก้ไขปัญหามนุษย์เอง โดยเฉพาะระบบเศรษฐกิจและวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เพราะกลุ่มทุนนิยมได้สร้างระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่สร้างความเสียหายให้เกิดขึ้นกับโลกใบนี้อย่างมากมาย ตัวอย่างเช่น การใช้เทคโนโลยีที่ทำลายสิ่งแวดล้อมและพิษภัยให้กับมนุษย์ การสร้างระบบเศรษฐกิจที่โตอย่างก้าวกระโดดและเติบโตอย่างต่อเนื่องภายใต้ทรัพยากรที่มีอยู่อย่างจำกัด การทำลายความหลากหลายทางชีวภาพ เพื่อผลิตสินค้าเกษตรกรรมเพียงชนิดเดียว การให้เกษตรกรใช้ปุ๋ยและสารเคมี ฯลฯ สิ่งต่าง ๆ ที่ระบบเศรษฐกิจแบบทุนนิยมก่อขึ้นมาล้วนแต่เป็นต้นเหตุให้เกิดการทำลายสิ่งแวดล้อมจนเข้าสู่ภาวะวิกฤตการณ์ การแก้ไขปัญหาก็ต้องใช้ความก้าวหน้าทางสหวิทยาการ ใช้ความรู้จากผู้ทรงคุณวุฒิหลากหลายสาขาเพื่อร่วมกันแก้ปัญหาในต่าง ๆ ที่เกิดขึ้น ปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจทั้งภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ปรับเปลี่ยนรูปแบบวิถีชีวิตความเป็นอยู่ เช่น สร้างระบบเมืองนิเวศ รวมถึงการเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติ เข้าใจในความเป็นไปของธรรมชาติที่เกิดขึ้นอยู่บนหลักพื้นฐานของการรักษาสมดุลของสองสิ่งที่ตรงข้าม ปรับเปลี่ยนทัศนคติการมองธรรมชาติจากแปลกแยกเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมีมิตร นำหลักจริยธรรมเข้ามาเสริมในการมองธรรมชาติ แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของคาปรั้านี้ ทำให้มนุษย์ที่ยังหลงอยู่กับความเจริญทางวัตถุ สามารถดำรงชีวิตอยู่ร่วมกับธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมโดยไม่ต้องปรับตัวมากในโลกยุคโลกาภิวัตน์

หลักปฏิบัติในการแก้ปัญหาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พุทธทาสภิกขุเห็นว่า ต้นเหตุของปัญหาเกิดจากจิตวิญญาณที่วิปริตเพราะอำนาจของกิเลสและตัณหาครอบงำ จึงสอนให้แก้ไขปัญหาคือจิตวิญญาณของแต่ละคน ตามหลักของพุทธศาสนาสอนว่าปัญหาทั้งหลายควรเริ่มต้นแก้ไขที่ตนเองก่อน ดังนั้น พุทธทาสภิกขุจึงสอนให้มนุษย์เข้าใจธรรมชาติ เข้าใจสิ่งที่อยู่รอบตัวเรา และเข้าใจกฎของธรรมชาติ เพื่อให้กิเลสตัณหาเบาบางลง ทำให้การยึดมั่นในตัวกู-ของกูลดลง ลดความเห็นแก่ตัวลง นำหลักศาสนาแห่งตนมาทำลายความเห็นแก่ตัว นำศีลธรรมเข้ามาปลูกฝังในจิตวิญญาณเพื่อให้เป็นมนุษย์ที่ถูกต้อง รวมถึงการใช้หลักสหกรณ์เพื่อสร้างความเป็นมิตร สร้างความร่วมมือร่วมใจให้เกิดขึ้นในชุมชน ในสังคม เพื่อสร้างให้โลกและสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม

แนวทางปฏิบัติที่พุทธทาสภิกขุได้ให้ความสำคัญประการหนึ่งที่จะแก้ไขปัญหายุ่งยากได้ คือ มุ่งไปที่การปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงโลกุตตรธรรม โดยปฏิบัติอานาปานสติให้ครบทั้ง 4 หมวด 16 ขั้นตอน เพื่อเข้าถึงอัมมมยตาโดยสมบูรณ์ ทำให้จิตอยู่ในสภาวะคงที่ ไม่มีอะไรมาปรุงแต่งหรือตรึงจิตเอาไว้ได้ ไม่อิจฉาริษยา ไม่ตกเป็นเหยื่อของสิ่งใด ๆ ไม่หลงในวัตถุ ลดอาชญากรรม ลดสงคราม ลดวิกฤตการณ์ทุกชนิดในโลก

แนวทางของคาบิรา จะใช้หลักทางนิเวศวิทยาเพื่อให้เข้าใจถึงการอยู่ร่วมกันและพึ่งพากันระหว่างหน่วยชีวิต ให้เรียนรู้วิธีใช้ประโยชน์จากสิ่งที่มีธรรมชาติมีอยู่อย่างคุ้มค่าโดยไม่ต้องทำลายทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม ซึ่งจะทำให้เกิดการประหยัดพลังงาน ลดมลพิษและของเสียหาวิธีที่จะนำของเสียมาใช้ใหม่ ใช้เทคโนโลยีที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ให้ผู้ประกอบการธุรกิจรับผิดชอบต่อสิ่งแวดล้อมมากขึ้นโดยใช้ระบบภาษีตามแนวนิเวศวิทยา รวมถึงการปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มุ่งแต่การเจริญเติบโต มาสู่เศรษฐกิจแบบทวนกระแสที่มีวิถีชีวิตเอื้อเฟื้อและสอดคล้องกับธรรมชาติ อย่างเช่น เศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระเจ้าอยู่หัว

การประยุกต์คำสอนของพุทธทาสภิกขุและพริตจ็อฟ คาปรั้า เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

คำสอนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนวทางของพุทธทาสภิกขุจะให้แง่ไขที่จิตวิญญาณของปัจเจกบุคคลเป็นหลัก ด้วยเหตุผลเพราะตามหลักพุทธศาสนาถือว่าจิตเป็นใหญ่ จึงต้องรู้จักบังคับจิตรู้จักควบคุมจิตให้อยู่ในอำนาจของตนเอง ซึ่งมีหลายวิธีตามหลักแห่งลัทธิ หรือศาสนา นั้น ๆ อย่างพุทธศาสนาเรียกว่า การปฏิบัติอานาปานสติ เป็นการบังคับจิตให้อยู่เหนืออารยธรรมทางวัตถุ ไม่ตกเป็นทาสของวัตถุ ใช้เท่าที่จำเป็นไม่ใช่อย่างฟุ่มเฟือย เพราะคนที่บังคับจิตได้ จะเกลียดความฟุ่มเฟือย ให้ใช้สัดร่วมกับสัมปชัญญะอยู่เสมอ รู้จักใช้ปัญญาพิจารณาเพื่อรู้เท่าทันกิเลสและตัณหา เมื่อแต่ละคนเริ่มแก้ไขที่ตัวเอง จากจุลภาคกลายเป็นมหภาค จากบุคคลเป็นกลุ่มบุคคล จากกลุ่มบุคคลเป็นชุมชน เป็นหลายชุมชน หลายอำเภอ หลายจังหวัด หลายประเทศ และทั่วทั้งโลก ผลสุดท้ายก็ไม่มี การเห็นแก่ตัว การทำลายล้างก็ไม่เกิดขึ้น ไม่เบียดเบียนกัน ไม่เอาเปรียบกัน เพราะอำนาจของกิเลสและตัณหาไม่สามารถมีอิทธิพลเหนือจิตวิญญาณได้ โลกก็มีสันติภาพ มีแต่ความสงบสุข

แนวคำสอนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธทาสภิกขุไม่เพียงเน้นไปที่จิตวิญญาณของบุคคลเท่านั้น แต่ยังมุ่งส่งเสริมให้มนุษย์เห็นในคุณค่าของธรรมชาติ ไม่เบียดเบียนธรรมชาติ ไม่รังแกธรรมชาติ เพราะธรรมชาติมีคุณค่าต่อเรา มองธรรมชาติอย่างเพื่อนร่วมเกิด ร่วมแก่ ร่วมเจ็บ ร่วมตาย รักธรรมชาติเหมือนรักตัวเอง นอกจากนี้ยังส่งเสริมให้คนในชุมชนช่วยเหลือเกื้อกูลกันเป็นแบบสหกรณ์ ไม่เอาเปรียบกัน อยู่กันอย่างเพื่อนร่วมเกิด ร่วมแก่ ร่วมเจ็บ ร่วมตาย

หลักปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธทาสภิกขุ ถ้าปฏิบัติได้ถึงขั้นสูงสุด จะเห็นว่าสรรพสิ่งล้วนเป็นไปตามกฎธรรมชาติ มีการเปลี่ยนแปลง คงทนอยู่ในสภาพเดิมไม่ได้ และไม่มีตัวตน ทำให้ตัดขาดจากการยึดติดในสรรพสิ่ง เป็นอิสระจากการปรุงแต่ง จิตจะคงที่เพราะเห็นความจริงของสิ่งทั้งปวง เข้าสู่ภาวะของโลกุตตรธรรม แต่จุดอ่อนตามแนวคำสอนของพุทธทาสภิกขุ คือ ยากที่คนจะยอมปฏิบัติ โดยเฉพาะในโลกยุคโลกาภิวัตน์ที่คนส่วนใหญ่ยังตกเป็นทาสของกิเลสและตัณหา ในสังคมที่เต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว บุชาวัตถุบูชาเงินเหมือนเป็นพระเจ้า เป็นสังคมที่ศีลธรรมขาดหายไป ถึงแม้ทุกศาสนาจะสอนไม่ให้คนเห็นแก่ตัวก็ตาม แต่เพราะความห่างเหินศาสนา เข้าใจไม่ถูกต้องในศาสนาของตน ทำให้ทุกสังคมเต็มไปด้วยความเห็นแก่ตัว

มีแต่การแก่งแย่ง เอาเปรียบกัน อาชญากรรมเกิดขึ้นมากมาย วิกฤตการณ์ทางจิตวิญญาณ ยังมีอยู่ทั่วไป

คำสอนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนวทางของฟริตซ์ คอปร้า จะเน้นไปที่ การปรับเปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจแบบทุนนิยมที่มุ่งแต่การขยายตัว มาสู่เศรษฐกิจที่อยู่กับ ความพอเหมาะพอเพียง มีกระแสที่เอื้อเฟื้อและสอดคล้องกับธรรมชาติ ลดการใช้พลังงาน พอสซิลพร้อมทั้งหาพลังงานทดแทนที่ไม่ก่อให้เกิดมลภาวะ หยุดการขยายตัวของชุมชนเมืองใหญ่ มาสู่ความเจริญในชนบท การออกแบบเชิงนิเวศสำหรับการดำเนินชีวิตแบบใหม่ เช่น ออกแบบ บ้านและรถยนต์ที่ประหยัดพลังงาน ออกแบบเมืองให้เอื้อต่อการประหยัดการเดินทางและ ปราศจากมลพิษ ออกแบบเทคโนโลยีให้สอดคล้องกับเงื่อนไขท้องถิ่นและเพื่อการพึ่งพาตนเอง เป็นต้น

คำสอนเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามแนวทางของคอปร้านี้ง่ายต่อการปฏิบัติ โดยเฉพาะ กับบุคคลที่ยังติดอยู่กับวัตถุ เป็นการลดขนาดของกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคมให้เล็กลง เน้นความมั่นคงและยั่งยืนมากกว่าการเติบโต ให้รู้จักวิธีนำทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่าง ระมัดระวังและพยายามใช้อย่างคุ้มค่าที่สุด มีการนำเอาความก้าวหน้าทางวิทยาศาสตร์และ เทคโนโลยีมาใช้ให้เหมาะสมกับแต่ละท้องถิ่น นำเอาหลักทางจริยธรรมเข้ามาใช้กับสิ่งแวดล้อม มากขึ้นเพื่อให้มนุษย์ได้เริ่มตระหนักว่าสรรพชีวิตอื่นก็มีคุณค่าเช่นเดียวกับมนุษย์ แต่จุดอ่อน คือ แนวคำสอนของคอปร้าไม่เน้นไปที่ทำให้มนุษย์รู้สึกว่ตนเองกับธรรมชาติเป็นสิ่งเดียวกัน แต่ทำให้ มนุษย์รู้สึกว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ ซึ่งมนุษย์อาจจะทำลายธรรมชาติก็ได้ เพราะ มนุษย์ยังบริโภควัตถุเพื่อสนองความต้องการของตนเองอยู่ ซึ่งสุดท้ายก็อาจจะพบกับอำนาจ การยั่วยวนของวัตถุไม่ได้ก็จะกลับมาทำลายธรรมชาติเหมือนเดิม

ดังนั้น การนำจุดเด่นตามแนวคำสอนของพุทธทาสภิกขุและฟริตซ์ คอปร้า มาประยุกต์ ใช้ร่วมกัน และการปรับจุดอ่อนของแนวทางแก้ไขของทั้งสองท่าน จะทำให้การแก้ไขปัญหา สิ่งแวดล้อมเกิดประสิทธิภาพมากขึ้น คือ การรู้จักใช้สติและสัมปชัญญะพิจารณาปัญหาอย่าง รอบคอบ ควบคุมการบริโภคไม่ให้มากเกินไป ไม่ฟุ่มเฟือยเกินไป ใช้ปัญญาและเหตุผลที่อยู่บน พื้นฐานของศีลธรรม นำหลักสหกรณ์มาใช้กับชุมชน เพราะแนวคิดของพุทธทาสภิกขุและของ คอปร้าต่างก็มีแนวคิดที่ให้คนในชุมชนอยู่ร่วมกัน พึ่งพาอาศัยซึ่งกันและกัน เป็นการลดการแข่งขัน แต่ให้ใช้การร่วมมือร่วมใจกัน ซึ่งทำได้ทั้งในระดับชุมชนเมืองใหญ่และเมืองเล็ก ชุมชนในระดับ

ท้องถิ่น เป็นการสร้างมิตรภาพกันในกลุ่มชนและระหว่างกลุ่มชนให้มีมากขึ้น มีการให้คำแนะนำ และช่วยเหลือกันมากขึ้น เป็นการลดบทบาทและความสำคัญของวัตถุลง และเป็นการทำลายทัศนคติของการแข่งขัน ตามแนวคำสอนของทั้งของพุทธศาสนาและของคาบิร่าให้ใช้หลักการทางจริยธรรมเข้ามาใช้กับทุกสาขาทุกองค์ความรู้ นำหลักการทางนิเวศวิทยามาใช้กับในกลุ่มชนเมืองร่วมกับชุมชนท้องถิ่นให้มากขึ้น รณรงค์ให้ผู้คนกลับมาหาศีลธรรมให้มากขึ้น ให้ศาสนิกชนศึกษาคำสอนของศาสนาให้เข้าใจและนำมาปฏิบัติตามให้มากขึ้นเพื่อให้จิตวิญญาณถูกซึมซับ ด้วยความรู้สึกรักและห่วงแหนธรรมชาติมากขึ้น ๆ จนในที่สุดจะค่อย ๆ รู้สึกมากขึ้น ๆ ว่าเราเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ และธรรมชาติก็เป็นส่วนหนึ่งของเรา การแข่งขันกัน การเอาเปรียบกัน การทำลายกันทั้งกับมนุษย์และธรรมชาติจะไม่เกิดขึ้น

เมื่อประยุกต์แนวคำสอนของทั้งสองท่าน และนำมาใช้ให้เหมาะสมกับเงื่อนไขทางสังคม และสิ่งแวดล้อม การลดลงของการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะเกิดผลเป็นรูปธรรมที่ชัดเจนได้ แต่ทั้งนี้การให้ผลสำเร็จเกิดในวงกว้าง จำเป็นต้องได้รับความร่วมมือของทุกภาคส่วน และต้องใช้ระยะเวลา เพราะการทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมรวมถึงการมีทัศนคติในทางที่ทำลายธรรมชาติได้ถูกปลูกฝังมาเป็นเวลานาน จึงจำเป็นต้องมีการวางรากฐานและแนวทางปฏิบัติร่วมกันในทุกระดับและทุกภาคส่วน ทั้งนี้เพื่อให้มีการอนุรักษ์ร่วมกันในทุกส่วนและร่วมมือกันอย่างต่อเนื่องและเกิดเป็นผลสำเร็จในที่สุด

บทที่ 6

บทสรุปและข้อเสนอแนะ

บทสรุป

ปัญหาด้านสิ่งแวดล้อมที่เกิดขึ้นในทุกวันนี้ ทั้งป่าไม้ถูกทำลาย มลพิษทั้งในอากาศ ในดิน และในน้ำ สัตว์ป่าจำนวนมากถูกฆ่าเพื่อเอาเนื้อและอวัยวะมาสนองตัณหาของมนุษย์จนใกล้สูญพันธุ์ ฯลฯ ปัญหาเหล่านี้ได้ส่งผลกระทบต่อสรรพชีวิตบนโลกมากขึ้น รุนแรงขึ้นและเกิดขึ้นในทุกส่วนของโลก เพราะสรรพสิ่งในโลกมีการเกี่ยวข้องโยงใยถึงกัน อย่างเช่น ในเขตอุตสาหกรรม มีการปล่อยก๊าซคาร์บอนไดออกไซด์และก๊าซอื่น ๆ เข้าสู่ชั้นบรรยากาศ ก๊าซเหล่านั้นจะรวมตัวกันมากขึ้น ๆ เรียกว่า ก๊าซเรือนกระจก ทำให้เกิดสภาวะโลกร้อน ส่งผลในทางลบต่อสิ่งแวดล้อมอย่างมากจนเกิดเป็นวิกฤตการณ์สิ่งแวดล้อม สภาวะอากาศที่แปรปรวนและแปรปรวน ฝนตกหนัก ผิดปกติ อากาศหนาวจัดและหิมะตกในบริเวณที่ไม่เคยเกิด อุณหภูมิของโลกโดยเฉลี่ยสูงขึ้นทุกปี ทำให้อากาศร้อนมากขึ้น เกิดความแห้งแล้งไปทั่ว ฯลฯ ทั้งมนุษย์ สัตว์ และพืชต่างได้รับผลกระทบด้วยกันทั้งนั้น

มนุษย์เป็นผู้ที่มีอิทธิพลต่อสิ่งแวดล้อมทั้งในทางอนุรักษ์และทำลาย และเป็นผู้ที่มีความฉลาดมีสติปัญญาพอจะรู้ว่า การทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมจะส่งผลกระทบอย่างไรต่อสรรพชีวิตบนโลกใบนี้ แต่ก็ยังมีมนุษย์บางคนหรือบางกลุ่มที่ไม่สนใจว่าอะไรจะเกิดขึ้นยังมุ่งหน้าทำลายธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมอย่างไม่หยุดยั้งเพียงเพื่อสนองความต้องการของตนเอง

พุทธทาสภิกขุและพริตจ็อฟ คาปรัว ได้ชี้ให้เห็นถึงสาเหตุของปัญหาสิ่งแวดล้อม ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการทำลายสิ่งแวดล้อม รวมถึงแนวทางแก้ไขปัญหอย่างลึกซึ้ง ด้วยเหตุนี้ผู้วิจัยจึงประสงค์ที่จะศึกษาวิเคราะห์แนวคิดสำคัญ ๆ ด้านการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมทั้งของพุทธทาสภิกขุ และของพริตจ็อฟ คาปรัว เพื่อนำมาศึกษาเปรียบเทียบให้เห็นถึงความแตกต่างและพยายามหาคำตอบพร้อมเสนอว่า มนุษย์ควรมีแนวคิดและหลักปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมอย่างไร ถึงจะเหมาะสมกับการดำเนินชีวิตในโลกยุคโลกาภิวัตน์ ดังนั้น การศึกษา

วิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบแนวคิดของพุทธทาสภิกขุกับแนวคิดของฟริตซ์ออฟ คาปรั้า ในประเด็น การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม ผู้วิจัยขอสรุปประเด็นหลักตามวัตถุประสงค์ ดังนี้

1. ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทั่วไปที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
 2. ศึกษาวิเคราะห์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามความคิดของพุทธทาสภิกขุ
 3. ศึกษาวิเคราะห์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามความคิดของฟริตซ์ออฟ คาปรั้า
 4. เปรียบเทียบแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธทาสภิกขุกับฟริตซ์ออฟ คาปรั้า
- ใน 5 ประเด็น คือ
- 4.1 สาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย
 - 4.2 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย
 - 4.3 จุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
 - 4.4 แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม
 - 4.5 หลักปฏิบัติในการแก้ปัญหาและอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

ศึกษาวิเคราะห์แนวคิดทั่วไปที่เกี่ยวกับการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

สิ่งแวดล้อมในความหมายที่เข้าใจง่ายที่สุด คือ ทุกสิ่งที่อยู่รอบ ๆ ตัว ทั้งที่มีชีวิตและไม่มีชีวิต ซึ่งมีความสัมพันธ์กันอย่างแนบแน่นและสลับซับซ้อน ในอีกบริบทหนึ่งที่มีความเกี่ยวข้องสัมพันธ์และมีผลกระทบกับสิ่งแวดล้อมอย่างมาก ถึงขนาดที่ในทางปฏิบัติแล้วถือว่ามีคามหมายเดียวกัน คือ ระบบนิเวศ อันประกอบไปด้วยสิ่งมีชีวิตหลากหลายสายพันธุ์ที่ทำหน้าที่แตกต่างกัน และสิ่งไม่มีชีวิตที่สนับสนุนการทำหน้าที่ของสิ่งมีชีวิต

มนุษย์เป็นสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งที่อยู่ในธรรมชาติ อยู่กับสิ่งแวดล้อม ทั้งมนุษย์และสิ่งแวดล้อมต่างก็มีอิทธิพลต่อกันและกัน ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมมีอิทธิพลต่อมนุษย์ในการดำเนินชีวิต เพราะมนุษย์ต้องอาศัยผืนดิน น้ำ อากาศ พลังงานในรูปแบบต่าง ๆ เป็นต้น ธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมยังมีอิทธิพลต่อมนุษย์ในการกำหนดวิถีชีวิต อาชีพ จำนวนประชากร ขนบธรรมเนียม ประเพณี และวัฒนธรรมต่าง ๆ ในขณะที่พฤติกรรมของมนุษย์มีอิทธิพลสิ่งแวดล้อมทั้งในทางสร้างสรรค์และทำลาย ดังนั้น พฤติกรรมของมนุษย์ที่เป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เต็มไปด้วยความสงบสุข แต่ในทางตรงกันข้ามหากพฤติกรรมของมนุษย์ที่เป็นภัยกับสิ่งแวดล้อม ทำให้การดำเนินชีวิตของมนุษย์เต็มไปด้วยปัญหาต่าง ๆ ทั้งปัญหาทางร่างกายและจิตใจ

มนุษย์ควรเรียนรู้ว่าธรรมชาติมีวิวัฒนาการมาอย่างไร ธรรมชาติมีกลไกการป้องกันตัวเองอย่างไร ธรรมชาติมีกลไกสร้างตัวเองอย่างไร ธรรมชาติมีกลไกการปรับตัวอย่างไร ผลของการทำร้ายธรรมชาติเป็นอย่างไร ผลของการเป็นมิตรกับธรรมชาติเป็นอย่างไร การเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติอย่างถูกต้อง ทำให้มนุษย์รู้ว่าปฏิบัติกับธรรมชาติอย่างไร ผลที่เกิดขึ้นจะเป็นอย่างไร

หากมนุษย์ต้องการที่จะอยู่บนโลกใบนี้อย่างมีความสุข มนุษย์ต้องเข้าใจธรรมชาติ เรียนรู้วิถีที่จะอยู่กับธรรมชาติ เพราะธรรมชาติมีอิทธิพลต่อมนุษย์ ดังนั้น หากมนุษย์ไม่ทำร้ายธรรมชาติ ไม่ทำให้สิ่งแวดล้อมเสียหาย อยู่กับธรรมชาติอย่างมิตร ธรรมชาติก็จะส่งผลให้มนุษย์มีชีวิตอยู่อย่างสงบสุข แต่ในทางตรงกันข้าม หากมนุษย์ขาดจริยธรรมมุ่งแต่จะทำร้ายธรรมชาติ มุ่งจะกอบโกยเอาทุกอย่างจากธรรมชาติ ทำให้เกิดวิกฤตการณ์ของสิ่งแวดล้อม สุดท้ายธรรมชาติก็จะส่งผลให้มนุษย์ต้องอยู่อย่างมีความทุกข์ ต้องรับภัยพิบัติต่าง ๆ และหากมนุษย์ยังไม่พยายามที่จะเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติอย่างถูกต้อง แต่กลับไปใช้วิธีการปฏิบัติกับธรรมชาติด้วยวิธีการที่ผิดหรือไม่เหมาะสม ผลคือธรรมชาติก็จะสร้างภัยพิบัติที่หนักและรุนแรงมากขึ้น ๆ จนอาจจะถึงขั้นการล่มสลายของมวลมนุษยชาติ

ศึกษาวิเคราะห์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามความคิดของพุทธทาสภิกขุ

แนวคิดที่เกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของพุทธทาสภิกขุได้มองสาเหตุหลักของปัญหาสิ่งแวดล้อมลึกไปถึงจิตวิญญาณของมนุษย์ และแนวทางแก้ไขปัญหาก็ต้องแก้ที่ต้นเหตุของปัญหา พุทธทาสภิกขุได้สอนให้เห็นถึงสาเหตุและแนวทางแก้ปัญหามาตรกัณฑ์ที่ปัจจยาในฐานะเป็นแบบของปัจจุสมุปบาท กล่าวคือ ปัจจุสมุปบาท คือ อาการที่เป็นไปตามกฎแห่งอิทัปปัจจยา (พุทธทาสภิกขุ, 2530: 315) พุทธทาสภิกขุสอนว่าปัญหาทั้งหลายไม่ว่าจะเป็นปัญหาของมนุษย์เองรวมถึงปัญหาที่มนุษย์ได้ก่อขึ้นกับสิ่งแวดล้อมล้วนมีรากฐานมาจากกิเลสและตัณหาที่ก่อขึ้นอยู่ในจิตวิญญาณของแต่ละบุคคล เมื่อจิตวิญญาณถูกครอบงำด้วยกิเลสและตัณหา จิตจึงทำไปตามอำนาจของกิเลสและตัณหาโดยไม่รู้ตัว เป็นความวิปริตของจิตวิญญาณ เกิดการยึดมั่นในตัณหาของกู เมื่อถูกอำนาจของกิเลสและตัณหาครอบงำหนักขึ้นๆ ถึงขนาดทุกอย่างต้องเป็นไปตามที่ “กู” ต้องการ ซึ่งเป็นความรู้สึกของการเห็นแก่ตัวและพร้อมที่จะทำทุกวิถีทางเพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่ตนเองต้องการ โดยไม่สนใจว่าคนอื่นจะเป็นอย่างไร โลกจะเป็นอย่างไร

พุทธทาสภิกขุจึงต้องการให้มนุษย์เห็นคุณค่าและความสำคัญของธรรมชาติ ให้สร้างจิตที่เป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ เมื่อจิตวิญญาณภายในรู้สึกถึงขนาดตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ การหยุดทำลายธรรมชาติก็เป็นไปเอง และสามารถอยู่ร่วมกับธรรมชาติได้อย่างมีความสุข

ดังนั้น พุทธทาสภิกขุจึงสอนให้มนุษย์เข้าใจกฎของธรรมชาติ เพื่อให้กิเลสตัณหาเบาบางลง ทำให้การยึดมั่นในตัณหาของกูลดลง ลดความเห็นแก่ตัวลง นำศีลธรรมเข้ามาปลูกฝังในจิตวิญญาณ รวมถึงการใช้หลักสหกรณ์เพื่อสร้างความเป็นมิตร สร้างความร่วมมือร่วมใจให้เกิดขึ้นในชุมชนในสังคม สร้างโลกและสิ่งแวดล้อมที่สวยงาม

แนวทางที่พุทธทาสภิกขุให้ความสำคัญมากประการหนึ่งที่จะแก้ไขปัญหาก็ทำได้โดยจะมุ่งไปที่การปฏิบัติเพื่อให้เข้าถึงโลกุตตระ โดยปฏิบัติอานาปานสติให้ครบทั้ง 4 หมวด 16 ขั้นตอน เพื่อเข้าถึงอัมมมยตาโดยสมบูรณ์ เป็นการบังคับจิตให้อยู่ในอำนาจ ทำให้จิตอยู่ในสภาวะคงที่ ไม่มีอะไรมาปรุงแต่งหรือตรึงจิตเอาไว้ได้ ไม่มีอวิชชา ไม่มีตกเป็นเหยื่อของสิ่งใด ๆ ไม่หลงในวัตถุ เป็นการลดการเกิดอาชญากรรม ลดการเกิดสงคราม ลดวิกฤตการณ์ทุกชนิดในโลก

รวมถึงให้มีการศึกษาที่ถูกต้องเพื่อได้ใช้ความฉลาดควบคุมการเห็นแก่ตัว ใช้หลักสภรณ์สำหรับการช่วยเหลือเกื้อกูลกันทั้งในชุมชนเล็กและชุมชนใหญ่

ศึกษาวิเคราะห์การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมตามความคิดของฟริตซ์ จอห์น คาปรั้า

แนวคิดเกี่ยวกับสิ่งแวดล้อมของคาปรั้ามุ่งประเด็นไปที่การนำธรรมชาติมาหาผลประโยชน์ของกลุ่มทุนนิยมและการมองโลกแบบแยกส่วน ทำให้เกิดการชำแหละธรรมชาติอย่างไม่ปราณีพยายามใช้ความก้าวหน้าทางวิทยาการต่าง ๆ ทั้งวิทยาศาสตร์หลากหลายสาขา เศรษฐศาสตร์ จิตวิทยา รัฐศาสตร์ ฯลฯ เพื่อสร้างความร่ำรวยและฐานอำนาจทางการเมือง โดยไม่สนใจว่าปัจจุบันสิ่งแวดล้อมของโลกและความอยู่รอดของมวลมนุษยชาติอยู่ในขั้นวิกฤต

กลุ่มทุนนิยมได้สร้างเศรษฐกิจระบบทุนนิยมโดยเน้นที่ความร่ำรวย รวมถึงการให้คุณค่ากับการแข่งขันมากกว่าความร่วมมือ มนุษย์ได้ใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีอย่างผิดวิธีซูดเอาทรัพยากรธรรมชาติมาใช้อย่างบ้าคลั่งเพื่อผลิตสินค้าสร้างความร่ำรวยและสร้างฐานอำนาจทางเศรษฐกิจและการเมืองให้กับตนเอง ไม่ว่าจะโดยทางตรงหรือทางอ้อมการคิดและสร้างเทคโนโลยีในทุกรูปแบบที่ไม่เหมาะสม ไม่ถูกต้อง และใช้เทคโนโลยีอย่างผิดวิธี นอกจากจะเป็นตัวทำลายสิ่งแวดล้อมแล้วยังเป็นตัวทำลายมนุษยทั้งร่างกายและจิตวิญญาณ

คาปรั้าชี้ให้เห็นว่าสรรพสิ่งในธรรมชาติมีความเกี่ยวข้องโยงใยกันทั้งในการเกิดและการล่มสลาย ธรรมชาติแต่ละชนิดมีกลไกในการจัดการกับตัวเอง ในขณะเดียวกันธรรมชาติก็มีการช่วยเหลือเกื้อกูลกันในระหว่างสรรพชีวิต เมื่อธรรมชาติต่างมีความเกี่ยวข้องโยงใยถึงกัน ปัญหาที่เกิดขึ้นกับสิ่งมีชีวิตชนิดหนึ่งจนถึงระดับที่ไม่สามารถเยียวยาแก้ไขตัวเองได้ จะส่งผลกระทบต่อสรรพชีวิตอื่น ๆ ในระบบนั้นอย่างเป็นขำโย แต่สุดท้ายแล้วธรรมชาติก็สามารถฟื้นฟูตัวเองซึ่งคงต้องใช้ระยะเวลาสำหรับการซ่อมสร้างและปรับตัวเอง

คาปรั้าเห็นว่าธรรมชาติมีกลไกของการซ่อมสร้างและปรับตัวเองได้ แนวทางการแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อมของคาปรั้า จึงไม่ต้องการให้มนุษย์ไปยุ่งกับธรรมชาติ แต่ให้ธรรมชาติซ่อมสร้างและดูแลตัวเอง เพียงแต่มนุษย์ควรจะลดและหยุดการทำลายธรรมชาติ สร้างและใช้ความก้าวหน้าทางเทคโนโลยีในทางที่สร้างสรรค์และเป็นมิตรกับสิ่งแวดล้อม ใช้ความก้าวหน้าทางวิทยาการหลากหลายสาขาเพื่อสร้างระบบเมืองเชิงนิเวศ รวมถึงการเรียนรู้และเข้าใจธรรมชาติ เข้าใจใน

ความเป็นไปของธรรมชาติที่เกิดขึ้นอยู่บนหลักพื้นฐานของการรักษาสมดุลของสองสิ่งที่ตรงข้าม ปฏิรูปโครงสร้างทางเศรษฐกิจทั้งภาคอุตสาหกรรมและเกษตรกรรม ปรับเปลี่ยนทัศนคติการมองธรรมชาติจากแปลกแยกเป็นอยู่ร่วมกันอย่างมิตร และปรับเปลี่ยนทัศนคติในการใช้ชีวิต นำหลักจริยธรรมเข้ามาเสริม แนวทางการแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมของคาบร้า ทำให้มนุษย์ที่ยังหลงอยู่กับความเจริญทางวัตถุ สามารถดำรงชีวิตอยู่ในโลกยุคปัจจุบันได้โดยไม่ต้องปรับตัวมาก

เปรียบเทียบแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธศาสนิกชนกับฟริตซ์ คาบร้า

เมื่อนำแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธศาสนิกชนและของคาบร้ามาเปรียบเทียบกัน ในมุมมองของสาเหตุการเกิดปัญหาสิ่งแวดล้อม ผลกระทบ จุดมุ่งหมาย แนวคิดและหลักปฏิบัติ เพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม จะเข้าใจถึงความเหมือนและความแตกต่างกัน ดังนี้

ประเด็นที่ 1 สาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

พุทธศาสนิกชน เห็นว่าสาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายเริ่มต้นมาจาก จิตของมนุษย์ที่วิปริต ลุ่มหลงในวัตถุจนเกินพอดี และไม่สนใจเรื่องจิต ปล่อยใจให้จิตถูกวัตถุครอบงำ

คาบร้า เห็นว่าสาเหตุที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลายเพราะความลุ่มหลงการบริโภควัตถุของกลุ่มบริโภคนิยม ที่บริโภคกันอย่างฟุ่มเฟือยและเกินจำเป็น

ประเด็นที่ 2 ผลกระทบที่เกิดขึ้นจากการที่สิ่งแวดล้อมถูกทำลาย

พุทธศาสนิกชน ชี้ให้เห็นว่า ทุกสรรพชีวิตต่างได้รับผลกระทบที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย เช่น เกิดภาวะโลกร้อน เกิดสงครามและการแย่งชิง เกิดการเจ็บป่วยทั้งร่างกาย และสุขภาพจิต

คาบร้า ชี้ให้เห็นว่า ผลกระทบที่เกิดจากสิ่งแวดล้อมถูกทำลาย มีผลกระทบต่อระบบเศรษฐกิจ ระบบสังคม ระบบการเมือง และชีวิตความเป็นอยู่ สุขภาพร่างกายและสุขภาพจิต

ประเด็นที่ 3 จุดมุ่งหมายของการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พุทธทาสภิกขุ คือ ต้องการให้มนุษย์มีความรู้สึกรู้ว่าตนเองเป็นส่วนหนึ่งของธรรมชาติ

คาบิรา คือ ให้มองธรรมชาติอย่างเป็นมิตรมากขึ้น ให้ใช้ทรัพยากรอย่างคุ้มค่า

ประเด็นที่ 4 แนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พุทธทาสภิกขุ คือ ต้องการให้เข้าใจกฎธรรมชาติ ให้มีการศึกษาที่ถูกต้องเพื่อจะได้รู้จักใช้ความฉลาดควบคุมความเห็นแก่ตัว นำหลักศาสนาแห่งตนมาเป็นหลักยึด นำหลักสหกรณ์มาใช้ในการอยู่ร่วมกันในสังคม

คาบิรา คือ การแก้ไขโครงสร้างทางเศรษฐกิจ ลดขนาดกิจกรรมทางเศรษฐกิจและสังคม ให้มองธรรมชาติอย่างเป็นมิตรให้มากขึ้น ปรับเปลี่ยนวิถีการดำเนินชีวิต ให้พึ่งพากันในชุมชน

ประเด็นที่ 5 หลักปฏิบัติเพื่อการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม

พุทธทาสภิกขุ คือ ใช้การบังคับจิตใจเพื่อให้อยู่ในอำนาจ ลดความเห็นแก่ตัว ให้อยู่ร่วมกับธรรมชาติอย่างเรียบง่าย ให้การช่วยเหลือเกื้อกูลกัน อยู่ร่วมกันอย่างเพื่อน

คาบิรา คือ ใช้หลักการทางนิเวศวิทยาร่วมกับความก้าวหน้าทางเทคโนโลยี นำมาใช้เปลี่ยนโครงสร้างทางเศรษฐกิจและระบบสังคม ส่งเสริมวิถีชีวิตที่เน้นความเรียบง่ายและการร่วมมือร่วมใจกันในระหว่างชุมชน

ข้อเสนอแนะ

การวิจัยในครั้งนี้เป็นการศึกษาวิเคราะห์เชิงเปรียบเทียบแนวคิดในการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของพุทธศาสนิกชนกับฟริตโจฟ คาปร้า ซึ่งแนวคิดของทั้งสองท่านล้วนแต่มีจุดเด่นที่ทำให้การอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมโดยรวมเกิดเป็นผลสำเร็จขึ้นมา แต่ในขณะเดียวกันแนวคิดของทั้งสองท่านก็มีจุดที่สามารถนำความรู้และเทคนิคทางวิทยาการด้านต่าง ๆ มาช่วยเสริมให้เหมาะสมกับกาลและสถานที่ เหมาะสมกับวัฒนธรรมและประเพณีของแต่ละท้องถิ่น เพื่อให้แนวคิดการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อมของทั้งสองท่านมีความสมบูรณ์มากขึ้น

ข้อเสนอแนะจากการวิจัย

ปรับเปลี่ยนการศึกษาที่จากที่เคยนำเอารูปแบบการศึกษาทางตะวันตกมาเป็นแม่แบบ ควรนำภูมิปัญญาเก่าของทางตะวันออกมาใช้ให้มากขึ้น เลิกตกเป็นเมืองขึ้นทางปัญญาของทางตะวันตก เพราะจากอดีตที่ผ่านมาด้วยความแตกต่างทางภูมิประเทศระหว่างตะวันตกกับตะวันออกส่งผลให้เกิดความแตกต่างในแนวคิดและวิถีชีวิตอย่างเห็นได้ชัด ศาสตร์ต่าง ๆ ของทางตะวันตกก็เหมาะสมกับโลกทางตะวันตก ศาสตร์ต่าง ๆ ของทางตะวันออกก็เหมาะสมกับโลกทางตะวันออก แต่บางอย่างที่ดีก็สามารถนำมาใช้ให้เหมาะสมได้ อย่าหลงเชื่อในวาทกรรมและการโฆษณาชวนเชื่อในความทันสมัยของทางตะวันตก ศาสตร์ต่าง ๆ ทางด้านตะวันออกมีความลึกซึ้ง โดยเฉพาะด้านพุทธศาสนามีความก้าวหน้ากว่าวิทยาศาสตร์ในปัจจุบันอย่างมากมาย การนำหลักพุทธศาสนามาปฏิบัติสังคมและโลกจะมีความสุข ไร้ความวุ่นวาย มีแต่สันติภาพและความสงบสุข วัตถุและเงินตราสามารถใช้สนองความต้องการของร่างกายได้ เกิดเป็นความสุขทางร่างกาย เป็นความสุขเพียงไม่นาน จิตก็ต้องการให้ร่างกายไขว่คว้าหาวัตถุชิ้นใหม่มาสนองความต้องการอีก เป็นอย่างนี้ไม่จบไม่สิ้น ผลสุดท้ายพอมตายไปก็ทิ้งทุกอย่างไว้ ซึ่งเป็นความจริงที่ทุกคนสามารถพบเห็นได้ทุกยุคทุกสมัย แต่ไม่ค่อยจะยอมรับความจริงในจุดนี้ มองข้ามความเป็นจริงในจุดนี้ เพราะต้องมุ่งหาวัตถุและเงินตรามาสนองกิเลสและตัณหาให้กับตัวเอง ใช้วาทกรรมต่าง ๆ เพื่อปลอบใจตนเองและหลอกลวงคนอื่นให้ตกเป็นทาสของวัตถุและเงินตราเช่นเดียวกับตน

ปฏิรูปความคิดเพื่อให้คำนึงถึงความเป็นจริงว่า ไม่มีใครหรือประเทศใดสามารถอยู่ได้ตามลำพังบนโลกใบนี้ ทุกคนทุกสรรพชีวิตต้องช่วยเหลือเกื้อกูลกัน ทุกๆประเทศต้องให้การช่วยเหลือซึ่งกันและกัน การที่ประเทศใดประเทศหนึ่งต้องเกิดสภาวะวิกฤตการณ์ย่อมส่งผลกระทบต่อประเทศอื่น ๆ

และส่งผลโดยรวมต่อโลก การมุ่งแต่จะหาโอกาสทำลายล้างกัน หรือยุให้ทำร้ายกัน ไม่มีผลดีอะไรเลยกับทุกคนและทุกประเทศบนโลกใบนี้ หากมีการวิจัยและสร้างโมเดลที่ให้นักกลุ่มใดกลุ่มหนึ่งหรือประเทศใดประเทศหนึ่งอยู่บนโลกใบนี้ตามลำพัง ผลการวิจัยอาจจะทำให้เกิดการเปลี่ยนแปลงในมิติของความสัมพันธ์ระหว่างบุคคลและระหว่างประเทศที่แตกต่างจากปัจจุบันอย่างสิ้นเชิงก็เป็นได้

ถึงเวลาของการรื้อฟื้นองค์ความรู้เก่า ๆ มาบัดฝุ่นใช้ใหม่แล้ว ภูมิความรู้เดิมที่แต่ละคนมีอยู่เรียกว่า “ปราชญ์เดินดิน” ความรู้ที่ใช้สิ่งทีธรรมชาติให้มา คุณประโยชน์อันมหาศาลที่ธรรมชาติให้มา กินพืชสมุนไพรเพื่อรักษาโรคโดยไม่ต้องพึ่งเคมีหรือตกเป็นหนูทดลองยาให้กับนักวิจัยทั้งหลาย ทำสมาธิเพื่อพัฒนาจิตวิญญาณให้มีความเป็นมนุษย์ที่สูงขึ้น มีสุขภาพจิตที่สมบูรณ์ ใช้การเดินทางหรือการวิ่งแทนการใช้รถยนต์เพื่อลดมลภาวะและการทำลายทรัพยากรธรรมชาติ พืชและสัตว์บางชนิดมีพืชแต่ธรรมชาติก็สร้างสิ่งที่แก้และต้านพิษมาให้เป็นเหมือนสองสิ่งที่ตรงข้ามกัน และในบางครั้งพืชก็เป็นประโยชน์ถ้าฉลาดที่จะนำมาใช้อย่างแบบที่เรย์ในร่างกายก็มีทั้งที่เป็นประโยชน์และก่อให้เกิดโทษ การเดินกลับไปสู่วิถีชีวิตที่เรียบง่าย พอเพียง ทำให้คนในชุมชนมีชีวิตอยู่อย่างมีความสุข บางชุมชนที่ตกอยู่ในสภาพแห้งแล้งขาดแคลนอาหารและแหล่งทำกิน เมื่อคนในชุมชนร่วมกันพัฒนาเพื่อเร่งการฟื้นคืนสภาพที่อุดมสมบูรณ์และป้องกันไม่ให้มีใครมาทำลาย เพียงระยะเวลาไม่นาน ความอุดมสมบูรณ์ก็เริ่มกลับคืนมาทำให้ใช้ประโยชน์ได้อีก การใช้ประโยชน์ก็ควรใช้อย่างระมัดระวัง แหล่งอาหารก็ควรนำมาแต่พอกิน ไม่ต้องสะสมเพราะมี supermarket ในหมู่บ้านที่ทุกคนสามารถนำมาใช้เป็นอาหารได้ตลอด ตัวอย่างก็พบได้หลายแห่ง อย่าง ป่าชุมชนบ้านเขาดิน ที่ ต.วังน้ำลึก อ.ไพศาลี จ.นครสวรรค์ หรืออย่างบางประเทศที่เป็นทะเลทรายยังพัฒนาจนสามารถปลูกพืชพันธุ์ได้ ถึงเวลาของการนำวิถีชีวิตในอดีตกลับเข้าสู่โลกปัจจุบัน ถึงเวลาที่โลกตะวันตกจะยอมรับความผิดพลาดทางปรัชญาความคิดที่แยกตัวเองออกจากธรรมชาติ และคิดว่าตัวเองเป็นศูนย์กลางของธรรมชาติ ชูตรีตเอาทุกอย่างจากธรรมชาติมาเพื่ออำนาจและความร่ำรวยที่ไม่มีที่ยืน ถึงเวลาที่ทุกประเทศต้องร่วมมือกันอย่างจริงจังที่จะช่วยกันแก้ปัญหาที่ร่วมกันก่อขึ้นมา ลดสะสมอาวุธ เลิกการทำสงคราม เลิกทำลายล้างและยุให้คนอื่นทำลายล้าง เลิกทำให้โลกมีมลพิษ แต่หันมาสร้างสันติภาพ มาร่วมมือกันแก้ปัญหาสิ่งแวดล้อม ร่วมมือกันทำให้โลกใบกลับมา มีความอุดมสมบูรณ์ ให้น้ำตามธรรมชาติที่สะอาดสามารถดื่มได้โดยไม่ต้องผ่านกรรมวิธีใด ๆ มีอากาศที่บริสุทธิ์สำหรับใช้หายใจโดยไม่ต้องใช้เครื่องฟอกอากาศ อากาศมีอุณหภูมิที่พอเหมาะไม่ต้องใช้เครื่องปรับอากาศให้เปลืองพลังงานและเพิ่มความร้อนให้กับ

บรรยากาศ ดินที่ปลอดสารพิษสามารถปลูกพืชพันธุ์ทั้งหลายโดยไม่ต้องใช้ปุ๋ยเคมีและสารเคมี
ฆ่าแมลง มาช่วยกันทำให้ธรรมชาติมีความอุดมสมบูรณ์ ช่วยกันทำให้โลกใบนี้มีแต่รอยยิ้ม
ช่วยกันทำให้มนุษย์มีสุขภาพร่างกายที่แข็งแรง สุขภาพจิตที่ดี ทั้งมนุษย์และธรรมชาติ
ก็จะอยู่ด้วยกันอย่างสงบสุข

ข้อเสนอแนะในการทำวิจัยครั้งต่อไป

เนื่องจากปัญหาสิ่งแวดล้อมเกิดขึ้นทั่วโลก แต่แนวทางการแก้ไขปัญหาไม่อาจจะใช้วิธีการ
เพียงหนึ่งหรือสองวิธีได้ เพราะแต่ละสถานที่ก็มีความแตกต่างกันทั้งสภาพภูมิประเทศ สภาพ
ภูมิอากาศ วัฒนธรรมนิยมและวัฒนธรรมที่แตกต่างกัน ความเชื่อในเรื่องศาสนา ในแตกต่างกัน
ในระบบเศรษฐกิจ ระบบการศึกษา การให้คุณค่ากับสิ่งต่าง ๆ ที่แตกต่างกัน การมีแนวคิด
ในเรื่องจริยธรรมที่แตกต่างกัน ฯลฯ ทำให้การแก้ไขปัญหาสิ่งแวดล้อมขาดประสิทธิภาพและ
ไม่ประสบผลสำเร็จอย่างทั่วทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค

ดังนั้นการทำวิจัยครั้งต่อไปควรหาแนวทางและวิธีปฏิบัติที่สามารถนำมาใช้แก้ไขปัญหา
สิ่งแวดล้อมเพื่อให้เกิดผลในทั้งในระดับจุลภาคและมหภาค เช่น การวิจัยถึงเรื่องการปรับโครงสร้าง
ทางการศึกษาและวอร์นงศ์ให้มีการปรับจุดมุ่งหมายของการดำเนินชีวิตจากที่เน้นทางด้านมวลรวม
ประชาชาติมาเป็นมวลรวมความสุขของโลก หรือวิจัยเพื่อรณรงค์ให้มนุษย์มีจิตสำนึกร่วมกัน
ที่จะดูแลรักษาธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมให้เหมือนกับดูแลสิ่งที่ตนเองรักและหวงแหน เป็นต้น

เอกสารและสิ่งอ้างอิง

กรมพัฒนาพลังงานทดแทนและอนุรักษ์พลังงาน กระทรวงพลังงาน. ม.ป.ป. **พลังงานชีวมวล.**
ม.ป.ท.

กรมส่งเสริมคุณภาพสิ่งแวดล้อม กระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2547. **คู่มือ**

อาสาสมัครพิทักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมหมู่บ้าน เล่ม 2.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตรแห่งประเทศไทย.

_____. 2550. **หยุดโลกร้อนด้วยชีวิตพอเพียง.** พิมพ์ครั้งที่ 5. ม.ป.ท.

_____. 2555. **เศรษฐกิจเขียว ตามรอยเศรษฐกิจพอเพียงของพระบาทสมเด็จพระ
เจ้าอยู่หัวสู่การพัฒนาอย่างยั่งยืน.** กรุงเทพมหานคร: ส.เจริญการพิมพ์.

กรมส่งเสริมสหกรณ์. 2522. **หลักการสหกรณ์และการส่งเสริมสหกรณ์ในประเทศไทย.**

ฉบับแก้ไขครั้งที่ 1. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ชุมนุมสหกรณ์การเกษตร
แห่งประเทศไทย จำกัด.

กองบรรณาธิการข่าวสิ่งแวดล้อมและสาธารณสุข นสพ.กรุงเทพธุรกิจ. 2552. **1 องศา**

จุดเปลี่ยนประเทศไทย. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์กรุงเทพธุรกิจ.

กองบรรณาธิการมติชน-ประชาชาติธุรกิจ. (ผู้รวบรวม). 2550. **10 มหัศจรรย์ พลังงาน**

ทดแทน ภูมิปัญญาโลกร้อน. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มติชน.

เฉลิมลักษณ์ ดีประวดี. 2556. **กายา โลกที่มีชีวิต วิทยาศาสตร์และการหยั่งรู้.**

กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สวนเงินมีมา. แปลจาก Stephan, H. 2006.

Animate Earth: Science, Intuition and Gaia.

จิรากรณ์ คชเสนี. 2552. **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**. พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ฉัตรสุมาลย์ กบิลสิงห์. 2536. “พุทธศาสนากับการเหยียดวรรณะชาติ.”, น. 17 ใน **กรณีการพรมเสาร์**. (บรรณนาธิการ). **พุทธศาสนากับการเหยียดวรรณะชาติ**. ม.ป.ท.

ชัชชัย คุ่มทวีพร. 2541. **จริยศาสตร์ : ทฤษฎีและการวิเคราะห์ปัญหาจริยธรรม**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เจนเดอร์เพรส.

ชัชพล ทรงสุนทรวงศ์. 2553. **มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม**. พิมพ์ครั้งที่ 5. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

ชาธร สิทธิเคนภาค. 2554. **ภัยพิบัติ คำเตือนครั้งสุดท้าย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สายธาร.

เดือน คำดี. 2545. **ศาสนศาสตร์**. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

เดชมิโม ภิกขุ. 2534. **พุทธศาสนากับการอนุรักษ์ป่าไม้**. ม.ป.ท.

ธรรมปราโมทย์. 2549. **ตามรอยพุทธทาส ฉบับสมบูรณ์ ภาคชีวิต ผลงาน หลักธรรม: ผลงาน**. ม.ป.ท.

เนื่องน้อย บุญเนตร. 2537. **จริยศาสตร์สภาวะแวดล้อม : โลกทัศน์ในพุทธปรัชญาและปรัชญาตะวันตก**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย.

บุญมี แทนแก้ว. 2545. **ปรัชญาตะวันตก (สมัยใหม่)**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โอเดียนสโตร์.

ประเวศ วะสี. 2535. “ศาสนากับสิ่งแวดล้อม..”, น. 239-242 ใน ปริญา นุตาลัย และ คณะ.
(บรรณาธิการ). การอนุรักษ์ทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อมของประเทศไทย.
พิมพ์ครั้งที่ 3. ม.ป.ท.

ประเวศ อินทองปาน. 2545. พุทธศาสนากับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร. สำนักพิมพ์
มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

_____. 2553. “เปรียบเทียบนิเวศวิทยาในพุทธปรัชญากับนิเวศวิทยาแนวลัทธิตามทัศนะของ
อาร์เน เนสส์”. วารสารมนุษยศาสตร์ มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์. 17(2): 71-88.

ปรีชา เปี่ยมพงศ์สานต์ และคณะ. 2549. สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ สำนักงานกองทุนสนับสนุนการวิจัย (สกว.).

พจนา จันทรสันติ. 2525. วิถีแห่งเต๋า. พิมพ์ครั้งที่ 5 . กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
บริษัท เคล็ดไทย จำกัด.

พระเมธีธรรมมาภรณ์ (ประยูร ธมฺมจิตฺโต). 2538. ธรรมะและการอนุรักษ์สิ่งแวดล้อม.
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ มูลนิธิพุทธธรรม.

พระธรรมโกศาจารย์ (พุทธทาสภิกขุ). 2547. การทำลายความเห็นแก่ตัว. กรุงเทพมหานคร:
ธรรมสภา.

พระธรรมปิฎก (ป.อ. ปยุตฺโต). 2538. พุทธวิธีแก้ปัญหาเพื่อศตวรรษที่ 21. พิมพ์ครั้งที่ 7.
กรุงเทพมหานคร: พิมพ์ที่ บริษัท สหธรรมิก จำกัด.

_____. 2541. เศรษฐศาสตร์แนวพุทธ. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมล
คีมทอง

พระประชา ปสนุนธมโม และคณะ. 2549. **จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ เล่ม 1. ทศนะแม่บท
เพื่อการปฏิวัติวัฒนธรรมใหม่.** พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมล
คีมทอง. แปลจาก Capra, F. 1982. *The Turning Point*. New York: Simon & Schuster.

_____. 2550ก. **จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ เล่ม 2. อิทธิพลของความคิดแบบเดส์คาร์ทส์-
นิวตัน.** พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง. แปลจาก
Capra, F. 1982. *The Turning Point*. New York: Simon & Schuster.

_____. 2550ข. **จุดเปลี่ยนแห่งศตวรรษ เล่ม 3. มองความจริงในทศนะใหม่.**
พิมพ์ครั้งที่ 6. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง. แปลจาก Capra, F.
1982. *The Turning Point*. New York: Simon & Schuster.

พระพรหมคุณาภรณ์. (ป.อ. ปยุตโต). 2548. **มองสันติภาพโลกผ่านภูมิหลังอารยธรรม
โลกาภิวัตน์.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: บริษัทพิมพ์สวย.

_____. 2554. **คนรักป่า ป่ารักคน.** ม.ป.ท.

พินิจ จันทร และคณะ. 2554. **น้ำท่วมกรุงเทพฯ วิกฤตประเทศไทย วิกฤตโลก.**
กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์อเนก.

พุทธทาสภิกขุ. 2527. **บททดสอบเสนอว่าด้วย จิตวิเคราะห์แบบพุทธ(ปมเชื่อง).**
กรุงเทพมหานคร: บริษัทพลพันธ์การพิมพ์ จำกัด.

_____. 2530. **อิทัปปัจจยตาของท่านพุทธทาสภิกขุ ฉบับย่อความ โดยเชื่อนั่นเอง.** ม.ป.ท.

_____. 2531. **ธรรมะกับสัญชาตญาณ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ การพิมพ์พระนคร

_____. 2533. **พุทธศาสนิกกับการอนุรักษ์ธรรมชาติ.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์โกมล
คีมทอง.

_____. 2535. **อานาปานสติ สมบูรณ์แบบ.** พิมพ์ครั้งที่ 7. ม.ป.ท.

พุทธทาสภิกขุ. 2537. ภาษาคน – ภาษาธรรม. ม.ป.ท.

_____. 2541. การหมดความเห็นแก่ตัวคือหมดทุกข์. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
มิตรนราการพิมพ์.

_____. 2542. ธัมมิกสังคมนิยม. พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: บริษัท ประยูรวงศ์พรินต์ติ้ง
จำกัด.

_____. 2546. ไกวัลยธรรม. พิมพ์ครั้งที่ 3. ม.ป.ท.

_____. 2549ก. พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย. เล่ม 1 : ชีวิตและการทำงาน. ม.ป.ท.

_____. 2549ข. พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย. เล่ม 2 : สืบสานปณิธานพุทธทาส. ม.ป.ท.

_____. 2549ค. พุทธทาสยังอยู่ไปไม่มีตาย. เล่ม 3 : พุทธธรรม พุทธทาส. ม.ป.ท.

_____. 2556ก. อตัมมยตา ประทีป. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.

_____. 2556ข. อตัมมยตา ประยুক্ত. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.

_____. 2556ค. อตัมมยตา ปริทัศน์. พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์สุภาพใจ.

_____. ม.ป.ป. แก่นพุทธศาสนา (ฉบับสมบูรณ์). ม.ป.ท.

_____. ม.ป.ป. คู่มือปฏิบัติอานาปานสติภาวนา (ฉบับ 3 ภาษา). ม.ป.ท.

_____. ม.ป.ป. คู่มือมนุษย์ (ฉบับสมบูรณ์). ม.ป.ท.

_____. ม.ป.ป. ตัวกู-ของกู (ฉบับสมบูรณ์). ม.ป.ท.

พุทธทาสภิกขุ. ม.ป.ป. **ปณิธาน 3 ประการของพุทธทาสภิกขุ**. กรุงเทพมหานคร:
สำนักพิมพ์ธรรมสภาและบันลือธรรม.

_____. 2549. **สรรนิพนธ์พุทธทาสภิกขุ ว่าด้วยเต๋า**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
สุภาพใจ.

พุทธทาสภิกขุ และ วรธัมโมภิกขุ. ม.ป.ป. **เศรษฐศาสตร์ชาวพุทธ**. ม.ป.ท.

พูนลาภ อุทัยเลิศอรุณ. ม.ป.ป. **พฤติกรรมพยากรณ์**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วีเลิร์น.
แปลจาก Dan, A. 2008. Predictably Irrational.

เพ็ญพิศ คชสิทธิ์ไพศาล. 2553. **พระพุทธศาสนากับทฤษฎีมานุษยประมาณนิยม:
กรณีศึกษาวิเคราะห์แนวคิดด้านสิ่งแวดล้อม**. วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต
สาขาปรัชญาและศาสนา มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

พั่น ดอกบัว. 2555. **ศาสนาเปรียบเทียบ**. พิมพ์ครั้งที่ 4. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์
ศิลปาบรรณาคาร.

ภัทรารุช พุสิงห์. 2553. **หยุดโลกร้อน เราทำได้**. กรุงเทพมหานคร: สำนักกานมีบุ๊คส์.

มงคล เดชนครินทร์. 2556. **พุทธทาสภิกขุ พระพุทธศาสนานิกายเถรวาทและการปฏิรูป
เชิงนวมัยนิยมในประเทศไทย**. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์
มหาวิทยาลัย. แปลจาก Peter, A. J. n.d. Buddhadsa: A Buddhist Thinker for the
Modern World. n.p.

มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย. 2539. **พระไตรปิฎกภาษาไทย ฉบับมหาจุฬาลงกรณ์ราช
วิทยาลัย เล่มที่ 2**. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาลงกรณ์ราชวิทยาลัย.

มูลนิธิโลกสีเขียว. 2539. **ผู้หญิงชนบทกับสิ่งแวดล้อม**. กรุงเทพมหานคร:
บริษัทอมรินทร์พริ้นติ้งแอนด์ พับลิชชิ่ง จำกัด (มหาชน).

ระพี สาคริก. 2536. “จากมนุษย์ถึงสิ่งแวดล้อม.”, น. 9-10 ใน สิทธิ บุตรอินทร์ (บรรณาธิการ).

มนุษย์กับสิ่งแวดล้อม. กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์สิ่งหาคำการพิมพ์

ลภาพรรณ ศุภมันตรา. 2551. **นิเวศวิทยากับศาสนา.** กรุงเทพมหานคร.

วเนช. (นามแฝง). 2536. **เต๋าแห่งฟิสิกส์.** พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์

สามัคคีสาร (ดอกหญ้า) จำกัด (มหาชน). แปลจาก Capra, F. 1975. *The Tao of Physics.* United States of America: Random House, inc.

วิภาดา กิตติโกวิท. 2532. **จุดเกิดเต๋าแห่งฟิสิกส์.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์ดอกหญ้า.

แปลจาก Capra, F. 1988. *Uncommon Wisdom.* New York: Simon & Schuster.

วิศิษฐ์ วังวิญญู และคณะ. 2553. **โยงโยที่ซ่อนเร้น.** พิมพ์ครั้งที่ 3. กรุงเทพมหานคร:

สำนักพิมพ์บริษัท แปลนพริ้นติ้ง จำกัด. แปลจาก Capra, F. 2002. *The Hidden Connections.* New York: Random House, Inc..

สว้าง พงศ์ศิริพัฒน์. 2550. **ข่ายใยแห่งชีวิต.** กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์มูลนิธิโกมลคีมทอง.

แปลจาก Capra, F. 1996. *The Web of Life.* New York: Bantam Doubleday Dell Publishing Group, Inc.

สถาบันวิจัยภาษาและวัฒนธรรมเอเชีย มหาวิทยาลัยมหิดล สถานเอกอัครราชทูตอินเดียประจำ

ประเทศไทย. 2552. **แนวคิดและภูมิปัญญาของอินเดียครั้งที่ 1 เรื่องแนว**

พระราชดำริปรัชญาเศรษฐกิจพอเพียงของในหลวง กับ แนวคิดการพึ่งพาตนเอง
ของมหาตมา คานธี. กรุงเทพมหานคร: ห้างหุ้นส่วนจำกัดสามลดา สำนักพิมพ์มูลนิธิ

พุทธธรรม.

สุชีพ ปุญญานุภาพ. 2539. **พระไตรปิฎกฉบับสำหรับประชาชน.** พิมพ์ครั้งที่ 16.

กรุงเทพมหานคร: โรงพิมพ์มหาจุฬาราชวิทยาลัย.

สุนัย เศรษฐบุญสร้าง. 2550. **แนวทางปฏิบัติ 7 ขั้นสู่วิถีเศรษฐกิจพอเพียง: จากแนว
การปฏิบัติสู่แนวคิดทางทฤษฎีของเศรษฐกิจพอเพียง**. พิมพ์ครั้งที่ 3. ม.ป.ท.

สุวรรณา สถาอานันท์. 2536. “พุทธศาสนากับการเยียวยาธรรมชาติ.”, น. 11-12 ใน กรรณิการ์
พรมเสาร์. (บรรณาธิการ). **พุทธศาสนากับการเยียวยาธรรมชาติ**. ม.ป.ท.

สำนักงานปลัดกระทรวงทรัพยากรธรรมชาติและสิ่งแวดล้อม. 2547. **รายงานผลการประชุมสุดยอด
ของโลกว่าด้วยการพัฒนาที่ยั่งยืน หรือ WSSD (World Summit on
Sustainable Development)**. กรุงเทพมหานคร: สถาบันสิ่งแวดล้อมไทย.

อภิชาติ พันธเสน และคณะ. 2549. **สังเคราะห์องค์ความรู้เกี่ยวกับเศรษฐกิจพอเพียง**.
พิมพ์ครั้งที่ 2. กรุงเทพมหานคร: พิมพ์โดย สำนักงานกองทุนสนับสนุนงานวิจัย (สกว.).

อาทิตย์ ผ่านพูล. 2548. **พระพุทธศาสนากับความสำนึกทางนิเวศวิทยา**. วิทยานิพนธ์
ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต สาขาปรัชญาและศาสนา, มหาวิทยาลัยเกษตรศาสตร์.

Capra, F. 1988a. **The Turning Point**. New York: Simon & Schuster.

_____. 1988b. **Uncommon Wisdom**. New York: Bantam new Age Books.

_____. 1996. **The Web of Life**. New York: Bantam Doubleday Dell Publishing
Group, Inc.

_____. 2002. **The Hidden Connections**. New York: Random House, Inc..

Carson, R. 1970. **Silent Spring**. New York: Fawcett World Library.

ประวัติการศึกษาและการทำงาน

ชื่อ-นามสกุล	นายเอก โกไศยกานนท์
วัน เดือน ปี ที่เกิด	6 พฤศจิกายน 2506
สถานที่เกิด	กรุงเทพมหานคร
ประวัติการศึกษา	เศรษฐศาสตรบัณฑิต (ระหว่างประเทศ) มหาวิทยาลัยรามคำแหง

